

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA OBČANSKÉ VÝCHOVY A FILOSOFIE

Filosofie výchovy Janusze Korczaka

Disertační práce

Autorka: Mgr. Anna Bystrzycká
Studijní program: filosofie výchovy
Studijní obor: filosofie výchovy
školitelka: Doc. PhDr. Naděžda Pelcová, CSc.

Praha, 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracovala pod vedením školitelky
disertační práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Praze, dne 15. srpna 2008

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Naděždě Pelcové, CSc. za inspiraci, cenné rady, vedení mé disertační práce a především za odhalení krásy filosofie výchovy.

OBSAH

ÚVOD	5
1. Janusz Korczak jako legenda	12
2. Důstojnost člověka a právo dítěte na úctu	20
3. Krása, samota, stigma, život a Bible - jejich význam ve filosofii výchovy	
3. 1. KRÁSA	42
3. 2. SAMOTA	57
3. 3. STIGMA	67
3. 4. ŽIVOT	78
3. 5. BIBLE	83
4. Právo dítěte	
4. 1. Právo na rodiče	89
4. 2. Právo na uzákonění práv	96
4. 3. Právo na radost	104
4. 4. Právo na smutek	111
4. 5. Právo být tím čím je	112
4. 6. Právo na spolurozhodování	116
4. 7. Právo na soud	
4. 7. 1. Dětský kamarádský soud v Domově sirotků	121
4. 7. 2. Korczak obhájcem dětí u okresního soudu ve Varšavě	146
4. 7. 3. Vztah Korczaka jako občana k platným zákonům	151
5. Psané slovo jako filosofie výchovy. Filosofie <i>motýla</i> , <i>červíka</i> , <i>vši</i>	160
6. Vychovatel	
6. 1. Peidocentrismus a pedologie	172
6. 2. Především vychovatel	183
6. 3. Problém s cílem výchovy	185
6. 4. Vychovatel vychovatelů	197
SUMMARY	203
PŘÍLOHY	207
SEZNAM LITERATURY ..	300

ÚVOD

Každý krok mění váhu země.¹

Janusz Korczak

Kdybych měla vyjádřit jednou větou Korczakovu filosofii výchovy, vyjádřila bych ji výše citovanou větou, že každý krok člověka, mění váhu země. Korczak věřil, že cokoliv myslíme, cokoliv mluvíme a cokoliv činíme, má vliv nejen na to, co je zde a nyní. Má vliv na celé lidstvo, na celé dějiny a na to, kým a čím člověk je a kým a čím jednou bude. Když činím dobro, něco se děje. Když činím zlo, také se něco děje. Když činím dobro, dobra přibývá. Když činím zlo, něco porušuji, co porušovat nemám právo.

Korczak cítil hlubokou zodpovědnost za to, co se děje a za následky veškerých rozhodnutí. Pro dětský časopis *Mały Przegląd*, který založil a redigoval napsal v r. 1926 článek, ve kterém dětem názorně ukázal, jak velký význam má to, když někdo je dobrý.

Jak je příjemně vědět, že já, malý chlapec, to také je někdo. Založme, že na světě je 100000000000 zloti. Ale Leon se Šimonem si odpustili a hned se vše mění:
100000000000

- 1

99999999999

Tam byly nuly, a zde už samé devítky. Nula - to není nic a devítka, to je už něco.²

Janusz Korczak, vlastním jménem Henryk Goldszmit má v Česku pár přívrženců, obdivovatelů a nadšenců. Jsou to však jedinci, kteří často o sobě ani neví. Na jakékoli zahraniční konferenci věnované Korczakovi (a je jich spousta) jsem vždy sama a soukromě. Jsem však vždy obklopena zahraničními hosty, kteří se okamžitě ptají na pana doktora Jiřího Haškovce a posílají mu nejsrdečnější pozdravy. Nikomu ze zahraničních hostů nedovedu vysvětlit, proč v Česku

¹ Korczak, Janusz: *Kino - Radio - Program dla dzieci*; „Radiofon Polski“ 1926, č. 51. In: *Myśl pedagogiczna*. 1983. S. 89.

² Korczak, Janusz: *Pacyfikacja Europy*; „Mały Przegląd“ 1926, č. 7. In: *Myśl pedagogiczna*. 1983. S. 153.

nemáme žádné domácí Korczakovo sdružení a ani jedna škola se nejmenuje po tomto významném pedagogovi.

Korczak není v Česku znám ani jako pedagog, ani jako humanista, dokonce ani ne jako spisovatel, i když už v roce 1908³ jeho satirické fejetony vycházely v Hlasu národa, *Masarykův slovník naučný* už v r. 1929 uvedl jeho biogram⁴, Bohumil Říha⁵ obdržel v r. 1979 jeho literární cenu a vydavatelství Albatros vydalo v r. 1987 jeho nejoblíbenější knihu *Král Matýsek První*.

Korczak se od všech osobností, které působily spolu s ním a dostávaly Nobelovy ceny za mír a za literaturu, nebo jiná ocenění, liší v tom, že každý, kdo se s ním setká, musí překonat jakoby bariéru určitého odstupu. Korczak, když něco říká, buď to říká se špetkou humoru, takže někdy nevíme jak to myslí, a když se nám zdá, že jsme u něho objevili nějakou univerzální pravdu, kterou jsme ochotní přijmout pro sebe bez jakýchkoli námitek, tak nám Korczak nakonec řekne, že vlastně neví jak to je a opakuje to své slavné *nevím*. Korczak nikoho neovlivňuje. Každý si musí sám osobně vzít na sebe zodpovědnost za to, zda Korczakovy výchovné metody přijme, nebo je zahodí. On za ně neručí, protože ony platily pouze jednou v jedné konkrétní situaci a jen u těch konkrétních lidí. Žádná situace se už nikdy nezopakuje, proto žádná výchovná metoda nemůže být považována za univerzální. To se týká nejen výchovných metod. Korczak nevnučuje ani filozofii života, ani etiku, vůbec nic. Často citujeme jeho překrásné myšlenky, které zní téměř univerzálně a nadčasově. Když si je přečteme v kontextu, pak nejdnou zažijeme otřes, jak to bylo řečeno ironicky a pouze v tom jednom jediném případě, který se už nikdy nebude opakovat. K nim například patří krásná věta *Jestem człowiekiem, którego niewypowiedzianie obchodzą sprawy wychowawcze*.⁶ (Jsem člověk, kterého nesmírně zajímají výchovné problémy). Je

³ Jedná se o satirickou povídku Janusze Korczaka *Ukrutně směšný* v Příloze Nedělních listů deníku Hlas národa ze dne 10.5.1908, Praha. Další: *Konec světa* tamtéž, ze dne 14.2.1909 a *Odhadce* tamtéž, ze dne 30.5.1909. Všechny tři povídky přeložil Václav Kredba.

⁴ Biogram zní: „*Korčak Januš (1878) pol. spis. Jeho Dzieci ulicy (1899), Koszałki Opalki (1904) a Dziecko salonu (1906) ličí satiricky měšťanské vrstvy*“. *Masarykův slovník naučný*, sv. IV, Praha, Československý Kompas 1929. S. 95 In: *Kalendarz życia*. 1989. S. 249.

⁵ Říha, Bohumil: *Nový Gulliver*.

⁶ Korczak, Janusz: *Felieton Kolców (Czy z panem redaktorem mam przyjemność?)*; „Kolce“ 5.1.1901, č. 1. S. 9-10., In: *DZ II/1*. S. 223.

pravda, že tuto větu napsal Korczak. Musíme však vědět, že ji napsal ve fejetonu pro satirický časopis *Kolce*, a v dialogu je vyslovuje sice nějaký Hen. Ryk., podle čeho bychom mohli usuzovat, že je to Korczak, ale ukazuje sebe tak ironicky, že i když vyslovuje velké pravdy, čtenáře to může odradit, aby od tak směšného člověka měl brát něco vážně. Korczak ukazuje na to, že vychovatel, který bere vážně výchovu a chce dokonce zveřejňovat výchovné články v nejčtenějších časopisech, vypadá komicky a lidé si raději přečtou článek ne o osiřelém dítěti, ale o osiřelých kořatech. V nejlepším případě mu doporučí tisknout v úzce specializovaných pedagogických časopisech, které nečte téměř nikdo, kdo opravdu děti vychovává.

Janusz Korczak jednou o sobě napsal, že je člověkem, který vždy o všem rozhoduje samostatně (*Jestem człowiekiem samotnej drogi, indywidualnych decyzji i czynów*)⁷. Slavnému psychologovi Piagetovi, během návštěvy Domova sirotků ve Varšavě na Krochmalné 92 řekl o sobě: *Vzděláním jsem lékař, pedagogem jsem se stal pouze náhodou, spisovatelem z vášně a psychologem z nutné potřeby*.⁸

Často psal o tom, že je osamělý a cizí. Někteří přímo říkali, že si je Korczak sám na vině. Ve svém nejvýznamnějším díle *Jak milovat dítě* v části *Internát* přímo napsal: *Obávám se, že mně laskavý čtenář uvěří - potom mu knížka uškodí (...) Všechny přečtené knihy, cizí zkušenosti a cizí názory - lžou*.⁹ Ke druhému vydání této knihy v úvodu napsal: *Uběhlo patnáct let, zrodily se nové otázky (...) pravdám, které dosud platily, stále méně důvěřujeme. Pravda vychovatelova je pouze subjektivním hodnocením zkušenosti. Je to pouze jediný, poslední okamžik z jeho, vychovatelových úvah a jeho dojmů. Za to vychovatel je plný nových zneklidňujících otázek. Místo abych něco vylepšoval, drobným tiskem vysvětlím, co se změnilo kolem mě a ve mně*.¹⁰

⁷ Janusz Korczak v dopise do *Prezydium Żydowskiego Funduszu Narodowego*; „Nasz Przegląd“ 1925, č. 140. In: DZ X. S. 360.

⁸ Lewin, Aleksander: *Korczak znany i nieznaný*. 1999. S. 292.

⁹ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě* část *Internát* kapitola 1. In: Janovský. 1986. S. 47.

¹⁰ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě* část *Dítě v rodině*, v úvodu ke 2. vydání. In: DZ VII. S. 7.

Zařadit Korczaka do nějaké skupiny není jednoduché. Zintegroval v sobě a pak filosoficky přetvořil vše, co mohl člověk zažít v Evropě v druhé polovině 19. a v první polovině 20. století. Když Yuri Slezkine si dovolil pojmenovat moderní dobu a pak i svou knihu jako *Wiek Żydów*¹¹ (orig. název: *The Jewish Century*), já bych si dovolila nazvat období od 1878-1942, tedy období od Korczakova narození do jeho smrti, érou Janusze Korczaka. Korczak je symbolem toho, na jakou výšinu dobra se dokáže dostat lidský duch ve světě, který má plná ústa vznešených humanistických hesel (jak v duchovní, tak sociální oblasti) a přitom odsunuje a likviduje člověka, který není podle jeho představ. Korczak žil pod nadvládou carského Ruska, pak samostatného Polska a nakonec pod německým nacismem. Všude byl cizincem a zůstal ním až do smrti, přesto, že byl milován a že nesl dobro. Byl *cizincem* a byl *sám*. A přesto si zachoval pohodu ducha, zachoval si svou důstojnost a svou autenticitu.

Cokoliv píše, píše se špetkou nadhledu a do všeho vkládá trochu humoru, co způsobuje, jak jsem se už zmínila, že čtenář Korczaka někdy nebere celkem vážně. V tom se Korczak podobá Franzi Kafkovi.¹² Hanna Arendtová o Kafkovi napsala: *Obtíž u Kafkovy metafory je ta, že on tím, že vyskočí z bojové linie, vyskočí zcela z tohoto světa a soudí zvnějšku, i když nikoliv nutně shora.*¹³ Korczak také často *vyskočil z bojové linie a z tohoto světa*.

Čtenář může cítit určité rozpaky, co a jak to ten Korczak vlastně myslí. Stejným způsobem Korczak působil na své studenty a na lidi, s kterými se setkával. Ale právě díky tomu Korczakova filosofie výchovy nepůsobila totalitně. Každý si dokázal zachovat svůj vlastní úsudek. Úplně jinak bylo tomu v případě jiných osobností, kde nadšenci svůj vlastní úsudek ztráceli a z učitele tvořili kult osobnosti a nějakého guru.

Ve styku s Korczakem si mohl každý zachovat svůj vlastní názor a Korczak pokaždé byl ochoten respektovat tuto lidskou individualitu, dokonce tehdy,

¹¹ Slezkine, Yuri: *Wiek Żydów*. Warszawa. Media Lazar NADIR. 2006, ISBN 83-922453-2-6; ISBN 978-83-922453-2-2. S. 416.

¹² Franz Kafka (1883-1924) byl pouze o pět let mladší od Korczaka (1878-1942). Jsou tyto dvě osobnosti, jedna z Prahy, druhá z Varšavy, symbolem židovské národnostní menšiny na průlomu 19. a 20. století?

¹³ Arendtová Hannah: *Život ducha*. 2001. S. 225.

když s nějakým názorem nesouhlasil. Osobní mínění člověka, tedy ani své ani druhých lidí, nikdy nepokládal za normativní. Normativním pro něho byl ŽIVOT, který se řídí svými pravidly a do kterých člověk nepronikne.

Jako lékař, téměř prorocky předvídal další objevy v oblasti lidského těla, tedy těla, které má vliv na jednání člověka. Neopakoval větu, že v zdravém těle - zdravý duch, protože v životě tomu tak není. Vyjadřoval se k eutanázii, k sebevraždě, k potratům a k omezování porodnosti v rodinách geneticky a mravně zatížených¹⁴. Vždy však ve všem vítězila u něho úcta vůči tajemství života a důvěra v určitý pořádek a smysl všeho, co se děje. Když ve varšavském ghettu bylo všem jasné, kam odjíždějí vlaky z Umschlagplatzu, napsal ve svém deníku *Když jsem v tragických chvílích začal zvažovat, zda by nebylo lepší pro nemluvnata a staré lidi v ghettu, je uspat, cítil jsem se, jako bych chtěl zákeřně zavraždit tyto vše nemocné a slabé. Cítil jsem to jako podraz vůči těmto nic netušícím. Ošetřovatelka z útulku pro nemocné rakovinou mi vyprávěla, že těžce nemocným vždy položila na dosah ruky jedovatý lék s komentářem, aby si nebrali toho víc než jednu lžičku, protože jinak by lék působil smrtelně. Pouze jedna lžička mohla být lékem na utišení bolesti. A bylo zajímavé, že žádný pacient nikdy nesáhl po smrtelné dávce.*¹⁵ Zkušenost ošetřovatelky byla pro Korczaka tak rozhodující, že jako lékař se na ni odvolává a je nejpřesvědčivějším argumentem proti eutanázii. Dnes žijeme v iluzi, že svět volá po eutanázii a ve skutečnosti nevolá po eutanázii, ale po vztazích.

Korczak jako osobnost své doby, žil spolu s dalšími duchovními špičkami, i když se s nimi pravděpodobně nikdy neseťkal. S Martinem Buberem, autorem knihy *Já a Ty* má společný rok narození r. 1878, společný židovský původ a také polský jazyk.¹⁶ Téměř společný rok narození má také se Stalinem, který se narodil v r.

¹⁴ Janusz Korczak: *Jak máme předejít neustálému zvyšování se počtu těch, kteří působí jen starost a už jen jejich pouhá existence ponižuje důstojnost člověka*. Citát z Korczakova článku *Dziecko żydowskie. Opinia rzeczoznawcy* (Židovské dítě. Odborný posudek). „Miesięcznik Żydowski“ 1933, 1. sv. sešit 3. In: *Myśl pedagogiczna*. 1983. S. 98.

¹⁵ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S.69 Eutanázii se Korczak věnuje v *Pamiętniku* také na s. 67-70 a na s. 75.

¹⁶ Jan Heller v Úvodu k Buberově knize *Já a Ty* píše: (...) *malý Martin navštěvuje polské gymnázium ve Lvově, jeho první literární práce je v polštině*. In: Buber, Martin: *Já a Ty*, Praha: Kalich, 2005. S. 9. (Úvodem).

1879. Všichni tři žili aspoň v určitém období svého života na území, které později bylo známo jako Sovětský svaz a ve kterém vládla později znetvořena pedagogika Makarenka a Korczak si Makarenka velmi vážil.¹⁷

Korczak nesl dobro podobně jako o tři roky od něho starší Albert Schweitzer a Matka Tereza z Kalkaty (ta byla mladší o jedno celé pokolení). Duchovně byl blízký staršímu o sedmnáct let Rabíndranáthu Thákurovi, autoru *Pošty*, kterou Korczak vybral, aby se děti mohly připravit na důstojné umírání. Všichni tři, tedy Schweitzer, Matka Tereza a Thákur obdrželi Nobelovu cenu. Jen Korczak zůstával stále za zdmi Domova sirotků, světu jakoby neviditelný. Maksymilian Kolbe, který svou dobrovolnou obětí za cizího člověka v Auschwitz je přirovnáván ke Korczakovi, se dočkal být svatým. Korczakovu smrt v Treblince spolu se svými dětmi ze sirotčince se běžně definuje jako dobrovolnou a přirovnává se k dobrovolné smrti otce Kolbeho. Je však podstatný rozdíl mezi tou tzv. dobrovolností u Korczaka a u Kolbeho. Korczak jako Žid neumíral dobrovolně, ale umíral jako Žid, který od konference ve Wannsee¹⁸ byl spolu se všemi Židy na celé Zemi (a zřejmě i v celém kosmu)předurčen k záhubě. Kolbe mohl mít pocit, že někoho zachraňuje a že jeho oběť má smysl. Gajowniczek, za kterého zemřel, přežil a zemřel teprve po válce. Lidství Kolbeho nikdy nebylo poniženo a jeho smrt opravdu někoho zachránila.

Oběť Korczaka nezachránila žádné dítě, ale zachránila důstojnost člověka a zachránila naději, že člověk dokáže také druhému zachránit ještě něco podstatnějšího, než pouze biologický život. Korczak do židovské moudrosti *kdo zachraňuje jeden život, zachraňuje svět* vnesl další dimenzi, kterou si dovolím vyjádřit svými vlastními slovy: *I když nezachráníš ani jeden život, ale zachrániš*

¹⁷ Aleksander Lewin, vychovatel v Domově sirotků, po 2. sv. válce významný pedagog: *Když jsem byl jednou nemocen, navštívil mne Korczak, aby se dozvěděl jak mi je. Tehdy mi přinesl dost objemnou knihu, i když nebyla velká, vydanou na velmi mizerném papíře a v ruštině. Tato kniha kolovala nelegálně. Bylo to Pedagogické poema od A. Makarenka., Korczak se vyjadřoval o této knize a o jejím autoru s největším uznáním a obdivem. Připomněl, že je to dílo napsal autenticky. pedagog a že převyšuje jakékoliv jiné dílo o výchově napsané po revoluci v r. 1917. In: Lewin, Aleksander, *Korczak znany i nieznany*. 1999. S. 28-29.*

¹⁸ Na konferenci dne 20.1.1942 v Berlíně *Am großen Wannsee 56/58*, které předsedal Reinhard Heydrich bylo rozhodnuto o *konečném řešení židovské otázky* (Endlösung der Judenfrage). Tímto zmizela jakákoliv naděje na záchranu Židů pod nacistickou nadvládou.

*člověku důstojnost, zachraňuješ svět před zřícením se do zoufalé nicoty. Je to poklad, který jsem vytěžila z Korczakova díla. Je to ten briliant, který si musí každý vytríbit sám, vybrousit z diamantů jeho myšlenek (tak to jednou také vyjádřil Korczak sám¹⁹). Tento briliant si vybrousili už mnozí přede mnou, chrání si ho a snaží se ho předat dalším pokolením. Věřím, že naše Česko si ho také ve své filosofii výchovy dokáže objevit, a z filosofie výchovy zmizí alespoň některé fráze a předsudky a také pochopíme Korczakovu větu, že **ve výchově je vše pouze experiment.**²⁰*

¹⁹ Korczak, Janusz: DZ III/1. S. 180.

²⁰ Korczak, Janusz: *Eksperyment*. Jeden z úvodních článků pro *Tygodnik Bursy*, které Korczak psal v letech 1923-37; přetisk v „Folks Sztyne“ 1977, č. 50. In: Lewin, Aleksander: *Korczak znany i nieznan*. 1999. S.386.

1. Janusz Korczak jako legenda

Legenda a omyly kolem Korczaka

Korczak působí jako legenda, a jako legenda je zbožňován a kritizován.

Aleksander Lewin, jeden z nejvěrnějších Korczakových žáků a pokračovatelů jeho myšlenky ve své knize o Korczakovi celou samostatnou kapitolu (s šesti úseky) věnoval jeho legendě pod názvem *Kłopoty z legendą* (Problém s legendou).²¹ Kdyby se Korczak nestal legendou, jeho dílo by jen velmi těžce přežilo období socialistické pedagogiky a gomulkovského²² antisemitismu. Korczak přežil především díky knize *Král Matýsek První* a své obětavé smrti v Treblince. Nejsilnější garancí přežití Korczaka byli však jeho svěřenci, bursisté²³ a ti, kdo se setkali s ním osobně. Jeho dopisy byly přechovávány téměř s náboženskou úctou. Korczak oslovuje do dnešního dne především svým humanismem. Rok 1979 byl UNESCEM vyhlášen za rok Janusze Korczaka. Díky tomu Julius Janovský²⁴ se podílel na přípravných pracích a účastnil se zahraničních korczakovských konferencí. Když jsem se v Mannheimu ve dnech 27.-28. října 2007 zúčastnila mezinárodní konference u příležitosti 30. výročí vzniku Deutsche Korczak-Gesellschaft e.V. (Německé sdružení Janusze Korczaka), paní Barbara Engemann-Reinhardt se mě zeptala na dr. Julia Janovského, se kterým se setkala v Berlíně v červnu 1978 na kolokviu věnovaném Korczakovi na Akademie der Pädagogischen Wissenschaften. Západní státy vydávaly Korczaka bez omezení. Socialistické státy jen pod podmínkou, že kniha měla ideologické zabarvení. Proto byl především velmi pečlivě citován úvod Naděždy Krupské ke Korczakovému *Internátu*.²⁵ Julius Janovský ve své v knize

²¹ Lewin, Aleksander: *Korczak znany i nieznanym*. Warszawa: Ezop, 1999. S. 548. ISBN 83-900153-5-8 „Ezop“ ; ISBN 83-87301-02-7 WSP ZNP.

²² Władysław Gomułka (pseudonym Wiesław) nar. 1905, v letech 1956-1970 první sekretář KC PZPR (Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej) ústředního výboru polské komunistické strany, za jehož přičiněním polští občané židovského původu byli nuceni si zažádat výjezdní cestovní pasy bez možnosti návratu, tedy byli vlastně z Polska vyhoštěni.

²³ Bursista - student bydlící v internátu.

²⁴ Julius Janovský je autorem knihy *Janusz Korczak lékař, pedagog a spisovatel*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 1. vydání 1500 výtisků. Stranek 206.

²⁵ *Internát* je jednou ze čtyř částí Korczakovy knihy *Jak kochać dziecko* (Jak milovat dítě).

Janusz Korczak lékař, pedagog a spisovatel Krupskou přímo cituje (neuvědl však přesný zdroj citace).²⁶

Korczak je legendou - symbolem obětavosti. Je symbolem pedagoga, který vidí dobro dítěte. Není to však jen nějaké všeobecné dobro pro nějaké všeobecné dítě. Jde mu o konkrétní dítě v konkrétní situaci. Marek Edelman²⁷ (jediný z vedení povstání ve varšavském ghettu, který holocaust přežil) v r. 2008 v rozhovoru u příležitosti 65. výročí povstání ve varšavském ghettu řekl: *Janusz Korczak jako legenda je fantastická věc. Je symbolem všech učitelů, kteří neopustili děti. Já si však myslím, že taková Hendusia, která měla dvacet jedna let, vypadala jako stoprocentní Árijka, která měla veškerou šanci na záchranu a přesto se rozhodla jít s dětmi do vagónu, to je teprve pravý člověk.*²⁸

Aleksander Lewin: *V roce 1922, pouze dva roky po vydání Korczakova díla Jak milovat dítě, v Sovětském svazu byla přeložena jeho část Internát. (...) Je pozoruhodné, že úvod napsala Naděžda Krupská, tehdy zástupce komisáře pro lidovou osvětu Anatolije Lunačarského. Autorka v úvodu zdůraznila, že Korczakova kniha vede k hlubokému zamýšlení se nad prací v dětských domovech a nad specifiky dítěte, které žije v pečovatelsko-výchovných zařízeních.* In: Lewin, Aleksander: *Korczak znany i nieznany.* 1999. S. 344..

²⁶ Naděžda Krupská: *Korczakovu knihu jsem přečetla s velikým zájmem, neboť dokazuje mnoho nových psychologických postřehů, o dětské duši. Autor prokazuje své hluboké pochopení dětí, umí se vcítit do jejich myšlení. Domníváme se, že každý pedagog by měl studovat jeho dílo, které nás vede k opravdovému zamýšlení nad naším vztahem k dětem.* In: Janovský. 1986. S. 22.

Janovský podává zajímavou informaci, že v roce 1905 Korczak několikrát veřejně vystoupil, aby přivítal revoluční hnutí v Rusku (...) upozorňoval, že oběťmi sociální nespravedlnosti jsou především děti. Tyto pohnutky přivedly Korczaka k tomu, že poskytl pomoc rodině blízkého Lenina spolupracovníka Felixe Dzeržinského. Po deportaci Dzeržinského manželky Žofie na Sibiř v roce 1912 Korczak pečoval o jeho sotva ročního synka, umístil jej v soukromých jeslích a léčil jej. V téže době se Korczak se Dzeržinským ve Varšavě osobně setkával. In: Janovský. 1986. S. 12. Tato informace není ničím potvrzena, a nejspíš byla vytvořena, aby se Korczaka mohlo vydávat také za socialismu.

Tuto informaci, trochu v jiné verzi, podává také Maria Falska v *Kalendarzu życia, działalności i twórczości Janusza Korczaka: W czerwcu 1911 r- Zofia Dzierżyńska urodziła w więzieniu na Pawiaku, zw. Serbią, syna Jana. Wyrokiem sądu w lutym 1912 zostaje zesłana do Irkucka. Za radą Janusza Korczaka umieszczono niemowlę w nowo zorganizowanym żłobku prowadzonym przez jego znajomą, Sawicką.* Dzierżyńska, Zofia: *Lata wielkich bojów. Wspomnienia,* Warszawa 1969, s. 215. In: Falska, Maria: *Kalendarz życia.* 1989. S. 147.

²⁷ Marek Edelman, nar. 1919 (1920? 1921?) voják ZOB (Żydowska Organizacja Bojowa) poslední žijící velitel povstání ve varšavském ghettu, v PRL (Polska Rzeczpospolita Ludowa) pracoval v opozici a Solidarności, lékař.

²⁸ *Celé sanatorium (jedná se o Sanatorium im. Medema v Miedzeszynie pro židovské děti s plicními nemocemi; A.B.) najednou přestěhovali do ghetta na ul Mylnou. O děti se tam starala moje spolužačka Hendusia Himelfarb. Právě jsem šel kolem, když jsem ji uviděl v okně. Řekl jsem jí, aby šla se mnou, že ji vyvedu. Ale ona se mě zeptala, co bude s dětmi. A tak zůstala. Spolu s mladou lékařkou Różou Einer šla s nimi na Umschlagplatz. Neměla zkušenosti, byla mladá,*

Marek Edelman vůči Korczakovi zaujímá úplně nevšední postavení. Ve své knize *Stražník* Edelman srovnává Sanatorium im. Medema s Domovem sirotků Korczaka: *W sanatoriu Medema působila dětská samospráva. Byl to ostrůvek svobody a demokracie (...) Oproti domovům organizovaným Januszem Korczakem, neměli jsme ani soud ani tresty. To bylo zásadní: počítaly se pouze zásluhy. Diskuse, scházení se, hry, písně a škola.*²⁹ O náročnosti Korczakova humanismu a Korczakově věrnosti těm, kteří mu důvěřovali svědčí Edelmanova kritika: *Zde bych chtěl také říct pár slov o Januszi Korczakovi, významném pedagogovi. Aby mohl dát jíst dětem ve dvou sirotčincích, tomu z Krochmalné a z ulice Dzielne pro děti pohozené a umírající, byl schopen všeho. Kontaktoval se dokonce s agenty od Gestapa. Pro pašeráky organizoval dětská divadelní představení, díky čemu dostával dary. Nemyslel na ghetto jako na celek, myslel pouze na své děti*³⁰

Korczak nikdy nepopíral svůj kontakt s lidmi, kteří kolaborovali. Jednou napsal: *Všechno pochopit, znamená všechno odpustit.*³¹ V ghettu ve svém deníku jakoby omlouval ty, kteří byli běžně uznáváni za kolaboranty: *Včera zde zavraždili židovského policajta - prý dával znamení pašerákům.* Svě nečekané setkání s pašerákem a současně bývalým svěřencem Schulzem³², nazývaným Bula popsal ve svém deníku v ghettu: *Bula! Je mu už čtyřicet. A nedávno mu bylo deset (...) Bavíme se spolu patnáct minut, půl hodiny. Pohoršení katolíci s Davidovou hvězdou nás nenápadně pozorují. Znají mne. Za bílého dne,, na*

*pedagogem se stala jen díky válečné náhodě. (...) Janusz Korczak jako legenda je fantastická věc. Je symbolem všech učitelů, kteří neopustili děti. Já si však myslím, že taková Hendusia, která měla dvacet jedna let, vypadala jako stoprocentní Arijka, která měla veškerou šanci na záchranu a přesto se rozhodla jít s dětmi do vagónu, to je teprve pravý člověk Mimoходом uvažuji, proč nikdo z Korczakových svěřenců nevstoupil do ŽOBu (ŽOB - Żydowska Organizacja Bojowa Židovská odbojová organizace). Přece všichni mladí se nějak organizovali, bylo to úplně jedno, zda to byli bundovci nebo sionisté, všichni jsme byli v povstání? - Marek Edelman jeden z velitelů povstání ve varšavském ghettu v rozhovoru s Joannou Szczęsną (u příležitosti 65. výročí povstání) *Opowiem ci o Mani Kac* . Noviny „Gazeta Wyborcza Świąteczna“ sobota-niedziela 19.-20.IV.2008. S. 17.*

²⁹ Edelman, Marek: *Stražník*. 1999. S. 20-21

³⁰ Edelman, Marek: *Stražník*. 1999. S. 40.

³¹ Korczak, Janusz: *Teoria a praktyka*. „Szkoła Specjalna“ 1925, č. 2. In: PW 1984. S. 128.

³² *Szulc - dítě ulice, chlapec neposlušný a problémový pro své okolí. Korczak k těmto náročným dětem cítil zvláštní náklonnost - věnoval jim více času a pozornosti. Nakonec, Szulc, když odešel z Domova sirotků, udržoval se na hladině a neměl problémy se zákony. Oženil se a byl dobrým manželem a otcem. V té době svou rodinu udržoval díky pašování zboží do ghetta (podle Igora Newerleho). In: PW IV. 1986. S. 437 (vysvětlivky).*

*schodech kostela - Korczak s pašerákem, zřejmě jeho dětem tam musí být hrozně. Ale přece jen, nemusel by tak veřejně a provokačně. Co si pomyslí Němci, když to uvidí? No jasně: Židé jsou drzí a schválně draždí.*³³

V úvodu k Edelmanové knize *Stražník* Jan Józef Szczepański se o Korczakovi zmiňuje v souvislosti s těmi, kteří ve varšavském ghettu spáchali sebevraždu.³⁴

Korczak si byl vědom svého výjimečného postavení a toho, že je terčem mnohé kritiky. 22. února 1942 napsal: *Řekli mi: sestupte konečně ze svého Olympu, a vstupte do tohoto údolí nářku. Dokažte to. A měli pravdu. Uvědomoval jsem si, že pokud by se nenašel nikdo jiný, tak zůstávám jen já sám, kdo může vzít na sebe tuto zodpovědnost. Zodpovědnost, která je nad mé síly. (...) Olymp jsem opustil, i když jsem sestoupil z něho příliš pozdě*³⁵

Korczakova legenda existovala už za jeho života, i když on sám se o sobě vyjadřoval spíš v negativech. Zřejmě proto byl tak přesvědčivý a jeho dobro se dostalo na úroveň symbolu. Přiznával své slabosti a někdy i odpor ke svému povolání. Přesto, že se někdy dostával na dno samo, dokázal být věrný³⁶. Napsal, že sestoupil z Olympu pozdě a jen proto, že nikdo jiný se nechtěl věnovat dětem v útulku v ul. Dziełné³⁷. Do útulku v ul. Dziełné nepřišel z vlastní

³³ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 52-53.

³⁴ *Někteří si sami vzali život, jako např. velitel židovské odbojové organizace Mordechaj Anielewicz obkliččen ve velitelském bunkru v ul. Milé, jako doktor Janusz Korczak, který doprovodil děti ze svého sirotčince vedené na smrt, jako vedoucí Judenratu Adam Czerniaków, který odmítl podepsat transporty Židů do Treblinky.* - Edelman, Marek: *Stražník* (red. Rudi Assuntino, Wlodek Goldkorn), Krakov: Znak, 1999. ISBN 83-7006-919-3. S.10-11.

³⁵ Korczak, Janusz: *Multatuli - Max Havelaar*. 22.2.1942. In: *Janusz Korczak w getcie*, *Nowe żr.* 1992. S. 136.

³⁶ *Zklamat člověka, který nám důvěřuje je nespravedlivé a hanebné.* Napsal Korczak v dopisu Mieczysławu Zylbentalovi dne 23.5.1937. In: *Listy*. 1999. S. 68.

Člověk má vytrvat na svém místě až do konce. Napsal Korczak v dopisu Józefu Arnonovi dne 30.3.1937. In: *Listy*. 1999. S. 35.

Z generála se nesmí stát pěšák. Tato slova Janusze Korczaka cituje Stefanie Wilczyńska ve svém dopise R. Zwykielské v r. 1937. In: *Stefania Wilczyńska, Slovo do dětí i wychowawcůw*, výběr i opracowanie Barbara Puszkin a Marta Ciesielska, Warszawa: Muzeum Historyczne m.st. Warszawy, 2004. ISBN 83-88477-15-3. S. 31.

³⁷ Ve varšavském ghettu v ul. Dziełné 39 se nacházel Główny Dom Schronienia (Hlavní útulek) útulek pro nemluvnata a nejmenší děti, o kterých se nevědělo téměř nic, někdy ani ne jméno. Vyčerpané byly nalezeny na ulici, často byly v šoku neschopné žádné komunikace. 9. února 1942 Korczak napsal žádost do Biura Personalnego Rady Żydowskiej (Personální oddělení židovské

iniciativy, ale kvůli narážkám, že si se svými dětmi žije blaze jakoby na Olympu³⁸.

Korczak byl stále vnímán, jako někdo, kdo si dokáže poradit, proto v centrálním přidělování pomoci dětem v ghettu jeho děti nejednou byly opomíjeny. ***Těmito dvěma internáty mne Bůh vyznamenal, nebo potrestal: Domov sirotků (pouze dvě stě dětí), Hlavní útulek (pouze 550 dětí). Jaký máme přiděl? Prý žádný.***³⁹

Jeho schopnost postarat se o děti v těch nejextremnějších situacích byla už legendární za jeho života, o čem vzpomíná ve svém deníku v ghettu: ***Včera jsme měli divadelní hru Pošta od Thákúra. Publikum nám projevilo své uznání, podávání rukou, úsměvy, pokusy o přátelské popovídání si. Manželka našeho předsedy se po divadle podívala na naše bydlení a oznámila, že je zde sice dost málo místa, ale geniální Korczak všechny přesvědčil o tom, že také z myší díry dokáže udělat zázrak. Proto paláce mohly být přiznány jiným.***⁴⁰

Přiznat se, že si staví otazník, zda služba dětem není snad trestem, dokáže jen významný pedagog. Když v ghettu uvažuje o svém poslání a postavení ředitele Domova sirotků píše ***Wyraz zawód ma dwa znaczenia, bo i fach, i - porażka, gorzkie uczucie, że nie tak, jak pragnę - że zawiódł.***⁴¹ O svém životním rozhodnutí, že odejde z nemocnice a přijme místo vychovatele (a ředitele) Domova sirotků na Krochmalné 92, a proto že nezaloží rodinu napsal: ***Pamatuji si, jak jsem se rozhodl nezaložit rodinu. Jaké to bylo slavnostní a naivní. Bylo tomu v Hagenu u Londýna (...) A hned jsem to cítil, jako sebevraždu.***⁴²

rady), aby byl přijat jako vychovatel do Internátu pro sirotky v ul. Dzielné 39 (...) na zkušební dobu čtyř týdnů. In: *Pamiętnik*. 1998. S. 5-8.

³⁸ *Proto jsem zde (...) Závazek jsem přijal na měsíc. Na tuto dobu jsem si vzal z mého vlastního ústavu dovolenou, z ústavu, který jiní omylem považují za ráj, oázu, ostrov nějakého super štěstí, a ten blažený Olymp jsem opustil, i když jsem sestoupil z něho příliš pozdě.* Korczak, Janusz: *Multatuli - Max Havelaar* 22.2.1942. In: *Janusz Korczak w getcie, Nowe źr.* 1992. S. 136.

³⁹ Janusz Korczak v této věci píše dopis Stanislawu Szereszewskiemu (před 5. květnem 1942). In: *Janusz Korczak w getcie. Nowe źr.* 1992. S. 81-84.

⁴⁰ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 73.

⁴¹ Jde o slovní hříčku slova *zawód*. V polštině znamená zaměstnání a zároveň zklamání. V českém překladu unikne Korczakův smysl. *Slovo zaměstnání má (pouze v polštině; A.B.) dvojitý význam, obsahuje jak odbornost, tak - zklamání, hořký pocit, že není tomu tak, jak to zamýšlel - že se zklamal.* Korczak, Janusz: *Multatuli, Max Havelaar*, 22. lutego 1942. In: *Janusz Korczak w getcie. Nowe źr.* 1992. S. 135.

⁴² Janusz Korczak v dopise Mieczysławu Zylbertalovi dne 30.3.1937. In: *Listy*. 1999. S. 63.

Stefanie Wilczyńska, stejně jako Korczak přiznávala své slabosti a náročnost být vychovatelem.⁴³ Legendu o Korczakovi vytvořili částečně jeho bursisté, částečně děti z jeho sirotčince a vůbec lidé, kteří s ním měli osobní kontakt. Hanna Rudniańska v knize *Korczak, Tokarzewski i my* (mezi jinými o podílení se Korczaka na hnutí svobodných zednářů a polských theozofů) v r. 1987 píše: *Je tomu téměř půl století, co Korczak zemřel. (...) Během dvanácti let, co jsem mohla být s ním, byla jsem nejdřív dítě, pak mladá dívka. Některá fakta se mi vryla do paměti, některá přetrvala jen částečně, některá splynula s jinými. Některá zůstala jen jako nějaký obraz, jen okamžik. A přece tento člověk žije v našich myšlenkách, mluvíme o něm při našich setkáních, časem ožívá v našich snech. Stává se, že v sobě objevujeme určité zvyky a najednou si uvědomujeme, že jsme je přijali od něho.*⁴⁴

Korczak se vyjadřuje o dítěti a povolání vychovatele jako o něčem posvátném.⁴⁵ Ten Olymp (který mu předhodili jeho nepřátelé) dobře vystihuje jeho místo v pedagogice. Sejit s Olympu koresponduje s Evangeliiem, kde Ježíš s Petrem a Janem jsou na hoře Tábor⁴⁶, ale Ježíš zde nezůstává, protože dole čeká otec se synem-epileptikem. Ježíš s hory Tábor sestupuje v zodpovědnosti za člověka, kterému je třeba pomoci. Nesestoupil však z kříže, i když byl provokován voláním

⁴³ *Nic tak člověka neoblbuje a neomezuje, jako nepřetržitě bydlení v internátu. Vy jste me neznala dřív, ale věřte mi, že jsem jednostranně zpitoměla a v tom kasárenském životě nějak zpřimitivněla.* - Stefania Wilczyńska In: Wilczyńska, Stefania. *Slowo do dzieci i wychowawców*. 2004. S. 12. Ida Meržan si zapamatovala slova Wilczyńskiej, která na útok bursistů (vytýkali jí, že se distancuje od revolučních bolševických názorů a spoléhá na filantropii) odpověděla: *Tak si konečně tu svou revoluci udělejte. Stále se s těmi filantropy dohadovat, už se mi opravdu nechce.* Meržan, Ida: *Pani Stefa in: Wspomnienia*. 1989. S. 174. Roman Bertisch se soukromně jednou zeptal Stefy Wilczyńskiej, proč nikdy nic nenapsala, na to mu odpověděla: *Před smrtí napíšu jednu jedinou knihu a bude se jmenovat Pryč s internátem: Bertisch, Roman: Niepowtarzalny pedagog. In: Wspomnienia*. 1989. S. 170.

⁴⁴ Rudniańska, Hanna: *Korczak, Tokarzewski i my*. 2005. S. 9.

⁴⁵ Janusz Korczak: *Dítěti jsem přísahal* (v orig. polštině: *Ślubowalem i chcę trwać przy dziecku*, doslovně znamená: uzavřel jsem manželství), *že chci s ním vytrvat, vytrvat v jeho věci. Na místě je modlitba a požehnání pro jeho rychlé a ještě nejisté kroky.* Korczak, Janusz v dopisu Józefu Arnonovi dne 7.2.1936. In: *Listy*. 1999. S. 34.

Janusz Korczak: *Kdybych chtěl být básníkem (...) bych řekl, že svatyní, ve které jsem uzavřel manželství s dítětem, byl venkov.* Takto se jednou vyslovil Korczak na konferenci učitelů židovských škol. Větu zacitoval Natan Jacobi ve zprávě z této konference zveřejněné pod názvem *O nową ideę w wychowaniu młodzieży*. *Noviny „Ster“* 1937, č. 34. In: *DZ VII*. S.473.

⁴⁶ Matouš 17, 1-21. *Bible*. 1993.

*Zachraň sám sebe (...) sestup s kříže.*⁴⁷ Korczak s Olympu sestoupil, aby zachraňoval děti, ale nevystoupil ze světa utrpení a ponížení. Svátost není v činění zázraků, proto Korczak demaskuje běžné heslo, že dítě je naší největší svátostí. Vznešená slova o dítěti Korczak vnímá pouze jako frázi.⁴⁸

Korczaka jako legendu vnímal Erwin Sylvanus, autor divadelní hry *Korczak und die Kinder* (v českém překladu *Doktor Korczak*)⁴⁹, který se dozvěděl o Korczakovi úplně náhodou v padesátých letech 20. století. Korczak udělal na něho tak velký dojem, že napsal o něm divadelní hru, ve které se dopustil hodně životopisných (a nejen) chyb⁵⁰, přesto vyjádřil „podstatu Korczaka“ a hra si okamžitě našla cestu na jeviště. Pro Arnošta Lustiga⁵¹ byl Korczak také legendou, kde se nepočítají fakta, ale podstata věci. Korczak napsal, že už v dětství ho nezajímala mechanika *proč panenka mrká*, ale podstata věci.

⁴⁷ Matouš 27, 40. Bible. 1993.

⁴⁸ *Ze všech svátostí tou nejsvatější svátostí je dítě. Nic vznešenějšího se nedá říct. Ani vznešeněji, ani krásněji, ani hlasitěji, ani pokrytečtěji.* - Korczak, Janusz: *Votum separatum na marginesie Miesiąca Dziecka* (Votum separatum na okraji Měsíce dětí). In: *Janusz Korczak w getcie. Nowe źr.* 1992. S. 252. .

⁴⁹ V úvodu překladatel Jiří Stach používá slovo legenda. *Korczak, starý nemocný Janusz Korczak šel - podle legendy, která o jeho smrti vznikla v čele svých sirotků (...). Řekl jsem: podle legendy; neboť očití svědkové této události se konce války nedožili.* In: Sylvanus, Erwin: *Doktor Korczak*. Praha: Orbis, 1964. S. 4-5 (Úvod).

⁵⁰ Očividné chyby na s. 7 (a s.18.): že 65 sirotků; s. 10: že byl poslíčkem, měl vícero sourozenců; v době, kterou Sylvanus popisuje, tedy v ghettu nebydleli v ul. Krochmalné, ale na Chłodné, pak na Sienné-Śliské; s. 19: místo sestry Růr, spíše by měla být Stefanie Wilczyńska; s. 21: dlaždice z ul. rochmalné; s. 25: že Němec nabídl Korczakovi záchranu; s. 27: místo biřmování, spíše má být konfirmace; s. 35 (36): že Korczak sloužil v německé armádě (sloužil v ruské) a že byl vyznamenán Železným křížem; s. 37: že děti odjely na Majdanek; s. 37: že vypije hodně alkoholu; Slovo Žid pokaždé malým písmenem - buď je to dobou, ve které hra byla překládána, buď Korczak je vnímán ne jako příslušník národa, tedy Žid s velkým Ž, a pouze jako vyznání žid (podobně jako křesťan) tedy žid s malým ž.

⁵¹ Lustig v knize *Portréty a postřehy. 3 x 8.* na s. 202-203 vypráví, jak režisér Kadár (spolurežisér Obchodu na korze) ho poprosil o napsání scénáře k filmu o Korczakovi. *Psalo se mi dobře. Vžíval jsem se do kůže učitele a každého z jeho sirotků.* Nakonec z komerčních příčin z natáčení sešlo (v podstatě, zřejmě nebyly to příčiny komerční, ale nemoc manželky režiséra Kadára). V závěru je slovníček vybraných osobností, kde v heslu Korczak Janusz na pouhých čtyř řádcích věnovaných Korczakovi se objevilo pět zásadních chyb. Chybně je uvedeno, že zahynul v a) Osvětimi-Březince, že od b) 1911-1914 vedl dva samostatné dětské domovy, že v r. c) 1919 zbudoval d) Dům moudrosti ve e) varšavském ghettu. (Čtenář kromě nepřesných informací ohledně života Korczaka, si může myslet, že Židé v Polsku už v r. 1919 bydleli v ghettu. Z legendy o Korczakovi se může zrodit také falešný filosemitismus.) Lustig, Arnošt, Cinger, František: *Portréty a postřehy. 3 x 18.* Praha: Mladá fronta. 2007. S. 419.

Na potvrzení toho, že Korczak je legendou, je pojmenování jednoho planetoidu⁵² jménem Janusz Korczak. Hodně škol v Polsku a v zahraničí nosí toto jméno. Tištěny byly poštovní známky s tváří Janusze Korczaka, filmy jsou o něm, má pomníky (Warszawa, ul. Jaktorowska 6, dřívější Krochmalna 92 przed Korczakianum, v Günzburgu pomník dílo jeho bývalého svěřence Itzchaka Belfra, pomník v Jad Vašem v Jeruzalémě, skladby, muzikály, obrazy (dílo jeho svěřence Izaaka Celnikiera a Itzchaka Belfra). Král Matýsek má svůj pomník před jednou ze škol v Polsku.

⁵² *Pár planetoidu nám objevil Nikolaj Černych, ruský astronom z Krymu, objevitel čtrnácti planetoidu. Černych takto zvěčnil Lema (svého oblíbeného spisovatele), Mickiewiczze (protože byl přítelem Puškina, navštívil Krym a popsal ho) a Korczaka (víme za co). In: Cieśliński, Piotr: Polskie gwiazdki i inne planetki. „Duży Format.Gazeta Reporterów“ 20.12.2004, č.49/613. S. 21.*

2. Důstojnost člověka a právo dítěte na úctu

- dva pilíře Korczakovy filosofie výchovy

*Probud' me v sobě lidskou důstojnost.*⁵³

Janusz Korczak

*Když objevím v dítěti jiskru nesmrtelného plamene, jiskru plamene, který byl ukraden bohům, (...) tehdy se před ním pokorně skláním, přiklekám - protože nejsem dost dobrý, jsem slabý a zbabělý.*⁵⁴

Janusz Korczak

Význam a místo důstojnosti v životě dítěte vyjádřil sociolog Zygmunt Bauman větou: *Důstojnost dítěte je dětstvím lidské důstojnosti vůbec. Nikde jinde lidská důstojnost nezakorení ani nevyklíčí*⁵⁵

Důstojnost člověka je tak zranitelná, abychom ji dokázali zachovat jak u sebe, tak u druhých, dostáváme se do tak nevšedních situací, že se to zdá nelogické, směšné a někdy i trapné. Je třeba se postavit s nebyvalou vnitřní silou vůči něčemu, co nikdo jiný nevidí, necítí a nepozoruje. Radikální zlo a jeho banalita útočí především na důstojnost člověka. Ve svých dvaceti třech letech napsal: *Snažme se být lidmi, stále více lidmi.*⁵⁶ Korczak cítil jako Žid od dětství toto

⁵³ Korczak, Janusz. *Słowo wstępne do Rozprawy Jędrzeja Śniadeckiego*. In: PW IV. 1986. S. 8.

⁵⁴ *Když objevím v dítěti jiskru nesmrtelného plamene, jiskru plamene, který byl ukraden bohům, když objevím v jeho myšlení záblesk toho, že se jen tak snadno nepodřídí, když vidím důstojnost jeho hněvu, příval nadšení, smutek podzimu, sladkost obětování se, bázlivost jeho důstojnosti, to jak hledá svůj původ a svůj cíl, a když vidím, jak to jeho hledání je plné radosti, důvěry, ale, že také zároveň provokuje a zkouší, ale také naslouchá svému svědomí, tehdy se před ním pokorně skláním, přiklekám - protože nejsem dost dobrý, jsem slabý a zbabělý. Ve vašem svobodně se vznášejícím letu vám jen překážím. Jsem vám jako ta pavučina, která se vám jen motá kolem vašich barevných křídel; jako bych měl nůžky, kterých jedinou povinností je ustříhovat bujné výhonky. Zatarasil jsem vám cestu nebo namísto bezradně přešlapuji, breptám, obtěžuji, zamlčuji, pokrytecky přesvědčuji - nevýrazný a směšný.* - Korczak, Janusz. *Jak kochać dziecko*, část *Internat*, kapitola 35. In: DZ VII. S. 171.

⁵⁵ Bauman, Zygmunt. *Kindheit (in) menschlicher Würde* (Dětství a lidská důstojnost). In: „Korczak-Bulletin.“ Vydavatel: Deutsche Korczak-Gesellschaft e.V., květen 2003, ročník 12., sešit 1. S. 25.

radikální zlo a jeho banalitu, jak na sobě, tak na druhých. Dítě vnímal jako nejjednodušší oběť útoku na lidskou důstojnost. Přesto ve vztahu k druhému člověku projevoval „radost existence“⁵⁷ a každou událost a každý jev bral jako něco výjimečného a neopakovatelného. Vůči člověku, každému člověku, měl úctu jako vůči něčemu, co je plně vznešeného tajemství a co dává smysl životu. V sobě měl něco z chasida⁵⁸, který za každých okolností, i tváří v tvář hrůze dokáže zachránit lidskou důstojnost. Je tím, kdo se dokáže odpoutat od diktátu logiky a je „poutníkem humoru“⁵⁹.

Poutník humoru se dokáže vymknout totalitě a dokáže *zesměšnit ty, kteří by ho chtěli zbavit jeho tváře. (...) Ze světem je v neustálém dialogu. Naslouchá světu, ve kterém se vždy může přihodit něco nového.*⁶⁰ Svou úctu neprojevoval slovy, ale vztahem a to nejen v nejnáročnějším období, jaké bylo pro vztahy, v období nacistického antisemitismu, ale také v situacích, kde běžně je člověk v menšině a je v pokušení bojovat o svou důstojnost i nedůstojně, a když je ve většině, hrozí mu zneužití moci a pošlapání (tedy zneuctění) lidské důstojnosti. Korczak prošel ve svém životě obdobím, kdy mohl říct o sobě, že patří k té mocnější a vlivnější většině, ale i tehdy nahlížel na člověka s úctou vůči jeho důstojnosti. Martin Buber (narozen ve stejném roce jako Korczak) se vyjádřil o vztazích téměř jako o vizitce člověka ... *poznáš ho jako člověka podle možností jeho vztahů; můžeš se obrátit k celku a poznáš ho jako člověka podle plnosti jeho vztahů.*⁶¹ Korczak

⁵⁶ Korczak, Janusz: *Ludzie - rośliny* (Lidé jako rostliny); „Czytelnia dla wszystkich“ 1901, č. 17. In: *Myśl pedagogiczna Janusza Korczaka*, výběr Maria Falkowska. Warszawa: Nasza Księgarnia, 1983. S. 44.

⁵⁷ Uoaknin, Marc-Alain: *Chasydzi*. Warszawa: Wydawnictwo Cyklady, ----- ISBN 83-86859-61-X. S. 125.

⁵⁸ *Braclavští chasidé vstupovali do plynových komor se zpěvem a také tancovali. Takto dali najevo, že také uprostřed Pekla zůstali lidmi, že se nedali zmrzačit ani ponížít- aby nezemreli dřív, než zahynou* - Uoaknin, Marc-Alain: *Chasydzi*. ----- S. 13.

⁵⁹ Typickým poutníkem humoru byl Abraham - jehož syn se jmenoval Icchak, co znamená *bude se smát*, jinak řečeno *Humor srovnej: Ouaknin Marc-Alain Chasydzi*.----- S. 127. Nejstarším zachovaným Korczakovým textem je z r. 1896 *Węzeł gordyjski* (Gordický uzel), vytištěn v satirickém časopisu *Kolce* (Bodláči). Jako osmnáctiletý student píše novely, fejetony, články, ve kterých na nedostatky tehdejší společnosti reaguje vtipně, s nadhledem a příjemným humorem.

⁶⁰ Uoaknin, Marc-Alain: *Chasydzi*. Warszawa: Wydawnictwo Cyklady,----- ISBN 83-86859-61-X. S. 128.

neměl vůči nikomu žádné předsudky, i když byl jako vychovatel vůči spolupracovníkům velmi náročný, neranil vzájemné vztahy. Na příklad velmi pěkně a s úctou se o něm vyslovuje Matylida Temkin, která těsně před válkou, něco přes rok (do května 1939), byla v Domově sirotků vedoucí⁶² a mezi ní a Korczakem⁶³ docházelo k určitému jiskření. Korczakův vztah k důstojnosti člověka nebyl vztahem dobráckého svolení na lidskou nedokonalost, ale vztahem k Bohu, který člověka takto stvořil, i když se takto jednoznačně nikdy nevyjádřil. Tento vztah obsahuje v sobě Buberova věta: *Der Erzieher, der dazu hilft, den Menschen wieder zur eigenen Einheit zu bringen, hilft dazu, ihn wieder vor das Angesicht Gottes stellen.*⁶⁴

Největší Korczakův úžas patřil však dítěti. Viděl v něm nejen dětskou složitost, ale viděl v něm problém člověka a jeho humanity. Když pečoval o důstojnost dítěte a domáhal se jeho práv na úctu, pečoval o důstojnost lidstva vůbec a dožadoval se práva na úctu vůči člověku, který dokáže nejen chápat, ale také cítit. Proto člověk trpí a pláče. Korczak: *Díky teorii vím, díky praxi cítím.*⁶⁵ O sobě napsal: *...od narození jsem citově založený a to mi hrozně překáží. Je to můj hlavní nepřítel, ale demaskoval jsem ho a umím se mu vyhýbat.*⁶⁶

⁶¹ Buber, Martin *Problém člověka*, Praha: Kalich, 1997. Přeložil Marek Skovajsa. ISBN 80-7017-109-X. S. 154.

⁶² Ungermann, Silvia: *Die Pädagogik Janusz Korczaks.*, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2006. ISBN -13:978-3-579-05232-8; ISBN - 10:3-579-05232-2. S. 502: *Als Matylida Temkin in dieser Situation die Leitung des Waisenhauses nach knapp zweijähriger Tätigkeit niederlegt, kehrt Stefania Wilczyńska auf ihren alten Platz ins Dom Sierot zurück.*

Korczak se z Domova sirotků odstěhoval a jen docházel. Stefa Wilczyńska odjela do Palestiny.

⁶³ To na adresu zmíněné Matyldy Temkin Korczak napsal: *Mám za sebou zkoušku tolerance: přes rok jsem ve svém internátě na vedoucím místě trpěl vedoucí, která nebyla urozená na tento post. A navzdory sobě jsem ji přesvědčoval, aby zůstala. Nemyslel jsem na své pohodlí a svůj klid. Sama utekla (mám totiž zásadu: lepší je starý personál, i když s vadami, než bezvadný nový.* In: Korczak, Janusz: *Podanie do Biura Pesonalnego Rady Żydowskiej* ze dne 9.2.1942 v: *Pamiętnik*. 1998. S. 5

⁶⁴ V překladu autorky: *Vychovatel, který napomáhá člověku, aby byl opět úplným člověkem, mu zároveň pomáhá vrátit se před Boží tvář.*

Buber, Martin: *Über Charaktererziehung*. In: Buber, Martin: *Rede über das Erzieherische, Bildung und Weltanschauung, Über Charaktererziehung*. Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus, 2005, 11. Auflage, ISBN-13:978-3-579-02581-0, ISBN-10:3-579-02581-3. S. 90.

⁶⁵ Korczak, Janusz, *Teoria a praktyka* časopis „Szkoła Specjalna“ 1925, č. 2. In: PW II. 1984. S. 127.

⁶⁶ Korczak, Janusz: *Listy*. 1999. S. 34.

Dvě hodnoty se u něho prolínají, jak v jeho osobním životě, tak v jeho díle: *vnitřní touha (stesk) a osamělost*. Používá slovo *tesknota* a *samotność*. Tyto dvě hodnoty Korczak spojuje slovem smutek. Smutek u Korczaka nekoliduje s radostí existence. Radost z existence je vděčností za existenci. Hluboký vztah mezi smutkem a štěstím nejdůkladněji vyjádřil Korczak slovy: *Matýsek chápe, že i když tam bylo smutno, byl šťastný*⁶⁷ a *Je smutný, a nejsmutnější, když se usmívá*.⁶⁸

Smutek integruje duchovno člověka. Když se člověku stýská, a když cítí samotu, prožívá určitý druh smutku, ve kterém dozrávají v člověku city a člověk dostává jiný vztah vůči sobě, vůči jiným, vůči všem situacím a událostem. Díky smutku zrozenému ze stesku a z osamělosti, se člověk stává šlechetnější.⁶⁹ Touha, kterou Korczak zmiňuje, znamená zároveň stýskání se. Je to určitý duchovní smutek, který vede k zamyšlení nad smyslem světa. V *tesknocie* je obsaženo vše, co člověka činí šlechetnějším a citlivějším. *Teskníc* dokáže jen člověk, kterému se podařilo navázat duchovní kontakt s něčím existenčně velmi důležitým. Není to smyslná touha, není to prosperita, není to nic z oblasti ekonomie. Nic z tržního hospodářství. Naopak, když nosím ve svém srdci stesk, (touhu) často prodělám a dostanu se na mizinu. Stesk je hodnota, která spočívá u základu našeho člověčenství. Stesk nosí ve svém srdci malí sirotci, o které se stará, stesk nosí on slavný varšavský lékař, spisovatel, pedagog. Stesk nosí v sobě každý člověk. Jan Sokol napsal: *Hodnota je vždycky jen to, co nemáme v hrsti*⁷⁰ a na dalším místě nám připomíná Ježíšovo podobenství o pokladu, skrytém v poli. *Kdo se k němu chce dostat, musí nejdřív prodat všechno, co má*.⁷¹

⁶⁷ Korczak, Janusz: *Król Maciuś na wyspie bezludnej*. In: DZ VIII. S. 373.

⁶⁸ Korczak, Janusz: *Kól Maciuś na wyspie bezludnej*. In: DZ VIII. S. 396

⁶⁹ V židovském myšlení má smutek smysl a má také určitý výchovný vliv, což je zřetelné také v biblickém verši z knihy Kohelet (Knihy Kazatel): *Lépe jít do domu truchlení, než vejít do domu hodování (...)* Lepší je hoře než smích, neboť zachmuřená tvář prospívá srdci. Kniha Kazatel 7, 2-4. Bible. 1993.

⁷⁰ Sokol, Jan *Evropské hodnoty ve vzdělávání*. In: Antropologie a etika. ----- S. 103.

⁷¹ Sokol, Jan *Evropské hodnoty ve výchově a vzdělávání*. In: Antropologie a etika. ----- S.100.

Korczak své děti vedl tak, aby navázaly pouto. Aby i sirotci, i když jsou židovskými dětmi, aby se jim po něčem stýskalo, a aby si díky tomu našly své místo, svůj domov. Ve svém proslovu na rozloučenou se svými svěřenci, Korczak řekl na závěr : *Svěřujeme vám pouze jedno: že se vám bude stýskat za lepším životem, který neexistuje, ale jednou může být, aby se vám stýskalo za životem v Pravdě a Spravedlnosti. Věříme, že tento stesk vás zavede k Bohu, Domovu a Lásce.*⁷² V tzv. Modlitbě vychovatele uvedl Korczak následující slova: *Nepřicházím k tobě Bože, s dlouhými modlitbami (...) Dej dětem dobrou vůli (...) Nevod' je po cestách pohodlných, ale krásných. A jako zálohu mé prosby, přijmi jediný můj klenot: smutek, můj smutek a mou práci.*⁷³

Smutek je hodnotou, která doprovází stesk a samotu. V smutku, stejně jako ve stesku, se rodí člověčenství⁷⁴. Smutek doprovází celým životem jeho děti ze sirotčince. V knize *Moški, Joski, Srule* Korczak píše: *Tiché, nenápadné polské slovo smutno židovsky také znamená smutno. A je úplně jedno, zda se děje křivda polskému nebo židovskému dítěti, ono myslí stejným slovem, že je mu smutno.*⁷⁵ Dětské noviny *Mały Przegląd* (Malý přehled) zveřejnily Korczakův příspěvek na téma dětského smutku: *Nechceme, aby děti říkaly: Jeden vrabeček byl smutný, protože určitě byl židovským vrabečkem. Anebo: Nejvíc mám ráda svou židovskou panenku, protože je vždy smutná.*⁷⁶ Pro Korczaka, to že dítě si dokázalo vytvořit pouto k něčemu, po čem se mu pak stýskalo a bez čeho cítilo smutek, bylo tak velkou věcí, že dokázal dětem odpustit, i kdyby ze stesku porušilo zákon a řád. V stesku se rodí nejvzácnější hodnoty, které dávají člověku sílu vytrvat a dávají také odvahu překročit určité meze, zákazy a zákony. Apoštol

⁷² Korczak, Janusz *Pożegnanie* (Řeč na rozloučenou) vytištěno v novinách „W Słońcu“ (15.6.1919), č. 12. S.177. In: DZ XI/1. S. 217-218.

⁷³ Korczak, Janusz: *Sám s Bohem...* 1984. S. 33-34.

⁷⁴ *Zachmuřená tvář prospívá srdci. Srdce moudrých je v domě truchlení* - kniha Kazatel 7. 3-4. In: *Bible Písmo svaté Starého a Nového zákona včetně deuteronomických knih, Český ekumenický překlad*, Česká biblická společnost: 1993. ISBN 80-900881-8-X. S. 615.

⁷⁵ Korczak, Janusz *Moški, Joski, Srule*. DZ V. S. 50.

⁷⁶ Korczak, Janusz *Sprawa żydowska. Gawęda pesachowa* v dětských novinách *Mały Przegląd* 22.4.1927, č. 29. S.5 (NP č.110). In: DZ XI/2. S. 290.

Pavel tyto hodnoty, na které se nevztahuje zákon definuje pojmem *ovoce Božího Ducha*⁷⁷.

V sirotčinci se stávalo, že dítě někde zmizelo, celý sirotčinec prožíval hrůzu a ono prostě zmizelo, protože jeho srdce se potřebovalo vrátit na místo, ke kterému cítilo duchovní pouto. Dokázal pochopit dětské útky, nebo návraty.

*Stala se překrásná věc - i když drobná, nepatrná. To, co je hezké, nemusí být mohutné. Motýlek je malý a holoubek je malý a perlička je malá - a jsou hezké. Takže hezké bylo to, že Izaak pomáhal v kuchyni. Sám od sebe si odložil sako a dal se do práce. Nešlo o to, co udělal - moc nebo málo - ale o to, že chtěl pomoci. Pamatujete si průšvih našich tří chlapců, kteří zašli pěšky do Lapigroše? V jejich soudním líčení bylo uvedeno, i když chlapci udělali špatně, protože je nebezpečné jít samému za město a k tomu ještě přišli pozdě k večeři - ale hezké je to, že se chtěli podívat na domeček, ve kterém bydleli, na lesík, ve kterém si hráli a na pole, které znali. Také jednou odešlo několik děvčat na Františkánskou (tam byl sirotčinec, než se přestěhoval do nové budovy na Krochmalnou; A.B.), podívat se, kde kdysi bydlely. Takže naše děti umí milovat - v jejich duši se jim stýská po tom, co bylo a nikdy se nevrátí. Věděli jsme, že za deset, dvacet let, děti budou vzpomínat na svou službu, školu, tombolu, rybí tuk, a na všechno možné. Ale byli jsme smutní, že to nastane až za deset, dvacet let. Izaak nás přesvědčil, že to může nastat dřív. Proč Izaak, který přišel na návštěvu, si nezašel do společenské místnosti a neposkákal si přes šňůru, ale vypravil se do kuchyně a dal se do práce? Proto se také naši chlapci vypravili do Lapigroše. Izaak si chtěl připomenout svou službu, když byl ještě malým chlapcem. Sám si možná ani neuvědomoval, proč šel pomoci do kuchyně. Šel tam, protože ho tam zavolal silný hlas - hlas stesku, hlas lásky k domovu, ve kterém byl tak krátce a k tomu v nejhorším roce, ještě plném chaosu a nepořádku. A přece už se v něm ozývá ten dobrý pocit sounáležitosti, ne proto, že mu tam bylo dobře, protože tam mohlo být i dobře i špatně - ale že se tam necítil cizí - že tam byl u sebe.*⁷⁸

⁷⁷ Láska, radost, pokoj, trpělivost, laskavost, dobrota, věrnost, tichost a sebeovládání. Proti tomu se zákon neobrací. Ap. Pavel v dopise Galatským 5,22-23. Bible. 1993.

Za osm let Korczak publikuje dopisy dětí z domova Maryny Falské, ve kterých děti vyjadřují svůj stesk. Korczak tyto dětské dopisy na závěr okomentoval : *Stesk je jako tichá bílá holubice. Dokáže vás přenést na svých bílých křídlech do vašeho rodného domu, zat'uká na okno: Otevřete! Srdečně a krásně se políbí s vašimi blízkými, kteří se také ve svém stesku vznášejí k vám na svých bílých křídlech. Noste v srdci bílou holubici vašeho stesku.*⁷⁹

Díky poutu, které existuje mezi dětmi, tedy díky poutu, které ovlivní jejich celý další citový život, může být dítě omluveno z porušení určitých předpisů. To se nejčastěji stávalo během kamarádkého dětského soudu a ve škole u napovídání. Existoval paragraf, který omlouval dítě, když se dopustilo přestupku jen proto, že mu bylo líto přítele. Podobný problém řešily dětské noviny *Mały Przegląd* (Malý přehled) v cyklu článků na téma náповědy ve škole. Děti se vyjadřovaly k problému „respektování řádu“ a „vztahům“. Učitelka napsala pod vlivem diskuse na toto téma : *Pochopila jsem, že děti napovídají, protože chtějí kamarádovi pomoci. Napovídání zakazují, ale na děti se už nebudu hněvat.*⁸⁰ Korczak nebyl už v té době spoluredaktorem těchto dětských novin, ale bylo to v souladu s jeho představou, aby se děti dokázaly vyzpovídat také ohledně etického dilema. Vztah mohl zachránit dítě před vyloučením ze sirotčince z disciplinárních důvodů. *Ztratili jsme naději, že by se mohl sám polepšit. Tento rozsudek říká: Nevěříme mu. Nebo: Bajíme se ho. Konečně: Nechceme s ním mít nic společného. Jinými slovy, paragraf 900 vylučuje z ústavu. - Viník však může zůstat, jestliže se ho někdo ujme na svou odpovědnost. Vyloučený se může vrátit, jestliže si najde pečovatele. Pečovatel zodpovídá před soudem za všechny jeho viny. Pečovatelem může být vychovatel nebo některé z dětí.*⁸¹

Člověku se stýská za přítelem, za rodiči, za svým místem na zemi. Kdo *těskni*, ten neublíží. Stesk je tou silou, která uvolní v člověku všechny síly, aby člověk mohl

⁷⁸ Korczak, Janusz, *Już się zaczyna* článek v novinách „W Słońcu“ 17.1.1914, č. 3. S. 17-19 In: DZ XI/1. S. 148-151.

⁷⁹ Korczak, Janusz, *Tęsknota* článek v novinách „W Słońcu“ 1.6.1920, č. 10/11. S. 130-131. In: DZ XI/1. S. 231.

⁸⁰ *Podpowiadanie* v dětských novinách „Mały Przegląd“ č. 84 (11.5.1928) s. 7-8 (NP č. 129) In: DZ XI/3. S. 133.

⁸¹ Korczak, Janusz *Jak milovat dítě. Domov sirotků.* In: Janovský, Julius *Janusz Korczak lékař, pedagog a spisovatel.* 1986. S. 120.

dojít k podstatě, k jádru svého lidství. Je to určitý transcendentní stav, díky kterému člověk prožívá sebe jako člověka v plné hodnotě a v plné radosti - že je někomu potřebný a má své místo na zemi. To prožívali Židé, to prožívali sirotci ve Varšavě v době Janusze Korczaka. Sirotku a Židovi vždy dal někde někdo najevo, že "překáží", tedy, že zabírá místo a že bez něho se dá obejít.⁸²

Etiku měl Korczak promyšlenou důkladně. Výchovu chápal jako respektování důstojnosti člověka, skrze ponoření se v etickém jednání. Etika to nebylo dodržování litery zákona, ale respektování mezilidských vztahů. Korczak žasl nad každým mezilidským vztahem. Protože děti umí tvořit vztahy a umí být těmto vztahům věrné, Korczak se v tomto ohledu ztotožnil s dětským nazíráním na svět, takže někteří říkali, že Korczak zůstal do smrti dítětem. Důvěřoval dobru a zlem byl stále šokován.

Korczak si jako filosof rozuměl s dětmi.

*Vědci, filosofové a malé děti - není to zvláštní společnost? Možná, že na první pohled je. Ale stačí si připomenout Platónovo tvrzení o počátku filosofie a budeme doma: jsou to přece všichni ti, kteří dovedou nad něčím žasnout.*⁸³

Korczak se ve světě dětí cítil jako v nejskvělejší filosofické škole.

Pokaždé, když mám všeho dost, když mi život zaleze za kůži, kdy lidé svou zlostí mi otráví život a osud mě ohluší - vyhledávám děti. Mezi dětmi se z mé bolesti zrodí meditace, mysl se uklidní, srdce radostí zaplesá.⁸⁴

⁸² Janina Bauman, manželka Zygmunta Baumana ve své autobiografické knize popisuje šedesátá léta 20. stol. v Polsku, kdy komunistický režim přinutil špičkovou polskou inteligenci k emigraci. Týkalo se to především židovské inteligence, ale emigrovali i jiní (mezi jinými Leszek Kolakowski). Baumanová své knize dala název *Nigdzie na ziemi* - je zde popsáno, jak se dá člověka odsunout, z ničeho nic, na vedlejší kolej, tak, že se najednou odvrací od něho jeho přátelé, nikde není svůj a má povoleno emigrovat, pod podmínkou, že se nevrátí. Na str. 254 napsala: *Polské občanství už nemáme. Vůbec jsme bez občanství jakéhokoliv státu.* Pokud má člověk rodinu, může přetrvat. Pokud mu toto není dáno, zůstává úplně sám.

In: Bauman, Janina: *Nigdzie na ziemi*. Warszawa: Żydowski Instytut Historyczny, 2002. S.254.

⁸³ Sokol, Jan *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. Praha: Vyšehrad 2007. 5. přepracované vydání. S. 19.

⁸⁴ Korczak, Janusz. *Dzieci* v novinách „Czytelnia dla Wszystkich“ 25.8.1898, č. 8. S.2. In: DZ III/1. S. 13.

Děti do jeho sirotčince nepřicházely filozofovat, ale přicházely se uchýlit před smrtí hladem, chladem, nemocemi a týráním. Existovala zvláštní komise⁸⁵, která rozhodovala, které dítě má nárok se dostat do sirotčince a které ne. Sirotčinec byl udržován pouze z milodarů a o jeho chod pečovalo sdružení filantropů Towarzystwo Pomocy dla Sierot. Přijímány byly pouze děti téměř na pokraji života a smrti. Přicházely z neuvěřitelně smutného světa. Byly plné komplexů, vyčerpány a krajně vyčerpané. Věděly, že teď dostanou najíst, napít, budou v teple a bezpečí. Ale Korczakův sirotčinec jim otevřel svět, mnohem důležitější, svět lidské důstojnosti a vzájemné důvěry. Děti po příchodu na Krochmalnou⁸⁶ především objevovaly dvě věci, s kterými nepočítaly. Najednou jim zde někdo důvěřoval a bral je vážně. Korczak s nimi hned v prvním okamžiku žertoval. Děti ví, že jen ten žertuje s někým, kdo má druhého rád. Objevily, že mají právo na život, na smích, že je pro ně ve světě dostatek místa. Že nejsou zbytečné. Aleksander Lewin cituje vzpomínky bývalé Korczakovy svěřenkyň: "Přistoupila jsem k němu (k Korczakovi) a začal mi něco psát na mém nose. Chtěl se mnou navázat kontakt. Pak mne posadil na své koleno a začal houpat. Podvědomě jednal s námi jako matka. Dítě dokázal uklidnit. Pak se mě zeptal - Viděla jsi už červenou kočičku? A pejska většího jako kůň?"⁸⁷

Dítě se zde dotýkalo filosofie důstojnosti člověka a filosofie práva na úctu. Najednou si začalo uvědomovat své lidství. Běžně se řekne, že děti zde získaly své sebevědomí. Z psychologie známe pojem sebevědomí, ale toto sebevědomí nese na sobě určité stigma drzosti. Proto se používá také zdravé sebevědomí, ale i tento pojem nevystihuje podstatu Korczakovy výchovy. Nešlo mu jen o sebevědomí, i kdyby bylo tím nejvznešenějším sebevědomím. Šlo mu o tu dimenzi člověčenství, kterou obsáhl ve své filosofii Martin Buber a Emmanuel Lévinas. Korczak věděl, že i to nejslechetnější sebevědomí se může zvrhnout v pokrytecky pokorné sebevědomí, které může být velmi nebezpečné, a přinejmenším zdiskredituje člověka na úroveň bláznovství. Korczak o tom nádherně pojednal ve své satirické eseji, napsané v kafkovském duchu *Svět a*

⁸⁵ Towarzystwo Pomoc dla Sierot.

⁸⁶ Ve Varšavě ulice Krochmalná 92, na níž se nacházel Dom Sierot. Po druhé světové válce přejmenovaná na: ul. Jaktorowska 6.

⁸⁷ Lewin, Aleksander *Korczak znany i nieznaný*. 1999. S. 224.

*nos*⁸⁸. To nebyl ještě známým vychovatelem a pedagogem, a už se projevil jako znalec lidské duše. *Svět a nos* - věc stará přes sto let a stále aktuální. Perfektně se mu podařilo na jedné straně vystihnout obraz člověka posedlého přehnanou odpovědností za svět, na druhé straně člověka, který myslí jen na sebe. Poukazuje na ubohost člověka, který trpí na falešně pokorné sebevědomím (podobně chápal pokrytecké milosrdenství falešných filantropů).

Je v tom něco z talmudického myšlení, že vše je mnohem zkomplikovanější, než se nám zdá. Korczak vedl své děti k tomuto poznání odpovědnosti tak přirozeně a přátelsky, že z jeho strany to nebyl žádný studený kategorický imperativ (že tak to má být) ani nějaký odshora nadiktovaný povinný způsob plnění výchovného plánu.

Alina Edestinová⁸⁹, která v sirotčinci strávila své dětství, potvrzuje, že většina dětí se příchodem do sirotčince cítila hrozně nešťastná. Jídlo, čistá postýlka a teplo nebylo pro děti podstatné, protože najednou byly odtrženy od svého prostředí, které znaly a věděly, co mohou od něho čekat. Nový domov je naplňoval tísnivým pocitem nejistoty a velké neznámé. Korczak věděl, že dítěti je víc potřebný pocit bezpečí, než se najíst, vyspat a umýt. Proto tyto dvě hlavní hodnoty: odhalení dítěti jeho důstojnosti a jeho práva na úctu (doslova práva na důvěru). Když malá Alina během své první noci v domově plakala, přišel za ní Korczak a uklidnil ji. A nejen to. Hned prvního dne ráno Korczak jí u snídaně představil další novou holčičku, mladší od ní, říkali jí Perelka (Perlička), aby Alina jako starší se mohla o ni starat a pečovat.

Rozhlížím se po dětech - po mých potenciálních kamarádkách - mám dojem, že jsem jim sympatická a že mi důvěřují. Jsem přešťastná, protože jsem někomu potřebná. Tak šťastná, že se až z toho červenám. Jsem hrdá, že Pan Doktor mi důvěřuje a šťastná, že mi svěřil Perličku. Její

⁸⁸ Korczak, Janusz *Świat i nos* v novinách „Kolce“ (Bodláčí) 27.12.1902, č. 52. S. 11 In: DZ 11/2. S. 237-242. Text - viz. Příloha.

⁸⁹ Alina Edestinová ve dvacátých letech žila v Domově sirotek na Krochmalné. Od r. 1927 žila ve Francii, kde pracovala jako choreografka dětských souborů. Byla první ředitelkou Společnosti přátel Janusze Korczaka ve Francii. V roce 1972 vydala knihu *Silboutes du siècle* o Januszi Korczakovi. Zemřela v roce 1977 (údaje z knihy *Wspomnienia o Januszu Korczaku*, Warszawa: Nasza Księgarnia, 1989. S. 291.

*židličku posouvám blíž k sobě a krájím jí chléb. Takto začínám svůj život v domě Janusze Korczaka a slečny Stefanie Wilczyńskiej.*⁹⁰

Malé sedmileté děti objevovaly v sirotčinci na Krochmalné svět hodnot. Byl to židovský moderní sirotčinec. Vedl ho asimilovaný Žid - Polák, který vystudoval medicínu, aby mohl lépe pomáhat varšavským dětem. Viděl dítě jako nešťastné a ponížené, proto se mu snažil zajistit sedm radostných let života, sedm let nejdůležitějšího období v životě každého člověka od 7. do 14. roku života. Sedmiletý pobyt v domově nebyl jen nějakou rekonvalescencí po hrůzách, kterými dítě už prošlo. Korczak své děti především připravoval na další cestu životem.

Napsal: *Kam vás mám vést? K velkým ideám, významným činům? Nebo jen k plnění nezbytných povinností, abyste si zachovali svou čest a nebyli ze společnosti vyloučeni?*⁹¹

Od svého útlého dětství uvažoval, co je smyslem života, čím je člověk, čím je svět a proč tomu tak je. Už jako gymnazista objevil, že hodně záleží na výchově a především na rodičích. Čím byl starší a měl více zkušeností, stával se ve svých výpovědích opatrnější. Celý život jakoby hledal odpověď na svou otázku z dětství: *Co je potřebné, aby děti už nebyly špinavé, otrhané, hladné a aby si mohli každý s každým venku hrát?*⁹² Tuto otázku si poprvé položil, když měl pět let. Byla pro něho tak důležitá, že na ni vzpomíná ve svých šedesáti čtyřech letech ve varšavském ghettu, kdy píše svůj deník *Pamiętnik* (Památník). Korczak bral velmi vážně to, co každé jeho dítě cítilo a co prožívalo ve svém dětství. Často se vracel také ke svému dětství. V roce 1920 vyšla v Polsku kniha od Jędrzeja Śniadeckého⁹³ tykající se zdravé tělesné výchovy. Korczak, tehdy dvaceti

⁹⁰ Edestin, Alina, *Uśnij moja córeczko v: Wspomnienia o Januszu Korczaku*. 1989. S. 35.

⁹¹ Korczak, Janusz, *Jak milovat dítě. Internát*. In: Janovský. 1986. S. 81.

⁹² Korczak, Janusz. *Pamiętnik*. 1998. S. 15.

⁹³ Jędrzej Śniadecki (1768-1838), chemik, lékař, filosof, biolog, polský publicista, nazývám otcem polské chemie, bratr Jana Śniadeckého. Profesor Szkoły Głównej a Akademii Medyczo-Chirurgicznej w Wilnie. Ve svých filosofických názorech byl zastáncem "zdravé střízlivosti". Byl průkopníkem zavedení tělesné výchovy v Polsku. Napsal knihu *O fizycznym wychowaniu dzieci* v níž tvrdil, že spolu s tělesnou výchovou musí jít výchova mravů a musí existovat rovnováha mezi výchovou v rodině a ve společnosti. <http://portalwiedzy.onet.pl/23523,haslo.html> 2008-02-12.

dvouletý student medicíny, napsal k této knize proslulý úvod s často citovanou větou: *Léta dětství v každé biografii jsou jako hory, kde řeka bere svůj začátek, svou energii a směr. Jakkak bychom mohli dětství nebrat vážně?*⁹⁴ Když k tisku připravoval svou nejpoblárnější knihu *Król Macius Pierwszy* (Král Matýsek První), Korczak vyhledal svou fotografii z dětství, na které má jedenáct let a touto fotografií začal své vyprávění o Matýskovi. Věděl, že děti vnímají nejen slova, ale především obrázky. (Rozuměl podstatě úspěšnosti obrázkových knih a v budoucnu určitě také komixů). Když si dítě otevře knihu o Matýskovi⁹⁵, nejdřív uvidí obrázek dítěte a pak si přečte:

*Takže ,když jsem byl tak starý jako na této fotografii, chtěl jsem i já vykonat všechno, o čem píšl v této knížce.*⁹⁶

Korczak neodděloval dětství od dospělosti. Jeho filosofii výchovy velmi výstižně vyjadřuje přirovnání biografie člověka k řece. Je důležité, kde řeka pramení, jakým svahem stéká a taktěž, kde řeka ústí. Pro řeku tři důležité úseky, pro člověka tři důležitá období: dětství, mládí-dospělost a stáří. A tak jako v řece se nedá přesně určit, kde který úsek začíná a kde končí, tak je tomu i v životě člověka. Filosofické *panta rhei*⁹⁷ - všechno plyne, má své místo v Korczakově pedagogice. V tom Korczak předběhl dobu modernity, která pak začala nahlas mluvit o nestabilitě, relativitě a v sociologii se začal objevovat pojem tekuté společnosti. Korczak přenesl nestabilitu a relativitu ve výchově na území tvořivého a zodpovědného vychovatelství.

⁹⁴ Korczak, Janusz. *Słowo wstępne do Rozprawy Jędrzeja Śniadeckiego O fizycznym wychowaniu dzieci* In: PW IV. Red. A. Lewin, Warszawa: Nasza Księgarnia, 1986. S. 9.

⁹⁵ Korczak, Janusz. *Król Matýsek První*, Praha: Albatros, 1987. V tomto našem českém vydání *Krále Matýska Prvního* fotografie Korczaka nebyla vytištěná a fotografie není zmíněna. Kniha začíná slovy: *Když jsem byl tak starý, jako vy, chtěl jsem i já vykonat všechno, o čem píšl v této knize.*

V polském vydání Korczakových *DZIEL* fotografie sice byla také vynechaná, ale text zůstal bez změny. V německém vydání *Sämtliche Werke* byla fotografie vytištěna spolu s kompletním textem.

⁹⁶ Korczak, Janusz. *Król Macius Pierwszy*. In: DZ VIII. S. 7.

⁹⁷ *Panta rhei* (řec.) - *všechno plyne, uplývá* - slavný výrok Hérakleitův. In: Sokol, Jan. *Malá filosofie člověka*. Praha: Vyšehrad, 2007. S. 354. Heslo: *panta rhei*.

Na adresu vychovatele napsal: *Žádný z názorů se nesmí stát ani bezvýznamným přesvědčením, ani přesvědčením jednou pro vždy (...) Každý problém, každý jev by měl být řešen nezávisle na všeobecném názoru.*⁹⁸

Na žádném pedagogickém úspěchu ani na žádné pedagogické názorové jistotě nejde nic jistého postavit, protože všechny názory v této oblasti jsou jen hypotézy. Jediné, co se dá definovat ve výchově jako pevné, je respektování *důstojnosti člověka a právo dítěte na úctu*. Jinak je všechno proměnlivé. Pedagogické názory jsou *tekuté*, plynulé, každé dítě je jiné a každé má svou vlastní životní cestu před sebou. Korczak ve svém pedagogicko-vychovatelském díle nikde nepoužil ani pojem *tekuté pedagogiky*, ani pojem *panta rhei*, i když se tato myšlenka prolíná celou jeho filosofií výchovy. Korczak svému malému knižnímu hrdinovi Králi Matýskovi vložil nádhernou filosofickou úvahu o člověku. Malý Matýsek si na pustém ostrovu do svého deníčku zapsal:

*Dnes jsem myslel na to, že voda je vodou, ale když ji zahřejeme, je párou. Když ji ochladíme, je ledem. Takže vlastně nevíme, čím skutečně je: párou, vodou nebo ledem. A co, když je to stejné s člověkem - jednou je takový, jindy makový.*⁹⁹

Korczak nikdy nic nepovažoval za definitivní, vždy byl otevřený na nové metody a názory. Jediným měřítkem byly zkušenosti ověřené praxí, ale i vůči těm byl opatrný, upozorňoval a varoval každého vychovatele, aby nepoužíval stejnou šablonu pro všechny děti. Poukazoval na neopakovatelnost dítěte a neopakovatelnost situace. Byl otevřený pro všechno, a kdykoli byl schopen změnit své zásady, svůj názor i své jednání. Když se jednalo o dítě, ve výjimečných extrémních situacích byl schopen dokonce předefinovat pojem *důstojnosti člověka*. Proto lidé, kteří se běžně stýkali s Korczakem, byli často šokováni. Korczak dokázal bleskově předefinovat jakýkoliv svůj názor, změnit své zásady, když to vyžadovalo dobro situace. Měl úžasný postřeh a dar předvídání. Když ve svém dosavadním tvrzení objevil nějakou rýhu, okamžitě se

⁹⁸ Korczak, Janusz *Jak milovat dítě. Internát*. In: Janovský. 1986. S. 79.

⁹⁹ Korczak, Janusz *Král Macius na wyspie bezludkej* (Král Matýsek na pustém ostrově). In: DZ VIII. S. 328.

ji snažil odstranit, jen aby vše bylo v pořádku. Změnu názoru nebo změnu vztahu k něčemu nepocíťoval jako svou neschopnost, nebo své selhání. To se týkalo například také jeho vztahu vůči sionismu. Právo na změnu, tedy na zdokonalování bylo naprogramováno v jeho celoživotní filozofii, nejen filozofii výchovy.

To, že ve výchově se nikdy nic nedá říct s konečnou platností, vyjádřil slovy *Stojím před velkou neznámou - dítětem.*¹⁰⁰.

*Nestyd' me se, že něco nevíme, že něco neznáme, že jsme o něčem neslyšeli, protože každý z nás toho více nevíme, než víme. Ale snažme se, abychom diamanty našeho poznání svým intelektem přetvořili na brilianty.*¹⁰¹

Když stojíme před neznámou, musíme se smířit s tím, že budeme tápat a pokud bychom na něco přišli, už předem musíme počítat s tím, že to jednou asi budeme muset změnit.

Korczak žil v době, kdy ve společnosti na jedné straně ještě bezpečně fungovala veškerá dogmata a jistoty (lidem vše "bylo jasné" a "věděli," kde je pravda), ale na druhé straně se dogmata a jistoty začaly hroutit. Filosof Nietzsche měl odvahu říct, že lidé už nemají zájem o Boží normy, psychiatr Freud řekl nahlas, že každý z nás nosí v sobě něco, co nedokáže kontrolovat a Karel Marx si dovolil veřejně vystoupit s názorem, že hmotné zabezpečení člověka má větší význam pro společnost a pro člověka samého, než si to někdo dosud myslel, a že dokonce duch je pod nadvládou materie. Křesťanská církev, která je mluvčí neměnitelných Božích zjevených pravd v Kristu, se najednou ocitla v moři nestability, individualismu a pomíjivosti. Církev měla vždy ve svém programu, že život je pomíjivý a nic zde na zemi není jisté, ale už před staletími se jí podařilo okomentovat pomíjivost a nejistotu tak, že se člověk nemusel této pomíjivosti a nestability obávat. Všechno bylo jasné a předvídatelné. Přesto strach z nestability pronikal téměř do každé oblasti, a to jak veřejné, tak soukromé. Jako obrana proti nestabilitě se začaly objevovat různé formy fanatismu, fundamentalismu, jako je fašismus, antisemitismus a bolševismus. Všechny tyto "ismy" se snažily dát (lépe

¹⁰⁰ Korczak, Janusz. *Jak milovat dítě. Internát.* In: Janovský. 1986. S. 77.

¹⁰¹ Korczak, Janusz, *Czy znasz?* - článek v novinách „Czytelnia dla Wszystkich“ (Čítárna pro všechny) 7.9.1899, č. 36. S. 1-2. In: DZ III/1. S. 180.

řečeno: vybojovat) člověku určitou životní stabilitu, ale za cenu zlikvidování toho druhého. U každého *ismu* se vždy vraždilo, dokonce jménem humanismu a skvělých hesel (Francouzská revoluce – hesly: Svoboda, rovnost, bratrství).

Korczak v tomto dějinném, filosofickém a pedagogicko-výchovném víření (a dalších vířeních) stojí pevně na fundamentu *lidské důstojnosti a práva dítěte na úctu*. Na tomto fundamentu trval Korczak celý svůj život. Fundamentalistou však nikdy nebyl.

V sociologii se nedávno objevil pojem *tekutá modernita*.¹⁰² To, co je tekuté, nemusí být špatné. Tomáš Halík vydal knihu *Co je bez chvění, není pevné*.¹⁰³ Tekutý znamená především nestabilní, často nedefinovatelný a nepředvídatelný (proto záplavy tak děsí člověka, počínaje biblickou potopou za Noeho, konče dnešními záplavami). *Tekutý* však znamená také přínos. Beton mne zabije, voda steče kolem mne. V sociologii může pojem *tekutý* někomu znít trochu beznadějně, nebo přímo pejorativně, kdežto v pedagogice a ve výchově zní úplně jinak. Na druhé straně jsme schopni pro společnost najít aspoň částečně nějaké meze, a nějaká určitá pravidla, která umožní její funkčnost (i když v dějinách také už nás překvapila kde jaká *slušná a definovaná* společnost). Abychom ve městě usměrnili dopravu, stačí dát dopravní značky, semaforey a postavit policii, aby pokutovala. Obtížnější je zvládnout společnost (politiku) a ještě obtížnější je zvládnout konkrétního člověka, tedy jeho výchovu. Výchova si klade otázku - kde postavit značky, kde semaforey, kdo má dohlížet a zda se může pokutovat? Kdyby výchova zůstala jen u těchto otázek, pak by nebyla výchovou, ale drezúrou. A toho se Korczak vždy bál. Už v roce 1900 v novinách *Wędrowiec* (Vandrovník) napsal: ***Dítě bereme jako člověka, proto musíme s ním počítat a nemůžeme je jen táhnout na vodítku.***¹⁰⁴

¹⁰² Tento pojem používá současný, velmi úspěšný sociolog Zygmunt Bauman (nar. 1925 v Polsku), autor knihy *Tekutá modernita* (ang. *The Liquid Modernity*), Praha: Mladá fronta, 2002, ISBN 80-204-0966-1.

¹⁰³ Halík, Tomáš *Co je bez chvění není pevné*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2002, ISBN 80-7160-628-1.

¹⁰⁴ Korczak, Janusz. článek *Dzieci i wychowanie* v novinách *Wędrowiec* (Vandrovník). 6.1.1900, č. 1. S. 18 In: DZ IV. S. 151.

Najít jednoznačné řešení , jak usměrnit člověka, tedy najít odpověď na otázku , jak člověka vychovávat, je téměř nad lidské síly. Člověk je příliš komplikovaný a "uniká" jakékoliv definici. Snažíme se dostat k jeho jádru, někdy už máme dojem, že víme, jak na to, jak ho máme ovlivnit, jak usměrnit, jak přizpůsobit a jak obšťastnit a on ten člověk, jakoby naschvál nás stále něčím novým překvapí a my jsme zase tam, kde jsme byli, na začátku.

Korczak si po celý život přesně zapisoval, co děti mluví, jak reagují, z čeho mají radost, vedl spoustu různých zápisníků z nejrůznějších pedagogicko-lékařských a pedagogicko-výchovných oblastí. Smyslem jeho zkoumání však nebylo najít jednoznačnou odpověď, ale dotknout se určitého mystéria života. Krásu tohoto nedotknutelného mystéria života odhalil právě v dítěti. Skrze dítě nahlížel také do problému dospělého a starého člověka. Tedy do problému člověka vůbec.

Dítě bylo pro Korczaka zkondensovaným dospělým člověkem, který si ještě nenasadil masku. Ve své výchově se snažil svým dětem v sirotčinci vštípit přesvědčení, že maska ani není potřebná a člověk s čistým dětským pohledem dokáže zvládnout i ty nejtěžší životní situace. Korczak na toto téma ani nedělal dětem přednášky, ani je nepoučoval. V sirotčinci k tomu fungovaly výchovné metody, které vypracoval sám Korczak, a které pomáhaly otevřít dětem jejich sluch a zrak na *důstojnost člověka* a na právo *dítěte na úctu*. Když dítě dokázalo slyšet na křivdu člověka, pak se mohlo mnohem snadněji rozhodnout pro dobro. Ale toto rozhodnutí pro dobro bylo jen a jen jeho volbou. Korczak nechtěl, aby někdo byl dobrý jen ze strachu.

Korczak zdůrazňoval, že dítě není ani blbé, ani naivní, ale je nezkušené. Trval na tom, aby dítě dokázalo pečovat o svou důstojnost. Patočkovým jazykem bychom rekli, že Korczak dítěti svěřil péči o duši. Zachovat si důstojnost podle Korczaka, je tou jedinou silou, která dává smysl životu. Důstojnost se u Korczaka prolíná s takovými pojmy jako svědomí a duše. Korczak používá spíš pojem důstojnosti člověka, proto jednoznačně můžeme mluvit o Korczakovi jako o humanistovi. Jsme zvyklí, že právě v humanitních oborech je používán pojem *lidská důstojnost*. V jiných oborech spíš *svědomí* (např. v psychologii) nebo *duše* (např. teologii). Tyto pojmy nejsou nikde přesně definovány, ani nejsou ničím bezvýhradným majetkem. O *humanismu* jako pojmu, už od doby jeho vzniku, tedy od doby

osvícenství, se potvrzuje určitý negativní předsudek, že humanismus vede člověka k určité vzpouře a pýše. A takto byl stigmatizován Korczak částí tehdejší společnosti, která v humanismu viděla především odklon od křesťanství, boření lidských autorit a výsměch Božím pravdám. Korczak jako humanista bez náboženské příslušnosti byl svou dobou vnímán téměř jako bolševik, a později zase byl vnímán jako zpátečnický smýšlející buržoaz. Po druhé světové válce byl ve svém vlastním Polsku téměř na indexu. Dokonce jeho úspěšní žáci neměli odvahu se k jeho názorům naplno přiznat, a dovolili, že Korczak byl díky své obětavé smrti vnímán pouze jako legenda.

Korczak dokázal, že humanismus uznává autoritu a respektuje Boží pořádek. Řekla bych, že Korczak odboural předsudek, že humanismus "zbožnil" člověka a že v humanismu se člověk posadil na místo Boha. Podle Korczaka, člověk smýšlející humanisticky, dokáže vidět v každém člověku člověka s jeho Boží jiskrou, a jen díky tomu je schopen respektovat jeho důstojnost. Vůči této důstojnosti, tedy vůči této lidské nejnítější podstatě, člověk dokáže zachovat určitý odstup a s úctou dokáže tuto neopakovatelnou podstatu člověka respektovat. Takto smýšlející člověk bude také opatrný, aby neporušil oblast, která patří tomu druhému. Korczak trval na tom, aby děti v sirotčinci měly svůj *soukromý majetek*, a to v krabičce zamčené na klíč, do které se nikdo jiný nedostal. Děti měly právo na svá tajemství a Korczak nikdy *nevyzvídal* a nemusel vědět všechno. Nerespektovat soukromí a individualitu, která je neoddelitelnou částí důstojnosti každého člověka, znamená pošlapat lidská práva. Důstojnost podle Korczaka je něčím víc, než pouhé právo, které mi společnost zaručuje, nebo nezaručuje. Respektovat důstojnost člověka je víc, než respektovat jeho právo. Kromě lidských práv zatím neexistuje žádná jiná ochrana lidské důstojnosti, proto Korczak usiloval také o deklaraci dětských práv. Na toto téma měl celý cyklus přednášek, které pak dohromady shrnul a vydal jako knihu *Prawo dziecka do szacunku* (Právo dítěte na úctu). Když převzal vedení Domova sirotků v ul. Krochmalné 92 ve Varšavě, problém práva dítěte na úctu nebyl pro něho ještě prvořadý. Láska k dítěti se mu jevila jako dostatečný pilíř k správné výchově. Proto také jeho první vychovatelské dílo nemělo v názvu pojem práva, ale pojem lásky, totiž *Jak kochać dziecko* (Jak milovat dítě). Tato knížka má čtyři části. Korczak se v ní věnuje výchově dítěte v rodině, na táboře, v internátním zařízení a

v sirotčinci. Ve čtvrté části, věnované sirotčinci, Korczak vypracoval tisíc paragrafů, jak má fungovat dětský soud, aby si nikdo nedovoloval na slabšího. Jsou tam sice paragrafy a právníké pojmy, ale nejde jen o studené právo. Jde o to, aby děti odhalily, že člověk má důstojnost. V knize, kterou jsem už zmínila, *Právo dítěte na úctu*, Korczak poukazuje na to, že dítě má právo na úctu, ale toto jeho právo nedokáže chránit žádný paragraf, a jedině dobrovolné respektování této vzájemné důstojnosti. Vypadá to jako nesmysl, protože když je to dobrovolné, pak to není právo. Korczak, jako vychovatel vede své dílo tak, aby každý dobrovolně dozrál a dobrovolně pochopil, že ten druhý má právo mi věřit, že mám vůči němu úctu. Má právo očekávat, že ho nezraním a neponížím. Má právo počítat s tím, že ho nezavraždím, že mu dám najíst, že vyslechnu jeho bolesti. Má právo se na mě spolehnout.

Korczak byl ve svých novátorských metodách konsekventní a vytrvalý, často ojedinelý a nepochopený.

Když byl jako vychovatel a spisovatel v r. 1925 na vrcholu své popularity a úspěchu, v novinách byl zveřejněn jeho dopis, ve kterém vysvětloval svůj opatrný a individuální vztah k sionismu. Z toho dopisu pochází věta, která je často citovaná jako Korczakův nářek na osamělost. *Jestem człowiekiem samotnej drogi, indywidualnych decyzji i czynów*. Když tato věta je vytržena z kontextu, dalo by se ji přeložit slovy *Jsem samostatným člověkem na jedinečné cestě, samostatně rozhoduji a jedním*. V kontextu celého dopisu, vyjadřuje tato věta spíš váhu odpovědnosti za rozhodování a ne osamělost. *Jsem člověkem, který si sám odpoví za svou cestu, sám si odpoví za svá rozhodnutí, sám si odpoví za své jednání.*¹⁰⁵ Není to tedy nářek na osamělost, ale přiznání se k odpovědnosti za zvolenou cestu, za rozhodování a za skutky. Zároveň musí počítat s tím, že zůstane sám.

Krásu odpovědnosti i za cenu osamělosti vyjádřil na závěr svého života ve svém deníku, psaném ve varšavském ghettu (necelý týden před smrtí v plynové komoře ve vyhlašovacím táboře v Treblince):

¹⁰⁵ Korczak, Janusz dopis *Do Prezydium Akademii Żydowskiego Funduszu Narodowego* vytištěn v novinách „Nasz Przegląd“ (Náš přehled) 23.5.1925, č. 140. S. 6 In: DZ X. S. 360 a In: SW XV. S. 387.

V Myšinci zůstal starý slepý Žid. S palicí se motal uprostřed vozů, koní, kozáků a děl. Jaká bezohlednost - nechat takto starého slepého člověka. - Oni ho chtěli vzít s sebou - vysvětlila mi Nastka. - Ale on se vzepřel, že nepůjde, protože přece někdo musí zůstat, aby hlídal synagogu. S Nastkou jsem se seznámil, když jsem jí pomáhal najít její kbelíček. Kbelíček jí vzal voják a slíbil jí, že ho vrátí. Jsem jako ten slepý Žid a jako Nastka.¹⁰⁶

Korczak tedy něco hlídá a něco hledá. Hlídá hodnoty a hledá nazpět to, co mu bylo neprávem vzato. Člověk, který hlídá určitý řád je jako budík. Ve svém fejetónu *Můj budzik*¹⁰⁷ (Můj budík) už v r. 1903 humorně předpovídá těžký osud každého, kdo pečuje o správný chod života.

Důstojnost člověka je tajemstvím, my jsme povinni tuto důstojnost respektovat téměř s náboženskou úctou. Aby ji děti v jeho sirotčinci respektovaly, musely ji odhalit jak v sobě, tak v druhém člověku. K tomu vedl své děti a své studenty. Když ve svém sirotčinci zavedl dětský soud, šlo mu o to, aby se děti přiblížily právě k tomuto nejdůležitějšímu tajemství, že se někdy druhý člověk jeví úplně jinak, než tomu je a také neznáme ani sami sebe a neumíme předvídat své reakce. Někdo vypadá jako lajdák a v podstatě není ani tak špatný. Děti, které se cítily ukřivděny a svého křivditele podaly k soudu, během soudního líčení najednou uviděly křivditele v úplně jiném světle. Taktéž obviněný křivditel, který byl pozván k soudu, uviděl svou oběť jinak. U tohoto dětského soudu v Korczakově sirotčinci nešlo o odpykání viny, ale o probuzení zájmu v dítěti o to, proč někdo křivdí a proč někdo jiný je tak dobrý. Když se dítě dostalo do tohoto bodu a začalo uvažovat, pak bylo vedeno dál, aby objevilo, že být dobrým, znamená najít si bezpečné místo v životě. Bezpečné neznamenal pohodlné, ale to, co dává radost duši.

Korczak se vždy na všechno díval z různých stran a hledal nejsprávnější řešení, i když věděl, že řešení nemusí být jedno jediné.

¹⁰⁶ Korczak, Janusz *Pamiętnik*. 1998. S. 84.

¹⁰⁷ Korczak, Janusz *Můj budzik* v novinách „Kolce“ 10.1.1903, č. 2. S. 2. In: DZ 11/2. S. 251-252.

*Život není souborem aritmetických úkolů, které mají vždy jednu odpověď a nejvýše dva způsoby řešení.*¹⁰⁸

Člověk se pokoušel během svých dějin najít odpovědi téměř na všechno. A nejen to, měl odvalu tvrdit, že ví, jak tomu je. Asi proto byly děti Korczakovi tak blízké. Děti nemají hotové odpovědi. Pokud děti mají na všechno svou odpověď, jsou předčasně dotčené dospělostí. Často je to pouhá drzost, kterou dítě maskuje svou duchovní a fyzickou nezralost.

Děti se diví a děti žasnou. Korczak býval až do své smrti často zaskočen tím, co děti objevovaly. Věřil v dobro, ale věděl, že dobro je jemné. Korczak je výjimečný v tom, že nás učí pokory. To, že nás "učí" pokory, neznamená, že poučuje nebo nutí. Korczak nikdy nepoučoval a nikdy nikoho k ničemu nenutil. Pojem, že Korczak nás učí jsem použila proto, že každý, kdo se dotkne jeho spisů, nezůstává lhostejný a je v určitém smyslu poučen. Poučen, pokud se sám otevřel na Korczakovo slovo.

Korczak se měl v posledních dnech svého života možnost z varšavského ghetta zachránit. Svých dvě stě sirotek neopustil, protože respektoval jejich právo důvěřovat svému řediteli.

Děti měly právo důvěřovat svému řediteli, že je neopustí, protože on respektoval to, že mají právo na jeho úctu.

Tento krásný vztah ředitele sirotčince a jeho svěřenců obsahuje v sobě nejen filosofickou náplň práva na úctu, ale zároveň poselství biblického dekalogu, kde otec má právo na úctu, protože dítě má právo ho ctít. Jinak řečeno, já jako člověk (i jako dítě, i jako dospělý, i jako stařeček) mám právo na to, abych se v nikom nezklamal. Mám právo, aby mne nikdo nepodvedl. Manžel má právo na to, aby se nezklamal na své manželce. Matka má právo nezklamat se ve své dceři. Děti v sirotčinci mají právo na to, aby se nezklamaly ve svém řediteli. A Korczak toto jejich právo respektoval. Pokud jsem dozrál ve svém humanismu, ve své lidské

¹⁰⁸ Korczak, Janusz. *Jak milovat dítě*. Část: *Internát*. In: Janovský. 1986. S. 49.

podstatě, tak vidím jasně, že dítě má právo na úctu. Že si tu úctu zaslouží. Dovolit dítěti, aby mi důvěřovalo, je mým vyznáním, že mám vůči němu úctu.

Korczak se stále na každého obracel (ve svých člancích, přednáškách, dopisech, osobních kontaktech) ohledně respektování základního lidského práva na úctu. Když dokážeme mít úctu vůči dítěti, pak hravě zvládneme úctu vůči cizincům, národnostním menšinám, invalidům, ženám, starým, psychicky postiženým, prostě vůči všem lidem, kteří jsou jiní.

Trval ve svém přesvědčení, nevzdal se své důstojnosti ani důstojnosti svých dětí i za cenu nejen tragické smrti, ale také tragického osamocení.

Vím, že mi naslouchají, ale já jsem tak plný pochybností, a tak smrtelně osamělý.¹⁰⁹

Zygmunt Bauman stojí na straně Korczaka: *Důstojnost dítěte je dětstvím důstojnosti člověka. Důstojnost člověka nikde jinde nezakoření ani nikde jinde nevyroste, jen v dětství.*¹¹⁰

Dítě je závislé na našem vztahu k němu. Proto, když nám může svěřit svou důstojnost, protože ví, že ji nezraníme, bude nám důvěřovat a budeme mu autoritou.

Odpustí ti, když poznají tvou laskavost. To není nějaká nadpřirozená intuice dítěte, když ví, kdo je miluje, ale ostražitost závislé bytosti, která tě musí do základů poznat, protože v tvých rukou spočívá její blaho. Podobně úředník-otrok, tak dlouho pozoruje svého šéfa a přemýšlí o něm, až pozná všechny jeho zvyky, záliby, nálady, zachvění rtů, pohyb ruky, záblesk v očích. A ví, kdy ho má poprosit o zvýšení platu nebo o dovolenou, a někdy čeká trpělivě dlouhé týdny na vhodnou chvíli. Dejte jim nezávislost a ten pozorovací smysl zmizí.¹¹¹

Dítě je svobodným člověkem, nemůžeme s ním jednat jako s otrokem.

To není nějaká nadpřirozená intuice dítěte, když ví, kdo je miluje, ale ostražitost závislé bytosti (...). Podobně úředník-otrok, tak dlouho pozoruje svého šéfa a přemýšlí o něm, až pozná všechny jeho zvyky (...) Dejte jim nezávislost a ten pozorovací smysl zmizí.¹¹²

¹⁰⁹ Korczak, Janusz, *Radio dla dzieci* v novinách „Pion“ 1935, č. 42. In.: DZ XI/1. S. 397.

¹¹⁰ Baumann, Zygmunt *Kindheit (in) menschlicher Würde v: Korczak-Bulletin* Deutsche Korczak-Gesellschaft e.V. Österreichische Janusz-Korczak-Gesellschaft Schweizerische Korczak-Gesellschaft, Hamburg. Mai 2003, Jahrgang 12. Heft 1.S. 16-25.

¹¹¹ Korczak, Janusz: Jak milovat dítě, část Internát, kapitola 33 in: Janovský s. 57.

¹¹² Korczak, Janusz *Jak milovat dítě. Část Internát. Kapitola 33. In: Janovský. S. 57.*

Problém nechtěného dítěte a dítěte jako nějaký trestu, je žel aktuální do dnešní doby. Barack Obama, v předvolební kampani na otázku tykající se abortce a sexuální výchovy odpověděl: *Nechtěl bych, aby mé dcery byly potrestány dítětem za okamžik své nějaké slabé chvíle.*¹¹³ Pro mnohé to byla šokující výpověď.

Důstojnost je etickým pojmem, kterým vyjadřujeme všechno, co se nedá jinak definovat a co je existenciálně důležité, u čeho buď roste nebo padá smysl života. O důstojnosti a právech člověka mluvil katolický arcibiskup St. Andrews a Edinburga Keith O'Brien ohledně experimentů na embriónech vzniklých kombinací kravských buněk a lidského DNA: *"Je to zvrhlý útok na lidská práva, lidskou důstojnost a lidský život"*.¹¹⁴ Na jedné straně jsou tyto experimenty kritizovány jako útok na důstojnost, na druhé straně jsou obhajovány jako vznešené dílo pro dobro člověka.¹¹⁵

Jednalo se o stejnou lidskou důstojnost mladým chlapcům ve varšavském ghettu, když připravovali povstání a cítil Marek Edelman ponížení právě této lidské důstojnosti, když náhodně byl svědkem ponížení Žida¹¹⁶? Edelman se o vzniku židovské organizace Bund vyjadřuje také ve smyslu zachování lidské důstojnosti.¹¹⁷ *Zachovat důstojnost v životě a v smrti (...) Nám nejde o záchranu života. Z nás nikdo nezůstane naživu. Chceme zachránit lidskou důstojnost.*¹¹⁸

¹¹³ Barack Obama: *Mám dvě dcery: devítí a šestiletou. Především je chci naučit, co to jsou etické hodnoty. Ale když udělají chybu, tak nechci, aby byly potrestány dítětem.* In: USA: Znow bur.a wokól Obamy. „Gazeta Wyborcza“. Warszawa, 4.4.2008, č. 80. 5691. S. 11.

¹¹⁴ Kuźmicz, Maciej. Zagórski, Sławomir: *Londyn. Można prowadzić badania na ludzko-krowich embrionach.* „Gazeta Wyborcza“. Warszawa 20.5.2008, č. 117.5727. S. 1.

¹¹⁵ Členové britského parlamentu dali svolení ke tvoření človeko-kravských mišenců pro výzkumné účely. Je to první rozhodnutí tohoto druhu. Po mnoha hodinách ostré diskuse 336 hlasů bylo pro. 176 proti. (...). Premiér Gordon je pro tyto experimenty. Jeho dvouletý syn trpí tezkou genetickou nemocí mucoviscidozou. Den před hlasováním ve svém článku v *The Observer* přesvědčoval, že možná díky této metodě budou léčeny podobné nemoci. Ze tyto experimenty mohou zachránit miliony lidských životů. Podporoval ho také v minulém týdnu Ian Gibson ze Strany práce, že i v tomto parlamentu jsou lidé, jeden nebo dva, o kterých vím, že nosí ve svém srdci část prasete (jedná se o srdeční chlopně), díky čemu mohou žít - přesvědčoval Gibson. U hlasování nebyla povinná strannická disciplína. Premiér souhlasil, že ta to věc se t yká příliš choulostivého problému. - Kuźmicz, Maciej. Zagórski, Sławomir: *Londyn. Można prowadzić badania na ludzko-krowich embrionach.* „Gazeta Wyborcza“. Warszawa. 20.5.2008, č. 117.5727 s. 1.

¹¹⁶ V ul. Železné postavili dva Němci Žida na sud a velkými nůžkami mu začali stříhat bradu. Kolem se shromáždil malý hlouček lidí, především Židů, kterým to připadalo směšné a smali se tomu. Ponížení tohoto člověka na sudu bylo nejhlubším pokořením člověka, hlubší než bičování. Když jsem se na to díval, řekl jsem si, že se nikdy, ale to opravdu nikdy nedám postavit na sud. (...) In: Edelman, Marek: *Stražník.* 1999.

¹¹⁷ Bund to byla židovská dělnická strana na území mezi Vislou a Donem, kde lidé zpívali v jidiš. Vznikl v r. 1897 ve Vilnuji. (...) Bund byl politickou stranou a to stranou mravního neklidu. Jeho největším úspěchem bylo, že vrátil Židům osobní důstojnost v době, kdy v carském Rusku byli zbaveni veškerých práv. Bund zorganizoval oddíly, které se bránily před touto luzou, která organizovala pogromy před brutální policií, která s touto luzou spolupracovala. (...) Bund nečekal na Mesiáše ani se nemínil stěhovat do Palestiny. Byli přesvědčeni, že jejich vlasti je Polsko a bojovali o socialistické a spravedlivé Polsko: Assuntino, Rudi. Goldkorn, Wlodek: *Stražník.* 1999. S. 17.

3. KRÁSA, SAMOTA, STIGMA, ŽIVOT a BIBLE

a jejich význam ve filosofii výchovy

3. 1. KRÁSA

Krása - *piękno*¹¹⁹ má u Korczaka své pozoruhodné místo. O něco níž, než *piękno, piękny* stojí slovo polské *ładny*, který na překlad do češtiny už není tak obtížný, protože se týká spíš vnější estetické krásy a nemusí mít už náplň duchovní harmonie. Korczak neomezuje pojem *piękno* pouze na oblast esteticko - uměleckou, ale přenáší je do oblasti morálky a činí z něho axiologický pojem. *Piękny* znamená harmonický, v souladu s vyšším principem, smysluplný, hodnotný.

Přeložit do češtiny polský pojem *piękno* ve všech souvislostech a významech jak se vyskytuje u Korczaka, není jednoduché.

Horatiovo KRÁSA, DOBRO a PRAVDA¹²⁰ (doslovně *pulchre, bene, recte* lat. krásně, dobře, pravdivě), známé jako řecké *kalos, agatos, aletheia* se prolíná téměř všemi filosofickými starověkými spisy, a přes Sokrata, Platona a Aristotela se dostaly do křesťanské etiky, prohloubené však o hebrejské nazírání na svět. Evropa tak nese na sobě svět hodnot, jak původem z Athén, tak ze Země Zaslíbené. Kdyby křesťanství nepřijalo myšlení z Athén, myšlenkově by se pohybovalo pouze v oblasti hebrejských pojmů, Evropa by určitě vypadala jinak. Jan Patočka to výstižně vyjádřil v *Pěči o duši* v kapitole *Platón a Evropa: Kdyby*

¹¹⁸ Zachovat důstojnost v životě a ve smrti - toto čteme v letáku *Glos z otchłani* (Hlas z hlubin) vydaném ve Varšavě ke konci okupace, v červenci 1944 tajným Żydowskim Komitetem Narodowym. (...) Nám nejde o záchranu života. Z nás nikdo nezůstane naživu. Chceme zachránit lidskou důstojnost - toto svému polskému příteli řekl Arie Wilner - pseudonym Jurek z židovského varšavského podzemí. In: Bartoszewski, Władysław: *Pisma Wybrane, Klasycy Współczesnej Polskiej Myśli Humanistycznej* (kapitola: *Polskie judaica literackie w publikacjach konspiracyjnych lat 1939-1944*), Krakov: Universitas, 2007. S. 212.

¹¹⁹ KRÁSA - řec. καλός, καλό (také něm. Gute, Güter, Habe), κάλλος (něm. Schönheit, Zauber); DOBRO - řec. αγαθός (gutherzig, gutmütig, Naivität), αγαθοσύνη - dobrota; PRAVDA - řec. αληθής, αλήθεια (něm. Wahrheit). In: Langenscheidt *Taschenwörterbuch Griechisch-Deutsch, Deutsch-Griechisch*, Berlin u. München, 1999.

¹²⁰ Horatius: *Ars p. 100*. In: Jędraszko, Czesław: *Łacina na co dzień*. Warszawa: Nasza Księgarnia, 1980. 5. vyd., ISBN 83-10-07731-9. S. 226.

toho řeckého elementu nebylo, kdyby existoval jen ten druhý, hebrejský - tak by Evropa nebyla Evropou. Jenom helenizací toho hebrejského se stalo také to hebrejské tím, čím potom v těchto souvislostech bylo. Jisté je, že by se potom mohlo říci: Ale proč Evropa nezůstala řeckou, proč bylo toho hebrejského elementu třeba?¹²¹ Tyto pojmy se k nám dostaly především díky křesťanství a jeho biblickým novozákonním textům (jejichž originální znění máme v řečtině, i když reprezentují židovský svět, jinak řečeno máme hebrejské myšlení v řeckém vydání), pak byly přeloženy do latiny a také v latinské verzi ovlivňovaly naše evropské myšlení. Novověk si biblické texty přeložil do národních jazyků, ale okamžitě se objevil problém, jak vyjádřit celou hloubku těchto nejhumnějších hodnot (hebrejščina → řečtina → latina → národní jazyky). Jedním z textů, kde se krása prolíná s dobrem jsou Ježíšova slova: *Tak každý dobrý strom dává dobré ovoce.*¹²²

Týkají se toho, co je dobré a zároveň hezké. Doslovně: každý dobrý strom (agaton dendron) dává pěkné (kalos) ovoce. *Že pěkný, hezký* znamená také *dobry* vidíme i v textu dopisu apoštola Pavla Titovi (v ekumenickém překladu Bible): *At se učí i naši lidé vynikat v dobrých skutcích* (kalon ergon, doslovně: hezkých skutcích)..¹²³ V biblickém textu anonymního dopisu Židům 13,18 také *hezký* znamená zároveň *dobry*: *Jsmo jistí svým dobrým svědomím* (kalen sineidesin, doslovně hezkým svědomím).¹²⁴

Hana Futerová, která přeložila podstatnou část Korczakových klíčových knih a Richard Vyhliďal překladatel knihy *Król Macius Pierwszy - Král Matýsek První*, Korczakovo *piękno, piękny, ładny* většinou překládají jako *krása, hezký*. V češtině k přídavnému jménu *hezký* neexistuje podstatné jméno ve smyslu *hezkost*. To by mohlo být přeloženo jako *krása, nebo nádhera*. Polština k pojmu *piękno* má přímo mysteriózní vztah a nějakou transcendentní úctu..

¹²¹ Patočka, Jan: *Péče o duši*, 2. díl, stati z let 1970-1977. In: *Sebrané spisy Jana Patočky, sv. 2.*, Praha: Oikúmené, 1999. ISBN 80-86005-91-7. S. 283.

¹²² Bible, *Písmo svaté Starého a Nového zákona včetně deuterokanonických knih*. Ekumenický překlad. Česká biblická společnost, 1993. ISBN 80-900881-8-X.

¹²³ Dopis apoštola Pavla Titovi 3,14. Bible, 1993.

¹²⁴ Taktéž text z dopisu ap. Pavla Galatským 6,9 *V konání dobra neumdlévejme*, doslovně *v konání toho, co je hezké, neumdlévejme*. In: Galatským 6,9. Bible. 1993.

Hrdina, král Matýšek, už jako král si vzpomíná na své dětství, kdy byl v divadle, spolu s rodiči (...) *byl moc malý, ale ví, že to bylo překrásné (orig.: že bylo prześlicznie).*¹²⁵

Bylo překrásně, protože byl s rodiči. Krása může být zážitkem, na který mají vliv mezilidské vztahy, ale také jakékoliv jiné vztahy, hluboce prožité jako místo smyslu života. Může to být vztah také k Bohu a k umění. Náboženství, umění a filozofie přibližují člověka k podstatě věci. .

Není uvedený překladatel do češtiny Korczakovy knihy modliteb *Sam na sam z Bogiem - Sám s Bohem*, ve které je *najpiękniejsza droga* přeložena jako *krásná cesta*. Němci to přeložili ve svých *Sämtliche Werke* (5. svazek, s. 68): *Nicht den leichtesten Weg führe sie, sondern den schönsten.*

Piękno je hodnota, kterou Korczak přijímá jako dar, za který je člověk zodpovědný, který nese v sobě určité nebezpečí, ale díky kterému život může být nejen snadnější, ale hodnotnější a smysluplný. Ale může být tomu také naopak.¹²⁶

Piękno není dáno všem, a také ne všichni ho dokáží vidět, proto se Korczak o ně pro své děti modlí. Neusiluje o jakési teoretické všeobecné *piękno*, ale o konkrétní hodnotu, o cestu života, tu nejkrásnější ze všech: *Nie najłatwiejszą prowadź ich drogą, ale najpiękniejszą*¹²⁷ - *Nevod' je po cestách pohodlných, ale krásných.*¹²⁸

Ve svém deníku psaném v ghettu se také zmiňuje o tom, že se také pro sebe modlil o *piękne życie* :

¹²⁵ Korczak; Janusz: *Král Matýšek První*. Praha: Albatros. 1987. S. 23.

Korczak, Janusz: *Król Maciuś Pierwszy* In: DZ VIII. S. 20.

¹²⁶ *Žijeme ve světě, ve kterém každý, kdo je hezčí nebo bohatší, rozčiluje své okolí*". - toto řekl Paweł Deląg v rozhovoru pro „Super-Express TV“, že právě kvůli své pohlednosti nemohl udělat kariéru in: časopis *Wprost* č. 21. (25.5.2008). S. 10. Naopak Christian Barnard (kardiochirurg, který vykonal první transplantaci srdce), že byl atraktivní hlavně pro TV, protože byl pohledným mužem. In: Barnard, Chris; Brewer, Chris: *Chris Barnard druhý dech*. Praha: Lidové noviny, 1994. ISBN 80-7106-096-8.

¹²⁷ Korczak, Janusz: *Modlitwa wychowawcy*. In: Korczak, Janusz: *Sam na sam z Bogiem. Modlitwy tych, którzy się nie modlą*. DZ X. S.41.

¹²⁸ Korczak, Janusz: *Modlitba vychovatele*. In: Korczak, Janusz: *Sám s Bohem*. 1984. S. 34.

Měl jsem život těžký, ale zajímavý. Přesně o takovýto jsem ve svém mládí prosil Boha - «Dej mi Bože, život těžký, ale hezký¹²⁹, bohatý, vznešený». Když jsem zjistil, že se stejně modlil Slowacki¹³⁰, měl jsem z toho špatný pocit, že jsem to nevymyslel já.¹³¹

V r. 1935 napsal: *Práce je nádherná a stejně nádherný je život.*¹³²

Korczak byl lékařem a věděl, že funkční tělo bývá zároveň hezké. Sportovci své fanoušky okouzlují nejen výkonem, ale také krásou svého těla. Podobně herci, zpěváci, modelky. Na druhé straně lidé méně hezcí, tělesně postižení, invalidé a mentálně postižení, často nemají dar získat si přízeň hned na první pohled. *Postižená děvčata obyčejně slyší: Jsi statečná. Téměř nikdy: Jsi hezká.*¹³³

Korczak varuje před pokryteckým falešným namlouváním si, že krása nemá význam. Ani v Bibli nemáme texty o tom, že by se člověk víc díval na srdce člověka, než na jeho krásu (i když nás Bible vybízí, abychom takovéto lidské nazírání změnili). Takto nahlížet dokáže jen Bůh¹³⁴.

Krásu, jako vše hodnotné, může být zneužita. Tělesný půvab je určitým druhem bohatství. A jako každé bohatství, tak i krása má dvě stránky. Hospodařit bohatstvím, přesněji majetkem, je třeba se učit. Krása je stejným bohatstvím jako peníze. Korczak, aby naučil děti správnému vztahu k majetku, trval na tom, aby děti v jeho Domově sirotků měly své vlastní kapesné. Chtěl je naučit, že mít něco,

¹²⁹ *Gib mir, oh Herr, ein schweres, aber schönes, reiches, würdiges Leben* - Janusz Korczak: *Tagebuch - Erinnerungen*. In: SW XV. S. 360.

God, give me a hard life but let it be beautiful, rich and aspiring - Janusz Korczak: *Ghetto Diary*. In: Korczak, Janusz: *Ghetto Diary*, with an introduction by Betty Jean Lifton, New Haven and London, Yale University Press, 2003, ISBN 0-300-09742-5. Překlad: Jerzy Bachrach a Barbara Krzywicka Vedder. S. 90.

¹³⁰ Juliusz Slowacki - významný polský básník.

¹³¹ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 71.

¹³² Korczak, Janusz (podepsaný jako *Stary Doktor*): *Gawędy Starego Doktora* (Vyprávění starého doktora). *List dużej Zosi* v dětské příloze *Mala Antena* k časopisu „Antena“ (17.11.1935), č. 46. S. 18. In: DZ XI/1. S. 290.

¹³³ *Niepełnosprawne dziewczynki zwykle słyszą od otoczenia: Jaka jesteś dzielna. Ale prawie nigdy: Jaka jesteś piękna* - článek *Dusza i ciało. Seks niepełnosprawnych. O seksualności niepełnosprawnych z dr Alicją Długolecką i Anną Werenc rozmawia Anna Zawadzka*. In: časopis: „Wysokie obcasy“. Warszawa, 10.5.2008, č. 18 (471). S. 58-67.

¹³⁴ *Hospodin však Samuelovi řekl: ... Člověk se dívá na to, co má před očima, Hospodin však hledí na srdce* (1. Samuelova 16,7). Jedná se o volbu nového krále, kterým se pak stal David, který byl ... s krásnými očima a pěkného vzhledu (1. Sam. 16,12). Předtím totiž čteme o Josefovi, kterého bratři prodali do Egypta: *Josef byl krásné postavy, krásného vzhledu* (1. Mojžíšova 39,6). In: *Bible*. 1993.

není jen výsadou. Jeho věta, aby dítě *poznalo špatné a dobré stránky vlastnictví*¹³⁵ se týká hospodaření s penězi, ale Korczak ví, že když dítě dokáže zvládnout nebezpečí, které nese vlastnictví peněz, mnohem snadněji zvládne i další své vlastnictví, ke kterému patří také jeho tělesná krása, svědomí a jeho důstojnost.

Prvořadým úkolem každého vychovatele je poznávat děti, jaké jsou, i když je nikdy žádný vychovatel úplně nepozná - *Stojím před velkou neznámou - dítětem.*

136

*O dětech jsem přemýšlel, ale nestaral jsem se, jaké jsou.*¹³⁷

Přemýšlet o dětech pro Korczaka znamená přemýšlet také o jejich tělesné kráse a o tom, jaký vliv má krása dítěte na vychovatele (Korczak se věnuje jako problému favorizování - upřednostňování výjimečných dětí).

*Jinak je třeba vychovávat dítě hezké (orig.: ładne dziecko) a jinak to, které hezké není (brzydkie). Protože výchova neexistuje bez dítěte, nemůžete mu zatajovat, že existuje kouzlo tělesné krásy (orig.: uroda), to by je demoralizovalo. Opoprvování krásou těla je pozůstatek po středověku. Člověk, který je citlivý na krásu květiny (orig.: piękno kwiatu), motýla, krajiny, by měl být lhostejný na krásu člověka (orig.: piękno człowieka)? Chtěl bys před dítětem zatajit, že je hezké (orig.: ładne)? Pokud mu to neřekne nikdo z rodiny, řeknou mu to cizí lidé na ulici, v obchodě, na zahradě, všude a to výkřikem údivu, úsměvem, pohledem, dospělí i jeho spolužáci. Oznámi mu to také invalidita jiných dětí a postižení ne až tak příjemných dětí. Dítě ví, že tělesná krása (orig. uroda) upřednostňuje. Stejně jako je rozdíl mezi zdravou rukou a rukou ochrnutou.*¹³⁸

Korczak poukazuje na přínos krásy, ale okamžitě poukazuje na ohrožení, které s sebou nese.¹³⁹ Je tomu podobně, jako se zmíněnými penězi.¹⁴⁰ Mít půvab, nebo ho nemít. Mít peníze, nebo je nemít.

¹³⁵ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Domov sirotků*. In: Janovský. 1986. S. 110.

¹³⁶ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Internát*. In: Janovský. 1986. S. 77.

¹³⁷ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Letní tábory*. Kapitola 2. In: Janovský. 1986. S. 83.

¹³⁸ Korczak, Janusz: *Jak kochać dziecko*. Část *Dziecko w rodzinie*. Kapitola 8. *Ładne*. DZ VII. S. 16-17.

¹³⁹ *Ale nešťastné může být také dítě hezké, a to nehezké žijící v kazajce své tělesné ošklivosti může být šťastné, i když je nikdo neupřednostňuje a lidé je přehlížejí. Je to stejn, jako když dítě se slabým zdravím roste úspěšně a zdravé najednou podlehne. Pamatuji, že v životě je to tak, že to, co je hodnotné, je ohroženo - dá se s tím obchodovat, dá se to zákeřně vymanit, ukrást. A*

Zachoval se Korczakův popis dětí, které tento půvab neměly, konkrétní holčičky, která neměla ani duchovní krásu¹⁴¹ a chlapce (asi vymyšlená postava pro výchovné vyprávění), který spadl z vozu, a zůstal hrbatý, ale díky svému duchovnímu dobru své tělesné postižení dokázal překonat a vyprávění končí:

Už pět let si Toník žije šťastně v kruhu své rodiny, také s maminkou a zlatovlasým dítětem. Patří k nejšťastnějším lidem na světě.¹⁴²

Korczak učil děti smířit se s nedostatkem tělesné krásy a nevychovával je v iluzi, že nedostatek krásy je nepodstatný. Proto je učil, jak si mají tento nedostatek tělesné krásy vynahradit. Do svého Domova sirotků ze zásady nepřijímal invalidní děti a mentálně postižené. Přesto byly u něho děti postižené (také jeho osobní sekretář a vychovatel Igor Newerly měl amputovanou nohu). Nejznámější je příběh Reginky Gross (Grosz), rozené Szawelson, která přišla do domova po amputaci dolní části nohy. Igor Newerly vzpomíná:¹⁴³ *byla hezká, inteligentní a hudebně talentovaná. Chodila na konzervatoř. Pro protézu byla vyslaná do Vídně, kde se seznámila s manželem, a pak spolu odjeli do Ameriky. Získali poměrně velký majetek, a Domovu sirotků velmi pomáhali. Korczak na ni vzpomíná ve svém deníku z ghetta*¹⁴⁴.

vychovatel je tím otřesen a smutně se ptá - proč? Všechno se mu zdá vyvážené, ale zde vše jen tak nestabilně kmitá a šokuje. Když řekneš, že tělesné kouzlo je ti lhostejné, děláš chybu a žiješ v klamu. Janusz Korczak: *Ładne* v *Jak kochać dziecko*. , Část *Dziecko w rodzinie*. Kapitolka 8. *Ładne*. In: DZ VII. S. 16-17.

¹⁴⁰ *Proč bychom neměli co možná nejdříve naučit dítě, co to jsou peníze (...) Protože peníze dávají všechno kromě štěstí; dokonce i štěstí dávají, i rozum i zdraví i morálku. Nauč dítě, že dávají i neštěstí i nemoc. že berou rozum. Ať se nají zmrzliny, ať je rozbolí břicho; ať se kvůli deseti grošům pohádá s přítelem; ať je prohraje, ztratí, ať mu je ukradou; ať si zalituje, že něco koupilo, ať si dělá zásluku na placenou službu a ať se přesvědčí, že to nestálo za to; ať zaplatí za spáchanou škodu.* Janusz Korczak: *Jak milovat dítě*. Část *Domov sirotků* In: Janovský. 1986. S. 110.

¹⁴¹ *Neposlušná, ošklivá, protivná holčička (orig.: Dziewczynka zła, brzydka, dokuczliwa). Účastní-li se zábavy, tak jenom proto, aby ji pokazila. Udělá to záladně, protože se chce cítit ukřivděná obrannou reakcí dětí, aby mohla žalovat. Projevíte jí pochopení a stane se drzejší. Intelligence je slabá, snaha minimální, slušnost chybí, ctižádostivost žádná, představivost ubohá. Mám ji rád jako přírodovědec, který pozoruje jakési politováníhodné, zlomyslné stvoření - hle, narodila se taková mizerná, šeredka, taková popelka přírody.* Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Internát*. Kapitolka 85. In: Janovský. 1986. S. 79.

¹⁴² Korczak, Janusz: *Antoś garbusek (Hrbatý Toniček)*. In: DZ VI. S. 216-218.

¹⁴³ Igor Newerly ve vysvětlivkách In: PW IV. 1986. S. 433.

¹⁴⁴ *Když jsem měl tyfus, měl jsem následující vidění (...) Obrovský divadelní, nebo koncertní sál. Davy v slavnostních róbách. (...) Vše se děje v Americe (...) Najednou běží mi naproti Regina (...).* In: Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 21.

Krása a dobro dokážou ve výchově mnohem víc, než jakékoliv důmyslné výchovné metody. Krása a dobro charakteru si dokáže k sobě připoutat druhého člověka tak silně a vytvoří tak krásné vztahy, že dokážou překonat i ty nejtěžší krize. Krása a dobro působí podvědomě a jako by si samy vyhledávaly tu nejvhodnější cestu do nitra člověka. Nepůsobí totalitně a mají vliv na člověka jen tehdy, když se jim sám otevře, odpoutá se od jakýchkoliv předsudků a získá existenciální nadhled.

Krásu a dobro je obtížnější najít ve městě, než na venkově. Proto Korczak viděl v letních táborech tak velký výchovný vliv. Napsal:

Tyto dětské pomačkané duše, se najednou začínají divit. Zprvu nesměle, pak už důvěřivěji, až nakonec radostně pohlcují to, co je hezké a harmonické. A toto vše se děje na venkově v srdečné výchovné atmosféře. Vše se děje tak najednou a tak úžasně.¹⁴⁵

Když se letní tábory vyhodnocovaly především podle toho, kolik dětem přibýlo na váze a výsledek se vyjadřoval pouze v číslech, Korczak podotýkal, že letní tábor udělal mnohem víc, než by se to dalo vyčíst z pouhé statistiky.

Bylo směšné, když se před odjezdem z tábora, pobyt dětí na venkově hodnotil podle toho, kolik přibraly na váze. Chlapec přibral tři až čtyři funty, nebo jen jeden funt, nebo nic. Nikdo nevnímal, že tomuto chlapci se otevřel jeden nový svět, svět dosud mu neznámých hodnot, plný zážitků, dojmů, obrazů a myšlenek.¹⁴⁶

Piękno a dobro se rodí v člověku pod vlivem osobnosti druhého člověka, v přírodě a v oblasti umění. Ve svém deníku v ghettu zapsal, že v životě mají význam jen ty okamžiky, které člověk hluboce prožívá.¹⁴⁷ Téměř identickou myšlenku vyjádřil ve větě: Jakýkoliv význam má přece pouze to, co se děje v duši.¹⁴⁸ Tímto dává odpověď na lidskou existenciální otázku, proč nám některé

¹⁴⁵ Korczak, Janusz: *Jak kochać dziecko*. Část *Kolonie letnie* (Letní tábor). Kapitola 31. In: DZ VII. S. 247.

¹⁴⁶ Korczak, Janusz: *Dzieci troski* (Děti zvláštní péče) v časopisu „Spoleczeństwo (Společnost)“ 1909, č. 17. In: DZ V. S. 305.

¹⁴⁷ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 34.

věci z paměti unikají jen proto, že jsme je do paměti neuložili citem. Cit, zážitek, událost mají v sobě svou vlastní moudrost a dokáží vytříbit, co je pro člověka podstatné. Proto dítě, které vnímá mnohem citlivěji než dospělý, si vkládá do paměti zážitky, jež mu zůstanou do stáří. Dítě si nenárokuje kvantitu zážitků. Stačí mu jeden, ale hluboce prožitý, nemusí mít stále nové zážitky, jeden se může opakovat i do nekonečna. O tom píše ve svém deníku v ghettu, kdy mezi jinými vzpomíná obraz *Świętego Janka*¹⁴⁹ od Murilla¹⁵⁰ ve vídeňském muzeu -

*Dopřej dítěti ještě jednou stejnou pohádku. Neboj se ji zopakovat ještě jednou. A ještě jednou. Tutéž. Pro určité děti, a je jich víc, než si myslíme, divadelní představení by mohlo být jen jednou jedinou scénou, která by se stále dokola opakovala. A také stačí jeden vděčný posluchač - ten stačí za celé publikum. Není to ztráta času. Šedivé chůvy a zedníci - jsou často mnohem lepšími pedagogy než psychotechničky s diplomy. Přece dospělí také skandují: opakovat, opakovat. Stále stejná, dokola se opakující pohádka, je jako sonáta, nebo milovaná balada, jako socha, bez nichž by všední den ztratil veškerou barvu. Každá galérie má své nadšené obdivovatele jednoho jediného exponátu. Mám svého Świętego Janka od Murilla ve vídeňském muzeu a dvě sochy od Rygiara Rzemioslo (Řemeslo) a Sztuka (Umění). Než si člověk zvykne na plytké a povrchní zážitky a než se v nich úplně potopí.*¹⁵¹

Svou knihu *Právo dítěte na úctu* končí myšlenkou, že *děti jsou knížaty citů*.¹⁵² O sobě napsal: *Kochany Józku, urodzilem sie, psia krew, uczuciowcem*¹⁵³ (Milý Józku, narodil jsem se k sakru, strašně citlivý). Daniel Goleman ve své knize *Emoční inteligence* cituje od Horace Walpole následující slova: *Komedii je život pro ty, kdož myslí. Avšak pro ty, kdož cítí, je tragédie*.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Janusz Korczak v dopisu Edwinovi Markuze dne 14. 9. 1937. In: *Listy*. 1999. S. 71.

¹⁴⁹ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 30.

¹⁵⁰ Bartolomé Estéban Murillo (1617-1682) španělský barokní malíř, především obrazy s náboženskou tematikou. Korczak má na mysli buď obraz znázorňující Jana Křtitele jako malého chlapce s ovečkou, nebo Jana Evangelisty - viz. příloha. Nepodařilo se mi zjistit, o který obraz jde, a zda se nachází ve zmíněném vídeňském muzeu.

¹⁵¹ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 29-30.

¹⁵² *Cit - popelka bloudí bez domova. A právě děti jsou knížaty citů, básníky a mysliteli. Úctu, když ne pokoru, k bílému, jasnému, neposkrvněnému, svatému dětskému věku*"- Janusz Korczak: *Právo dítěte na úctu*. In: Janovský. 1986. S. 191.

¹⁵³ Janusz Korczak v dopisu Józefu Arnonovi dne 5.12.1934. In: *Listy*. 1999. S. 34.

¹⁵⁴ Goleman, Daniel: *Emoční inteligence*. Praha: Columbus, 1997. ISBN 80-85928-48-5. S.24.

City však Korczak nikdy nepřeceňoval, naopak i zde staví svůj klasický otazník - ***Tak bych chtěl věřit, že myšlenka a cit působí stejně, stejně jako samotný čin, nebo dokonce silněji.***¹⁵⁵ Tato výpověď se podobá slovům Saint-Exuperova Malého prince: *Oči jsou slepé, musíme hledat srdcem.*¹⁵⁶

Korczak věděl, že krása lidské osobnosti a krása charakteru nic a nikde, v žádné zemi, negarantuje člověku ani bezpečí ani úctu. Krása je hodnotou, která nezachrání člověka před špinavým světem, ale člověka nad špinu povznese, aby si zachoval svou vnitřní důstojnost. ***Tak hodně hezkých a šlechtných lidí bylo zašlápnuto do bláta.***¹⁵⁷

Korczak žasl nad nádherně funkčním tělem člověka. Proto si tak pečlivě zaznamenával růst svých dětí. Když si v ghettu uvědomil, že si už nikdy nestihne vyhodnotit tyto své záznamy, napsal: ***mám nechat jen tak půl tisíce záznamů jak jsem děti měřil a vážil a už nepopsat, jak člověk nádherně, spolehlivě a radostně rostl.***¹⁵⁸

Pojem *piękny* používá pro nejniternější a nejhlubší cítění duše člověka: ***A básníci a skladatelé budou bojovat na nejnádhernější olympiádě o nejhezčí modlitbu***¹⁵⁹. Jako dítě prožíval domácí návštěvy místních zednických divadelních skupin, které na Vánoce chodily dům od domu. Tito nezaměstnaní hráli příběhy o narození Ježíše, ale to, co utkvělo v paměti malého Korczaka, to byla atmosféra plná tajemného napětí, i když tito nezaměstnaní dělníci kradli a vynucovali si milodary. Korczak jejich návštěvy přirovnává ke svým návštěvám v ghettu, kdy si také vynucuje milodary pro své děti. Atmosféru zážitků ze svého dětství vyjadřuje slovy:

Bylo to nádherné a zároveň odpudivě poučné. Nakonec šel dědek se svým pytle a prosil o milodary. Tatínek mne vybízel, abych do tohoto pytle peníze, nové stříbrné desetníky vhodil osobně (...) a já celý rozrušený jsem je do pytle

¹⁵⁵ Janusz Korczak v dopisu Józefu Arnonovi dne 7.2.1936. In: *Listy*. 1999. S.35.

¹⁵⁶ Saint-Exupéry, Antoine: *Malý princ*. Praha, Albatros, 1994, z franc. originálu přeložila Zdeňka Stavinohová, ISBN 80-00-00023-7, s. 82.

¹⁵⁷ Janusz Korczak v dopisu Mieczysławu Zylbentalovi 23. 5. 1937. In: *Listy*. 1999. S. 68.

¹⁵⁸ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 16.

¹⁵⁹ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 16.

vházel. *A dědek stále do pytle nahlížel a opakoval - maličko, maličko, fešáku, dolož ještě něco.*¹⁶⁰

Noční ticho v ghettu prožíval jako vnitřní krásu *Bud' pozdraveno nádherné noční ticho.*¹⁶¹

V ghettu napsal pár dětských divadelních her, tzv. chanukových (na svátek Chanuky). V jedné z nich chanuková svíce říká: *Šalom, milé děti. Spinkejte a dozrávejte. Žijte a dozrávejte pro dalekou cestu života, pro nádhernou, průhlednou, čistou práci, pro to vše, co je sladké, hořké, teplé a chladné, pro vůni všech květů a pach plesnivých zdí - pro svobodu a pro lásku.*¹⁶²

Pojem *piękny* Korczak použil v souvislosti se stářím a s osobností (popisuje setkání se s Thákurem ve svém snu) - *Najednou se ke mně přiblížil nádherný (piękny) starý člověk.*¹⁶³

PIĘKNO a DOBRO

Neobyčejně dojemně působí Korczakův popis osobnosti filantropa a lékaře Samuela Goldflama ve vzpomínce na něho s názvem *Piękny i dobry.*¹⁶⁴

Význam dobra pro své malé pacienty v dětské nemocnici ještě před nástupem do Domova sirotků vyjádřil Korczak ve svém deníku v ghettu: *Město mi vychrluje děti jako moře mušličky, a já nic - jen jsem dobrý. Neptám se odkud jsou, ani na jak dlouho, ani kam, ani zda budou přínosem pro společnost, nebo nic. Starý doktor rozdává bonbóny, vypráví pohádky, odpovídá jim na otázky.*¹⁶⁵

¹⁶⁰ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 27-28.

¹⁶¹ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 39.

¹⁶² *Korczak w getcie*. Nowe źr. 1992. S. 257-258.

¹⁶³ *Janusz Korczak w getcie*. Nowe źr. 1992. S. 217.

¹⁶⁴ *Přišel k nám do Domova sirotků na chanukové představení. Najednou rychle vyběhl. Jakoby nemělo na něho vliv ani samotná hra, ani její předvedení. Rychle jsem vyběhl za ním. A on, opřený o zeď vzlykal. Jakoby viděl nějaké nebezpečí. Jeho bolest byla nesmírná, ale rychle se vzbopil. Pár slov na vysvětlenou a odešel. Věděl jsem, že jsem byl svědkem něčeho, o čem jsme nikdy víc nemluvili, ale vím, že na to myslím (...)* Neznáme celou pravdu o Goldflamovi, o jeho sociálním cítění, o jeho filantropii.

- text vyšel v 1933 r. pod názvem *Piękny i dobry* (Hezký a dobrý) v I. Schiper: *Pamięci dra Samuela Goldflama 1852-1932*. In: SW XV. S.408-409.

¹⁶⁵ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 34.

Pojmy *piękna* a *dobra* významově stojí vedle sebe a vzájemně se u Korczaka prolínají také v popisu Esterky, která během uliční razie zmizela z ghetta. *Slečna Esterka nechce žít ani radostně ani snadno. Chce žít hezky (ładnie) - chce mít pěkný život (pięknie życie chce mieć). Na toto naše dočasné rozloučení nám dala Poštu¹⁶⁶. Pokud se nám sem teď nevrátí, setkáme se s ní později a jinde. Určitě i tam, , ale stále dává dobro a požehnání, sice ne nám, ale zato jiným (dawala dobro i przynosiła pożytek).*¹⁶⁷

V posledních záznamech ve svém deníku se zmiňuje o Esterce, když se na policii jeden z mladíků ke Korczakovi slušně choval, Korczak ho poprosil, zda by se dalo něco udělat ve věci Esterky. Když uslyšel, že se nedá nic dělat, rychle odpověděl: *Děkuji za dobré slovo - rychle jsem odpověděl. Toto poděkování se zrodilo z nějstrašnějšího utrpení a ponížení, bez jediné kapky životodárné krve.*¹⁶⁸

Korczak ve svém vyprávění z ghetta *Wesołość dobra i zła* (Radost správná a špatná)¹⁶⁹ varuje, že to, co se někdy jeví jako dobré, nemusí být jednoznačně dobré a správné. *Když jeden ze soudců¹⁷⁰ začal obhajovat lenocha, zeptal jsem se, proč ho má tak rád. Stejnou otázku jsem položil i ostatním soudcům. Jeden mi řekl: Protože on je veselý. Druhý: Protože on je příjemný. Třetí: Protože on mi vypráví směšné vtipy. Čtvrtý: Protože organizuje veselé zábavy. Pátý: A za co máme rádi veverku, nebo trávu? Přece z nich nic nemáme, a nejsou nějak užitečné. Zapamatoval jsem si tehdy "Jak tráva". A začal jsem myslet. Obilí je moudré a užitečné. Obilí je vážné. Stejně brambory. Kráva je také užitečná, vážná a nějak slavnostní. I prase. Nikdy nikdo neviděl, aby se kráva usmívala, nebo prase, aby skákalo z větve na větev a ze stromu na strom. A slunce? A květiny? A motýli? A polní konice; a malé koťátko, a hříbátko a štěňátko? Veselá je zeleň trávy, veselý je ptačí zpěv, veselé je*

¹⁶⁶ Jedná se o divadelní hru od Rabíndranátha Thakúra *Pošta*, kterou s dětmi připravila zmíněná Esterka. Hra byla hraná naposledy dne 18. července 1942 v ghettu pro veřejnost. Zachovala se jedna z pozvánek. Viz. Přílohy.

¹⁶⁷ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 86.

¹⁶⁸ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 88.

¹⁶⁹ Korczak, Janusz: *Wesołość dobra i zła. Wesołość mądra i głupia. Wesołość przyjemna i dokuczliwa. Wesołość, która leczy, i wesołość, która sprowadza choroby*. In: Janusz Korczak w getcie. Nowe źr.. 1992. S. 239.

¹⁷⁰ Jedná se o dětský kamarádský soud v Domově sirotků.

moťýlovo poletávání, veselé je skákání polního koníka a zelené žabky. A tak jsem si pomyslel: Veselost - dobrý vtip, milý úsměv, vlídný pohled - to vše přináší užitek. Jsou v nich nějaké zatím ještě neznámé vitamíny, a neobjevené paprsky. Tak jsem si řekl - musím se naučit žertovat. A stalo se něco špatného. Jednou jsem vyhodil dítě do vzduchu; a tam visela lampa, a ono se o tuto lampu uhodilo. (...) Jednou jsem si chtěl poběhat s holčičkou, pak se jí její vlasky zamotaly kolem mého knoflíku. Popotáhl jsem a to hrozně bolelo. Takže místo smíchu byla bolest a slzy. (...) Tohoto Olka nikdo nepodal k soudu. (...) Blázna nevnímáme, že by mohl být obtížný. Dlouho jsem myslel, co mám s ním udělat. (...) Olka jsem zbil. Ale ne za to, že blbě a škodolibě žertoval, na to by stačil náš soud a jeho paragrafy. Olka jsem zbil, protože to byl syn naší pani Leony, a nové a hloupé děti by si mohly myslet, že má jiná práva jako ostatní, že si může dělat co chce, a kdyby ho děti podaly k soudu, že jeho máma pani Leonka, by se na děti hněvala, že si někdo dovolil podat k soudu jejího bláznivého lenocha. Toho jsem se obával. Zděsilo mě to, že Olek si všechna bláznovství dovoloval, i když to viděl celý personál, bursisté, naše poradna, měli jsme kalendář, své noviny, kde se mohlo vše napsat, kdo koho a čím obtěžuje, v čem by se chtěl polepšit a co si kdo nepřeje. Proto jsem Olka zbil a pohrozil jsem mu, když se neuklidní, tak ho vystěhujeme do domova v ul. Dzielne bud' ul. Stawki. Jako obvinění jsem podal: Leona kousl do ruky, a Szlama hodně krát (...) Prý má už svého žáka Joska, který také začal kousat. Olek pak napsal: Ano, je to pravda, kousal jsem všechny, které uvedl Pán Doktor. Ale budu se snažit polepšit. Doufám, že to brzy bude vidět, pokud se neobjeví nějaká překážka. Prosím o pomoc v této obtížné misii. S úctou Váš Olek.¹⁷¹

Tento text poukazuje na relativitu toho, co je dobré.

Kdo má ve své moci odstranit semena zla z dětské duše a vypěstovat jediné dobro? Od koho to závisí?¹⁷²

Dobro je silné a nezlomné přetrvává. Není pravda, že je snadnější zkazit, než zlepšit.¹⁷³

PRAVDA.

Z výchovné Korczakovy metody uvedu k pojmu *pravda* následující příklad. Dvakrát během války připravil dětem obřad, kdy slibovaly, že budou žít v pravdě (také v lásce vůči bližním a v spravedlnosti). Víme o tom především díky kopii Korczakova dopisu z období 2. světové války. Korczak píše: *Velmi vážený pane (...)* Před několika měsíci, kdy jsme už byli dost zralí a vyspělí, měli jsme na

¹⁷¹ Janusz Korczak w getcie. Nowe źr.1992. S. 239-243.

¹⁷² Korczak, Janusz: Życie ludzkie (Lidský život). „Czytelnia dla Wszystkich“ 29.11.1900, č. 48. S. 1-2. In: DZ III/1. S. 303.

¹⁷³ Korczak, Janusz: Právo dítěte na úctu. In: Janovský. 1986. S. 186.

*hřbitově první slib¹⁷⁴ vlajce. Heslem byla tři slova: pravda, práce, mír. Naši kritikové řekli, že zavádíme jakési východní způsoby. Kategoricky ne. Jsme proti demagogickým frázím, hnusí se nám každá usliněná a vyhrožující nám huba.*¹⁷⁵

Pravdu viděl v různorodosti, proto varoval, aby nikdy nikdo nemyslel, že v životě může být pravdivé jen jedno jediné řešení.¹⁷⁶

Když jeden z jeho svěřenců před svým odchodem z Domova sirotků řekl Korczakovi, že tam poznal, co je pravda, utkvělo to v něm tak hluboce, že to pak zaznamenal v ghettu ve svém deníku: *Kdyby neexistoval tento dům, nevěděl bych, že existují čestní lidé, kteří nekradou. Nevěděl bych, že se dá mluvit pravdu. Ani bych nevěděl, že existují spravedlivé zákony.*¹⁷⁷

Člověk nedokáže vyjádřit slovy pravé dobro a pravou velikost krásy dobra a dobroty krásy. Nádheru tvoření se dětského charakteru a osobnosti člověka v dítěti díky letním táborům vyjádřil ve své zmíněné už jednou myšlence, že hluboce prožívaná krása rozvíjí duši.¹⁷⁸ Dobro a krása byly pro Korczaka základním pilířem jeho filozofie výchovy:

*Jen, co zvládneme ty maličkosti, do života je třeba zavést dobro a krásu. Musíme začít od dětí. Je to nejjednodušší a nejdůležitější. Jsme povinni dát do pořádku především první třetinu života.*¹⁷⁹

¹⁷⁴ První slib vlajce - slib se konal na židovském hřbitově v ul. Gęstiej (nyni Okopowa 49/51, na hrobě bývalého svěřence Domova sirotků, hlavního velitele vyšších poschodí v budově, Józefa Sztokmana, který byl první obětí bombardování budovy v září 1939 (zemřel na následky prochlazení, A.B.). Druhý slib se konal 8.6.1942 na hrobě dr. Izaaka Eliasberga (1860-1929), člena sdružení "Pomoc sirotkům" od 1909, byl jeho představeným 1913-1929. Děti tehdy slozily přísahu, že budou milovat lidi, spravedlnost a pravdu a to bude naplni jejich života. - Eliasbergowa, Stella: Czas zagłady (Doba záhuby). In: Janusz Korczak w getcie. Nowe zr. 1992. S. 101.

¹⁷⁵ Janusz Korczak v dopisu neidentifikovatelnému adresátovi. In: Janusz Korczak w getcie. Nowe źródła. 1992. S. 40.

¹⁷⁶ Korczak, Janusz: Jak milovat dítě. Část Internát. Kapitola 10. In: Janovský. 1886. S.49.

¹⁷⁷ Korczak, Janusz: Pamiętnik. 1998. S. 54.

¹⁷⁸ Janusz Korczak: Tyto dětské pomačkané duše, se najednou začínají divit, plně bázně, pak stále s větší důvěrou, až se nakonec radostně otevírají na to, co je hezké a harmonické. A toto vše se děje na venkově, díky srdečné výchově. A děje se to rychle a tak úžasně.

Korczak, Janusz: Jak kochać dziecko. Část Kolonie letnie (Letní tábory). Kapitola 31. In: DZ VII. S. 247.

¹⁷⁹ Korczak, Janusz: Wiosna i dziecko - přednáška /úryvky/. Warszawa Polsko-Amerykański Komitet Pomocy Dzieciom (Amerykański Wydział Ratunkowy, Fundacja dla Dzieci Europy.

Jordi Savall (nar. 1941) současný virtuóz na violu da gamba cituje Fiodora Dostojevského, že krása zachrání svět a sám to potvrzuje slovy: Já tomu věřím. *Když se dozvíš, že v XV. století byly vyhnány stovky tisíců Židů ze Španělska, téměř vůbec nic necítíš. Když ale nasloucháš textu ediktu o vyhnanství, tak jak mu naslouchali před staletími a k tomu slyšíš hebrejský nářek, který byl tehdy zpíván, událost se naplňuje emocemi a začíná ožít. V tom smyslu bych nazval naše poslední projekty existenciálními: spojují dějiny, hudbu, poezii, emoce, city*¹⁸⁰

Umění a krása probouzí v člověku cit a lidství. Korczakův současník Wassily Kandinski ve dvacátých letech 20. století řekl, že je přesvědčen, že díky jeho umění se lidem v současnosti otevrou oči na působení Ducha svatého.¹⁸¹ Krásné je to, co obsahuje v sobě určitou harmonii. Klasickými reprezentanty krásy jsou umělci, a k těm nejklassičtějším umělcům patří malíři, sochaři, hudební skladatelé a básníci. Korczak k umělcům počítá také vychovatelé. Své rozhodnutí nechat své povolání lékaře a nastoupit jako vychovatel zaznamenal:

Misja dla Polski) 1921. Wydział Prac Społecznych nr 2. POdpisano: Dr Henryk Goldszmidt (J. Korczak). In: *Mysł pedagogiczna*. 1983. S. 73. .

¹⁸⁰ Jordi Savall: *Základní knihou o hudbě byla pro mne kniha od Kandinského Concerning the Spirituale In Art. která pojednává o hudbě a malířství(...)* V tomto roce plním povinnostu ambasadora mezikulturního dialogu - v dnešní době plné civilizačního napeti je to stezejní úkol: učit se dialogu a díky němu objevovat jiné kultury(...). Hudba ožívuje dějiny. Musíme si připomínat, obnovovat paměť a to nejen intelektuálně, ale také emočně. A právě hudba má bezprostřední přístup do našeho srdce. Hudba je živými dějinami lidstva. (...) Když se dozvíme, že v XV. Století byly stovky tisíců Židů vyhnány ze Španělska, téměř vůbec nic necítíme. Když ale nasloucháš textu ediktu o vyhnanství, tak, jak mu naslouchali před staletími, a k tomu slyšíš hebrejský nářek, který byl tehdy zpíván, událost se naplňuje emocemi a začíná ozívat. V tom smyslu bych naše poslední projekty nazval existenciálními: spojují dějiny, hudbu, poezii, emoce city. In: *Piękno ocali świat* (rozhovor s Jordi Savallem zapsal Witold Bobinski), tydeník „Tygodnik Powszechny“ 16.3.2008, č. 11. Krakov. S. 22.

¹⁸¹ Wasilly Kandinski (1866-1944), zakladatel abstraktní a surrealistické malby, jako učitel "Bauhasu" ve Výmaru, jednou ve dvacátých letech minulého století vyjádřil svou naději, že jeho umění by mohlo otevřít lidem oči na působení Ducha svatého v současnosti, navíc by mohlo tuto dobu povznést. Řekl: *Jako Rus nikdy nemohu zapomenout na mé Kristus je vzkríšen. Zároveň vím, že Kristus díky vzkríšení žije v Duchu sv. ve svém božství a ve svém člověčenství. Kristus nám dal Ducha sv. velmi zřetelně, a to jako třetí Boží osobu. Učení o Duchu sv. bylo však v křesťanství zanedbáno, a tak je tomu až dosud. To se nám vymstilo, protože nás opustily veškeré dobré moci, jak v životě, tak v umění. Stručně řečeno: Kristova církev se musí obnovit, a také se opravdu obnoví díky moci Ducha svatého. Království Ducha vidím jako světlo a toužím ho zjevit, nakoľik to ve svém umění dokážu. Proto netvořím obrazy Krista, Syna člověka, který má lidskou podobu. Ducha svatého se nedá pojmout do nějakých reálních tvarů, dá se vyjádřit pouze surrealisticky. Mým úkolem je zvěstovat toto světlo světa, světlo splývající z Božího majestátu. Snese však člověk toto poselství, snese pohled do tohoto světa?* (Vgl.L. Schreyer: *Erinnerungen an Sturm und Bauhaus*, 1956, 232. ff. In: Sundermeier, Theo: *Der Heilige Geist und der Pluralismus der Kirchen. Das Beispiel der Pfingstkirchen* přednáška na konferenci se stejným názvem v E: umenickém středisku ve Strassburgu dne 6.7.2006. S. 1.

*Já - lékař a řezbář dětské duše. Duše*¹⁸². Vnímání krásy je však individuální a záleží na vkusu jedince. Význam umění pro výchovu si vložili do své předvolební kampaně jak Hillary Clintonová tak Barack Obama, který v rámci své kampaně povolal Komisi pro národní kulturní politiku, jejíž ředitel Michael Chabon řekl: *Umělcova představitost má mravní význam. Když zabiješ v člověku představitost, ten člověk nebude reagovat, až jednou jeho jménem budeš někoho mučit. Když chceš stvořit národ, který nereaguje, začni od zavraždění jeho představitosti. Na příklad - když omezíš dotace na hudební a výtvarnou výchovu.*¹⁸³

Korczak na adresu pedagogů jednou poznamenal: *Sotva najdeme kreativního pedagoga.*¹⁸⁴

Piękno - krása se rodí a dozrává v samotě. Umělci netvoří v davu, ani v kolektivu. Největší díla vznikají tam, kde se člověk ocitne *sám se sebou, tváří v tvář, z očí do očí*. Velká díla se rodí nezávisle na peněžních dotacích. Spíš naopak, největší tvůrci žili v nouzi. Korczak se na veškerý život dívá očima umělce, který žasne a vidí podstatu věci. To, jak se vzájemně prolínají a člověka nádherně ovlivňují krása, dobro a samota, se projevuje také v názvech dvou vzpomínek Korczakových na zmíněného už Goldflama: *Jeden z samotných* (1932)¹⁸⁵ a *Piękny i dobry* (1933).¹⁸⁶ Slyšíme zde text z knihy Jóbovy, který v nádherném polském překladu vyjadřuje Korczakovu filosofii nejvyšších hodnot: *Bo człowiek rodzi się na niedole, jak iskry z pożogi, aby wysoko wzlatać*¹⁸⁷ a v Ecclesiastes *Bo gdy smutek jest na twarzy, serce staje się lepsze.*¹⁸⁸

¹⁸² *Lekarz i rzeźbiarz duszy dziecięcej* - Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S.34.

¹⁸³ Basara, Zbigniew: *Szpan na Obamę*. „Gazeta Wyborcza“ 11.4.2008, č. 86. 5696. S. 20.

¹⁸⁴ Korczak, Janusz: *Dzieci troski* (Děti zvláštní péče), „Społeczeństwo“ 1909, č. 16, 17, 18). In: *DZ IV*. S. 387.

¹⁸⁵ Korczak, Janusz: *Jeden z samotnych*. Vytiskeno v : *Pamięci dr Samuela Goldflama*. Warszawa: *Reprezentacja Agencji Żydowskiej dla Palestyny w Polsce* . 1932. S. 30-31. In: *SW I*. S. 529.

¹⁸⁶ Korczak, Janusz: *Piękny i dobry*. Vytiskeno v : I. Schipper: *Pamięci dr Samuela Goldflama* (1852-1932). Warszawa. 1933. S. 20-21. In: *SW I*. S. 530.

¹⁸⁷ Tento text z Jób 5,7 doslovně se dá přeložit - že člověk je zrozen pro trápení, aby se mohl dostat vysoko jako jiskry. Nový ekumenický překlad tohoto textu zní: *Člověk je však zrozen pro trápení a jiskry, aby létaly vzhůru*. In: *Jób 5,7. Bible*. 1993.

3. 2. SAMOTA

Výchova - aby člověk unesl samotu.

*Samota neboli.*¹⁸⁹

- Janusz Korczak

Člověk pokud si chce zachovat svou důstojnost a důstojnost druhého, musí počítat se samotou. Důstojnost se nerodí v davu ani v kolektivu. Důstojnost se rodí v samotě a dozrává v jediném vztahu TY a JÁ. Když říkáme TY, nejčastěji myslíme tím druhého člověka. V životě jsou však situace, kdy nemáme už ani jednoho člověka, který je naším TY. Tento člověk mohl zemřít (a TY zůstalo v naší vděčné duši), mohl nás také opustit (tedy TY se nám existenčně zlomilo) a mohlo se stát to, že vztah TY nikdy neexistoval a my jsme si to dřív nikdy neuvědomili. Když používám pojem TY, myslím tím především můj vztah vůči druhému člověku. Nakolik jsem pro někoho tak blízká, že jsem pro něho TY, nikdy nedokážu říct. Když budu mluvit o TY, myslím tím můj vztah vůči druhému, bez ohledu, zda si ho někdo váží, nebo je mu lhostejný, nebo přímo je mu protivný. Také nemyslím tím vztah, kdy někdo je ke mně ve vztahu TY, ale já to nepřijímám (rodiče nepřestávají milovat své dítě i když dítě jimi opovrhne).

Korczak jakoby se odkloňoval od Buberova pojmu JÁ a TY, protože u Bubera jde o vzájemnost. Korczak vztah JÁ a TY vnímá především jako samostatnou hodnotu, která se zabydlela v mém srdci, je trvalá, neměnná, plná dobra, pochopení, citlivá, trpící, čekající a vyhlížející, i když nepočítá se vzájemností. V posledních letech Korczakova života mu tykala pouze jeho sestra.¹⁹⁰ V knize *Když budu znovu malý* vyjádřil štěstí ne z toho, že se mohl vrátit do dětství, protože dětství Korczak vnímal jako náročný úsek života, ale vyjádřil radost z toho, že nejen slyší hlas matky *Spi synku*, ale že mu opět začali tykat.¹⁹¹

¹⁸⁸ Ekumenický překlad: *Zachmuřená tvář prospívá srdci*. In: *Kniha Kazatel 7,3. Bible*. 1993.

⁸⁹ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 57.

¹⁹⁰ Korczak, Janusz v dopisu Abramovi Gepnerovi dne 25.3.1942: *Nevím, zda jsem měl pravdu, když jsem jménem jiných názorů, lhostejně přihlížel, jak můj blízký, jeden za druhým, umíral, jak se dva roky zmítala s osudem moje sestra, jediná a poslední památka mého dětství - vzpomínka. Ona jediná na zemi se obrací na mě jménem*. In: *Janusz Korczak w getcie*. Nowe źr. 1992. S. 71.

Korczak nechával svým svěřencům absolutní svobodu volby budoucího povolání,¹⁹² názorů, náboženství, národnostní politické příslušnosti. Přesto trpěl, když ho jeho bývalí svěřenci (sirotci z jeho vlastního sirotčince) napadli, že je nepřipravil do života. Korczak se nedožil chvíle, kdy tito jeho svěřenci, kteří ho svou kritikou zdrtili, ve svém starším věku (už po holocaustu) došli k poznání, že v Domově sirotků obdrželi od Korczaka tu nejlepší přípravu do života.

Korczak vždy měl kolem sebe lidi, kteří ho měli rádi, cenili si ho, měli k němu vroucí vztah TY, a on nezávisle na tom, co mu lidé projevovali, vždy nějak samostatně a v odstupu k nim tvořil vlastní vztah TY. Korczak si vztah k druhému člověku tvořil úplně samostatně a bez jakýchkoliv předsudků. Sám si vztah k druhému vypracoval a byl mu věrný. Když takovýto vztah nevznikl, Korczak ani ten druhý tím netrpěli, ale nikdo z nich si nedělal o sobě žádné iluze. Korczak byl natolik silný, že dokázal unést samotu. Nesnažil se vstupovat do vztahů násilně. Proto Korczakem nikdo nebyl vnitřně zraněn, protože každý od samého začátku věděl, na čem je. Korczak měl rád lidi, byl vůči nim shovívavý, ohleduplný, respektoval jejich důstojnost, jejich rozmanitost, a když nevstupoval s nimi do vztahu TY. **Lidé jakoby mluvili s sebou, ale každý to cítí jinak. Proto si nerozumí.**¹⁹³

V ghettu zapsal ve svém deníku: **Jak snadno se spolu dohodnou dva ničemníci na společném podrazu. A jak obtížná je spolupráce dvou lidí, kteří stejně milují, ale věci jinak porozuměli, protože mají jiné zkušenosti.**¹⁹⁴

Zlo bylo pro Korczaka tak silnou brzdou, že raději zvolil samotu, než aby se dostal do jeho zajetí. V biblickém *Nepřidáš se k většině, páchá-li zlo*¹⁹⁵ Korczak

¹⁹¹ Janusz Korczak: *Jsem znovu dítětem a máma mi říká synku. Znovu mi tykají. Znovu jsou okenní skla průzračná, znovu koberec získal dávno ztracené barvy.*

Korczak, Janusz: *Když budu znovu malý* (kapitolka *První den*). In: Janovsky. 1986. S. 168.

¹⁹² Korczak byl proti tomu, aby jeho čtrnáctileté děti byly už připravovány na své budoucí povolání. Tvrdil, že co pak, když dítě zjistí, že má úplně jiné predispozice (např. jen nedávno se přišlo na to, že sestřičkou se nemohou učit děti, které na základní škole mají pouze dobré vysvědčení a udělají přijímací zkoušky na zdravotní školu).

¹⁹³ Korczak, Janusz: *Kiedy znów będę mały*. In: PW III. 1978. S. 391.

¹⁹⁴ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 18.

¹⁹⁵ Druhá kniha Mojžíšova 23,2. *Bible*. 1993.

většinu chápal jako protiklad jednotlivce. Jednotlivec, jedinec, má tak velký význam, že dobro¹⁹⁶ jednoho jediného člověka může mít větší váhu, než nějaké neprůhledné dobro sdílené v kolektivu. Dobro nejde množit, ani dělit a je nezávislé na počtu lidí, kteří ho vyznávají. Dobro je stejně jako utrpení nezávislé na počtu. Podstatu této *filosofické matematiky* vyjádřil Ludwig Wittgenstein ohledně utrpení, když řekl, že volání o pomoc jednotlivce, není menší než volání davu a křik milionů, není mohutnější než výkřik jediného člověka.¹⁹⁷

Korczak těsně před válkou napsal knihu *Ludzie są dobrzy* (Lidé jsou dobří), ale známe také jeho větu ze *Spowiedzi motyla: Bajím se lidí. (...) Bože, je mi smutno (...) Smutno, smutno, děsně smutno. Sám, sám, vždy jen sám.*¹⁹⁸

Korczak problém samoty a osamění vložil přímo do titulů svých rozhlasových úvah *Samotność dziecka, Samotność młodości, Samotność starości* a do názvu své knihy úvah o podstatě života *Sam na sam z Bogiem. Modlitwy tych, którzy się nie modlą*. Polské *sam na sam* se dá do češtiny přeložit také jako *mezi čtyřma očima, tváří v tvář*, v krajním případě také *na koberečku*. Korczakovo *sam na sam* nemá v sobě hrůzu, ale vznešenost veškerého dobrodiní, které plyne ze samoty. *Samota, jako taková, neexistuje. Lidé jsou různí a samota je také různá a hodiny samoty jsou také různé. Tedy samota jako taková ani neexistuje? Ani prázdnota, ani ticho? Bdiš, čekáš, loučíš se, snažíš se, hledáš - v davu a v tichu - jako bez střechy nad hlavou, jako sirotek. Měl jsi dojem, že už jsi na to přišel a že tomu rozumíš. Ne - ne. Samota může být dobrá - ano - jemná a radostná, ale také drsná a nemilosrdná. Její příjemné teplo, chlad - je to hořký pelynek nebo snad med?*¹⁹⁹

Korczak vidí v samotě velkou možnost růstu, možnost stávání se lepším a zralejším. Samotu chápe jako tvůrčí podmínku:

Ono samo (dítě: A.B.) si to muselo přizpůsobit. (...) Je to úžasný chemik (...), architekt (...). Tvořivá samota a samostatná námaha, usilovné spění k poznávání. - radost a smutek, láska, hněv - dlouhá cesta - ono je pokaždé samo

¹⁹⁶ Existuje dobro, jen lidé ho nehledají, nedokážou ho hledat, nedokážou najít, rozvíjet a pečovat o ně (...) Dobro existuje, ale musíme ho hledat, pomáhat mu, a především musíme milovat to dobro, které je v lidské duši, v té duši, která je tak mizerná, tak smutná, tak ubitá, tak ponížená. Korczak, Janusz: *Dzieci ulicy*. In: DZ I. S. 222-223.

¹⁹⁷ Ludwig Wittgenstein: *Kein Schrei der Qual kann größer sein, als der Schrei eines einzelnen Menschen*. In: *Korczak-Bulletin*. 2003. Heft I. S. 18.

¹⁹⁸ Korczak, Janusz: *Spowiedź motyla (s datumem 10. října a 17. října, asi rok 1894)*. In: DZ VII. S. 160-161.

¹⁹⁹ Korczak, Janusz: *Samotność dziecka*. „Antena“ 3.4.1938, č. 14. In: DZ X. S. 151.

(...) *Ale já jsem také takový jeden jediný, sám samotinký na světě* (orig.: samutienki na świecie).²⁰⁰

Ve své rozhlasové prelekcí o samotě pro mladé se obrátil na své mladé posluchače s přáním, aby samotu dokázali správně využít. .

Sanci, kterou ti dává samota, můžeš promrhat, ponížít ji, udělat z ní kus špinavého hadru. Ale můžeš si ji podřídit a skamarádit se s ní. Takto ochočená,²⁰¹ poslušná²⁰² může tě vynést vysoko. Dá ti vytrvalost a sílu. A budeš rozumět každému jejímu písmenku, budeš si ji plynule číst. Jako noty: nejdřív nuda, pak - překvapení a tajuplné mystérium.²⁰³

Leszek Kolakowski ve svých *Malých úvahách o velkých věcech* kapitolu *O mládí* končí téměř Korczakovou myšlenkou odpovědnosti za mládí a zároveň podřízení se tomu, co je možné, a ne, co bychom chtěli mít.²⁰⁴ Korczakovo rozjímání o samotě stáří je plné pokory a moudrosti. *Žil jsi?(...) Jak se nazývají kapitoly tvé životní pouti?" (...)* *Tváří v tvář celému životu - se svou minulostí a budoucností - a sám, jen sám s Bohem.*²⁰⁵ Pro Korczaka není poslední autoritou ani člověk

²⁰⁰ Janusz Korczak: *Jedna matka se ptala, zda by mohla už dítěti ukazovat písmenka, zda to není příliš včas. Přiznala, že ona nezná to, jak dítě si ve své samotě všechno zpracuje, shrne, sestaví, srovná, vybere, něco zapomíná a něco si vloží do paměti, aby se mohlo dostat dál, aby si něco uchovalo do zítřka, na dlouho, na vždy. Ty ho učíš, radíš mu, vysvětluješ. Ale ono si to kontroluje samo a samo to cenzuruje. Ono si to přetváří a dělá si selekci. Po tom všem, co si ono nedokáže přisvojit během svého bdění a ve snu - zůstane jen nějaká ozvěna v duši a pocit cizího břemene. Nic mu nepřibude ani se nic nezakoření. Ty jsi mu dala jen mléko a krupičku. Ono samo si to muselo přizpůsobit. (...) Je to úžasný chemik (...), architekt (...). Tvořivá samota a samostatná námaha, usilovné spění k poznávání - radost a smutek, láska, hněv - dlouhá cesta - ono je pokaždé samo (...)* *Ale já jsem také takový jeden jediný, sám samotinký na světě* (poi. orig.: samutienki na świecie).

Korczak, Janusz: *Samotność dziecka*. „Antena“ 3.4.1938, č. 14. In: DZ X. S. 154-155.

²⁰¹ *Malý princ Saint - Exupéryho vysvětluje různě: Nikdo si vás neochočil a vy jste si také nikoho neochočily. Jste takové, jako byla má liška. Byla to jen liška podobná statisícům jiných lišek. Ale stala se z ní má přítelkyně a teď je pro mne jediná na světě.*
In: Saint - Exupéry, Antoine de: *Malý princ*. 1994. S. 73.

²⁰² Janusz Korczak: *S životem jsem uzavřel dohodu*. In: *Pamiętnik*. 1998. S. 57.

²⁰³ Korczak, Janusz: *Samotność młodości*. „Antena“ 10.4.1938, č. 15. In: DZ X. S. 158.

²⁰⁴ Leszek Kolakowski: *To, co je možné v mládí, nemůžeme mít všichni v plné míře a ve všech podobách. Proto se také téměř všichni stávají obětmi klamu, že promarmli mládí, které mohlo být přece lepší. Ne, nemohlo.* In: Kolakowski, Leszek: *Malé úvahy o velkých věcech*. Praha. Academia, 2004. Překl. Jiří Červenka. .ISBN 80-200-0966-3, S. 232. S. 124.

²⁰⁵ Janusz Korczak *Samotność starości*. „Antena“ 24.4.1938, č. 17.
Žil jsi? Kolik jsi zoral? Kolik jsi upekl chlebů pro lidi? Kolik zasel? Zasadil stromů? Kolik jsi položil cihel na stavbě, než odejdeš? (...) Komu a kolik jsi dal tepla? Jaká byla tvoje služba? Jak se nazývají kapitoly tvé životní pouti?

sám, ani svědomí člověka, ale to, co má smysl. Smysl má jen to, čemu mohu dobrovolně svěřit svou námahu, své slzy, samotou, radost a úspěch. *Nalezl jsem tě, můj Bože a raduji se jako zbloudilé dítě, když v dálce zahlédlo důvěrně známou postavu. (...) Jedna slza neklidu, že jsem sám v davu - a už jsme spolu - ty se mnou, můj Bože.*²⁰⁶

Korczakův pojem smutku často vyniká z nesmyslné samoty. Smutný je ten, kdo ve své samotě nenašel žádnou hodnotu.

Ve své divadelní hře *Senat szaleńców* jednou z postav je Smutný bratr, který říká: *Mistře (...) obnov člověka, život, svět, čas, obnov svou existenci.*²⁰⁷ V knížce pro děti *Král Matýsek První je* jeden z hrdinů - Smutný král. V *Senátu šilenců* Korczak také rozjímá nad podstatou života a opuštěnosti, osamělosti a samoty. Ve vrcholné scéně, kdy stařec vypráví malému Jankovi pohádku o Bohu, se objevují slova: *Chlapče, na světě se neděje dobře. Prázdnou, i když máme kolem sebe davy lidí. Tma, i když máme elektřinu. Chlad, i když máme ústřední topení (...) Máme svatyně a zvony, ale je v nich minimum Boha. (...) Telefon ruší modlitbu. (...) Kdysi pronikalo člověka Boží oko. Dnes rentgen.*²⁰⁸

Problém samoty je blízký každému období života člověka. Po Korczakových rozhlasových úvahách o samotě dětí, mládeže a starých lidí, se ozvaly hlasy rozhlasových posluchačů, proč vynechal samotou dospělého věku. Na to Korczak reagoval také ve svém soukromém dopisu Józefu Arnonovi 5.2.1939: *...v dopisech, které jsem obdržel od neznámých posluchačů se objevil smutek, proč*

In: Janovský. 1986. S. 15.

Kolik jsi přišel knoflíků? (...) Kolik jsi vypral špinavého prádla? (...) Kdy začíná stáří, jeho samota? S prvním šedivým vlasem, ztrátou prvního zubu, který už nenaroste, prvním nebo dvanáctým hrobem našeho učitele, spolužáka, začíná prvním hrobem pohřbených iluzí a nadějí (...) Samota stáří - deník - zpověď - účty - závěť. Komu to vše mám nechat - co a komu? A ještě praj or! (...) Tvář v tvář celému životu - se svou minulostí a budoucností - a sám ne sám s Bohem.

Korczak, Janusz: *Samotność starości*. „Antena“ 24.4.1938, č. 17. In: DZ X. S. 164-165.

²⁰⁶ Janusz Korczak: *Nalezl jsem tě, můj Bože a raduji se jako zbloudilé dítě, když v dálce zahlédlo důvěrně známou postavu. (...) skrze hromadu tvých pomocníků, prostředníků, zástupců i katů, kteří mě odstrkovali, mrazili, zakrývali, nedali - až tebe, můj Bože, jsem se domohl. Proto je tak pozdě - proto jsem to teprve teď. Skrze pokušení života, oblouzněné dýmem a vichřicí, skrze falešné proroky - k tobě. Raduji se jako dítě, - a nenazývám tě ani velkým, ani spravedlivým, ani dobrým - říkám však: Můj Bože. Říkám: můj a doufám.*

In: Korczak, Janusz: *Sám s Bohem. Modlitby těch, kteří se nemodlí* (modlitba Modlitba smíření). 1984. S. 44-46.

²⁰⁷ Korczak, Janusz: *Senat szaleńców* (1. část, 5. scéna). In: DZ X. S. 81.

²⁰⁸ Korczak, Janusz: *Senat szaleńców* (1. část, 7. scéna). In: DZ X. S. 97-98.

*jsem vynechal samotu dospělého věku, podle nich nejdůležitější. Ale mně se už nechtělo zpátky k samotě (...) Ale nyní jsem si uvědomil, že bych si to mohl promyslet aspoň pro sebe a popracovat na tom. (...) Je však jedna choulostivá věc: dá se vůbec o tom mluvit upřímně?*²⁰⁹.

Pro Korczaka bylo podstatné, aby to, co řekne, nebo napíše, aby to nebyla fráze. Byl velmi šetrný na jakékoliv šíření teorií a nápadů na uzdravení světa. Proto stále častěji opakoval *nevím*.

Korczak spletitost samoty, strachu a smutku zažil v dětství během vánočních představení, na které se chodili podívat spolu s tatínkem a sestrou. Vzpomíná na tyto chvíle v ghettu. *Dlouhý sál sirotčince, opona, tajemství, málo místa, čekání. Divné existence se pohybovaly v tmavě modrých zástěrách a bílých závojích s naškrobenými křídly na hlavě. Báł jsem se. Dusil jsme se slzami. - Tatínku, nenechávej mne zde. - Neboj se. Tajemná paní posadila mne do první řady. Nedělejte to, pokud to dítě nechce. Raději bych seděl někde na boku, i kdybych nic neviděl, i kdyby se tam na mne tlačili, i kdyby tam bylo nejhůř. Moje bezradné - tatínku.*²¹⁰

Samota doprovází člověka v nejdůležitějších chvílích. Přetrvává stále určitý předsudek, že lidé, kteří jsou na duchovní úrovni se necítí sami.

Zkušenosti mystiků svědčí o pravém opaku. Byl tedy Korczak i mystikem?

Když byly před nedávnem zveřejněny soukromé spisy Matky Terezy z Kalkaty²¹¹, téměř konsternaci vzbudily její výpovědi o samotě a o tom, jak se

²⁰⁹ Janusz Korczak: *...v dopisech, které jsem obdržel od neznámých posluchačů se objevil smutek, proč jsem vynechal samotu dospělého věku, podle nich nejdůležitější. Ale mně se už nechtělo zpátky k samotě. Ale nyní jsem si uvědomil, že bych si to mohl promyslet aspoň pro sebe a popracovat na tom. Nyní mne Váš dopis k tomu mobilizuje. Asi pro ty nové emigranty v Palestině. Je však jedna choulostivá věc: dá se vůbec o tom mluvit upřímně? Vím, že se mohou ozvat námitky proti. Je to choulostivé, protože se to týká našich tužeb, zklamání a smutku, že člověk neudělal to, co měl a k tomu ještě pocit nudy. Každých deset let si člověk dělá závěr svých vlastních účtů. Netýká se to ani tak toho, co jsme dosáhli, ale toho, kde a v čem jsme zklamali. Napůl podvědomě se snažíme ještě vytýčit nějaký plán do budoucna - ptáme se - co dal, a vůbec CO? Našel jsem jednu jedinou odpověď - dítě.*

Korczak, Janusz v dopisu Józefu Arnonovi 5.2.1939. In: *Listy*. 1999. S. 41.

²¹⁰ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 28.

²¹¹ Matka Tereza z Kalkaty (1910 - 1997. vl. jm. Agnes Gonxha Bojaxhiuová, albánská katol. misionářka. Od 1928 členka řádu sester z Loreta. Odešla do Indie a 1950 zal. řád milosrdenství. Věnovala se péči o chudé, zejm. děti a sirotky. Nobel. c. míru 1979. In: Ottova všeob. encyklopedie, sv. 2. 2003, heslo: Matka Tereza, s. 37.):

cítila vzdálená od Boha, jakoby ji Bůh ani nechtěl, a jakoby ani žádný Bůh neexistoval. Stejně myšlenky obsahuje Korczakova *Modlitba žalu* (pol. orig. *Modlitwa skargi*): *Opustils mě, Bože, čím jsem se na tobě provinil? Ted' jsem sám a cestu neznám (...) Volám: Lidé. - Odpověď žádná. Volám: Mámo. Také nic. Posledním dechem volám: Bože. Opět nic, jsem sám. Pošli mi anděla smutku. Neprosím o radost, o zelené pahorky (...) Ať mne provází smutek, když mám bloudit sám, tak sám a nadále se prodírat a krváčet v temnotě. (...) S tebou jsem vyšel na cestu, mám ted' ve své opuštěnosti jít dál, když unaven a utrmácen cestu houštinou neznám? (...) Můj pláč je jako náhrdelník ze slz mých perel na mé hrudi. Je to tvá vina, Bože.*²¹²

Zaznívá zde Ježíšovo slovo na kříži *Eli, Eli, lema sabachtani?*²¹³ taktéž De Profundis *Z hlubin bezedných tě volám, Hospodine,*²¹⁴ Eliášovo *Už dost, Hospodine*²¹⁵ a Bonhoefferovo *Kdo jsem?*²¹⁶ Andrzej Kłoczowski k otázce pocitu smutku a samoty u lidí na nejvyšší duchovní úrovni řekl: *Mystik se účastní stejné tmy, jakou prožíval Ježíš na kříži. To není nedostatek víry, ale je to víra v nejčistší*

V temnotách (...) Pane, můj Bože, kdo jsem, že mne opouštíš? Tvým milovaným dítětem - a nyní mne nenávidíš, zavrhl jsi mne, jako bys mne už vůbec nechtěl - a nemiloval. Volám k Tobě, vinu se k Tobě, toužím po Tobě - a nikdo mi neodpovídá. Už neexistuje nikdo, ke komu bych se mohla přivínořit, ne, už nikdo. Jsem sama. Nechtěná a zvržená. - Samota srdce, které touží po lásce je nesnesitelná. Kde je má víra? - dokonce tam, v mém samotném nitru není nic víc, jen prázdnota a tma. - Můj Bože - ta neznámá mi bolest strašně bolí.

In: Matka Teresa: *Pójdź, bądź moim światłem. Prywatne pisma Świątej z Kalkuty.* Krakov: Znak, 2008. ISBN 978-83-240-0962-6. S. 255.

²¹² Korczak, Janusz: *Modlitba žalu. Sám s Bohem. Modlitby těch, kteří se nemodlí.* 1984. S. 35-36.

²¹³ *Eli, Eli, lema sabachtani* česky: *Bože můj, Bože můj proč jsi mě opustil?* (Ježíš na kříži cituje slova Žalmu 22,2). **In:** Mat. 27, 46. Bible, 1993

²¹⁴ Žalm 130. Bible. 1993.

²¹⁵ *Sám (Eliáš: A.B.) šel den cesty pouští, až přišel k jednomu trnitému keři a usedl pod ním; přál si umřít. Řekl: Už dost, Hospodine, vezmi si můj život, vždyť nejsem lepší než moji otcové.* **In:** 1. Král. 19,4. Bible. 1993.

²¹⁶ Dietrich Bonhoeffer (1906-1945, něm. evang. teolog. Představitel dialektické teol. Postavil se na odpor proti nacismu; popraven v koncentračním táboře Flossenbürg. Jeho spisy, zejm. dopisy z vězení *Na cestě k svobodě* předkládají nenáboženskou interpretaci angažovaného křesťanství - *Ottova všeob. encyklopedie*, sv. 1. 2003. Heslo: Bonhoeffer, Dietrich. S. 152.

Kdo jsem? Zde říkají leckdy, že vycházím ven ze své cely vesele, klidně a pevně jak zámecký pán ze své hrady. (...) Jsem opravdu to, co o mně říkají jiní? Či jsem jenom to, co sám o sobě vím? Neklidný, toužící, chorý jako pták v kleci (...) Kdo jsem? Ty otázku samot si ze mne tropíš smích. Ať jsem. Kdo jsem, však Ty mě znáš, ó Bože, jsem Tvůj. (18.7.1944)

In: Bonhoeffer, Dietrich: *Na cestě k svobodě. Listy z vězení.* Praha: Vyšehrad, 1991. ISBN 80-7021-081-8. S. 250-251.

a nešlechternější podobě. Na otázku, zda náhodou Matka Tereza nepůsobila pouze silou své vůle, to znamená téměř slepě, bez jakékoliv útěchy a jakoby proti sobě, odpověděl, že *to nebylo věcí vůle, ale lásky. V mystické zkušenosti Matky Terezy je charakteristické to, že tento pocit se objevil ne ve chvíli kontemplace, ale když činně pracovala.*²¹⁷

Pocit samoty a Boží absence se objevuje také u Bohoeffera: *Bůh nám dává vědět, že musíme žít, jako bychom se bez něho mohli obejít. Bůh, který je s námi, je Bůh, který nás opouští!*²¹⁸ *Bůh, který nás nechává ve světě bez pracovní hypotézy Boha, je Bůh, před nímž trvale stojíme. Před Bohem a s ním žijeme bez Boha. Bůh se nechává vytlačit ze světa na kříž, Bůh je ve světě bezmocný a slabý, a právě jen tak je s námi a pomáhá nám.*²¹⁹

Když do Korczakova Domova sirotků přišlo nové dítě, Korczak především vnímal jeho samotu a jeho první reakcí bylo navázat s dítětem kontakt, aby cítilo, že někdo má o ně zájem. Sara Kremerová:

*Dostala jsem se do Korczakova Domova sirotků. Měla jsem sedm let (...) Cítila jsem se tak strašně sama. (...) Brzy jsem obdržela svou pečovatelku, která se jmenovala Salinka. Za krátko i já jsem se už starala o další novou holčičku.*²²⁰

Antoine de Saint - Exupéry ve své knize *Malý princ* (1943) uvedl svou samotu jako příčinu, proč jeho setkání s hlavním hrdinou, tedy malým princem mělo pro něho tak důležitý význam:

²¹⁷ Jan Andrzej Kłoczowski (nar. 1937, teolog, autor knihy *Drogi człowieka mistycznego*): *V mystické zkušenosti Matky Terezy je charakteristické to, že tento pocit se objevil ne ve chvíli kontemplace, ale když činně pracovala. Tato jeptiška byla úplně nasmerovaná na lidi socialne nejvíc postižené. Celá se odevzdala Bohu, aby se stala jeho náradím. Pro sebe si nic neponechala. Je to jistý paradox: zažila v sobě temnotu, protože se stala světlem pro druhé. Většinou jsme prostředníky: nejdřív dostaneme, pak dáváme a abychom mohli davat, musíme přijímat. Bůh působil skrze ni bezprostředně. Bůh vede mystika do takového momentu, kdy dokáže preskocit sám sebe, že se sám sobě jeví, že někde zmizí a popírá sám sebe. Díky tomu jsme schopni pochopit, co to znamená odevzdat se Bohu až do konce. (...) Někteří slova Matky Terezy komentují, že tato slavná misionářka byla pokrytecká: propagovala víru a sama nevěřila (...) To je charakteristické pro mystiky, že o sobě mají to nejskromnější mínění. Považují se za velké hrisníky, a když prožívají chvíle, kdy se jim víra chvěje, balancují na hranici rouhání se Bohu. A někdy i pochybují o své spáse. Zároveň jsou velmi pokorní, a jejich vnitřní boj přináší překvapivé výsledky.*

In: *Mistyka codzienności, czyli kruchosc i tęsknota* - rozhovor Artura Sporniaka s o. Janem Andrzejem Kłoczowskim, týdeník „Tygodnik Powszechny“ katolické pismo społeczno-kulturalne“ 6.4.2008, č. 14. Krakov. S. 24-26.

²¹⁸ Marek 15,34. Bible. 1993.

²¹⁹ Bonhoeffer, Dietrich: *Na cestě ke svobodě. Listy z vězení.* 1991. S. 250.

²²⁰ Kremer, Sara: *Tam roslam.* **In:** *Wspomnienia.* 1989. S. 37.

Také jsem žil sám a neměl nikoho, s kým bych si mohl opravdu popovídat. (...) Dovedete si proto představit, jaké bylo mé překvapení, když mě na úsvitě probudil zvláštní hlásek: *Prosím pěkně ... nakresli mi beránka.*²²¹ Knihu zakončil větou: *Bud'te tak hodní a nenechte mě tak smutného: rychle mi napište, že se vrátil....*²²² Saint - Exupéry tuto svou nejúspěšnější knihu věnoval svému příteli Léonu Werthovi,²²³ Židovi, který se v té době (2. světová válka) musel ukrývat, a proto v úvodu napsal: *Odpuste děti, že jsem věnoval tuto knihu dospělému! (...) trpí hladem a zimou. Velice potřebuje, aby ho někdo potěšil (...) Léonu Werthovi, když byl malým chlapcem.*²²⁴ Saint - Exupéry píše *Malého prince*, aby jeho přítel Werth nebyl smutný, *aby ho potěšil*. Samota a osamělost jakoby připravovala člověka na něco, co se nedá získat jinou cestou. Na setkání s druhým nikdo nečeká tak, jako člověk osamělý, sám, žijící v samotě a o samotě. Samota je cestou k vyšším hodnotám, ale může vést k depresi a pocitu zbytečnosti. Ve svém dopisu 27.2.1933 Józefu Arnonovi napsal: *V Domově sirotků jsem se cítil unavený, starý a zbytečný, proto jsem odešel, a vlastně byl jsem k tomu přinucen. (...) Prožíváme nesmírné ponížení dítěte a člověka.*²²⁵ Dne 30.3.1937 Mieczyslawu Zylbertalovi napsal: *Chtěl bych hned, už zítra, se zabydlet v mém malém pokojíčku v Jeruzalému, spolu s Biblií, učebnicemi, hebrejským slovníkem, papírem, tužkou, ... abych si mohl klidně říct - tak a začínám nový odstavec - poslední kapitolu. A být úplně sám. Když kráčím ulicí a děti pospíchají do školy, cítím svou bezmoc a zbytečnost v davu.*²²⁶

V obou dílech *Krále Matýska Prvního* cítíme problém osamělosti *sam jednusiénki* jako určité negativum,²²⁷ ale problém *být sám* se objevuje zde také

²²¹ Saint - Exupéry, Antoine de: *Malý princ*, Praha: Albatros, 1994, ISBN 80-000-00023-7. S. 12.

²²² Saint - Exupéry, Antoine de: *Malý princ*, Praha: Albatros, 1994, ISBN 80-000-00023-7. S. 94.

²²³ Zdeňka Stavínohová: *Dopis rukojmím vydaný v r. 1943, je literárním dopisem příteli Leonu Werthovi, který byl Žid a musel se proto v tu dobu skrývat na francouzském venkově. Pratelství s Leonem Werthem patřilo v životě Saint-Exupéryho k nejkrásnějším.* Toto napsala v doslovu Stavínohová, Zdeňka (překladatelka knihy) In: Saint-Exupéry, Marie de: *Já a můj syn*, Praha: Vyšehrad, 1995. ISBN 80-7021-149-0. S. 152.

²²⁴ Saint - Exupéry, Antoine de: *Malý princ*. 1994. S. 7.

²²⁵ Korczak, Janusz v dopisu Józefu Arnonovi 27.2.1933. In: *Listy*. 1999. S. 30.

²²⁶ Korczak, Janusz v dopisu Mieczyslawu Zylbertalovi 30.3.1937. In: *Listy*. 1999. S. 64.

jako něco vytouženého: *Je vůbec možné skrýt se na ostrově tak, aby tam nedoplula žádná loď, žádná myška-kamarádka, kde bych mohl být sám, úplně sám?*²²⁸

Samota se projevuje téměř ve všech pohádkách. Děti se cítí osamělé, proto všechny oblíbené dětské knihy mají v sobě tento prvek. Sirotek Harry Potter, hrdina současné nejčtenější dětské knihy, je nejen sirotkem, ale zároveň dítětem odsunutým, ponižovaným a nepochopeným, i když svými schopnostmi převyšuje své okolí. Byl sám, a když obdržel první dopis určený jen jemu, zažil chvíli radosti ne z pouhého dopisu, ale ze vztahu, který měl nádherně ozářit smutný život sirotka: *Dopis pro něho! Harry ho zdvihl a chvilku na něj třeštil oči; srdce mu skákalo jako na obrovské pružině. Za celý život mu ještě nikdy nikdo nenapsal, však kdo by mu také mohl psát? Neměl žádné přátele, žádné jiné příbuzné - dokonce ani nechodil do obecní knihovny, takže nemohl dostávat nerudné upomínky, aby vrátil knížky.*²²⁹ Před sto lety se objevila *Anna ze Zeleného domu*²³⁰ od Lucy Maud Montgomery. Hlavní postavou je Anna, která je sirotkem a má to štěstí, že se ze sirotčince dostala do rodiny, i když jen pouhou náhodou. Liška z *Malého prince* Sainta Exupéryho touží po společnosti Malého prince. Společnost s druhým nemá zde jen nějaký objektivní charakter, ale je tvořením vztahů, které dávají životu smysl: *Bylo by lépe, kdybys přicházel vždycky ve stejnou hodinu (...) budeš-li přicházet v různou dobu, nebudu nikdy vědět, v kterou hodinu vyzdobit své srdce.*²³¹ Exupéry říká *vyzdobit srdce*. Korczak a kruh jeho přátel a bývalých svěřenců používají *mít svátek v srdci*. Lidské srdce dokáže unést i tu největší samotu, pokud toto srdce cítí vztah. Vztah, který dává srdci radost, to znamená smysl. V posledním vydání *Evangelického kancionálu*

²²⁷ Janusz Korczak: *Druhého dne, Matýsek zažil ránu - zemřel mu jeho kanárek. (...) Nyní už nemám úplně nikoho na světě - napadlo smutného Matýska*. Korczak, Janusz: *Król Maciuś na Wyspie Bezludnej*. In: DZ VIII. S. 346-647.

²²⁸ Korczak, Janusz: *Król Maciuś na Wyspie Bezludnej*. In: DZ VIII. S. 357.

²²⁹ Rowlingová, Joanne K.: *Harry Potter a kámen mudrců* (1. díl celé série knih). Překl.: Vladimír Medek. Praha: Albatros, 2000. ISBN 80-000-00788-6. S. 37.

²³⁰ *Anna ze zeleného domu* (autorkou všech devíti dílů byla Lucy Maud Montgomery) byla přeložena na více než 30 jazyků, do dnešního dne bylo prodáno kolem 50 milionů exemplářů této knihy - In: *Podwójne życie Ani Shirley*. „Rzeczpospolita“ 28.5.2008, č. 123. S. A24.

²³¹ Saint - Exupéry, Antoine de: *Malý princ*. 1994. S. 72.

naší Slezské církve evang.a.v. je oblíbená píseň, ve které se objevuje odpověď na otázku, kdy samota člověku nemusí tížit: *Samota mne netíží - andělé nade mnou bdí.*²³²

Pouze člověk bez vztahů je úplně osamělý. Proto se zachovalo tolik Korczakových dopisů. Jeho bývalí svěřenci, i když museli odejít z Domova sirotků už ve čtrnácti letech, a všichni další, kteří měli čest setkat se osobně s Korczakem, měli své srdce vyzdobené vztahy (jak říkal Saint - Exupéry), a jako to vyjádřila Sabina Damm ve svém dopisu, díky těmto vztahům v srdci cítili svátek.²³³ Přesto Korczak ve svých vzpomínkách napsal, že nejdřív člověk *je ozbrojen zkušenostmi a přáteli (...)* *To trvá dvě desetiletí, nebo i tři. A pak ... Pak už jen únava (...)* *vše se stává mnohem obtížnější, a člověk zůstane sám, přibývá mu jen bílých vlasů, vrásek.*²³⁴

Korczakova filosofie výchovy zahrnuje celého člověka po celý jeho život. Proto do výchovy začlenil také problém samoty a to tím způsobem, aby dítě vidělo v ní cestu k dobru.

3. 3. STIGMA

STIGMA, MOBBING, HOMO SACER a ANTISEMITISMUS
Aby dítě dokázalo unést to, že je jiné a *cizí* a to u sebe doma.

Korczakovy výchovné metody se opírají o pečlivou diagnózu původu zla. Upozorňoval, že zlo přijímá různé formy a projevuje se různými způsoby. Věděl,

²³² *Evangelický kancionál*, Č. Těšín: SCEAV, 2005. Píseň č. 407. S. 497.

²³³ Damm, Sabina ve svém dopisu Januszi Korczakovi dne 2.9.1939 z Palestiny napsala (Korczak dopis už neobdržel, protože styk Polska s Izraelem už neexistoval): *Pane doktore, jen přijedte, (...) těším se na tuto chvíli, která mi bude svátkem. (...) Cokoliv si budete přát, splním s radostí a se svátkem v srdci.* In: *Listy*. 1999. S. 80.

²³⁴ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 11.

že židovské děti se setkají s takovým druhem zla, se kterým se nikdo jiný nesetká. Židovské dítě si nosí své stigma, musí se s tím smířit a počítat, že tomu tak bude až do smrti. Toto stigma ho vyloučí z plného společenského přijetí. Dá se stigma překonat? V uvědomění si své důstojnosti a v jejím zachování Korczak viděl jediný způsob, jak toto stigma překonat.²³⁵

To, co si dovolí člověk vůči židovskému dítěti, by si nikdy nedovolil vůči někomu jinému. Korczak věděl, že židovské dítě, k tomu sirotek bez rodinného zázemí, je vystaveno největšímu ponížení. Toto ponížení je tak zvláštní, že se objevuje jen ve specifických a mimořádných situacích, ke kterým společnost dává svůj souhlas. Korczak si také nesl své stigma.²³⁶ Byl velmi napadán, přímo bylo vyjmenováno jeho jméno a příjmení v „Malym Dzienniku“ (7.1.1936). Ústředním centrem antisemitské averze vůči Korczakovi byl františkánský klášter v Niepokalanowie u Varšavy, s centrální postavou otcem Maksymilianem Kolbem²³⁷ a jeho novinami. Modras Ronald: *V této nepřetržité kampani Malego Dziennika proti liberalismu a proti Židům jeden útok vzbuzuje zvláštní pozornost,*

²³⁵ Asi před dvěma roky během utkání hokejistů (fotbalistů) z Ostravy se na stadiónu v Praze najednou proti nim ozvalo: *Polští Židé!* hrot u cadika v Polsku ve Warce (městečko má 11 tis. obyvatel, náměstí, pár ulic, muzeum) : Devatenáctiletý Asa Yitzchak Baitech, ortodoxní Žid z USA přijel do Polska na 20 dní se svým přítelem Piotrem Pieczem, polským Židem bydlícím v USA. Jezdí po starých židovských hřbitovech. Polští Židé poradili Asovi, aby si své pejzy schoval pod čepici. Ve čtvrtek (dne 22.5.2008: A.B.) se mladý Američan vydal na cestu Polskem sám. Nejdřív navštívil Horu Kalvarii pak jel do Warky, kde je zřejmě pohřben cadik Izrael Icchak Kalisz.. Ve Warce zabloudil. Dopororientovaný poutá na sebe pozornost. Zastavilo se u něj auto, ze kterého tři mladíci začali na něho vykřikovat. Kromě slova Žid, jim nic nerozuměl. Asa se vylekal, ale nevrátil se na nádraží a šel dál. Potkal skupinu dětí, měly asi dvanáct let. - Poprosil je o pomoc. Odpověděly mu zkomolenou angličtinou, že ho tam zavedou. Začínají se smát. Cítí, že jemu. Opět vychytává slovo Žid. Potkávají další skupinu mládeže ve věku 15-16 let. (...) Někteří mají mobily a fotografují ho. Jeden začíná vyhrožovat pěstí. Vypadal, jakoby mne chtěl vyprovokovat, abych se s ním začal bít. *Najednou rána do tváře, první, druhá. Asa utíká.* Autoři článku *Nastraszyłem tylko Żyda: Wojciech Karpieszuch, Agnieszka Kępka. In: „Gazeta Wyborcza“ 26.5.2008, č. 121. 5731. S. 4.. S. 4.*

²³⁶ Modras, Ronald: *Kościół katolicki i antysemityzm w Polsce w latach 1933-1939. Kapitoła Niepokalanów i Masoni.* Krakov: Homini, 2004. Překl. Witold Turopolski, Předmluva: Stanislaw Obirek. ISBN 83-89598-06-X. S. 86-87.

²³⁷ Otec Maksymilian Kolbe (1894-1941, svatým kanonizován v bazilice sv. Petra v Římě Janem Pavlem II dne 10.10.1982. V koncentračním táboře Auschwitz dobrovolně nabídl obětovat svůj život místo sobě neznámého Franciszka Gajowniczka, který ráno na apelu byl odpočítán k trestu smrti umístěným v bunkru. Kolbe po dlouhém hladovění nakonec byl usmrčen injekcí fenolu do srdce.

Kolbe jednou napsal: *Musím být svatým, a to co největším. In: Mladożeniec, Juwentyn: Znałem Blog sławionego Maksymiliana, USA: Nakladem Wydawnictwa Apiołostwa Maryjnego Róze Maryi Marianski Ośrodek Apiołostwa Stockbridge, Mass. 01262 USA, 1974. S. 86.*

protože je naměřen proti člověku, který se později stal hrdinou a mučedníkem holocaustu, proti doktoru Januszi Korczakovi.²³⁸

Současný italský filosof Giorgio Agamben (nar. 1942) pojmenoval tohoto člověka, proti kterému se toto vše obrací a nakonec vede k holocaustu, starým římským právnickým pojmem *homo sacer*²³⁹. Tomuto pojmu se věnuje také Zygmunt Bauman ve své knize *Holocaust* v závěrečné kapitole *Modernita versus homo sacer*. Bauman má obavy, že se holocaust může opakovat, protože hnací silou holocaustu podle něho nebyl jen antisemitismus. Nebyl to ani strach postavit se proti Hitlerovi, nebyla to pouhá psychická deviace ani *zed' lhostejnosti* (Enzo Traverso). Hannah Arendtová napsala, že u fenoménu holocaustu může antisemitismus vysvětlit maximálně pouze volbu obětí, nikoli ale povahu zločinu²⁴⁰. Agamben to vysvětluje mezi jinými pojmem *homo sacer*.²⁴¹

²³⁸ Ronald Modras: *V této nepřetržité kampani „Małego Dziennika“ proti liberalismu a proti Židům jeden útok vzbuzuje zvláštní pozornost, protože je naměřen proti člověku, který se později stal hrdinou a mučedníkem holocaustu, proti doktoru Januszi Korczakovi. Tento novatorský útok vychovatel a ředitel dvou sirotčinců, jeden pro židovské děti, druhý pro křesťanské, vyšel z asimilované židovské rodiny (roz. Goldszmit). Cítil se Polákem. Pro redaktory Małego Dziennika bylo to nepochopitelné: «Doktor Goldszmit je velkomyslenkář, () ateista. (...), nepřítel katolizmusu». Katolický deník obviňoval Korczaka z upřednostňování židovských dětí, poněvadž katolíci nepomáhají jim s úkoly a křesťanské děti tuto pomoc nemají. Ale největším důvodem jejich strachu bylo to, že Žid má tak velký vliv na formování se povahy katolických dětí. Svěření těchto dětí péči našich nepřátel je ostuda. „Mały Dziennik“ (7.1.1936: A.B.) se obracel s prosbou, aby vláda zakročila a omezila působení Korczaka, protože ji viděl jako «nepřátelskou a škodlivou pro polskou věc». (...) Korczak nebyl výjimkou. Židé byli pravidelně vnímáni jako nositelé liberalismu, sekularismu a ateizmu. In: Modras, Ronald: *Kościół katolicki i antysemityzm w Polsce w latach 1933-1939*. S. 86-87.*

²³⁹ HOMO - lat. člověk, SACER - s gen. svatý, obětovaný Bohu, s dat. - prokletý. In: *Słownik łacińsko-polski*, (Kazimierz Kumaniecki) Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984. ISBN 83-01-03531-5. Heslo: sacer.

²⁴⁰ Bauman, Zygmunt: *Modernita a holocaust*. 2003. S. 328.

²⁴¹ Zygmunt Bauman: *Agamben poukazuje na právní pojem homo sacer, který se vyskytoval ve starověkém římském právu: na představu lidské bytosti, která mohla být beztrestně zabita, zároveň však - protože byla absolutně jiná, cizí, vlastně ne-lidská - nemohla být obětována při náboženských rituálech; její vražda neměla žádný náboženský význam. Homo sacer byl naprosto „neužitečný“, stal zcela vně lidské společnosti a byl vyňat ze všech závazků a jiných ohledů, jež jiným lidem na základě jejich lidství náleží. Jeho život byl „holý“ - zbavený veškeré sociální kvality a politických práv, a taktó nechráněný představoval snadný terč pro každého frustrovaného sadistu či vraha, ale také vhodný terč pro každého, kdo se snažil přizpůsobit a splnit svou občanskou povinnost. In: Bauman, Zygmunt: *Modernita a holocaust*. 2003. S. 329.*

Korczak předvídal, že jeho židovští svěřenci mohou patřit k skupině *homo sacer*, i když tento pojem nikdy nepoužil. V knize *Právo dítěte na úctu* použil pojem *homo rapax* - člověk surovec, brutální člověk. Homo rapax je ten, kdo si dovolí na nechráněné, a k těm Korczak počítá děti, ženy, slabé a staré. **Pozor: moderní život utváří silný surovec - homo rapax; on diktuje metody činnosti. Jeho ústupky slabým jsou lži, úcta ke stáří, rovnoprávnost ženy a laskavost k dítěti jsou falš.**²⁴² Erving Goffman, autor knihy *Stigma* podotýká: *Měli bychom však mít na paměti, že to je řeč vztahů, nikoli řeč atributů.*²⁴³

Jakkoliv bychom definovali zlo, které člověk a především děti, zažily během holocaustu, vždy je to něco, co se může opakovat. Korczak psal, že *válka spí.*²⁴⁴ Učil děti, že špatné věci dokáže dělat i člověk, který nemusí být zlý *Je potřebná silná vůle. Tělocvik, vojenský výcvik - to vše může být dobré nebo špatné. Například Frantík. Nebyl špatný; a kolik špatného udělal: dal se podplatit, kradl, podváděl. Je možné, že i děti z domova sirotků nebyly špatné, ale ty jejich myšlenky! V hlavách jim řádili takoví malí neukáznění človičkové.*²⁴⁵

Sociolog Bauman varuje: *Neviditelná přítomnost homo sacer jako potenciality moderního státu - potenciality, která se může změnit v realitu, nastanou-li správné podmínky - znovu vrhá ostré světlo na nejděsivější, a přesto nejaktuálnější stránku zkušenosti holocaustu: že i v naší moderní společnosti se mohou lidé, kteří nejsou ani morálně zkažení, ani předpojatí, stále energicky a nadšeně podílet na likvidaci určených kategorií lidí.*²⁴⁶ (...) *Tento mechanismus působí tak, že lidé jednají s jednotlivcem buď celou skupinou vnímaných jako homines sacri, jako by respektovali jejich práva a přitom jim práva upírají.*²⁴⁷

242

Korczak, Janusz: *Právo dítěte na úctu*. In: Janovský. 1986. S. 191.

243 Goffman, Erving: *Stigma. Poznámky o způsobech zvládnání narušené identity*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Překl.: Tomáš Prášek. ISBN 80-86429-21-0. S. 11.

244 Korczak, Janusz: *Król Maciuś na wyspie bezludnej*. In: DZ. VIII. S. 409.

245 Korczak, Janusz: *Król Maciuś na wyspie bezludnej*. In: DZ VIII. S. 325.

246 Bauman, Zygmunt: *Modernita a holocaust*. 2003. S. 330.

247 *Tento mechanismus působí tak, že lidé jednají s jednotlivcem buď celou skupinou vnímaných jako homines sacri, jako by respektovali jejich práva, a jim tato práva upírají. Tento paradox podle Agambena je základem celé západní politiky, a to od starověku až do dnešního dne (...) Příkladem mohou být utečenecké tábory v západní Evropě anebo vězení v Guantanamo - místa, kde sice platí určitá práva, ale nemají žádný význam. Takže ve skutečnosti se nedá jednoznačně zjistit, zda lidé, kteří tam jsou drženi, ještě mají svá práva, nebo jsou mimo. Nejpravděpodobněji říká Agamben, nachází se v oblasti výjimečného stavu (to je pro Agambena další důležitý pojem, převzatý od Carla Schmitta). Výjimečný stav je stav, kdy veškeré právo částečně nebo úplně neplatí. O zavrženém se nedá říct, zda je v oblasti platných právních předpisů, nebo je mimo.*

Korczak se postavil na stranu stigmatizovaného člověka, kterého si každý dovoluje bezrestně ponížít a to bez ohledu na dobu, na jeho inteligenci, na jeho původ a v extrémních případech i zabít, a společnosti by o něho ani nijak nešlo. Tohoto zvláštního druhu ponížení se týká také dnešní tzv. mobbing.

Jedná se především o antisemitismus, který vyvrcholil v holocaustu. Holocaust se běžně dává do souvislosti s antisemitismem. K otázce proč došlo k holocaustu, se vyjadřovali nejrůznější odborníci, ale pokaždé se to týkalo *otázky Židů*. Mělo to však jeden plus, protože díky tomu se OSN po 2. světové válce snažilo co nejrychleji dát Židům samostatný stát. Na jedné straně to bylo lidské gesto a určité odškodnění vůči těm, kteří holocaust přežili. Ale bylo to také určité kající gesto. Poměrně dlouho vinu za holocaust se připisovalo nacismu, který dal prostor k sadismu mravně zvrhlým lidem. Psychologové tvrdili, že příčinou byl mravně zvrhlý člověk, nejčastěji deviant. Filozofka Hannah Arendtová pod dojmem soudního procesu Adolfa Eichmanna v Jeruzalémě vnesla však do této oblasti nový pojem, pojem *banality zla*. (...) *Na Eichmannově osobě přece nejvíce znepokojovalo to, že většina lidí byla jako on, a lidé ve své většině nejsou sadističtí ani perverzní, ale byli a dosud jsou strašně, ba úděsně normální. Z pohledu našich právních institucí a podle našich morálních měřítek, byla tato normálnost mnohem úděsnější než všechny ty brutality dohromady.*²⁴⁸

Antisemitismus doprovázel Korczaka po celý život. V r. 1891 během vánoc ve Varšavě se konal pogrom. Nevíme, zda Korczak o tom něco věděl, měl tehdy tři roky. První informaci o tom, že je Žid obdržel ve formě ponížení ve svých pěti letech od svého kamaráda ze dvorku. Byl to pro něho tak velký zážitek, že

Tomto stavu nejistoty se daří tomu, kdo provozuje násilí vůči zavrženému. Tento stav nejistoty může dopadnout na každého z nás. V tomto smyslu všichni jsme, říká Agamben, potencionálními homines sacri. (...) Stejným způsobem jsou ze společnosti eliminovány ženy, tělesně postižení, psychicky nemocní, vězni, bývalí duchovní, dezertéři z armády, homosexuálové a také pedofilové. Poslední příklad je výjimečně drastický a také charakteristický: pokusy o lynčování pedofilů nebo podezřelých o pedofilii svědčí o tom, že těmto lidem byly odňata veškerá práva, protože jakoby jich nebyli hodní. (...) Agamben hlasitě promlouvá proti 'humanistickému' mýtu o Auschwitz. Je to mýt plný arogance, který sugeruje, že Auschwitz a Shoah mají mravní vliv i když samé oběti mluví o něčem jiném. In: Musiał, Łukasz: Agamben - filozof naszych czasów. „Tygodnik Powszechny“ 18.5.2008, č. 20 (3071), Kraków. S. VIII-IX.

²⁴⁸ Arendtová, Hannah: *Eichmann v Jeruzalémě. Zpráva o banalitě zla*. Praha, Mladá fronta, 1995. Překl. Martin Palouš. ISBN 80-204-0549-6. S. 367.

vzpomíná na to po téměř šedesáti letech, ve svém deníku z ghetta - *Žid. Peklo Tmavý židovský ráj. Měl jsem o čem přemýšlet.*²⁴⁹ Na carské universitě ve Varšavě v době jeho studia medicíny platil pro přijímání židovských studentů zvlášť stanovený limit. Pak soudní proces francouzského důstojníka židovského původu Alfreda Dreyfuse²⁵⁰, pogromy ve Lvovu, separační tábor pro židovské vojáky v Jablonné v r. 1920 pak pogrom Židů v Przytyku v r. 1936. Mezi tím antisemitské nářky nevysvětlitelné jednání s Korczakem. Po dnešní den se neví, proč na určitou dobu jeho rozhlasové "gadaninky" byly přerušeny a proč nebylo uvedeno jeho jméno v časopisu, ve kterém byl vytištěn jeho rozhovor s redaktorem Kwiatkowskim. V rozhovoru se objevovalo pouhé "starým doktor". Polský rozhlas přestal vysílat Korczakův program, i když byl to jeden z mála, který zajímal téměř všechny společenské vrstvy a u rozhlasových přijímačů zasedala všechna pokolení.

*Agresor se nedívá na dobro firmy, protože jeho jediným cílem je zničit oběť (...)
Nemá úctu vůči svému bližnímu (...) Nedá se přesně zjistit, kde probíhá hranice
mezi tvůrčím napomínáním a mobbingem. Tato hranice souvisí s důstojností
druhého člověka. Svět plný konkurence, na lidskou důstojnost zapomíná, i když v
Deklaraci lidských práv je o ní řeč.*²⁵¹

Předválečný antisemitismus cítil Korczak nejen vůči své osobě ale na denním pořádku bylo pokořování židovských dětí. Velmi důkladně to zaznamenaly dětské noviny *Mały Frzegład* ve své korespondenci s čtenáři.

Marie-France Hirigoyenová ve své knize věnované problému mobbingu opakuje otázku poníženého člověka: *Čím jsem si zasloužil takovýto trest?* a hned v úvodu výstižně cituje slova Pierra Desproge: *Ve vhodném okamžiku můžeme slovem*

²⁴⁹ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 15.

²⁵⁰ Alfred Dreyfus (1859-1935), fr. důstojník, oběť vykonstruovaného procesu vyvolaného antisemitskými náladami ve Francii. In: *Ottova všeobecná encyklopedie*. Praha. Ottovo nakladatelství, 2003. Sv. 1. ISBN 80-7181-938. Heslo: Dreyfus Alfred. S. 293.

²⁵¹ Hirigoyen, Marie-France: *Molestowanie moralne. Perwersyjna przemoc w zyciu codziennym*. (Morální mobbing. Každodenní běžné perverzní násill). Z orig. *Le harcèlement moral. La violence perverse au quotidien* přel. Jolanta Cackowska-Demirian, Poznań: W drodze, 2002. ISBN 83-7033-410-5. S. 74, 75, 77.

zabít a ponížít a nemusíme si ani zašpinit ruce. Ponížování druhých je jednou z důležitých radostí života.²⁵²

Korczak si v atmosféře multikulturního světa dokázal svou důstojnost chránit. Nebylo to pro něho až tak náročné, byl mimořádně inteligentní, vzdělaný, vtipný a jako spisovatel a autor rozhlasových *gadaninek*, také populární a oblíben. A také příjemný a elegantní. V úplně jiné situaci se nacházel člověk netalentovaný, s nízkým IQ, nevzdělaný a neoblíbený. Korczak vyrůstal v rodině, ve které panovala přirozená úcta člověka k člověku. Ve svém dětství byl sice zraněn antisemitskou poznámkou svého kamaráda, ve škole *Szmurty* se cítil ponížěn tím, že učitel mohl žáky trestat bitím na holý zadek, a to veřejně před celou třídou. Nikdy však nebyl ponížěn ve své rodině a na svého otce i matku mohl vždy vzpomínat s velkou úctou.

Proto také Korczak řekl, že největším zlem není válka, ale když opilý otec bije své vlastní dítě. Ctít rodiče, podle psycholožky Jiřiny Prekopové, dokáže jen ten, kdo má zralou osobnost.²⁵³ Zralá osobnost potřebuje pevné rodinné zázemí.

Ervin Goffman ve své knize píše: *Ačkoli je tedy stigmatizovaný ujištěn, že je lidskou bytostí jako každý jiný, je mu jedním dechem řečeno, že by nebylo moudré předstírat nebo zradit svou skupinu. Krátce řečeno, že je a současně není jako každý jiný (...). K dalším problémům musí přičíst to, že bude do různých stran současně postrkován odborníky, kteří mu budou říkat, co by měl a neměl dělat a pociťovat o tom, čím je a čím není, a to vše údajně ve svém vlastním zájmu.*²⁵⁴

²⁵² *Molestowanie moralne*. 2002. S. 5.

²⁵³ Jiřina Prekopová v rozšířeném německém vydání své knihy *Der kleine Tyrann* (Malý tyran) z r. 2004 v kapitole *Was geschieht, wenn wir uns den Schöpfungsgesetzen entfremden* (Co se stane, když se odcizíme zákonům Stvořitele?) píše: *Pokud si nevážím svých rodičů a stále si myslím, že mi něco dluží, zůstávám infantilní. Zůstávám dítětem, které má stále nějaká nesplněná prání a které se nedokáže osamostatnit. (...) Odpoutat se dokážu jen tehdy, když přestanu své rodiče obviňovat, přestanu myslet na nesplněná infantilní přání a svých rodičů si začnu hluboce ctít přesto, že mi nedali všechno. Mé srdce bude mým rodičům vděčné za veškeré dobro (i kdyby ho bylo málo). I kdybych měl vůči rodičům své výhrady, jejich života si budu vážit.* In: Prekopová, Jiřina: *Der kleine Tyrann. Welchen Halt brauche Kinder?* München, Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH&Co.KG, 2004, ISBN 3-466-30382-6. S. 109.

²⁵⁴ Goffman, Erving: *Stigma*, Praha, Sociologické nakladatelství SLON, 2003. Z anglického originálu *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity* (1963) přeložil Tomáš Prášek, odborné konzultace k překladu Dr. Jan Kosek, ISBN 80-86429-21-0, s. 144.

Židovské osvícenecké hnutí Haskalla bylo reakcí na toto odvěké židovské stigma. Korczakův otec advokát Józef Goldszmit horlivý mluvčí osvíceneckého hnutí bojoval o šíření polské osvěty a kultury mezi židovskými dětmi a židovskou mládeží. Aby mohl přesvědčit ortodoxní Židy, aby posílali děti do polských škol, tehdy 17-18letý Józef Goldszmit napsal redaktoru novin Jutrzenka Stěžujeme se, všichni křičíme, že většina našich souvěrců projevuje takovou alergii vůči osvětě (...) Jsme povinni překonat bariéry, které nás izolují od ortodoxních bratří a je třeba začít dodržovat aspoň ty nejdůležitější předpisy, abychom dokázali, že osvěta není proti náboženství.²⁵⁵ Když se začaly objevovat filmy o Korczakovi, Židé citlivě sledovali, zda jsme na Korczaka nepřestali nahlížet jako na člověka, který nesl na sobě odvěké tragické být Židem. Především zareagovali Židé ve Francii, a to filmař Claude Lanzmann (autor filmu Shoah) a novinářka Daniele Heymann, kteří hodnotili Wajdův film jako revizionistický kýč a jasně nápadnou christologizaci. Tito kritici nahlíželi na film o Korczakovi jako na případ, jeden z mnoha, kde se znovu projevil poválečný polský antisemitismus. Viděli to v tom, že:

1) Janusz Korczak - Žid, jako křesťanský mučedník, jehož smrt se stala alegorií vykoupení pro poválečný vznik státu Izrael; 2) byl zde zpracován pravicově-revizionistický obraz toho, jak Poláci byli plní soucitu a jak pomáhali pronásledovaným Židům během 2. světové války. Pro Lanzmanna byla hlavním nedostatkem filmu Korczak para -dokumentální struktura filmu. Lanzmannův film Shoah využil pouze svědectví lidí, kteří holocaust přežili (Lanzmann, věrný

²⁵⁵ „(Józef Goldszmit, otec Korczaka: A.B.) horlivý mluvčí osvíceneckého hnutí bojoval o šíření polské osvěty a kultury mezi židovskými dětmi a židovskou mládeží. Aby mohl přesvědčit ortodoxní Židy, aby posílali děti do polských škol, tehdy 17-18letý Józef Goldszmit napsal redaktoru novin Jutrzenka (1863, č. 25., s. 244-245: A.B.) Stěžujeme si, všichni křičíme, že většina našich souvěrců projevuje takovou alergii vůči osvětě, a zapomínáme na to, že pramen tohoto zla začíná u nás. Je jasné, že ti, kteří získali jakékoliv vzdělání, většinou porušují předpisy, které našemu lidu jsou tak drahé. Není divu, že zbožná Izraelitka se bojí poslat své dítě do školy, protože má obavy, zda dítě spolu s osvětou nezačne pohrdat vírou předků, nakonec by ji bylo schopno úplně zavrhnout. Jsme povinni překonat bariéry, které nás izolují od ortodoxních bratří a je třeba začít dodržovat aspoň ty nejdůležitější předpisy, abychom dokázali, že osvěta není proti náboženství. Pokud budeme dodržovat náboženské předpisy, i kdyby se nám zdály malicherné a dokonce nějak nás omezující, tak získáme důvěru a vliv na jejich myšlení a takto zpřístupníme pokrok a věda se bude šířit. Díky osvětě zmizí netolerance a náboženská nenávisť, stejně jako tvrdý led mizí díky jarnímu slunci.“²⁵⁵ In: Falkowska, Maria: Rodowód Janusza Korczaka. Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego, Warszawa, styczeń-marzec 1997, č. 1/97 (181). Index: 353302. ISSN 1425-9966. S. 35-36.

Adornovi, který varoval před mytologizací holocaustu), film Korczak je zbeletrizovanou formou ukázky uvězněného Korczaka ve varšavském ghettu.²⁵⁶

Korczak se snažil, aby jeho děti uměly snést své stigma, šikanu a antisemitismus. Zároveň se snažil, aby neopovrhovaly jinými lidmi. Jako lékař si uvědomoval, že chování člověk dokáže usměrnit díky své silné vůli, ale tělo má svá práva a tělo je třeba respektovat. Tehdy ještě nebylo vědecky dokázáno, že na vznik našich předsudků má vliv náš mozek, přesněji Amygdala (jádro migdałowe). Naše předsudky nemají však nic společného s genetickými predispozicemi. Rasismus nepřijímáme spolu s mlékem matky. V našem mozku máme zakódovány velmi silně pouze sklony k předsudkům, které se projevují od nejtutějšího dětství, dokonce u kojenců. Výsledky experimentu, co je příčinou předsudků, zveřejnil polský týdeník *Wprost* v r. 2006:

*Osoby, které se účastnily experimentu, byly nejdřív testovány, zda nemají nějaké rasistické předsudky. K experimentu byl využita tzv. funkční magnetická rezonance. Zkoumaným lidem byly postupně ukazovány snímky různých ras. Když byly předloženy zkoumaným osobám snímky s americkými černochoy, aktivita jejich Amygdaly (jádra migdałowego), které mezi jinými odpovídají negativní emoce, se podstatně zvětšovala. Ukázalo se, že moc negativního stereotypu je tak silná, že zvětšení aktivity Amygdaly (jádra migdałowego) bylo zjištěno také u Afroameričanů, kterým byly ukázány snímky lidí s černou kůží (...) Děti až v 84% v této oblasti sdílejí názor rodičů. (...) U mladších dětí jsou předsudky výjimečně nebezpečné, protože si mohou myslet, že stereotypy jsou určitou normou, a ne jen společenským výtvořem. (...) V podvědomí vzniká tzv. proces infrahumanizace vůči lidem, kteří ve společnosti nejsou akceptováni. Lidé, kteří nepatří do našeho kruhu, částečně jsou odhumanizováni (odlidštěni), dokonce se jedná s nimi jako s podlidmi, i když naše vědomí je vnímá jako lidi. (...) Toto se objevuje v konfliktních situacích. (...) Sklony k předsudkům se dá jen obtížně eliminovat, ale můžeme je kontrolovat. (...) Výzkum profesorky Mahzarin Banaji potvrzuje, že nejméně předsudků je mezi lidmi, kteří byli vychováváni s lidmi jiné národnosti, jiného náboženství a s jinou barvou kůže.*²⁵⁷

Gordon W. Allport²⁵⁸ napsal: *At' už pozitivní či negativní stereotyp, je příliš silné přesvědčení spojené s nějakou kategorií. Jeho funkce spočívá v tom, že má*

²⁵⁶ Ginsberg, Terri: *Święty Korczak z Warszawy*, College of Staten Island/City University of New York, USA, s. 337-357. In: archív Janusze Korczaka Korczakianum ve Varšavě, ul. Jaktorowska 6.

²⁵⁷ Wojtasinski, Zbigniew (spolupráce: Florek-Moskal, Monika): *Chwasty mózgu. Wszyscy mamy zakodowane uprzedzenia wobec ludzi innej rasy, narodowości czy płci* (Plevel mozku. Všichni máme zaskodovány předsudky vůči lidem jiné rasy, národnosti a pohlaví). Týdeník "Wprost", Warszawa, č.29 (23.7.2006), s. 76-79.

ospravedlnit (racionálně vysvětlit) naše chování a postoj vůči této kategorii.²⁵⁹

Někdo řekl, že je snazší rozbít atom, než předsudek²⁶⁰

„Duży format,“ příloha k novinám „Gazeta Wyborcza“ zveřejnil v r. 2006 článek o strachu těch Poláků, kteří nyní dostávají medaili *Sprawiedliwy wśród narodów świata* za pomoc udělenou Židům během II. světové války. Bojí se, protože tam, kde žijí, přetrvává to jako určité stigma. *Starší paní nedávno obdržela medaili Spravedlivý mezi národy světa. Jen na samotnou myšlenku, že by se mohl o tom někdo dozvědět, dostává strach.*²⁶¹ Během návštěvy v Palestině Korczak si zapamatoval výpověď jednoho z Židů. *Jeden mi řekl, že jsem určitě znal jeho firmu ve Varšavě, protože ji znali všichni. Ale dnes by se nevrátil zpět i kdyby mu slibovali hory doly. Zde je jen (...) natěrač (...). Ale zde může být Židem. A hned se opravil a řekl, že může být člověkem.*²⁶²

Děti z Korczakova Domova sirotků byly poznamenány nouzí, nemocemi, kriminalitou, židovským původem a syndromem dítěte ze sirotčince. Tento syndrom, jako nejsilnější syndrom odcizení uvedl ve své výpovědi Izaak Celnikier, když jsem se ho zeptala, zda se mu po odchodu z Domova sirotků nejevil svět jako cizí. Tehdy mi řekl, že první stigma si uvědomil a přežil jako obrovský šok, když už jako dítě ze sirotčince, přišel poprvé do školy. Byla to židovská škola, ale to, že přišel s oholenou hlavou a měl učebnice s razítkem *Dom Sierot* chlapci sice mu nic neřekli, neposmívali se mu, jen tiše se od něho vzdělili. Korczak jako své první stigma uvádí historii se smrtí svého kanárka. Tehdy měl pět let a uslyšel od svého kamaráda, že jako Žid právo jen na tmavé nebe.

Velmi výstižně vyjádřila to už po válce Dora Borberg, která nyní bydlí v Austrálii. Jako sedmiletá přišla do Domova sirotků v r. 1924 a Korczak byl pro ni tím, který dokázal jí otevřít duši na vše krásné a vždy ho vzpomínala s největší úctou a

²⁵⁸ Gordon W. Allport (1897-1967), amer. psycholog. Vytvřil vl. teorii osobnosti a motivace. Z díla: *Pattern and Growth in Personality* (1965) - (podle Ottovy všeobecné encyklopedie, I. sv. s. 36, heslo: Allport Gordon W.

²⁵⁹ Allport, Gordon W.: *O povaze předsudků*, Praha: Prostor, 2004. S. 215.

²⁶⁰ Allport s. 25.

²⁶¹ Reszka, P. Paweł: *Lęk sprawiedliwych*, "Duży format" - příloha k novinám "Gazeta", č. 7/668 (13.2.2006). S. 2.

²⁶² Korczak, Janusz: *Úryvky z přednášky o Palestině*. Poznámka č. 279. In: *Listy*. 1998. S. 103.

láskou. Po válce a po pogromu Kielcích v r. 1946 se vrátila do Varšavy. Když jsem se vrátila hledala jsem stopy po dávné Varšavě. A právě ve spáleném Domově sirotků v ul. Krochmalné 92 jsem potkala bývalého svěřence tohoto domova. Byl to Aron Borberg, člověk, který měl úžasný charakter. A on se pak stal mým manželem. Stopy po známých ve Varšavě jsme začali hledat spolu. Podařilo se mi najít adresu Barbary²⁶³ a Jiřího Abramowa, tedy Igora Newerleho.

(...) V roce 1962 přijeli jsme do Austrálie. Tehdy u příležitosti dvacátého výročí úmrtí Korczaka napsali jsme spolu s manželem historii jeho života. Byli jsme však hrozně překvapeni, když redaktor židovských novin ani nechtěl slyšet o tom, aby to bylo vytištěné. Říkal, že místní Židé v Melbourne budou protestovat, protože Korczak se překřtil, byl asimilátorem a pro židovskou kulturu nic neznamená. Já jsem mu vysvětlila, že Korczak byl nejlepším Židem a pro židovské náboženství měl velmi srdečný vztah a sama osobně jsem pracovala v kuchyni a dohlížela jsem, aby byla košer. Nakonec se dal přesvědčit, ale jen pod podmínkou, že když budou nějaké námitky, každého pošle za námi. Když se článek objevil, začali jsme hledat ty, kteří vyrůstali v Domově sirotků u Korczaka jako děti, nebo pracovali jako personál, nebo jako vychovatelé. A nyní vyšlo najevo, že oni všichni se stydí, že byli chudými sirotky. Každý jeden, za kterým jsem zašla mne usilovně prosil, abych o tom nikomu nic nemluvila. Všichni totiž tvrdili, že pocházejí z bohatých rodin, a pouze já a můj manžel jsme vyrůstali u Korczaka. Bylo to neuvěřitelné.

(...) Kdekoliv jsem se v životě ocitla, vždy jsem měla před očima ten krásný bílý dům a Pana Doktora; je možné, že lidé, kteří v tomto domě bydleli, chtějí na to zapomenout. Je pravda, že na ulicích Varšavy už si nehrají Moškové a Srulkové. Ale já stále mám v uších naši hymnu malých bezdomovců: *My bez doma, my bez chaty, my bez mamy, my bez taty. Co bych ještě měla říct, abych uctila všechny ty, kteří dokázali zvednout ten cár poniženého člověčenství?*²⁶⁴

²⁶³ Barbara Abramow (Newerly) vyrůstala také u Korczaka. Vdala se za Igora Newerleho, který byl dlouhá léta osobním sekretářem Janusze Korczaka, pak redaktorem dětských novin „Maly Przegląd.“ Barbara po válce byla herečkou. S Newerlym se však rozvedli. Jejich syn Jasław stále s úctou vzpomíná na Pana Doktora i Babcię Stefę.

²⁶⁴ Borberg, Dora: *Pan Doktor*. In: „Kultura“ (časopis Poláků ve Francii, v jazyce polském), Paříž, 1982, č. 11/422. ISSN 0023-5148. S. 36-41.

3. 4. ŽIVOT

*Život hraje jak orchestr. A chápu proč dítě může být vyspělým hudebníkem.*²⁶⁵

*Život není souborem aritmetických úkolů, které mají vždy jednu odpověď a nejvýše dva způsoby řešení.*²⁶⁶

Janusz Korczak

Vychovatel nemá sílu se postavit proti zákonům života. Musí s tím počítat a smířit se. A to nejen vychovatel, ale také společnost. *Cestu zatarasí. - kdo ? - nikdo - život.*²⁶⁷ Korczak nebere život jako něco, co člověku nadržuje k dobru. Naopak varuje: *Nezapomeň, že život když zjistí, že je něco hodnotné, zatouží si to od tebe koupit, vymanit nebo ukrást.*²⁶⁸ Pochopit život, i kdyby jen pozpátku, je jako když někdo kope studnu a chce se *Nemáš poněti, co se tam jen může objevit. Kolik smotaných kořenů, jaké překážky a nedostatky, kolik obtížných tvrdých předmětů a kamenů, které ti tam zakopali jiní, ale také ty, které sis zakopal sám sobě.*²⁶⁹

Korczak si staví otázku, zda je třeba vychovávat dítě pro národ²⁷⁰, nebo pro rodinu, pro nějakou ideu, nebo pro sebe sama²⁷¹. Zamýšlí se, zda jsou potřební géniové, nebo stačí jen schopní užiteční pracovníci. Na tuto otázku nikdy nedal jednoznačnou odpověď, a tuto odpověď ponechává životu. Pojem život (*życie*) užívá ve smyslu toho, co je funkční, má smysl, co se řídí svým vlastním zákonem,

²⁶⁵ Korczak, Janusz: *Když budu znovu malý*. In: Janovský. S. 166.

²⁶⁶ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Internát*. Kapitola 10. In: Janovský. 1986. S. 49.

²⁶⁷ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Internát*. Kapitola 9. In: Janovský. 1986. S. 49.

²⁶⁸ Korczak, Janusz: *Jak kochać dziecko*. Část *Dziecko w rodzinie*. Kapitola 8. In: DZ VII. S. 17.

²⁶⁹ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*, Wrocław: Wydawnictwo Siedmioróg, 1998. S. 12.

²⁷⁰ *Měřt se hodnota národa počtem géniů, nebo jen podle toho, kolik má schopných užitečných pracovníků?*

Korczak, Janusz: *Geniusze. Pogadanka* (Géniové. Beseda). „Czytelnia dla Wszystkich“ 6.6.1901, č. 13. S. 1. In: DZ III/1. S. 378.

²⁷¹ *Kam vás mám vést? K velkým ideám? K významným činům? Nebo jen k plnění nezbytných povinností, abyste si zachovali svou čest a nebyli ze společnosti vyloučeni?* Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Internát*. Kapitola 85. In: Janovský. 1986. S. 81.

co může člověka kdykoliv překvapit a co člověk nedokáže pochopit. Život se skládá z biologie, dějin, duchovna, náboženství atd. - to vše, co se nakonec do života tak nádherně proniká a prolíná a je obrovským tajemstvím a tajemstvím zřejmě navždy zůstane. Život si toto své tajemství pečlivě chrání.

Vychovatel a život. Dva partneři ve výchově dítěte. Vychovatel s určitými představami je konfrontován s tajemstvím života. Korczak stojí na straně života a s úctou dokáže vyznat, že *lidstvo má štěstí, že se dítě jen tak nepodřizuje výchovným vlivům a didaktickým útokům na jeho zdravý rozum a na jeho zdravou lidskou vůli.*²⁷²

Život ukazuje dítěti opak toho, co slyší kolem, že *chudé děti jsou špinavé, mluví sprostě, v hlavě mají červy, jsou nemocné, můžeš od nich něco chytnout. Ty se jen perou, házejí kameny, vypíchují si oči. Život však oznamuje: Vůbec nejsou nemocné, celý den si vesele běhají, vodu si pijí ze studny, kupují si barevné bonbóny. Kluk si vesele pohrává s metlou, zametá dvorek, odhrnuje sníh, vše je tak příjemné. Červy nemají, kamením nehází, mají obě oči, neperou se, někdy jen zápasí. Říkáš dítěti, že chudé je třeba milovat a ctít, že jsou hodní a těžce pracují. Kuchařce je třeba projevít úctu za to, že vaří oběd, domovnímu dozorci, že hlídá pořádek aby si dítě hrálo s dětmi dozorce. Život však zvěstuje, že kuchařka zabila slepici (...) slepici, která byla živá a máma se na to ani nemohla dívat, domovník utopil štěňata, která byla tak nádherná (...) Kuchařka se babrá ve špinavé vodě, venkovan smrdí, Žid taktéž, nemluví se paní, ale kramářka, ne pan, ale dozorce. Chudé děti jsou špinavé a když jim něco ukážeme, hned to chtějí a když jim to nedáme, tak nám shodí klobouk, šklebí se, a jeden si plívl, naplival dokonce přímo do tváře.*²⁷³

Přesto vychovatel musí počítat s tím, že všichni čekají na jeho dílo: správně vychovaného člověka.²⁷⁴

*Vychovávájme děti tak, jako by měly hlídat nějakou nádhernou svatou věc.*²⁷⁵

²⁷² Korczak, Janusz: *Jak kochać dziecko*. Část *Dziecko w rodzinie* Kapitolka 37. In: DZ VII. S. 43.

²⁷³ Korczak, Janusz: *Jak kochać dziecko*. Část *Dziecko w rodzinie*. Kapitolka 92.: *Ponura bajka, tajemnicza nędza* (Ponurá pohádka, tajemná bída). In: DZ VII. S. 103-104.

²⁷⁴ *Naivko - zkus to! Společnost ti dala malého divocha, abys ho otesal, uhladil, učinil lehce stravitelným... - a čeká. Čeká stát, církev, budoucí chleboďárce. Žádají, čekají, číhají. Stát žádá vlastenectví, církev víru (v polském orig.: *kościół żąda kościelnej wiary* - církev žádá církevní víru), chleboďárce *pocitovost a všichni průměrnost a pokoru. Příliš silné zlomí, zakřiknuté utrápí, licoměrně čeká podplatí, chudému vždy cestu zatarasí - kdo? - nikdo - život.**

Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Internát*. Kapitolka 10. In: Janovský. 1986. S. 49.

²⁷⁵ Korczak, Janusz: *Geniusze. Pogadanka* (Géniové. Beseda). „Czytelnia dla Wszystkich“ 6.6.1901, s. 23. S. 1. In: DZ III/1. S. 379.

Nedokážou srovnat své touhy se svými možnostmi. Ale jedno se dá bezpečně říct: tyto děti, které dnes tolik o něčem sní, možná budou mít smutný život, ale bude to život čistý. Život jim vezme radost, zpochybní víru, ale je neposkvrní. ²⁷⁶

Korczak ve výchově zdůrazňuje důležitost toho, aby si dítě uvědomilo, že je částí svých předků (proto úcta k rodičům) a že má svou roli v dějinách světa. *Je třeba uvěřit, že každá rodina, v každé své existenční podobě, má svou historickou úlohu a její potomek je obrazem jejího odvěkého duchovního boje (...) Vážme si rodičů jako lidí, kteří nám svěřují svůj poklad, na který těžce pracovali, buďme strážci tohoto pokladu, který nám byl důvěrně svěřen.* ²⁷⁷

Dítě má mít své touhy (*marzenia, tęsknoty, sny*), Korczak přímo je k tomu vybízí - *Snažte se o lepší, tužte po slávě a usilujte o ni. Něco z toho vždycky musí vyjít.* ²⁷⁸

Zároveň je učí počítat s realitou života: *Nikoliv, co by mělo být, ale co být může.* ²⁷⁹ Každý vychovatel žije pod určitou nadvládou etiky. *Život pod nadvládou pracovní etiky byl kdysi Sigmundem Freudem popsán jako tragédie „principu slasti“ potlačeného „principem reality.“* ²⁸⁰

Zohledňuje následující vlivy:

Když mne můj pán-život okřikne, že s ním špatně hospodařím, začnu se hněvat na mého otroka-dítě, které nechápe mou námahu. ²⁸¹

V roce 1900 Korczak v besedě pro rodiče (text byl vytištěn v časopisu „Czytelnia dla Wszystkich“ poukazuje na to, jak postupně člověk mění své nároky na život a na lidi, protože život má své zákony, ke kterým není snadné jen tak proniknout. *Život nás vymodeluje tak, že se staneme vůči proviněním a celé té zlobě,*

²⁷⁶ Korczak, Janusz: *Przez życie* (Životem). „Czytelnia dla Wszystkich“ 13.6.1901, č. 24. S. 1-2. In: DZIELA III/1. S. 381-382.

²⁷⁷ Korczak, Janusz: *Geniusze. Pogadanka* (Géniové. Beseda) „Czytelnia dla Wszystkich“ 6.6.1901, č. 23. S. 1. In: DZ III/1. S. 379.

²⁷⁸ Korczak, Janusz: *Slawa*. In: Janovský. 1986. S. 38.

²⁷⁹ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Internát*. Kapitolka 9. In: Janovský. 1986. S. 49.

²⁸⁰ Bauman, Zygmunt: *Svoboda*. 2003. S. 92.

²⁸¹ Korczak, Janusz: *Jak kochać dziecko*. Část *Internát*. Kapitolka 35. In: DZ VII. S. 170.

*citlivější a shovívavější. Jak se mu to daří? Jakou má učební metodu? ... Mladý člověk ponižuje, posmívá se, nenávidí, nezná milost, protože život mu to ještě neodhalil, a neví jak tomu opravdu je.*²⁸²

Proto starý člověk dokáže být mnohem shovívavější vůči přestupkům, než člověk mladý, který se řídí vymyšlenými ideály, které v životě neobstojí. Korczak upozorňuje také na knihy, které obsahují hodně dobrých výchovných nápadů, ale v konkrétních situacích jsou pouhé nefunkční fráze.²⁸³

*Na mém psacím stole se usadil Život. (...) Na hlavě šaškovská čepice se zvonečky. Matejkův šašek.*²⁸⁴ *(...) Co jste zač? - ptá se Život. Člověk - odpověděl jsem. (...) Jste si tím jist, že jste člověk?*²⁸⁵

Život stále jakoby konkuroval nebo přímo soutěžil s předsudky a s byrokracií. Předsudky fungují v našem myšlení a v podvědomí, proto velmi zákeřně překážejí vychovatelům. Byrokracie naopak působí dojmem, že je jasná a přehledná, ale v podstatě oklestňuje a omezuje vychovatele v jeho autenticitě a přirozeném jednání. Během jedné z přednášek se mě vysokoškoláci, budoucí vychovatelé zeptali, zda jsme v dnešní době schopní zavést Korczakovy metody? Mysleli tím, zda by Korczak prošel předpisy našeho ministerstva školství. Dítě dokáže protestovat a reagovat na jakýkoliv výchovný systém. Tedy není tomu tak, aby vychovatel nevěděl, že je špatným vychovatelem, nebo že by na ministerstvu nevěděli, že výchovný plán je mimo dětské možnosti. Vychovatel se nemá hroutit, když zjistí, že není dokonalý.

²⁸² Korczak, Janusz: *Życie ludzkie (Pogadanka)*. „Czytelnia dla Wszystkich“ 29.11.1900, č. 48. S. 1-2. In: DZ III/1. S. 302-304.

²⁸³ Korczak píše o tom v dopisu Jozefu Amonovi 27.2.1933: *Do výchovné práce, Józku, nepospíchejte. Četl jsem Russella a závidím mu, že objevil dříve ve své čtyřicítce a tak si dovedl zachovat naivní iluze. Já jsem začal příliš brzy (...)*. In: *Listy*. 1999. S. 30. Varování před teorií neověřenou životem obdržel do svého života Ámos Oz od svého dědečka, který mu stále kladl na srdce, aby se nikdy neřídil radami vyčtenými v knihách.

²⁸⁴ Jan Matejko (1883-1893) nejvýznamnější polský malíř XIX. století; mezi jinými je znám portrét šaška Stańczyka (ve skutečnosti autoportrét Matejky). Stańczyk (1480-1560) dvorský šašek posledních Jagellonů. Jeho důvtip byl oslavován v XVI. stol. Později se stal symbolem vlastence (v literatuře, umění, hudbě) s typickým politickým scepticismem. Stańczyk je samostatně na obraze (1862), vkomponován na obraze Unia Lubelska (1868) a Hold Pruski (1882) /podle: vysvětlivky DZIEŁA sv. 2. díl 2. s. 608 a podle: *Encyklopedia Popularna*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982, 2. vydání, ISBN 83-01-01750-3, heslo: Matejko Jan na s. 453 a heslo: Stańczyk na s. 733.

²⁸⁵ Korczak, Janusz: *Człowiek i życie*. „Kolce“ 16.5.1903, č. 20. S. 11-12. In: DZ II/2. S. 304-308.

Nyní pár optimistických Korczakových myšlenek na potvrzení, že dítě má dar reagovat na nesprávnou výchovu.

*Vždy a znovu se dopouštíš stejné chyby, když bojuješ proti oprávněnému protestu dítěte.*²⁸⁶

*Existují chyby, které budeš dělat vždycky, protože jsi člověk, nikoli straj.*²⁸⁷

*Dítě s nechutí odvrhne každou falešnost nebo se jí vysměje.*²⁸⁸

*Dítě odpustí netaktnost, nespravedlnost, ale nepřilne k vychovateli, který je pedant nebo suchopárný despota. S nechutí odvrhne každou falešnost nebo se jí vysměje.*²⁸⁹

*V tvých rukou spočívá jeho blaho.*²⁹⁰

*Dejte jim nezávislost.*²⁹¹

*Je to ostražitost závislé bytosti*²⁹²

*Běda dětem a vychovateli, , který dokáže potlačit každé přání, které není uvedeno v domovním řádu. Díky těmto přáním a díky stůžnostem můžeš poznat hodně tajemství dětské duše.*²⁹³

*Máme se vzdát trestů a dát dětem úplnou svobodu? A co když dítě-jedinec začne svévolně omezovat práva jiných? Sám se neučí, jiným překáží, svou vlastní postel neustele a jiným všechno rozhází, svůj vlastní kabát někde zahodí, ale vezme si cizí. Co pak?*²⁹⁴

*Hněvá mne, že dítě-otrok nechápe, jak se moc snažím, aby jeho okovy byly aspoň o jeden gram lehčí a jejich řetěz aspoň o něco delší.*²⁹⁵

²⁸⁶ Jak milovat dítě. Část Internát. Kapitola 32. In: Janovský. 1986. S. 56.

²⁸⁷ Jak milovat dítě. Část Internát. Kapitola 33. In: Janovský. 1986. S. 57.

²⁸⁸ Jak milovat dítě, část Internát. Kapitola 33. In: Janovský. 1986. S. 57.

²⁸⁹ Jak milovat dítě. Část Internát. Kapitola 33. In: Janovský. 1986. S. 57.

²⁹⁰ Korczak, Janusz: Jak milovat dítě. Část Internát. Kapitola 33. In: Janovský. 1986. S. 57.

²⁹¹ Korczak, Janusz: Jak milovat dítě. Část Internát. Kapitola 33. In: Janovský. 1986. S. 57.

²⁹² Korczak, Janusz: Jak milovat dítě. Část Internát. Kapitola 33. In: Janovský. 1986. S. 57.

²⁹³ Korczak, Janusz: Jak kochać dziecko. Část Internat. Kapitola 49. In: DZ VII. S. 184.

²⁹⁴ Korczak, Janusz: Jak kochać dziecko. Část Internat. Kapitola 46. In: DZ VII. S. 182.

Jsem jako ten klíčník ve vězení, dohlížím na pořádek, aby veškerá nařízení byla dodržována. Ale zároveň patřím k tomu kolektivu, jsem jeden z nich, všem rovný, otrok mezi otroky, a spolu s nimi se bouřím proti právu-despotismu. Když potkám problém a ten mne pořádně praští přes hlavu, uvědomím si, jak jsem bezmocný. Už předem vím, jak to skončí, a neumím tomu předejít. Najednou jsem ohromen jejich dětskou pohodou. Víím, jak mi důvěřují. A to mi působí bolest nebo naopak objevuji, jak je mám rád.²⁹⁶

3. 5. BIBLE

Přesněji řečeno, nejde tak o Bibli jako o děti Bible. Pro Korczaka dětmi Bible nebyly jen postavy, o kterých vzpomíná Bible, ale každé židovské dítě vnímal jako pokračování rodin, o kterých je řeč v Bibli.

Korczak ve znalosti životopisů různých významných lidí viděl obrovský význam pro výchovu člověka. Životopisy podané Bibli jsou esencí toho, čím člověk může být a kam až se může dostat, jak v oblasti dobra tak v oblasti svého úpadku. Proto Korczak po napsání knížky o Mojžíšovi dětem měl v plánu věnovat se dalším biblickým postavám. Před napsáním knížky o Mojžíši²⁹⁷ se však věnoval Ludvíku Pasteurovi a napsal o něm knížku *Uparty chłopiec. Życie Ludwika Pasteura*. Nepsal ji proto, že by mu byl Pasteur blízký pro nějaké lékařské zájmy, ale byl mu blízký jako osobnost. V úvodu k Pasteurovi napsal: *Je to náročná kniha. Tuto náročnou knihu věnuji chlapcům, kteří nemohou vysedět, a kteří se zlepšují jen velmi obtížně. Musíme chtít, a to chtít velmi a vytrvale. Musíme cvičit silnou vůli. Musíme být užiteční.*²⁹⁸

²⁹⁵ Korczak, Janusz *Jak kochać dziecko*. Část *Internat*. Kapitolka 35. In: DZ VII. S. 170.

²⁹⁶ Korczak, Janusz *Jak kochać dziecko*. Část *Internat*. Kapitolka 35. In: DZ VII. S. 170-171.

²⁹⁷ Polsky text knížky o Mojžíši *Dzieci Biblii. Mojżesz se nezachoval*. V polštině nikdy nevyšel tiskem. Korczak poslal čerstvě napsaný text izraelskému překladateli Dowu Sadanovi. Z hebrejštiny do polštiny byl několikrát přeložen, nejúspěšnější je asi překlad od Ewy Świderské - ten uvedli také vydavatelé Korczakových *DZIEŁ*.

²⁹⁸ Korczak, Janusz: *Uparty chłopiec. Życie Ludwika Pasteura* (v úvodní Dedikace). In: DZ XII. S. 211.

Když popisoval Mojžíše (Mojžíše především jako dítě), měl na zřeteli jeho duchovno, a to duchovno, díky kterému dospělý Mojžíš byl schopen překonat veškeré problémy zavrženého vůdce, věrného svému dílu do konce, i když sám cíle nedosáhl. Problém toho, že se člověku nepodaří dosáhnout svého vytyčeného cíle, byl Korczakovi velmi blízký. Sám o sobě napsal: *Jsem zklamán konečným výsledkem mého života. Nechci říct, že jsem přímo životní bankrot*

²⁹⁹ Mojžíš vešel do dějin jako osvoboditel otroků, tedy ten, kdo Židy, egyptské otroky zavedl zpět do jejich vlasti a dal jim nejen svobodu, ale i zákon na ochranu jejich důstojnosti. Mojžíš pocházel z otrocké rodiny, ale díky adopci egyptskou princeznou nevyrostal jako otrok, jeho duše nebyla zotročená, nebyla zlomena ponížením, které láme člověka v otroctví, ve vězení, v gulagu, v koncentračních táborech, laogajích a dalších místech pro lidi z okraje společnosti. Bůh svěřuje osvobození svého národa člověku, který je jedním z těch, které osvobozuje, ale je také někým zvenku, který duchovně dozrál mimo otroctví a mimo špičkovou kulturu. Mojžíš nebyl zmanipulován a jako člověk nebyl degradován žádnou totalitou - ani otroctvím, ani kulturou, která by negativně ovlivnila jeho lidskou důstojnost. Mojžíš žil od svého dětství až do své čtyřicítky na egyptském faraónově dvoře, od své čtyřicítky do osmdesátky na poušti jako pastýř. Základem všeho mu však bylo jeho rodinné teplo, harmonické manželství jeho rodičů a přítomnost starších talentovaných sourozenců - sestry Miriam a bratra Árona.³⁰⁰

Neustálé prolínání se světa Bible se skutečností není u Korczaka ničím zvláštním. Každé židovské dítě, které si jednou uvědomí svůj biblický počátek (počátek začátek jak osobní, tak rodinný, kulturní, národní, státní apod.) začíná přijímat Bibli nejen z náboženského hlediska, ale jako svou knihu, která pokračuje v jeho životě.

Korczak se několikrát zmínil o tom, že by bylo na místě doplnit Bibli o nové události.³⁰¹ Podle Korczaka by Bible opět získala své místo. Napsal: *Posvátnost*

²⁹⁹ Janusz Korczak v dopise Jakubu Katalczukovi 26.12.1936. In: *Listy*. 1999. S. 59.

³⁰⁰ Po dnešní den během téměř všech křesťanských bohoslužeb zaznívá Áronovo požehnání: *At' Hospodin ti žehná a chrání tě, at' Hospodin rozjasní nad tebou svou tvář a je ti milostiv, at' Hospodin obrátí k tobě svou tvář a obdaří tě pokojem. At' Hospodin ti žehná a chrání tě, at' Hospodin rozjasní nad tebou svou tvář a je ti milostiv, at' Hospodin obrátí k tobě svou tvář a obdaří tě pokojem.* In: *IV. kniha Mojžíšova 6, 24-26. Bible*. 1993.

*díla (Bible: A.B.) pominula, ale hodnota přetrvávala. Bylo by nepřirozené, kdyby nový hebrejský jazyk nevyužil příležitost a nevytvořil moderní pokračování Starého a Nového zákona - něco jako epos, jako trilogii.*³⁰²

Korczak Bibli autenticky miloval a viděl v ní poklad výchovného umění a měl ji vždy u sebe, ve svém pokoji a na cestě do Palestiny. Svědčí o tom vzpomínky těch, kteří ho znali osobně a také jeho texty.³⁰³

Myšlenku o doplnění Bible vyjádřil také Arnošt Lustig.³⁰⁴

Rozdíl mezi dětmi židovskými a křesťanskými Korczak vyjádřil běžným symbolem: *děti knihy a děti pluhu.*³⁰⁵

³⁰¹ V souvislosti s tímto, chtěla bych zacitovat mou desetiletou žákyni, která mi v r. 2002 ve škole v hodině náboženství řekla: „Dopište do Bible příběh své maminky“. Zajímavé je, že všechny děti to braly jako něco přirozeného, a spíš se jim jevilo divné, že Bible je navždy definitivně uzavřená. Stalo se mi to pouze jednou. A asi se už to nezopakuje. Korczak znal toto hluboké dozrávání nitra člověka, kdy člověk prožívá jednotu s celkem. Zde se děje v konkrétním životě Buberova filosofie vztahu *Já a Ty*. Bible je mým *Ty* a já se dostávám do vznešených dimenzí člověčenství. (A zde příběh ze života, který způsobil, že šedesát let po smrti Korczaka se v Třinci opakovala Korczakova myšlenka dopsat k Bibli další část. Tehdy jsem dětem v hodině náboženství vyprávěla, že mé mamince v mládí cikánka včítala z dlaně, že se nedožije čtyřicítky. Maminka tehdy jela vlakem, a cikánka sama od sebe se jí dívala na dlaně a na její "linu života". Maminka nevěnovala tomu žádnou pozornost, ale cikánka jí to precizně vysvětlila, že právě ta jedna čára k tomu směřuje. Pak maminka rakovinou opravdu onemocněla, lékaři tvrdili, že zemře a my se setrou, nevědě o tom, jsme byly rodinou předběžně přiděleny k jedné a druhé tetě, protože tatínek musel do práce. Ale nakonec se maminka uzdravila a žije dodnes. Po uzdravení si vzpomněla na cikánku a jen ze zajímavosti se podívala na svou dlaně na *linu života*. Linie života byla úplně jiná. Vyprávěla jsem to dětem v náboženství, aby si uvědomily, že v životě může být vše jinak a člověk nedokáže proniknout do tajemství života).

³⁰² Korczak, Janusz: *O nowy epos*. In: *Listy*. 1999. S. 99.

³⁰³ V dopisu Mieczyslawu Zylbertalovi dne 30.3.1937 napsal: *Už zítra bych se rád posadil ve svém malinkém pokojíčku v Jeruzalémě, spolu s Bibli, příručkami (...) abych si mohl říct, hle začínám novou kapitolu, už tu poslední. A abych byl úplně sám.*
In: *Listy*. 1999. S. 64.

V dopisu Edwinu Markuzovi dne 14.9.1937 napsal: *Pokud toužím přijet do Palestiny, tak proto, abych mluvil s Bohem a s minulostí. Lidstvu je potřebná nová Bible.*
In: *Listy*. 1999. S. 70.

V doprovodném dopisu zaslaném Dowu Sadanovi spolu s rukopisem *Děti Bible - Mojžíš*, dne 8.8.1937 napsal: *Zasílám rukopis. Důležité je však, co řekne o tom dítě: co přidá samo od sebe. Jeho hledisko je rozhodující a jeho otázky. Celý cyklus se má věnovat dítěti, které se narodilo dávno po potopě: Beniamin (Mojžíš), David (dítě-básník) Šalomoun (dítě-filosof), Jeremjáš (dítě-prorok), neznámé dítě - které se narodilo na poušti cestou z Egypta do Palestiny. Oni všichni jako úvod do dětské Bible. Genesis - ne jako tvoření se světa, ale je stávání se ve světě.*
In: *Listy* s. 69. Korczak tento cyklus nestihl napsat, stihl se věnovat pouze Davidovi, o čem se zmínil v dopise Zerubawelu Gileadovi dne 27.8.1939 napsal: *V mém románu Král David Druhý bude ministerstvo her a zábav, dětská politika musí být jiná.* In: *Listy*. 1999. S. 78.

³⁰⁴ *Chci říct, že každý spisovatel píše svůj příspěvek k Bibli. Kdybyste dneska vzala ty nejlepší autory z celého světa, dala by se z toho, co napsali, sestavit nová Bible tohoto pokolení. (...) Opravil bych desatero přikázání. Na první místo bych dal slušnost.* Arnošt Lustig v rozhovoru s Pavlou Totuškovou In: *Časopis „Lidé“*, ročník 1. 12-07/01-08. ISSN 1213=757X. S. 86.

Když se po nástupu Hitlera r. 1933 v Německu veřejně začaly objevovat rasistické názory, varšavští Židé se obrátili na Korczaka s prosbou o vylíčení rozdílu mezi židovskými a křesťanskými dětmi³⁰⁶. Tehdy napsal: *Člověk je velkou záhadou. Soužití člověka s člověkem a vzájemná spolupráce je záhadou. Velkou záhadou je dítě. (...) Na to, abychom něco řekli o arijském a semitském dítěti, je příliš brzy.* Text v polském originálu září hlubokou úctou vůči člověku jako velké neznámé: *Człowiek - tajemnica. Współżycie i współpraca ludzi - tajemnica. Wielką tajemnicą jest dziecko. (...) Zbyt wcześnie mówić o dziecku aryjskim i semickim.*³⁰⁷

Korczak už v r. 1904 použil pojem *dusza żydowskiego dziecka* (duše židovského dítěte).³⁰⁸ O rok později v r. 1905 veřejně reagoval na knihu³⁰⁹, která byla přijímána jako *antižidovská*. K židovské otázce se vyjádřil se také ve svém

³⁰⁵ Korczak, Janusz: *Dziecko żydowskie. Opinia rzeczoznawcy.* In: *Mysł pedagogiczna.* 1983. S. 97.

³⁰⁶ V obou případech se jednalo o děti, které byly polskými občany, jak židovské tak křesťanské (existoval už samostatný stát Rzeczpospolita Polska). Běžně však polskými dětmi byly nazývány děti ne-židovské. Křesťanskými dětmi běžně byly nazývány nejen děti z křesťanských rodin, ale i děti z polských rodin bez ohledu, zda pocházely z věřících křesťanských rodin, nebo z ateistických. Pojem *polský* a *křesťanský* byl používán ve smyslu *svůj* a *ne-cizinec*, to znamená *ne-žid*. Toto pojmenování nikde nenese tak velké stigma, jako právě ve světě dětí.

³⁰⁷ *Polský* znamenalo zároveň *katolický*, i když v Polsku přibývalo hodně socialistů, kteří své děti vychovávali v ateistickém duchu. Když Maryna Falská otevřela *Nasz Dom* především pro děti socialistů (tedy nevěřících), říkalo se, že jsou tam *polské* děti, nepoužívalo se běžně *křesťanské*, i když tam byly také křesťanské děti (Dům byl vysvěcen v katolickém obřadu a byl zaveden určitý druh pobožnosti. Jeho ředitelka, přesvědčená ateistka Maryna Falská se podřídila tlaku společnosti).

³⁰⁸ Korczak, Janusz: *Dziecko żydowskie. Opinia rzeczoznawcy* (Židovské dítě. Odborný posudek). *Miesięcznik Żydowski* 1933, sv. 1. sešit 3. In: *Mysł pedagogiczna.* 1983. S. 93.

³⁰⁹ *Vešší děti v postelích spí skulená, bolestně skulená. Samozřejmě: pouze dvě děti ze sedmdesáti šesti doma spí v posteli samo. Zbytek spí s bratrem, s otcem a bratrem, s otcem a dalšími dvěma sourozenci - čtyři v jedné posteli. Peřinu mají krátkou, v pokoji zimu, v posteli málo - dítě se musí skrčit, v noci se krčí tělem, ve dne duší - duší židovského dítěte....*

Korczak, Janusz: *Noc. Michalówka. Kolonia dla dzieci żydowskich (z notatek dozorce).* „Izraelita“ 14.10.1904, č. 42. S. 490-491. In: *DZ V.* S. 356 (vysvětlivky).

³⁰⁹ Jedno se o knihu *Żydzi*, jejímž autorem je Michal Muttermilch, polský asimilovaný Žid, který po 1. světové válce bydlel ve Francii, byl členem francouzské komunistické strany.

Korczak psal: *Mám dojem, že v knize Židé je zákeřně tendenční: Židé se mají asimilovat. Pán Muttermilch zřejmě zapomněl, že lidé nemají jen národnost, ale žel také žaludek a kromě nepřítomného židovského měšťáka, ne až tak početného, existuje několika milionový úav hladových vyhnanců nejnižší spodiny.* Korczak, Janusz: *Zamiast sprawozdania.* „Głos“ 3.6.1905, č. 22. S. 329-330. In: *DZIEŁA III/2.* S. 131.

známém článku *Trzy prądy*³¹⁰ z r. 1910. Pokaždé je Korczak pro společné bydlení ve snášenlivosti a vzájemné toleranci. Téměř ve všech biografiích se píše o Korczakovi, že pocházel z asimilované rodiny. Zda by s tím Korczak souhlasil? Co rozuměl asimilací? Nemluvil ani o asimilaci, ani o integraci, ani o začleňování se do společnosti v dnešním smyslu. Řešení viděl v uvědomění si, že *jsme bratři jedné země* (doslovně přeloženo: bratři ze stejné hlíny) jako to vyjádřil v článku *Trzy prądy* (Tři směry): *Jsme bratři jedné země. Po staletí sdílíme společný osud.*³¹¹ Korczak neviděl rozdíl mezi dětmi polskými a židovskými. Ve své knize o židovských chlapcích na letním táboře, kde děti nikdo neponižoval a mohly se zbavit stigma opovrhovaného židovského dítěte, napsal: *To nejsou už děti z všelijakých ulic židovského ghetta.*³¹² Korczak používá zde pojem *ghetto*.³¹³

Korczak věřil v ověřené pravdy životem. K těm patřila autorita Bible, staletími ověřená ve výchově dětí. Po svém návratu z Palestiny vyjádřil svůj údiv nad fascinací palestinských dětí biblickými příběhy: *Byl jsem v kibucu ve škole v*

³¹⁰ *První hlas: My, Poláci-katolíci, všichni na -wsi a -icz. (...) A! - bergi - sohny a -steiny jdou si na ul. Františkánskou (...) Druhý hlas: Co je polský pokrok? Máme pro něho pracovat? (...) My, potomkové Šalomounů, Davidů, Izajášů, Makabejců, Halevich, Spinozů - zákonodárců, myslitelů, básníků? (...) A konečně třetí hlas: Jsme bratři, všichni ze stejné hlíny. Staletí polečného štěstí a neštěstí - dlouhá společná cesta - svítí nám stejné slunce, naše pole nám ničí stejné krupobítky, kosti našich předků leží ve stejné zemi - máme za sebou více slz než radostí; není v tom ani vaše ani naše vina. (...) Jako Žid-Polák jsem celým srdcem pro tento hlas, ale čítapu i ty předešlé. Leda, že bych byl nedorozvinutý nebo mi někdo něco vsugeroval.*
Korczak, Janusz: *Trzy prądy*. „Społeczeństwo“ 21.10.1910, č. 42.. S. 498-499 v kolonce *Felieton* in: DZ III/2. S. 218-222.

³¹¹ Korczak, Janusz: *Trzy prądy* (Tři směry). „ Społeczeństwo“ v kolonce *Felieton* 21.10.1910, č. 42. S. 498-499. In: DZ. III/2. S. 222.

³¹² Korczak, Janusz: *Moški. Joski, Srule. Wrażenia z kolonii letniej w Danilowie*. „Świat“ 3.º. 1907, č. 31. In: DZ V. S. 287.

³¹³ V té době na polském území neexistovalo žádné ghetto. V očích jiných občanů židovský svět se jevil jako oddělený, tedy jako ghetto. Pojem *ghetto* neslo na sobě hluboké stigma. Teprve nacisté během druhé světové války na polském území zavřeli Židy do ghatt, aby jim odebrali veškerou důstojnost, a takto ponížené snadněji mohli zbavit života. To, že tento psychologický tah byl úspěšný, potvrzuje výpověď Franze Stangla, který byl komentantem (ředitelem) vyhlazovacího tábora v Treblince, kde Korczak zahynul. Na otázku, zda Židy nenáviděl, řekl: *Nemohu mluvit o nenávisti. Oni (Židé: A.B.) byli takoví slabí, neprotestovali, mohli jsme s nimi dělat, co jsme chtěli. Oni na této zemi už vlastně nežili. Nedal se s nimi navázat žádný kontakt. Tak se rodí opovržení. Nikdy jsem nemohl pochopit, že se jen mohli tak všecko vzdát. Nedávno jsem četl knihu o lemingách, které pravidelně co pět nebo šest let vstupují do moře, aby tam zemřely. Hned se mi vybavila Treblinka.*
In: Sereny, Gitta: *W stronę ciemności. Rozmowy z komentantem Treblinki*. Warszawa: Cyklady, 2002. ISBN 83-86859-71-7. S. 203.

hodině Tanach.³¹⁴ Lekce trvala sto dvacet minut bez jediné přestávky. Děti se chovaly bez námitek, zájem byl obrovský. Už dřív mi říkali, že děti mají rády Bibli. Ale toto? Nebylo toho přes příliš? Učitel mi odpověděl, že se třikrát ptal, zda má skončit, ale děti chtěly slyšet celou kapitolu do konce. Ano: sem tam se učitel zeptal na něco, čemu já jsem nerozuměl. Děti energicky protestovaly. Byl jsem zvědav, o co jde, ale nechtěl jsem rušit. Přiznám se, že jsem začal závidět těmto knihám, starým už dva tisíce let. Když existuje takovýto kapitál soustředěnosti a vytrvalosti, neměly by se tyto knihy nabídnout (...) lidstvu na jejich budoucí cestu životem, Židům i Ne-Židům?³¹⁵

Emmanuel Lévinas ve známém rozhovoru s Christophem von Wolzogenem řekl: Je tu samozřejmě také názor, že filosofie je snaha na Bibli zapomenout, zapomenout na proroctví. Mně se ovšem zdá, že kdo chce svět změnit, musí si rozmyslet, kterým směrem, kam. Potřebuje tedy nějaký řád hodnot. A ten, myslím si, vězí jen v té staré Bibli. Jinak ... to moderní hledání smyslu, který by byl v jazyce, jako by stačilo zkoumat jazyk a nalézt původ smyslu v něm - na to nevěřím.³¹⁶

³¹⁴ Korczak, Janusz: *V hodině Tanach děti probírají hebrejskou Bibli a to pět knih Majžšových, Písma, Proroky a Žalmy*. In: *Listy* (vysvětlivky). 1999. S. 133.

³¹⁵ Korczak, Janusz: *O nowy epos*. In: *Listy*. 1999. S. 96-97.

³¹⁶ Lévinas, Emmanuel: *Být pro druhého*. 1997. S. 29.

4. PRÁVO DÍTĚTE

Dítě má právo na rodiče, na uzákonění svých práv, na radost, smutek, být tím čím je, na spolurozhodování a také na soud.

4. 1. Právo dítěte na rodiče

Korczak ve své knize *Jak milovat dítě* hned první část věnuje rodině dítěte. Rodičům, tedy nejen společnosti, oznamuje, že volá po *magna charta libertatis, o práva pro děti. Možná že těch práv je více. Já jsem našel tři základní: 1. Právo dítěte na smrt. 2. Právo dítěte na dnešní den. 3. Právo dítěte na to, aby bylo tím, čím je.*³¹⁷

Člověk, který je chráněn pouze právem, tedy pouze zákony a paragrafy, je politováníhodným člověkem. Taktéž dítě. Dítěti je dána matka a otec, tedy rodiče, kteří chrání své dítě mnohem spolehlivěji, než nejdokonalejší zákony.

*Dítě je jako pianista. Aby mohlo úspěšně zahrát náročnou skladbu je mu potřebná vnitřní pohoda a rovnováha.*³¹⁸

Proto mají rodiče právo na úctu ze zákona, a to ze zákona, který téměř jako jediný nejcitlivěji chrání význam rodičovství, a to zákon Mojžíšův,³¹⁹ zákon Boží, neboli Dekalog. Korczak především bránil právo dítěte na matku a otce. Toto právo však nezačleňoval mezi dětská práva, ale mezi povinnosti dospělých. Největším bezprávím vůči dítěti a největším ponižením dítěte je, když opilý dospělý bije bezmocné dítě. *Viděl jsem tři války. Viděl jsem zraněné, kterým utrhlo ruku, břicho měli tak provrtané, že se jim ven vylévala střeva. Viděl jsem znetvořené tváře a hlavy, raněné vojáky, dospělé a děti. Řeknu vám však: nejhorší, co může člověk vidět, je to, když opilec bije bezmocné dítě.*³²⁰ Právo

dítěte na dobré rodiče Korczak nechápal jen jako nějakou teorii, která někdy někoho osloví. Věděl, že výchova k rodičovství není jednoduchá. Napsal:

³¹⁷ Korczak, Janusz: *Jak kochać dziecko*. Část *Dziecko w rodzinie*. Kapitola 37. In: DZ VII. S. 43.

³¹⁸ Korczak, Janusz: *Jak kochać dziecko*. Část *Dziecko w rodzinie*. Kapitola 35. In: DZ VII. S. 42.

³¹⁹ *Deuteronomium (5. Mojžíšova) 2,20 a 5,5. Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, ekumenický překlad.* Praha: Biblická společnost. 1993.

³²⁰ Mortkowicz-Olczakowa, Hanna: *Janusz Korczak*. Warszawa: Czytelnik, 1978. S. 108.

*Kdybychom na existující otázky našli odpověď, věděli bychom, jak vypěstovat otce a matky.*³²¹

S výchovou k rodičovství začal mezi nejmenšími dětmi. Byla to výchova k otcovství a k mateřství, tedy odpovědnému rodičovství³²². Stanislaw Rogalski, bursista u Maryny Falské v Naszym Domu na Bělanech vzpomíná: *Korczak otevřel v Naszym Domu školu, ale to byla škola, která neměla nikde obdobu. Jejím heslem bylo Budeš otcem, budeš matkou. Byl jsem sice jejím ředitelem, ale úplným zelenáčem. Neměl jsem tušení, jak mám dětem v první a druhé třídě vštěpovat, že už nyní záleží na tom, jaké jsou a co myslí, aby jednou byli dobrými rodiči. Pedagogizace rodičů - dospělých lidí není snadná, ale jak pedagogizovat děti? V Korczakově škole děti měly hodně svobody, v programu bylo hodně ručních prací, hodně her. Jeden den v týdnu byl určen praxi u nějakého řemeslníka. To vše byly novoty, ale dalo se to udělat. Avšak zeměpis, přírodopis, cizí jazyky - cestou lodí kolem světa, to vše zůstalo jen Korczakovou fantazií. Nedivím se, že napsal, že lidé mu nerozumí a že nikoho nemá.*³²³

Zákon je literou a je obtížné pouze liteře svěřit tak velkou věc jako jsou dětská práva, proto se tomuto problému věnuje při každé příležitosti - ve svých jak univerzitních, tak osvětových přednáškách, v článcích, v soukromých a úředních dopisech, v knihách, během svých návštěv a v osobním styku.

Korczak, když se vyjadřoval k dětským právům, byl velmi opatrný. Každé slovo volil pečlivě a odpovědně. Jeho pečlivý přístup k veškerému napsanému slovu pramenil z jaksi přirozeně zakódovaného talmudického myšlení, ze kterého vyplývá moudrost, že žádná věc nemá jen jednu jedinou tvář.

³²¹ Korczak, Janusz: *Słowo wstępne do Rozprawy Śniadeckiego*. In: : PW IV. 1986. S. 10.

³²² Wanda Wacińska, která dělala praxi v Naszym Domu, odvolává se na slova St. Rogalského (z Korczakova archíva) pod názvem *Korczakova škola* a k tomu vysvětluje: *Škola v Naszym Domu se škola jen dvou nejmladších ročníků, proto realizace Korczakovy vize, že děti je třeba připravovat k rodičovství byla velmi specifická. Po dlouhých úvahách všechno skončilo u toho, že jsme nakonec poukazovali na rodiče našich dětí, na jejich problémy, v literatuře jsme vyhledávali hezké příklady vzorných otců a matek. Děti vystříhávaly z tisku vše co se týkalo rodičovství.* (W. Wacińska: *Szkola eksperymentalna doktora Korczaka*. „Przegląd Historyczno-Oświatowy“ 1978, č. 3. S. 382. In: *Wspomnienia*. 1989. S. 307.

³²³ Rogalski, St.: *Nie wiem, jeszcze nie wiem*. In: *Wspomnienia*. 1989. S. 154 a s. 307.

Na Talmud se odvolával, když jako mladý lékař bral symbolický honorář od nejchudších židovských rodin: **Bral jsem dvacet kopejek, protože v Talmudu³²⁴ je psáno, že bezplatná léčba nemocnému nepomáhá.**³²⁵

Odvolával se také na jednu pozoruhodnou legendu, když se písemně omlouval, že sice děkuje za pozvání, ale na jednání nepřijde, protože neví, co by měl říct k otázce sionismu. Napsal: **Jedna legenda vypráví, že Bůh velmi dlouho zvažoval, kterým písmenkem by měl začít svou řeč k izraelskému národu, a zároveň, skrze něj k celému lidstvu.**³²⁶ Korczak celou omluvu - výmluvu založil na tom, že nenašel to správné začáteční písmenko. A stejně opatrně přistupoval k definici dětských práv.

Korczak vždy, jakékoliv vyjádření se k něčemu, velmi citlivě prožíval.. Každé rozhodnutí se k čemukoli znamenalo pro něho především odpovědnost. Albert Camus³²⁷ spisovatel a filosof v podobném duchu vyjádřil svou myšlenku, že člověk není za své skutky *vinen*, ale je *odpovědný*. Jinak řečeno, za vinu budeme souzeni Bohem, za nedostatek odpovědnosti budeme souzeni před společností. Když v Boha nevěřím a vina - hřích mi nic neříká, pak je zde ještě pozemský zákon, který mne bude volat k zodpovědnosti. U Korczaka však vina a nedostatek odpovědnosti mají podobný dopad. Jak vina, tak nedostatek odpovědnosti nechávají na svědomí člověka stejnou stopu, působí stejnou křivdu a společnosti působí stejnou škodu. Pro něho člověk, který ignoroval odpovědnost se stával

³²⁴ Dr. J. Hirsch takto vysvětluje co je Talmud: *Co jest tedy vlastně Talmud? V dnešní podobě své jest knihou v četných svazcích, jakási encyklopedie, která obsahuje skoro vše, co mudrcové národa židovského průběhem mnoha století až do r. 427 po Kr. v Palestině a v Babylonii učivali v oboru náboženství, veřejného a soukromého práva a ostatních věd, jednak zevrubně a obšírně, jednak jaksi stenograficky stručně. V Talmudu zrcadlí se veškeré dějinné události a změny od 2. století před Kr. až do doby kdy Židé pozbyli státní samostatnosti r. 70. po Kr. a kdy se vystěhovali po prudkých bojích s Římany poněmhu do Babylonie a do evropských zemí.* - z úvodu **In: Rabínská moudrost dle Talmudu** výběrem sepsal J. Hirsch. Podle prvního vydání nakladatelství J. Otto z roku 1916 vydalo nakladatelství Votobia v Olomouci roku 2001. ISBN 80-7198-513-9. S. 3.

³²⁵ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 51.

³²⁶ Korczak, Janusz, dopis *Do Prezydium Akademii Żydowskiego Funduszu Narodowego* vytištěn v novinách „Nasz Przegląd“ (Náš přehled) 23.5.1925, č. 140. S. 6. **In: DZ X. S. 360 a SW XV. S. 387.**

³²⁷ Albert Camus (1913-1960) francouzský spisovatel, publicista, filosof, představitel existencialismu, *Mor, Cizinec, Caligula, Spravedliví*, Nobelova cena 1957.

nejen neodpovědným, ale také vinným. Být vinen znamená odpovídat se před něčím vyšším, než pouze před lidským zákonem. Hanna Mortkowicz-Olczaková³²⁸ ve svých vzpomínkách uvádí: *Korczak na ulici nikdy nenosil pásek s hvězdou Sionu, nacisty povinně Židům nařízený. Nikdy se s tím nesmířil, proti tomuto se vzpírala jeho čest a jeho důstojnost. Úředníkovi, který ho kvůli tomu vyšetřoval, přímo odpověděl, že respektuje pouze Boží práva, která jsou věčná. Lidská pomíjivá práva nerespektuje.*³²⁹

Z Talmudu je také myšlenka, která byla Korczakovým životním leitmotivem: *Kdo zachrání jedinou duši, zachrání téměř veškerý svět.*³³⁰

Dítě potřebuje spolehlivé pevné rodinné zázemí. *Děti zvládnou nároky života jen tehdy, pokud po jejich boku budou kráčet silní, vytrvalí a věrní rodiče.*³³¹

Matka se sžije se svým dítětem už během těhotenství a když dítě přijde na svět, vine je k srdci, aby mu dala pít a utišila pláč. Matka je tím, kdo zajistí dítěti komfort těla a komfort duše. Ale co, když dítěti toto není dopřáno? Pak nestačí jen filantropie a laskavé milosrdenství. Dítě potřebuje zákony, které jsou sice nedokonalé, ale přece jen mu mohou zaručit nějaké bezpečí. Pokud však spolu se

³²⁸ Hanna Mortkowicz-Olczakowa (1905-1963) spisovatelka, publicistka, autorka Korczakovy biografie: *Janusz Korczak* (1949), znala Korczaka od útlého dětství, byl blízkým přítelem jejího rodičů, dcera Jakuba Mortkowicze hlavního vydavatele Korczakových knih, matka Joanny Olczak - Renikier autorky knížky *W ogrodzie pamięci*.

³²⁹ Hanna Mortkowicz-Olczakowa: *Trzeba pamiętać o różach, kiedy ploną lasy. In: Wspomnienia.* 1989. S. 251.

³³⁰ *Rabínská moudrost dle Talmudu*. 2001. S. 55.

Tuto větu často citují děti, vnuci a pravnuci, kterým Korczak zachránil jejich maminku, babičku, prababičku, pradědečka. Ve filmu *Schindlerův seznam* od režiséra Stevena Spielberga tato myšlenka také hluboce uchvacuje diváka. Abychom mohli mít před sebou ještě důkladnější svět hodnot lidí s židovskými kořeny, dovoluji si zacitovat ještě jeden nádherný talmudický text. Je to nejhlubší nehumanitnější nazírání na to, jak máme chápat zákon, aby se nestal pouze byrokratickou záležitostí.

Rodiče a děti. Jest možno, že syn dává svému otci jísti vykrmenou drůbež a zaslouží si tím přece jenom pekla; a jest možno, že syn dává otci svému otáčeti mlýnec a zaslouží si přece ráje. Když se totiž prvý otec otázel: Odkud jsi máš? odpověděl syn: Jez starče, a mlč! Neb psové také žerou a mlčí. Zasloužil si pekla. Druhý syn otáčel mlýncem; i byl vydán rozkaz, aby byl povolán muž do služeb královských. Tu pravil k otci: Jdi a mel na mém místě; neb když král bude udělovat nadávky a ran, bude lepší, že vytrpím je já a nikoli ty, otče můj! Tento syn zasloužil si právem ráje.

In: *Rabínská moudrost dle Talmudu*. 2005. S. 51.

³³¹ Korczak, Janusz: *O ratunek dla dzieci*. „Nasz Przegląd“ (Náš přehled) 22.12.1937, č. 362. S. 10. In: Lewin, Aleksander: *Janusz Korczak w getcie. Nowe źr.* 1992 S. 165 a In: SW IX. S. 229.

zákonem nevznikne žádná organizace, která by dohlížela, jak je zákon dodržován a neměla by práva vynucovat jeho dodržování, pak zákony nemají žádnou moc. Zákon se dá obejít, vysvětlit ve svůj prospěch a zneužít. Proto Korczak zároveň usiloval, jak o zákon na ochranu dětí, tak chtěl působit na svědomí člověka a na jeho důstojnost. Podle něho svědomí a důstojnost člověka dokáže mnohem více, než byrokratické řešení lidského osudu.

Korczak byl proti kolektivní, a jakékoliv internátní výchově. Vedl sirotčinec, ale jen z nouze, protože tehdy neexistovala žádná jiná možnost vytáhnout děti ze strašné nouze. Zvažoval vytvořit malé adopční rodiny. Izaak Celnikier, který čtyři roky strávil v sirotčinci u Korczaka, mi při osobní návštěvě řekl, že si nikdo z nás nedovede představit hrůzu židovské varšavské meziválečné nouze. Korczak se o tomto období zmínil také v *Pamiętniku* (Památník) psaném v ghettu: **Roky nedůstojné, trapné, plné hniloby, lži a ponižení. Prokleté. Nechtělo se nám žít. Bláto, smradlavé bláto.**³³² Aleksander Lewin jako vychovatel v sirotčinci měl za úkol zjistit z jaké rodiny budou do sirotčince děti přijaty. Zda opravdu mají být přijaty právě ony, zda za nimi nestojí nějaká protekce. *Často rodiny, které jsem měl vyhledat, nebydly v domech, ale v nějakých rozbitých barácích, sklepech, někdy jsem objevil provizorní boudy ze starých krabic, ve kterých žily opuštěné děti. Za městem, téměř v poli jsem našel matku s hloučkem dětí, ve špinavých kadrech. Jediným nábytkem byla zde skříň, která rozložená na zemi byla postelí pro celou rodinu.*³³³

Korczak, který pečoval o děti, o které se rodiče postarat nemohli, se jim snažil pomoci, ale nikdy nevstupoval do role jejich otce nebo matky. O Korczakovi se mluvilo, že byl pro své děti ve svém sirotčinci milujícím otcem. Ale to jsou nadnesené fráze. V jeho sirotčinci většinou byly děti, které neměly ani matku, ani otce. S těmi se pravidelně modlil židovskou modlitbu za zesnulé rodiče *kadiš*, aby si děti stále připomínaly své kořeny.

Když se v novinách objevil pojem *Korczakův Domov sirotek* okamžitě napsal do novin známý dopis, ve kterém vysvětloval, že **Domov sirotek nebyl, není, ani**

³³² Korczak, Janusz. *Pamiętnik* (Památník). 1998. S. 64.

³³³ Lewin. Aleksander *Korczak znany i nieznany*. 1999. S. 22.

*nebude Korczakovým Domovem sirotků. Jsem příliš malý, slabý, chudý a hloupý na to, abych dokázal přes dvě stě dětí přivést, obléct, shromáždit, nasytit a ohrát - věnovat jim péči a uvést do života... Toto velké dílo existuje díky dobré vůli stovek lidí s úžasným vztahem vůči sirotkům.*³³⁴

V sirotčinci byly také děti, které měly aspoň jednoho z rodičů. Některé děti měly babičku, nebo dědečka, některé jen nějakou vzdálenou tetu, strýčka nebo bratrance. Některé děti měly jen nějaké známé. Korczak věděl, že pouto s konkrétním člověkem je pro dítě mnohem důležitější než byrokratická sociální péče. Osobní pouto i to nejnedokonalejší dokáže dát dítěti víc, než ten nejdokonalejší sirotčinec a nejslavnější listina dětských práv. Děti z Korczakova sirotčince chodily každou sobotu povinně navštěvovat své rodiny, a pokud rodinu neměly, tak navštěvovaly aspoň své známé. Ale v sobotu vždy několik dětí nešlo nikde, protože nikoho neměly a nikdo na ně nečekal. O tyto děti se v sobotu postaral buď osobně Korczak, buď někdo z bursistů.³³⁵ Stávalo se, že některé děti, které šly navštívit své rodiny, záviděly těm, které zůstávaly.

Zmíněný Aleksander Lewin³³⁶ napsal: *Korczak dokázal vytvořit jedinečnou atmosféru (...) I když se v sobotu dopoledne, během čtení našich novin,*³³⁷ *řešily různé obtížné problémy, Korczak nás pokaždé pozvedl na duchu. Cítili jsme, jak se naše vztahy s dětmi obnovují a upevňují. Úplně jiná nálada však vládla v našem domově v sobotu večer. Děti se vracely od svých rodin. Byly smutné a ubité. Tyto chvíle se hluboce vryly do mé paměti. Dodnes cítím tíhu těchto večerů. Děti neměly o nic zájem, byly ubité problémy, se kterými se opět setkaly v*

³³⁴ Korczak, Janusz, dopis redakci „Gazety Żydowskiej“ 7.1.1942, č. 3. In: PW IV. 1986. S. 309.

³³⁵ Bursista - v polštině: student, který bydlel v burse. Bursa - pol. studentská kolej. V sirotčinci na Kroc'inalné se v letech 1923 - 1937 nacházela studentská kolej. Druhá takováto kolej se nacházela v dalším sirotčinci Nasz Dom (1930 - 1935), ve kterém v některé dny také působil Korczak.

³³⁶ Aleksander Lewin (15.12.1915-24.8.2002) byl u Korczaka bursistou a vychovatelem v letech 1937 - 1939. Byl hlavním iniciátorem vydání kompletního Korczakova díla *DZIEŁA -JANUSZ KORCZAK* a autorem dalších knih o Korczakovi.

³³⁷ Jedná se o noviny „Tygodnik Domu Sierot,“ které vycházely v sirotčinci, poprvé vyšly 8.8.1913 a zveřejněné byly poprvé v novinách *W Słońcu* č. 9 (6.12.1913) s. 1. Na začátku vycházely v pátek, ale ve dvacátých a třicátých letech termín byl změněn a noviny podle údajů světců a vychovatelů byly v sirotčinci čteny v soboty dopoledne (informace In: DZ XI/1. S. 438).

rodinném domě: nouze, hlad, nezaměstnanost. Nemluvily, okamžitě někde zmizely. Chtěly zůstat samotné. Seděly ponořeny do sebe. Věděli jsme, že je nemůžeme rušit. Byla by to z naší strany velká netaktnost. Samy si musely poradit s tím, co je tížilo.³³⁸

*Rodina a dům je pro dítě jako bezpečný ostrov na neznámém moři plném úskalí a nebezpečných tajemných sil. (...) Dítě se účastní rodinného života bez ohledu na to, zda se někdo snaží mu něco říct, nebo mu projevuje svou přízeň. Otcův neúspěch a nemoc matky působí na dítě velmi citlivě, i když každé dítě to dá najevo jiným způsobem.*³³⁹

Korczak trval na kontaktu s rodiči, což bylo také uvedeno v řádu Domova sirotků:

*Všechny děti jednou týdně v sobotu od 12.00 do 19.30 navštěvují své příbuzné bez jakéhokoliv omezení. (...) Dvakrát ročně se konají informační setkání s rodinou dítěte.*³⁴⁰

Korczak dává dítěti právo na hodně věcí, protože téměř mysticky důvěřuje jakémusi transcendentnímu mechanismu, který hlídá dítě, a nejen dítě, ale každého člověka a dokonce celé lidstvo, aby nesešlo na scestí.

V *Mých radách* napsal: *Dítě snese hodně hygienických, lékařských a pedagogických rad - nádherný mechanismus - pracuje mimo překážek, dokáže se postavit proti. Proklouzne všemi systémy a teoriemi a dokáže dosáhnout rovnováhy, kterou potřebuje. Kdo je schopen uhodnout, co a kolik a kdy dítě potřebuje, aby to aspoň moc neškodilo. Proto být lékařem je i těžké i snadné.*³⁴¹

³³⁸ Lewin, Aleksander Korczak *znany i nieznany*. Warszawa. 1999. S. 18.

³³⁹ Korczak, Janusz: *Dwa razy dwa - cztery*. „Praca Szkolna“ 1927, č. 4. In: PW II. 1984. S. 235.

³⁴⁰ *Regulamin Domu Sierot*. s. 58-59. In: PW II. 1984. S. 333.

³⁴¹ Korczak, Janusz: *Pedagogika żartobliwa. Moje porady*. In: PW II. 1984. S. 297-298.

4. 2. Právo na uzákonění práv

Korczak trval na tom, aby dospělý člověk vytvořil dětem optimální podmínky pro jejich zdravý vývoj. Byl svědkem zrodu Společnosti národů³⁴² a jejich snah o lidská práva. Ženevskou deklaraci práv dítěte Společnosti národů měl prostudovanou a své připomínky k její nedostatkům se snažil přednést na nejvyšších fórech. Šlo mu o to, co se teprve koncem dvacátého století podařilo Organizaci spojených národů v Úmluvě o právech dítěte³⁴³ přijaté 20. listopadu 1989 v New Yorku. (Této Úmluvě předcházela Deklarace práv dítěte³⁴⁴, OSN, New York, 20.11.1959). V roce 1933, roce nástupu Hitlera do funkce říšského kancléře, Korczak na jubilejním zasedání společnosti *Towarzystwo Pomoc dla Sierot* ve svém proslovu řekl: ***Je to tragédie dnešní doby a naše ostuda, že tento svět předáváme dětem v takovém nepořádku.***³⁴⁵

³⁴² Společnost národů (ang. *League of Nations*, franc. *Société des Nations*) byla mezinárodní organizace založená po skončení první světové války na základě výsledků pařížské mírové konference. 28. června 1919 byla podepsaná Versailleská mírová smlouva, čímž došlo k faktickému vytvoření Společnosti národů. Úkolem organizace byla poválečná demilitarizace, udržení světového míru, prevence před dalšími válečnými konflikty pomocí zásad kolektivní bezpečnosti a diplomatického vyjednávání. Těmito úkoly položila Společnost národů základ mezinárodní spolupráci. Za sídlo Společnosti byla zvolena švýcarská Ženeva, mezinárodní smírčí soud byl ustanoven v nizozemském Haagu. Jedním z hlavních iniciátorů vzniku Společnosti byl americký prezident Woodrow Wilson. (...) Společnost národů v souvislosti s počátkem druhé světové války v letech 1939 a 1940 ztratila faktický význam. Formálně byla Společnost národů rozpuštěna v dubnu 1946. Vítězné státy druhé světové války se rozhodly některé struktury Společnosti národů transformovat do nově vzniklé Organizace spojených národů, která na činnost Společnosti národů přímo navázala. Staženo z internetu 2008-02-14 http://cs.wikipedia.org/wiki/Spole%C4%8Dnost_n%C3%A1rod%C5%AF. Československo bylo členem Společnosti národů od jejího zrodu do 15.3.1939.

³⁴³ Úplný text *Úmluvy o právech dítěte* - viz. Příloha. *Úmluva o právech dítěte* 104/1991 Sb. byla přijata dne 20.11.1989 v New Yorku. Jménem České a Slovenské Federativní Republiky byla Úmluva podepsaná v New Yorku dne 30. září 1990. V platnost vstoupila dnem 6. února 1991. V r. 2000 byly k ní přidány další dva Opční protokoly: Opční protokol k *Úmluvě o právech dítěte* o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů a Opční protokol k *Úmluvě o právech dítěte* týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie. Plnění *Úmluvy o právech dítěte* sleduje Výbor pro práva dítěte. Staženo z internetu 2008.02.14 http://www.detskaprava.cz/pedagog/opravech_umluva.asp

³⁴⁴ Úplný text *Deklarace práv dítěte* - viz. Příloha. *Deklarace práv dítěte* někdy je nazývána *Chartou práv dítěte*. Staženo z internetu 2008-02-14. <http://helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020127>.

³⁴⁵ Korczak, Janusz - stenogram s. 12. z Korczakova vystoupení dne 26.11.1933 na jubilejním 25. výročí společnosti *Towarzystwo Pomocy dla Sierot*. Stenogram je uložený ve Varšavě 18.

V třicátých letech dvacátého století si Korczak nedělal žádné iluze o vylepšení životních podmínek svých dětí a dětí vůbec. Vedl sirotčinec pro židovské děti a přesně viděl, jak ve Varšavě antisemitismus doléhá právě na tyto jeho nejmenší a nejméně chráněné občany, i když všichni měli polské občanství. Měli však jiná jména, jinou kuchyni, slavili jiné svátky, měli jiný přízvuk a dokonce mluvili jiným jazykem. Když se Korczak na podzim 1940 stěhoval se svým sirotčincem do ghetta, na právní ochranu dětí existovala pouze tzv. Ženevská deklarace práv dítěte Společnosti národů.³⁴⁶ Ve skutečnosti neměla na nic vliv.

Polsko bylo členem Společnosti národů, Ženevskou deklaraci práv dítěte přijalo 28. března 1925. Oficiálně bylo všechno v pořádku. Také jiné státy ji přijaly. V praxi však neexistovala žádná moc, žádný úřad, kam by se dítě mohlo odvolat. Nikdo nikoho nebyl schopen přinutit k jejímu plnění. Korczak viděl, že v malých drobných věcech dítěti, dokonce v jeho vlastní rodině, je odepíráno právo na dodržování slibů, které dospělí tak snadno dětem dávají.

Když v roce 1926 Korczak začal vydávat noviny „Mały Przegląd“ (Malý přehled)³⁴⁷ především mu šlo o to, aby se dítě mělo na koho obrátit, když se mu děje křivda a když ho nikdo z dospělých nedokáže pochopit. Byly to noviny nejdřív *pro děti*, pak zmizelo *pro*, a byly to noviny *děti*. Chlapec napsal do redakce, že mu strýček slíbil kolo³⁴⁸, a nyní na to zapomněl. Díky zveřejnění

In: Lewin, Aleksander: *Korczak znany i nieznaný*. 1999. S. 144 a v: SW IX. S. 218-220.

³⁴⁶ *Evacaté století přineslo nebývalý rozvoj vědních disciplín zabývajících se dítětem. O jejich poznatky se opírali obhájci dětských práv, kteří na mezinárodním fóru postupně budovali prostor pro všeobecné uznání právní subjektivity dítěte. Za nejdůležitější kroky tohoto procesu lze považovat následující mezinárodní dokumenty a iniciativy: • přijetí Ženevské deklarace práv dítěte Společnosti národů v r. 1924, • vytvoření dětského fondu Organizace spojených národů UNICEF, • přijetí Charty práv dítěte v r. 1959, • přijetí Úmluvy o právech dítěte v r. 1989. Ženevská deklarace práv dítěte zdůraznila povinnost států vytvořit podmínky pro uspokojivou péči o zdraví dětí jejich všestranný rozvoj včetně vzdělávání a ochranu před řadou faktorů ohrožujících jejich uspokojivý vývoj - před týráním, zneužíváním, zanedbáváním, zneužíváním dětské práce a pod.* Staženo z internetu 2008-02-14 <http://www.mvcr.cz/casopisy/policista/2000/0010/prava.html>

³⁴⁷ „Mały Przegląd“ a „Nasz Przegląd“ (viz. Příloha)

³⁴⁸ „Mały Przegląd“ 25.2.1927, č. 21. S. 7. v článku pod názvem *Strýčku, sbírej peníze* zveřejnil dopis od Romana Pawła Fejnmesseera, ve kterém se redakci malý devíti léty Roman už před třemi měsíci stěžoval: *Vážený pane redaktore! Velmi prosím o radu ve věci, ve které si nevím rady. Maminka, tatínek a také strýček se mi celé léto kázali učit, abych se dostal do první třídy. Když budu přijatý, strýček mi slíbil kolo. Ze své strany jsem udělal vše a kolo jsem nedostal. Prosil jsem strýčka o kolo, a on ze dne na den jen slibuje.* Korczak tehdy do tisku k tomuto dopisu uvedl: *Dopis jsme nejdřív schovali, protože kolo v zimě stejně nebylo potřebné. Nyní se však blíží jaro. Strýčku bylo dáno slovo; Roman udělal své. Teď je řada na Tobě.*

tohoto dopisu, chlapec se od strýčka kola dočkal. Nedodržování slibů se objevuje také v modlitbě chlapce ve sbírce *Sám s Bohem. Modlitby těch, kteří se nemodlí*.³⁴⁹ Díky novinám „Mały Przegląd“ byla také řešena antisemitská urážka³⁵⁰ na adresu malého Szymona Perle, chlapce ze sirotčince.³⁵¹ Cokoliv se děje ve společnosti, vždy se to především odráží ve vztahu k dítěti. Protože dítěti si každý dovolí říct všechno.

Korczak ve výzvě *Do Obywateli Chrześcijan*³⁵² v prosinci 1939 a 1940 citoval § 3. z dokumentu Mezinárodní generální rady v Ženevě ze dne 23.2.1923, že *dítěti se v době ohrožení musí poskytnout pomoc před ostatními*.³⁵³ Určitým garantem dodržování nejen všeobecných lidských práv, ale také práv dítěte měla být zmíněná Společnost národů. V roce 1926 se stalo jejím členem také Německo, ale v roce 1933 z ní vystoupilo a tím právně nebylo ničím vázáno. Vstupem nacistů

Chlapec opravdu kolo dostal, a tak za necelý půlrok „Mały Przegląd“ 1.7.1927, č. 39. S. 6 (NP 179) v článku pod názvem *Strýčkovi čest* uvedl: *Dopis od Romana nám byl zaslán na podzim, vytiskli jsme ho na jaře, protože v zimě kolo bylo nepotřebné. Strýček na naši výzvu začal sbírat peníze a díky tomu 20. května jsme od Romana obdrželi dopis: Redakci chci okamžitě oznámit, že jsem od strýčka dostal kolo. Strýčkovi za kolo moc děkuji. A Malému přehledu děkuji za připomínání strýčkovi. In: DZ XI/2. S. 340.*

³⁴⁹ (...) *Pomoz mi, dobrý Bože (...) strýčkovi ty hodinky připomeň. In: Korczak, Janusz: Sám s Bohem. Modlitby těch, kteří se nemodlí. Zagreb-Giesen, Krščanska sadašnjost, Zagreb a Deutsche Korczak Gesellschaft, Giesen, 1984. S. 17.*

³⁵⁰ Maléno Szymona Perle ze sirotčince ponižila pokladní u okénka v kině o čem napsal do dětských novin „Mały Przegląd“ (Malý přehled), stížnost byla zveřejněna 18.11.1927 v č. 59. S. 6. (NP č. 316):

Stížnosti na kino. Tímto mám čest prosit redakci, aby se ujala následující věci. Tento týden jménem školy byl jsem vyslán do kina Colosseum s prosbou, aby dali naši škole slevu. V pokladně jsem předložil dopis v obálce s hebrejským a polským písmem. Když pokladní uviděla hebrejské písmo, rozčíleně řekla nahlas: "Fuj, židovský". Slevu nám nechtěla přiznat. Je to v pořádku? Opravdu takto jednájí se Židy v kině Colosseum. Prosím o zveřejnění této mé stížnosti v novinách. Szymon. In: DZ XI/3. S.97.

³⁵¹ Korczak potkal už dospělého Szymona Perle v Palestině, a pak mu z Varšavy 14.9.1937 v dopise psal: *...připomenu, co bylo už dávno, tehdy, kdy jsme se tak opravdu sblížili. V Malém přehledu jsem zveřejnil Tvůj dopis se stížností na pokladní v kině. (...) Voják žádal, abych mu dal adresu chlapce, který si stěžuje. (...) A tak jsme šli tři. Byl jsi malý, tak stojíš na špičkách a hlavu cpeš do okénka: Ano, je to ona. Slečna v okénku se vymlouvá. A ty na to: Cože, že jste neřekla ty židovská liško?, jak jen můžete tak lhát. Koketovala jste s nějakým fešákem. Tehdy jsem tě od okénka pokladny táhl pryč, protože jsem se bál skandálu. A ty svoje: Nestydíte se tak lhát? Konečně se mi podařilo vyvést tě ven. Pak jsme zašli do cukrárny na koblížky. Tehdy jsem měl o tebe strach a také strach o Malý přehled. In: Listy. 1999. S. 73.*

³⁵² Korczak, Janusz: *Do Obywateli Chrześcijan. In: Lewin, Aleksander: Janusz Korczak w getcie. Nowe zr. 1992. S.314.*

³⁵³ Citováno podle textu Ženevské deklarace, kterou uvedl Julius Janovský In: Janovský. 1986. S. 182.

do Polska se Korczak, který původem nebyl árijec, se ocitl se svými nearijskými dětmi bez jakýchkoliv práv. Pokud dosud nějaká minimální práva existovala, nyní už neplatila. Nejen, že přestaly platit dosavadní zákony, ale začaly se objevovat nové, které Židům odebraly zbytek jakýchkoliv lidských práv. Neměli právo ani na život. Na život neměli právo v Polsku ani ti, kteří by chtěli pomáhat Židům.

Zatím jsem nezjistila, zda v nějakém jiném státě, obsazeném nacisty během druhé světové války, existoval zákon, podle kterého měl být okamžitě, bez jakéhokoliv soudu zabit ten, kdo Židům pomáhal a také celá jeho rodina.³⁵⁴ Korczak, vědomý si nacistického plánu *odlidštění Židů*, kategoricky trval na tom, aby si každý dokázal zachovat svou důstojnost. Důstojnost byla tou poslední bází, kde člověk i v ghettu, i v plynové komoře zůstal člověkem. Korczak zdůrazňoval, že své vlastní důstojnosti se dokáže zbavit pouze člověk sám. A k tomu vedl také svěřené mu děti. Aby své děti utvrdil v jejich důstojnosti (nešlo pouze o nějaké *zdravé sebevědomí*, vybral *Poštu*, hru od Rabíndranátha Thákura. Thákur byl nacisty na seznamu zakázaných autorů. V sirotčinci se proto konala dlouhá debata, zda hrát právě hru Thákura, zda to není přímo provokace. Korczak však neustoupil. Hru připravila mladá vychovatelka, studentka přírodních věd na varšavské universitě, zároveň vychovatelka v sirotčinci Esterka Winogronówna.³⁵⁵ Esterka byla jak dětmi, tak vedením oblíbená a filosofii důstojnosti a úcty vůči člověku učila celou svou bytostí. Igor Newerly představení *Pošty* dne 18. července 1942 zaznamenal: *Když se po představení ptali Korczaka, proč vybral právě tuto hru, řekl, že je nejvyšší čas naučit se přijmout anděla smrti v pohodě.*³⁵⁶ Ve své knize *Za pár dnů*, během uliční razie Esterka zmizela. Začaly deportace do vyhlazovacích táborů. Korczak o mladé režisérce *Pošty* napsal ve svém deníku: *Slečna Esterka.*

³⁵⁴ Když v Holandsku byla objevena skrývající se rodina Anny Frankové, ti, kteří jí pomáhali byli nacisty zatčeni, vyslýcháni, ale nikdo z nich nebyl okamžitě zabitý, ani žádný člen jejich rodiny.

³⁵⁵ Esterka Winogronówna - studentka přírodních věd na varšavské universitě, vychovatelka v sirotčinci u Korczaka, v sirotčinci vedla taneční soubor. Dle svědectví Igora Newerleho byla umělecky talentovaná, toužila studovat balet, pak zjistila, že je příliš malá a křehká v divadle by neúspěšla. (Newerly ve vysvětlivkách PW IV.1986. S.435.) Pomáhala Korczakovi v jeho lékařských povinnostech. Hned na začátku *Velké akce* - likvidace varšavského ghetta. Likvidace začala 22. července 1942 a trvala do podzimu 1942, pak se jednalo pouze o *dohledávání* Židů, kterým se podařilo uniknout této akci. Varšavské ghetto bylo velitelem SS Jürgenem Stroopem prohlášeno, že definitivně neexistuje dne 16.5.1943 Gabriela Zylberg-Elias (pracovala s Esterou v Róžycyce v létě 1940) napsala Meržanové v dopise 2.2.1980: *... byla nenápadná, štíhlá, nízká, měla drobnou unavenou tvář, obrovské kostěné brýle, překrásné vlasy, které jí splývaly na ramena (...). Vždy byla zamýšlená a smutná*

³⁵⁶ PW IV. 1986. S.441 (vysvětlivky).

*Slečna Esterka nechce žít ani vesele ani snadno. Ona chce žít slušně - chce mít hezký život. Na to naše prozatímní rozloučení dala nám Poštu . Pokud se nám nevrátí teď a sem, sejdem se později a jinde. Jsem si jist, že tam, kde je, nese dobro a je potřebná.*³⁵⁷

Před tím se ve svém deníku zmínil o Esterce, když popisoval svůj blahý večerní klid, své pohodlí v posteli po únavném dnu. Napsal, že vyrušit by ho mohly pouze tři události: příchod paní Stefy,³⁵⁸ pak by musel řešit nějaký únavný problém, příchod Esterky, protože někdo nemůže usnout, pláče, že ho bolí zub, anebo Felek s dopisem pro nějaký důležitý úřad. *Možná přijde slečna Esterka s tím, že někdo pláče, nemůže usnout, protože ho bolí*

*zub.*³⁵⁹ Na poslední straně svého deníku se ještě jednou vrací k tíživé myšlence zmizení Esterky. *Když se mě mladý jinoch na velitelství přátelsky zeptal, jak jsem se dokázal dostat z blokády - zeptal jsem se, zda by mohl něco udělat ve věci Esterky. - Rozumí se, že nic. Nato jsem hned řekl - Děkuji za dobré slovo. To poděkování z mé strany bylo dítětem lidské beznaděje a lidského ponížení.*³⁶⁰

Pak následuje závěrečná část deníku, ve které Korczak popisuje ráno v ghettu, je to poslední, nebo předposlední ráno v jeho životě před deportací do vyhlazovacího tábora. Píše, že zalévá květiny. Z okna vidí německého vojáka, který hlídá ghetto.

Korczak uvažuje o důstojnosti tohoto člověka. *Co by (tento strážník) udělal, kdybych ho pozdravil a zamával mu? Možná neví o tom, co se tu děje. Možná přijel odněkud zdaleka...*³⁶¹ těmito tečkami Korczak jakoby nechal prostor na omluvu všem, kteří si nejsou vědomí toho, že šlapou po důstojnosti druhých.

V popisu, jak by Esterka chtěla žít, použil dvě zajímavá slova: žít *slušně (ładnie)*, žít *hezky (pięknie)*. Napsal, že Esterka nechce žít ani *vesele (wesolo)* ani *snadně (łatwo)*.

Dítě podle Korczaka má právo na radostný, veselý a bezstarostný život. Ze zkušenosti věděl, a Esterčin život to potvrzoval, že život veselý a snadný patří

³⁵⁷ Korczak, Janusz *Pamiętnik*, s. 86.

³⁵⁸ Stefanie Wilczyńska hlavní vychovatelka, spolu s dětmi a personálem Domova siritků zahynula v Treblince.

³⁵⁹ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 37.

³⁶⁰ Korczak, Janusz : *Pamiętnik*. 1998. S. 87-88.

³⁶¹ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 88.

jakoby k jiné kategorii smyslu života. Napsal: *Nemůžeme mluvit, že obtížné chvíle v životě jsou špatné*³⁶² O Esterce se také zmínil ve dvou vyprávěních psaných ghettu *Dwa sny moje dziwne* (Mé dva podivné sny) a *Kijem tego, kto nie pilnuje swego* (Proutkem toho, kdo si svého nehlídá). Vyprávění jsou malá filosofická díla pro děti. V prvním vyprávění Korczak popisuje svůj sen, ve kterém viděl, jak Rabíndranáth Thákur přišel za Esterkou a nabídl jí své dílo *Pošta*, pokud by chtěla, mohla by to zahrát se svými chlapci. Thákur řekl, že se přijde na představení podívat. *Něžně se na mne usmál a řekl: - Nebudete mě vidět, ale budu s vámi. Můžete se zeptat na to jogínů.*³⁶³ V druhém vyprávění Korczak uvádí jméno Esterky, když popisuje, jak jsou děti únavné, když něco chtějí. *Oj, slečno Esterko, nebudu mít co číst.*³⁶⁴ Esterka je symbolem člověka, kterému může důvěřovat jak nositel Nobelovy ceny Thákur, tak obyčejné dítě ze sirotčince, které propáslo vypůjčování knih. Ví, že Esterka ho vyslechne. Esterka se rozhodla nacvičit s dětmi hru, která byla zakázána. Hodně lidí mělo strach, co když nacisté na to přijdou. Korczak měl však kolem sebe pár lidí, stejně smýšlejících jako on: že člověk se má řídit vyšším zákonem, než pouze tím, který si lidé sami vymyslí.

V ghettu v r. 1942 ve vyprávění *Biuro Porad* (Poradna) napsal: *Jsou věci, kde nestačí stejné právo pro všechny, ale je potřebná dobrá rada pro jednoho (...)* *Objevily se různé překážky, ale nejhorší bylo to, že málo kdo prosil o radu - prosili o pomoc.*³⁶⁵

Složitost tvoření práva, paragrafů a složitost posuzování se odráží také v Karczakových slovech v dopisu Edwinovi Markuze ze dne 14.9.1937: *Bylo by chybou, kdybychom si mysleli, že trpí jen Židé. Špatně se vede všem. Trpí ti, kdo jsou křivdění a trpí také křivditelé.*³⁶⁶ Korczak se bál upřít právo komukoliv, protože vždy viděl nejen člověka, ale veškeré okolnosti, které ovlivnily jeho

³⁶² Korczak, Janusz v dopisu Józefu Arnonovi dne 8.10.1932. In: *Listy*. 1999. S. 29.

³⁶³ *Janusz Korczak w getcie*. Nowe źr. 1992. S. 216-218.

³⁶⁴ *Janusz Korczak w getcie*. Nowe źr. 1992. S. 226-228.

³⁶⁵ *Janusz Korczak w getcie*. Nowe źr. 1992. S. 224.

³⁶⁶ Korczak, Janusz v dopisu Edwinovi Markuze 14.9.1937. In: *Listy*. 1999. S. 70.

chování, jednání a rozhodování. Ponižit druhého člověka bylo pro Korczaka něčím nemyslitelným. Ponižit dítě bylo tím nejhorším, co by si mohl člověk dovolit.

Když vyšla Ženevská deklarace práv dítěte, Korczak ji důkladně prostudoval. Byl dotčen tím, že se více týkala všeobecných práv člověka, než práv dítěte. Děti byly ponižovány, vykořisťovány a týrány mnohem častěji a ukrutněji, než dospělí. Svou knihu *Právo dítěte na úctu* začal větou: *Od samého počátku vyrůstáme s pocitem, že větší je důležitější než malé. - Jsem velký - raduje se dítě postavené na stůl. - Jsem větší než ty - konstatuje s pocitem pýchy, když se poměruje se svým vrstevníkem (...)* *Dítě je malé, lehké, je ho méně. Musíme se k němu sklonit, snížit. A co je horší, dítě je slabé.*³⁶⁷

Aby si nikdo z dospělých nemyslel, že to, že se k dítěti musíme nachýlit, nás nějak ponižuje, vysvětluje v knize *Když budu znovu malý*. Čteme tam: *K dospělému čtenáři. Říkáte: - Unavuje nás jednat s dětmi. Máte pravdu. Říkáte: - Protože se musíme snižovat k jejich chápání. Snižovat, sklánět, shýbat, skrčovat. Mýlíte se. To nás neunavuje. Ale - že musíme šplhat k jejich cítění. Šplhat, natahovat se, stoupat na špičky, dosahovat. Abychom neubližili.*³⁶⁸

Kniha *Právo dítěte na úctu* má čtyři díly. Každý díl má specifický název: Podceňování a nedůvěra, Nechuť, Právo na úctu a Právo dítěte na to, aby bylo tím, čím je. Někoho podceňovat, nedůvěřovat mu a projevovat nechuť si dovolí jen ten, kdo se cítí silnější buď fyzicky, buď mu to dovoluje společnost. V sirotčinci u Korczaka byly dvě věci přísně zakázány: silnější nesměl bít slabšího a starší mladšího. Chlapci v žádném případě nesměli bít děvčata. Tak jakoby děvčata apriori byla uznávaná za slabší. Úplnou novotou bylo právo dítěte na úctu, protože podvědomě nějak toto právo každý dospělý vztahuje ke všeobecnému právu člověka. Korczak však věděl, že nestačí dítě jen milovat. Je třeba v něm odhalit něco, v čem je rovné dospělému člověku. Křesťansky bychom řekli, že je v něm obraz Boží. Světským jazykem toto vyjádřit je mnohem obtížnější. Je to určité transcendentno, na které nemá právo nikdo, ani člověk sám na sebe. Když v ghettu bylo vidět, kam může vést nacistické odbourání

³⁶⁷ Korczak, Janusz: *Právo dítěte na úctu*. In: Janovský. 1986. S. 169.

³⁶⁸ Korczak, Janusz: *Když budu znovu malý*. In: Janovský. 1986. S. 131.

transcendentna v člověku, Korczak se jednoznačně obrací k nepomíjivým hodnotám, které si židovský svět zachoval ve své tradici. Díky tradici, hodnoty jako perly v mušlích, se zachránily na nejstrašnější čas. Je to stále stejný Korczak. Nesnáší fráze, nesnáší prázdnou tradici. Jen s tím rozdílem, že nyní fráze už není prázdnou frází a tradice není prázdnou tradicí. Korczak má v sobě neuvěřitelně hodně z Ježíše. Každého se snaží omluvit, ale když se jedná o ponížení důstojnosti člověka, a o to víc důstojnosti dítěte, je nekompromisní. Ježíš přijímal děti, které pro jiné byly únavné, ale ne pro něho. Dokázal odpustit téměř každému, ale ve věci degradace Božího obrazu v dítěti (tzv. pohoršování dětí) řekl, že je lepší takovému člověku přivázat mlýnský kámen k šiji a utopit ho v hluboké vodě. Korczak bránil děti opatrné, předvídaté (děti vyšší duchovní úrovně) před dětmi, které se už v dětství jevily jako příživníci a vykořisťovatelé.

Těchto se týká Ježíšovo podobenství o deseti družičkách,³⁶⁹ které u silnice čekaly na svatební průvod. Ke svatebčanům se mohl připojit každý, kdo měl s sebou funkční svítilku. Pět družičkám došel olej, a když prosily své kamarádky, aby jim odlily svého, Ježíš se tehdy jednoznačně postavil na stranu těch, které svůj olej neobětovaly a pochválil je za opatrnost a předvídatost.

Důstojnost člověka je tím, z čeho nemohu upustit za žádných okolností. Korczak zachoval svou důstojnost jak v životě, tak ve chvíli smrti. Nejen svou důstojnost, ale zároveň důstojnost svých dětí.

Na více místech opakoval, že mnohem jednodušší je zemřít, než žít. To se týkalo také hrdinské smrti za nějaké vznešené myšlenky a ideály. *Nejjednodušší je za ideu zemřít. Jako herec ve filmu - klesne s prostřelenou hrudí - pramínek krve na písku - a hrob má plný květin. Nějobtížnější je pro ideu žít, den za dnem, rok za rokem.*³⁷⁰

³⁶⁹ Matouš 25, 1-13. Bible. 1993.

³⁷⁰ Korczak, Janusz v dopisu Esteře Budko dne 27.1.1928. In: Listy. 1999. S. 45.

4. 3. Právo na radost

*Proto jsem chtěl být znovu dítětem, aby mi bylo veselo.*³⁷¹

*Dítě radostně surfuje na řece života.*³⁷²

*Aby se člověk veselil, musí se dobře cítit (trzeba mieć dobre samopoczucie): musí mít zdravé srdce, nos a hlavu; zdravá radost je tam, kde nic nebolí a nic člověka netrápí.*³⁷³ Díky radosti život dostává svůj smysl a své zbarvení.

Korczak ví, že dítě jednou objeví, že život skrývá v sobě hodně úskalí. Ale pokud dítě bude mít za sebou radostné dětství, pak je schopné proplout i tímto úskalím.

Uvedu z Korczakova díla tři autentické příklady ze života, kterým Korczak věnoval svou pozornost:

- a) děti si dokázaly udělat houpačku z ostnatého drátu
- b) chlapci si dokázali hrát bezstarostně na vojáky mimo válečných hrůz
- c) malé dítě si dovolilo v důstojné berlínské vědecké knihovně vesele vykřiknout.

Ve všech případech byli dospělí dětským světem zasaženi.

V roce 1921 se konal ve Varšavě v sále Hygienické společnosti, cyklus přednášek, na téma, jak chránit děti a mládež. Přednášky byly určeny široké veřejnosti, především však rodičům, vychovatelům a všem dalším zájemcům. Organizátorem byl *Polsko-americký výbor pro pomoc dětem*³⁷⁴ a *Polská pediatriká společnost*. Jako první, dne 18. dubna 1921 měl svou přednášku Korczak. Sál byl přeplněn a jeho přednáška pod názvem *Wiosna i dziecko* (Jaro a dítě) se stala legendou.

³⁷¹ Korczak, Janusz: *Když budu znovu malý* (kapitolka *První den*). In: Janovský. 1986. S. 137.

³⁷² Korczak, Janusz: *Jak kochać dziecko*. Část *Dziecko w rodzinie*. Kapitolka 100. In: DZ VII. S. 114.

³⁷³ Korczak, Janusz: *Prawidła życia* (kapitolka *Zdrowie*). In: DZ XI/1. S. 68.

³⁷⁴ *Polsko-Amerykański Komitet Pomocy Dzieciom (PAKPD)*. *Dziennik Komisariatu Rządu na m. st. Warszawę* č. 71 (1921) podal, že se 18.4.1921 bude konat přednáška na téma *Dziecko i wiosna*, a další přednášky budou každé následující pondělí na téma: Voda, vzduch a slunce v životě dítěte, Význam přírody pro dítě, Význam her a zábavy v životě dítěte a mládeže. Výlety do přírody, jejich organizování a jejich zdravotně-výchovný význam, Tábory a zotavovny. Tento cyklus se měl konat na jaře a na podzim. Nakonec se konal jen na jaře. Korczak byl členem Rady PAKPD, která tuto akci spoluorganizovala. *Amerykański Wydział Ratunkowy Fundacji dla Dzieci Europy i rząd polski w ramach wielkiej powojennej amerykańskiej akcji pomocy humanitarnej powołał PAKPD*. - podle: *Myśl pedagogiczna*. 1983. S. 342.

Korczak svou přednášku začal vzpomínkou na svou poslední válku, které se účastnil jako lékař. Byla to polsko-bolševická³⁷⁵ válka 1919-1920. Na troskách obytných budov si děti udělaly houpačku. Houpačka z ostnatého drátu byla zavěšená na zčernalém ohořelém trámu. Obal po nábojích byl navlečen na drát a sloužil jako sedátko. *Čistý, bezstarostný smích houpajících se děti nad vypáleným okolím. Je to symbolické. Život mohutně vítězí, je plný důvěry, nestará se, co přijde. Na zlost zločinu a ubohému ničtelskému lidskému dílu (...) Pamatuji si první návštěvu amerických hostů v našem útulku. Právě si chlapani, ozbrojení holemi a v papírových přilbách, hráli na vojáky. Hosté byli šokováni, dokonce zklamáni. Takže děti se nemají až tak špatně? Hosté ještě nevěděli o našem novém objevu, pokud dítě nezemře, a pokud je jen hladové, a slabé je jen z hladu – dokáže si udělat houpačku i z ostnatého drátu.*³⁷⁶

Korczakovo vystoupení bylo velmi odvážné, protože od polsko - amerického výboru pro pomoc dětem Korczakův dostával sirotčinec hodně darů . Dokonce Korczak byl jeho členem, jako zástupce židovských institucí pro pomoc dětem³⁷⁷ .

To, že americká delegace během návštěvy Korczakova sirotčince byla šokována bezstarostným chováním chlapců, bylo pro Korczaka tak silným zážitkem, že tuto událost vzpomněl nejen ve zmíněné přednášce, ale také ve svém *Pamiętniku* (Památniku) psaném v ghettu:

*První novináři a byrokraté z Ameriky jasně dali najevo, že se zklamali. Čekali mrtvolu a v sirotčincích kostry. Když navštívili Domov sirotků, chlapani si hráli na vojáky. Papírové čepice a hole. - Je vidět, že válka je nijak nepoznamenala - řekl jeden z nich uštěpačně.*³⁷⁸

Korczak byl stále svědkem toho, že dospělý člověk nedokázal pochopit dítě ani tehdy, když byl ochoten tomuto dítěti přispívat finančně a organizovat pomoc.

Korczak usiloval o to, aby každý dospělý dokázal odhalit v dítěti tu sílu, energii, jak se ono dokáže radovat z běžné chvíle a radostně se prodírá k budoucnu. A proto měl vůči dítěti tak velkou úctu. Dítě má v sobě dar, který ozáří každou životní situaci.

³⁷⁵ SW V. S. 9.

³⁷⁶ Korczak, Janusz: *Wiosna i dziecko*. In: *Myśl pedagogiczna*. 1983. S. 65.

³⁷⁷ *Myśl pedagogiczna*. 1983. S. 342.

³⁷⁸ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 35.

V článku *Dzieci troski* (Problémové děti) Korczak mezi jiným popisuje vážnou studijní atmosféru ve vědecké berlínské knihovně³⁷⁹, ve které najednou zazněl osvěžující dětský hlas. Díky tomuto hlasu, dostalo vážné studium smysl.

Je ticho, je slyšet jen píšící pera. Vše je ponořeno v polostínu, sem tam elektrická stolní lampa poskytuje čtenáři světlý kruh. Každý hlasitější krok, každé neopatrné přesunutí židle vyvolává nevraživé pohledy. Sice nikde není napsáno, že se nesmí mluvit, ale nikdo by se neodvážil rušit ani tím nejtíšším rozhovorem. Sem tam se někdo se svým známým pozdraví, nanejvýš dvě šeptané otázky a dvě šeptané odpovědi.

Do tohoto slavnostního ticha, které svou důstojností dokázalo vstřebat všechno, se najednou snesl z nejvyšší galerie, úplně od stropu - hlasitý, čerstvý, bezstarostný, plný důvěry a štěstí, dětský výkřik. Nedovedu říct, zda to byl výkřik údivu nebo radosti, nadšení nebo hravosti, zda byl vyjádřen slovy, nebo jen zvukem. Tento dětský hlas se objevil v tomto tichu jako bílá holubice, která pořádně udeřila svými křídly a zas zmizela. Nevím, zda to bylo dítě nějaké delegace, které využilo nedovřené dveře a vletělo na galérii, nebo to bylo dítě někoho, kdo si jako turista chtěl prohlédnout knihovnu. Ale někdo tam na hoře je vyvedl rychle ze sálu, celý vylekaný následky tohoto bezbožného činu.

A zde dole - náhle se zvedly všechny hlavy, připravené na přijetí tohoto št'astného holoubátka - hosta. Něžné úsměvy a shovívavé pohledy vyjadřovaly vděčnost. Pozoruhodné bylo - že se zde usmáli - možná jen očima - ale usmáli se všichni. V tomto úsměvu byla myšlenka, stará tisíce let, že tato knihovna se svým bohatstvím (...) má smysl jen díky tomu, že shora sestoupil ten čerstvý hlas - hlas našeho nástupce (...).³⁸⁰

Korczak pokračuje dál ve své přednášce *Wiosna i dziecko* (Jaro a dítě) příběhem, který zažil osobně na nádraží. Nakonec důrazně klade otázku - na co má dítě právo?

(...)Vlak se na chvíli zastavil. Nastupuje skupina lidí: on, dvě dámy a pětileté dítě. Všichni se tlačí. Rychle, rychle.

Posad' se - nemám kde - rychle - děkuji. Mají místo, smějí se.

- Tak stůj - slyšíš?

- Proč brečí?

- Vlak už přijíždí, a ona nikde.

- Já chci tetu.

³⁷⁹ Janusz Korczak, aby si rozšířil lékařské znalosti o západní úspěchy v medicíně, si sám soukromě zaplatil studijní pobyt na klinice v Berlíně (od srpna 1907 do května 1908). Svě postřehy zveřejnil v článku *Wrażenia z Berlina* (Dojmy z Berlína) v časopisu „Krytyka Lekarska“ (Lékařská kritika) Warszawa 1907, č. 10. a v článku *Dzieci troski* (Problémové děti) v časopisu „Spoleczeństwo“ (Společnost) Warszawa 1909, č. 16/17/18.

³⁸⁰ Korczak, Janusz: *Dzieci troski* (Problémové děti). „Spoleczeństwo“ 1909, č.16. In: PW IV. 1986. S. 249-253.

- Tak ji nechtěj!

Více si už nepamatuji. Dítě si kapesníčkem utírá rty - máma mu dala facku.

Zábava dospělých dál vesele pokračuje.

Ptám se - co by se stalo, (...) kdyby facku dostal dospělý?

(...)

Zde vychází najevo, proč desetiletý člověk je tak bezcitný. City zakrněly pod haldou facek a urážek.

Proto důrazně připomínám, že je třeba skoncovat s fikcí, že jsme vůči dětem citliví, jemní a přízniví. Je třeba si položit otázku - Na co má ono právo?

Teplu mateřského srdce - je dnes frází. Žádám novou definici, promyšlenou, přesnou, vědeckou a srozumitelnou.³⁸¹

Tento Korczakův text má téměř devadesát let. Dítě, o kterém mluvil ve své přednášce, možná ještě žije. Zdálo by se, že Korczak to v přednášce přehnal, když řekl, že *teplu matčina srdce je frází*. V optimistickém sebeklamu bychom si mohli namlouvat, že dnes je o děti mnohem lépe postaráno. Přesto, co řekl Korczak na téma postavení dítěte, je nadčasové a stále aktuální. Máme v městech schránky důvěry, ve školách máme odborníky na dětské problémy, ale dítě stále zůstává tím slabším a menším. Jako důkaz toho, že situace dítěte se o moc nezlepšila, uvedu následující případ šestiletého děvčátka z Brna, díky kterému maminka vysoudila odškodné za to, že přežilo interrupci.

MLADÁ FRONTA DNES č. XIX/52 (1.-2.3.2008) na své první straně zveřejnila článek s názvem "80 tisíc za nechtěné dítě". Český soud poprvé přiznal odškodné ženě za to, že porodila po nezdařeném potratu. Žena byla těhotná, rozhodla se pro interrupci (v souladu se svým právem), nikdo však netušil, že čeká dvojčátka. Interrupce se konala, ale bylo odstraněno pouze jedno dítě. Druhé zůstalo. Když žena zjistila, že je nadále těhotná, žádala další interrupci, ale už bylo pozdě a dítě byla nucena porodit. Dnes má dítě šest let, žena říká, že dítě má ráda, ale přesto soudně vymáhala odškodnění za nepovedený potrat. A vyhrála. Nezajímá mne svědomí této ženy, ani se nechci vyjadřovat k interrupci, ale spolu s Korczakem si kladu otázku, jaké právo má toto šestileté dítě v naší společnosti? Má právo na to, aby matka nevymáhala soudně peníze za to, že žije? Má právo toto šestileté dítě cítit, že zde na zemi je pro něho dostatek místa, a že to místo mu určuje jeho

³⁸¹ Korczak, Janusz: *Dziecko i wiosna*. In: *Mysł pedagogiczna*. 1983. S. 73- 74.

existence, a nikoli soud, dokonce ani ne matka. Toto dítě má také právo na úctu. Kdo mu tuto úctu kdy projeví a jakým způsobem?

Korczak v knize *Právo dítěte na úctu* se velmi kriticky vyjadřuje k Ženevské deklaraci, schválené Mezinárodní unií pomoc dětem (Union Internationale de Secours aux Enfants).

*Ženevští zákonodárci pomíchali povinnosti a práva; tón deklarace je přemlouvavý, nikoliv žádající- je apelem k dobré vůli, prosbou o pochopením.*³⁸²

K čemu jsou dítěti potřebná uzákoněná práva? Kdybychom na to chtěli odpovědět v čistě Korczakově duchu, řekli bychom, že jsou potřebná proto, aby dítě mělo v životě radost. Aby se mohlo radovat, musí cítit bezpečí. Pokud má dítě matku a otce, pak uzákoněná dětská práva se týkají spíš ochrany biologického života. Když dítě nemá rodiče, buď rodiče nejsou rodiči na svém místě, uzákoněná dětská práva dostávají úplně jiný smysl. Uzákoněná dětská práva paragraf za paragrafem, bod za bodem, stupeň za stupněm mají přispět k tomu, aby dítě bylo bráno jako člověk, který má právo na radost. O to se také jedná v křesťanství, kde narození Ježíše je běžně označováno jako radostná zvěst³⁸³ a díky této radosti, dokázalo křesťanství přetrvat do dnešního dne.

Pozoruhodné jsou výpovědi Židů, kteří během druhé světové války prožívali holocaust jako děti. Pokud byly s matkou a cítily se bezpečné, díky tomu byla jejich radost chráněna, proto holocaust nezanechal na nich až tak hrůzostrašné stopy. Roald Hoffmann³⁸⁴ (nar. 1937), nositel Nobelovy ceny za chemii, prožíval

³⁸² Český překlad této Ženevské deklarace (tak jak je uveden v knize Julia Janovského *Janusz Korczak. Lékař Pedagog Spisovatel*, 1986, s.181-182 - viz. Příloha.

³⁸³ *Anděl jim řekl: Nebojte se, zvěstuji vám velikou radost (řecky: charan megalen), která bude pro všechny lid. Dnes se vám narodil Spasitel, Kristus Pán, v městě Davidově. In: Evangelium Lukášovo 2,10-11. Bible. 1993. (Jedná se o narození Ježíše v Betlémě).*

Chudím se zvěstuje evangelium (řecky: euangelidzontai - doslovně znamená oznamovat dobrou, radostnou, smysluplnou a optimistickou zprávu) In: Evangelium Matoušovo 11, 5. Bible. 1993. (Jedná se o Ježíšova slova o sobě).

³⁸⁴ Roald Hoffmann (nar. 1937), amer. chemik, pol. pův., prof. na Cornellově univ. v Ithace. Zabýval se teoretickou fyz., výsledky výzk. uplatňoval především ve farm. prům. Spolu s R.B. Woodwardem formuloval pravidla o zachování symetrie orbitalů při chem. reakcích. V r. 1981 mu byla spolu s K. Fukuiem udělena Nobel. c. za chem. za nezávisle na sobě vyvinuté teorie mechanismů org. chem. reakcí. (In: Ottova všeobecná encyklopedie, sv. 1.Heslo: Hoffmann, Roald. S. 464.

jako dítě³⁸⁵ hrůzu holocaustu, a přesto v rozhovoru na téma holocaustu byl překvapen otázkou, jaké následky na něm toto trauma zanechalo. Novinářka uslyšela: *Jaké trauma? (...) Byl jsem přece s rodinou. (...) Hrozilo nebezpečí, ale to bylo mimo mne. Mne obklopovala láska. Vše jiné bylo nepodstatné. Ne, vůbec nemám pocit nějakého traumatu. To, co mám společné se všemi oběti holocaustu, je pocit viny, ne pocit křivdy. Pocit viny, že jsme přežili (...) S holocaustem je to podobně jako s rozvodem rodičů. Dítě má pocit, že se rodiče rozvádí kvůli němu. Že ono něco zavinilo (...).*³⁸⁶

Základ práva dítěte na radost proto Korczak viděl v uzákonění jeho základních práv. Protože jen tak mohou i v krizi zajistit dítěti bezpečí.

Dítě se má rádo smát. Dítě je veselé. Dokáže vycítit atmosféru pohody, dokáže se smát vtipu, kterému nerozumí, díky tomu, že prožívá štěstí z radostné atmosféry. Radost je pro dítě tím nejdůležitějším. V knize *Když budu znovu malý* (kapitolka *Druhý den*) Korczak popisuje radost dítěte ze sněhu a srovnává ji s dospělým. *V noci nasněžilo. Bílo - přebílo*³⁸⁷ (pol.: *Bialo - bielusieńko*). (...) *Dospělí také mají rádi pěkné počasí, ale oni o něm myslí, uvažují, my tak jako bychom ji pili (...) my jsme z něho jakoby na rauši. Když jsem byl dospělý a uviděl jsem sníh, už jsem viděl, že z něho bude bláto, dopředu jsem cítil vlhké boty, pak - zda s uhlím vystačím na celou zimu? A radost - také jsem ji měl - ale jakoby nasypaná popelem, zaprášená, šedá. Nyní, když jsem opět dítětem, cítím tu nádhernou radost, tak nádherně bílou, průzračnou, oslňující. Co se děje? Nic. Jen sníh. (...) Jakoby mi někdo nasypal do duše diamantový prášek.*³⁸⁸

³⁸⁵ Roald Hoffmann spolu s matkou a strýčkem se jako Židé 15 měsíců ukrývali v domě učitele Diubna, na půdě a v pokoji, ve kterém pod stolem byla vykopaná díra (díra 1m x 2 m, k sezení deska opřenou o cihlách), zakrytá přiklopem a kobercem, kam všichni tři museli sejít ve chvílích ohrožení. Roald Hoffmann se narodil jako Roald Safran. Otec zahynul. Aby Roald mohl (s matkou a strýčkem) po válce emigrovat do Ameriky, všichni tři přijali matriku po rodině zemřelého Němce Paula Hoffmanna (Amerika přijímala Němce, Poláky už nepřijímala, protože limit byl vyčerpán). Na otázku, zda by se jako jako Nobelista, který se nyní už nemusí obávat antisemitismu, nechtěl vrátit ke svému původnímu jménu, odpověděl, že jeho matka měla vždy strach z antisemitismu.

³⁸⁶ Surmiak-Domańska, Katarzyna: *Noblista ze Złoczowa. Człowiek, któremu wszystko przyszło łatwiej*, interview s R. Hoffmannem. In: „Duży Format. Gazeta Reporterów“ 28.VIII.2006, č. 34/69) - příloha k novinám „Gazeta reporterów.“ S. 5.

³⁸⁷ Srov. Karafiátovi *Broučci*.

³⁸⁸ Korczak, Janusz: *Kiedy znów będę mały* (kapitolka *Dzień drugi*), in: *DZ. IX.* s. 232.

Dítěti musíme dopřát radost, i když víme, že život není jednoduchý. Zároveň má dítě právo, seznámit se s úskalím života. Proto Milne, autor *Medvídka Pú*, vymyslel také postavičku oslíka Eyjáčka, který nazírá na svět zkušeným okem dospělého. Působí o něco smutněji, ale je sympatický, oblíbený a dokáže se vyvarovat jakéhokoliv ponižování nebo křivdění druhému. Karafiát ve svých *Broučcích* také seznamuje s problémy, které nese život. Korczak téměř každou svou knížku pro děti končí určitým neúspěchem hlavního hrdiny. Dítě podle Korczaka nemůže žít jen v iluzích.

Dítě, které radostně surfuje na řece života, i když ta skrývá ponurou hloubku, zákeřné víry, utajené příšery, číhající nepřátelské moci. Oslněné dítě surfuje radostně a důvěřivě, s radostným úsměvem jde vstříc barevným překvapením. Až najednou se z tohoto polospánku probere a ztuhlým pohledem, vyraženým dechem, chvějícími se rty se zděšeně začne ptát:

- Co je, co se děje, proč?

Po chodníku se motá opilý, slepý bílou palicí bezradně t'uká o cestu, epileptik klesá na ulici, vedou zloděje, kuň umírá, kohoutka podřezávají.

- Proč? K čemu to vše?

Otec zvedá hlas, máma pláče, pláče. Strýček políbil služebnou, ona mu pohrozila, smějí se, dívají se do očí. Někdo říká, že někomu je třeba polámat kosti, protože se narodil na špatné planetě.

- Co se děje? Proč?

Nemá se koho zeptat. Vůči těmto mohutným a tajemným skutečnostem se cítí tak malé, osamělé a bezmocné. Ono, které kdysi vládlo a jeho přání bylo rozkazem, slzy a úsměv, to byla jeho silná zbraň. Bylo bohaté, protože mělo mámu a tátu, a chůvu, nyní vidí, že ho mají jen na rozptýlení. Ne ono je má, ale oni ho mají. Ve střehu jako pes, jako princ-otrok pozoruje, co se to jen kolem děje a co se to děje v jeho duši.

Oni něco tají, oni něco ví. Nejsou tím, čím se jeví a žádají, aby i ono bylo něčím jiným, než je ve skutku. Vychvalují pravdu, ale sami lžou. Úplně jinak mluví k dětem, a úplně jinak mezi sebou. Z dětí si dělají žerty. Mají svůj vlastní život a hněvají se, když by tam dítě nahlédlo. Chtějí, aby všemu snadno uvěřilo, mají radost z toho, když něco nepochopí a naivně se zeptá. Smrt, zvíře, peníze, pravda, Bůh, žena, rozum, všude jakoby přetvářka, jakoby špinavá tajenka,

*špinavé tajemství. Proč nechtějí říci, jak tomu opravdu je. Až nakonec dítě bude vzpomínat na své vlastní dětství se smutkem.*³⁸⁹

4. 4. Právo na smutek

Dítě má právo být smutné.

Korczak přiznává dítěti právo na smutek. Smutek patří k životu a má své místo v utváření člověka jako citlivé bytosti. V knize *Když budu opět malý* vyprávěč, který se stal opět dítětem, si stěžuje, že mu není dopřáno být smutným.

*Dítě je jako jaro (...) Ale dospělý - jako by byl v mlze. Obklopuje ho smutná mlha. Ani velké radosti, ani velké smutky. Šedost a vážnost. Vždyť si to pamatuji. Naše radost a smutek pádí jak vítr, ale jejich se jenom vleče. (...) Ano, mám starosti. Proč se tolik vyptávají. Co? Jak? Nenechají člověka být smutným. Tak dlouho budou dolézat, až se smutek změní v hněv.*³⁹⁰

*Jestliže mám starosti, žert mě rozzlobí, bolí, mám přece právo nechtít dnes žertovat nebo nechtít s každým žertovat.*³⁹¹

³⁸⁹ Korczak, Janusz: *Jak kochać dziecko*. Část *Dziecko w rodzinie*. Kapitolka 100.. DZ VII. S. 114 - 115.

³⁹⁰ Korczak, Janusz: *Když znovu budu malý* (kapitolka: *První den*). In: Janovský. S. 144-145.

³⁹¹ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Domov sirotek*. Kapitolka *Soudní noviny č. 1*. In: Janovský. S. 122.

4. 5. Dítě má právo být tím, čím je

Těmito slovy Korczak nadepsal celou stať věnovanou neopakovatelnosti dítěte ve své knize *Právo dítěte na úctu*. V praxi to však především znamenalo především dětskou samosprávu. Děti měly v Domově siroteků svůj parlament, plebiscit (o tom, zda je v kolektivu oblíbené), dětský kamarádský soud a od roku 1927 své řádné vlastní noviny „Maly Przegląd“, které pomáhaly dětem být tím, čím jsou. Toto vše bylo proto, aby děti se mohly vyjádřit k problémům, navrhnout svůj názor, ale také aby také byly vychovávány, tedy vlastně měněny k dobru, měněny však tak, aby to bylo s jejich souhlasem. Kulturní národy jsou vlastně národy civilizované, to znamená, že občané prošli určitou školou a určitou výchovou. Vychovávat znamená zároveň civilizovat. Saint - Exupéry řekl, že *s civilizací je to podobné jako s obilím. Obilí dává člověku obživu, ale člověk si musí sám toto obilí chránit a v sýpce přechovat k dalšímu zásevu.*³⁹²

Svou úctu vůči dítěti projevíme tím, že bude cítit, že je v pořádku, že není zde na světě zbytečné a má zde své místo. Korczak chtěl, aby dítě bylo rádo tím, čím je. Aby se dítě nepodceňovalo. Vychovatel, jako všichni další dospělí a také další děti, prostě všichni se museli naučit tomuto právu.

Je nemyslitelné, aby se dítě stydělo za barvu své kůže, za svůj původ, za svou tradici, za své kořeny, za své náboženství a za vše to, na co nemá vliv. I ve svém chování má být sebou. *Dítě je donuceno ukrývat své touhy a nápady před výsměchem a drsnou poznámkou, ukrývá touhu být pochopeno, nepřízná své rozhodnutí se polepšit.*

*Poslušně ukrývá pronikavý pohled, údiv, neklid, žal - hněv a vzpouru. Chceme, aby skákalo a tleskalo, ukazuje tedy usměvavou tvář šaška.*³⁹³

Dítě má právo se chovat na úrovni svého věku a svého poznání. Můžeme je vést k určité změně, ale musíme respektovat to, co dítě cítí. Má právo na to, co si odneslo z rodičovského domu. Jak Korczak toto právo respektoval? Israel

³⁹² Saint - Exupéry, Antoine, de: *Aforyzmy*, s. 77.

³⁹³ Korczak, Janusz *Právo dítěte na úctu*. In: Janovský. 1986. S. 186.

Zyngman, když byl ve svých deseti letech přijatý do Domova sirotků, byl velmi smutný, protože doma nechal klec se svým milým kosem. Jednoho dne konečně dostal odvalu říct o svém trápení. Bylo to tehdy, kdy se už s Korczakem blíže skamarádili, hlavně díky tomu, že Zyngman byl dítětem, kterému bylo třeba věnovat větší péči, jednak pro jeho slabé zdraví a pro jeho různé přestupky.

Korczak si ho často zval do svého pokoje.

Pane doktore - řekl jsem nejistě - chci Vám něco říct, ale prosím nehněvejte se na mne. Můj otec měl velmi rád ptáčky a doma jsme vždy měli pár klecí.

- A co to byli zač tito ptáčci? - přerušil Doktor.

- Polní nebo lesní - odpověděl jsem - a zpívali tak hezky, že si to nedovedete představit. Já jsem tu lásku vůči nim zdědil po otci a doma mám překrásného kosa. Ale mohu ho vidět jen o sobotách, a celý týden je mi po něm smutno. Velmi bych ho chtěl mít tady. Klec bychom dali k malému okénku. Velmi Vás o to prosím.

Doktor se zamyslel a dovolil mi to. Nejbližší sobotu jsem rychle zajel domů. Vzal jsem klec s ptákem a okamžitě zpátky. Se svým zavazadlem jsem se usadil v tramvaji hned vepředu a netrpělivě jsem čekal, kdy cesta skončí. Už jsem si představoval, jako spolu s Panem Doktorem pozorujeme mého kosa, který si vesele skáče a zpívá si. Na zastávce, poblíž Mírových hal nastoupil policajt. Okamžitě jsem upoutal pozornost. Nejdřív se podíval na klec a pak mne od hlavy po paty přešel svým pohledem. Ze strachu jsem se celý roztrásl.

- Kam jedeš? - přísně se zeptal.

- Jedu do Domova sirotků na Krochmalnou devadesát dva, protože tam bydlím - vykotal jsem třesoucím hlasem.

- A víš vůbec, že tento pták se nesmí dávat do klece? Hned ho pusť!

Tiše jsem začal plakat, ale on si toho nevšiml.

Když jsem vystoupil na křižovatce Wolské a Okopové, policajt vystoupil se mnou a okamžitě mi vzal klec. Začal jsem nahlas brečet a tak hodně lidí se u mně zastavilo.

- Když se neuklidníš, usmrkače jeden, tak tě zavedu na policii! Okřikl mne a přikázal mi jít za ním. Na Wolské šestnáct byl internát s malou zahrádkou a tam si můj kosi odletěl. Po tomto hrdinském činu, mi policajt odevzdal prázdnou klec a přikázal jít domů. Já jsem však odmítl.

Řekl jsem, že tento pták patří Domovu sirotků a bez něho se bojím vrátit. Tehdy mě vzal za ruku a šli jsme spolu. Když mě přivedl, celého uplakaného, před budovou stála paní Stefa, a ta když se dozvěděla, o co jde, začala na mě křičet. V domově bylo ticho, protože děti byly na návštěvách doma. (...) V tom se najednou objevil v okně Pan Doktor a zavolal.

- Počkejte, prosím.

Paní Stefa jak najednou se objevila, tak najednou zmizla.

- Kdo to je? - zeptal se mě policajt, když jsme zůstali sami.

- Doktor Janusz Korczak - odpověděl jsem vítězoslavně a má duše se naplnila klidem a nadějí.

- Chlapec měl v kleci kosa - začal už podruhé vysvětlovat, ale nyní už si nebyl tak jistý - určitě víte, Pane Doktore, že jsou předpisy, které zakazují... - ale tuto větu už neskončil.

- Předpisy pro dospělé nemůžeme vztahovat na děti - rázně ho přerušil Pan Doktor. Pro ně existují jiné předpisy a jiné soudy, a vy jako veřejný činitel, to máte vědět. Proč jste nejdřív nepřivedl chlapce sem. Určitě Vám řekl, že se někdo o něho stará. Tohoto ptáka jste mohl pustit i tady, pokud by to bylo až tak nutné.(...) Nastalo ticho. Pan Doktor čekal na odpověď, ale policajt nebyl schopný slova.

- A co, když já jsem přikázal přivést tohoto ptáka právě proto, abych chlapci vysvětlil, že ho nemůže takto trápit. Mnohem lepší by bylo, kdyby ho pustil on sám..

(...)

Po deseti minutách se objevily policajt s kosem v papírovém sáčku.

Klec s ptáčkem jsme dali na předem určené místo. Každý den jsem ho chodil obdivovat a krmit.

Po několika dnech se mne Pan Doktor zeptal, zda vím, jak se trestá zločinec.

(...) Existuje staré polské právo, které říká "Nikoho nebudeme věznit, pokud to nepřikázal soud.

Zvaž - to se týká člověka, který se může bránit.

(...) Díky tomu, jsem zjistil, že mému kosovi v kleci není dobře. Ptáček je ve vězení i když nic špatného neudělal, svědomí má čiré jako diamant, a svoboda je tím jediným, co má (...) A ptáček odletěl.

- Bylo by dobré koupit pár holubiček, které když si zvyknou, můžeme pustit na dvůr. A tak se stalo. A tak můj první pár zahájil chov holubů v našem sirotčinci a pokračoval ještě dlouho po mém odchodu.³⁹⁴

Vychovatel je povinen respektovat přirozené dětské chování. K tomu patří dětská radost být venku. V časopisu „Opieka nad dzieckiem“ (Péče o dítě) Korczak popsal, jaký význam má pro dítě být na čerstvém vzduchu.

Internátní dvorek. Internátní dvorek je pro dítě tím nejlepším místem pro regeneraci sil, a to za pěkného počasí na jaře, v létě, na podzim. Nebe místo střechy a oken.

- Pustí nás, nebo nás nepustí?

Stojí u okna a netrpělivě čekají. Smutné - čelem přilepené na okně, pohled plný toužebného očekávání. Jak ptáci v kleci.

Na pohled - nic snadnějšího. Není to mléko, které je třeba koupit, ani drahá hračka, ani něco co by se zničilo a pokazilo. Dvorek - tak ať si vyjdou.

Hm. Dovolit, to není těžké. Ale: hrají si příliš hlasitě - problém se sousedy; míč přeletěl přes plot; nohu si poškrábal; okno rozbité; ruce si zašpinil, celý dům

³⁹⁴ Zyngman, Israel: Dzieci Doktora Korczaka. Warszawa: Nasza Księgarnia, 1989. ISBN 83-10-09402-7. S.108-118.

bude plný bláta. Dozor nedostane za to stejně žádný příplatek. A zbytečná námaha.

Proto:

Nemůžete jít, protože je zima. Nemůžete jít, protože je teplo. Nemůžete jít, protože prší, protože je bláto, protože se práší, protože asi bude pršet. Nemůžete, protože křičíte, protože lámete větvičky, protože jste rozbili okno, protože někdo vyběhl na cestu pro míč, protože oblečení, boty, ruce, protože v ložnici večer, protože všichni, protože jeden byl u stolu, ve třídě někdo neposlouchal. Protože si nečistí boty. Proto nesmí. Nesmí a konec.

Je to hrozné, je to vrchol.

Lékař, pedagog, zdravý selský rozum - mluví se to, všichni to ví, že dítě se musí pohybovat. Toto mu zakázat je horší, než mu nedat najíst. Pohyb - to je dětské dýchání. Nedovolit se mu pohybovat je stejné, jako bychom ho dusili - nacpali cár hadru do pusy a pod bradou ho škrtili. Jak pak se může stát takový zločin za bílého dne? Za to patří soud, trest, vězení. Schválně používám takovéto drastické obrazy. Protože povolit dětem jít ven - to je pro vychovatele tak náročné, až to šokuje. Nežádám hřiště - kdepak? Ani zahradu, ani park, ani louku, pouze skromný dvorek. Každý, kdo děti nejen hlídá, ale pečuje o ně, ví, že venku se děti tolik nehádají, více se usmívají, roste přátelství, dítě se stává trpělivější a mizí bledá internátní lhostejnost. Zde může být něco zaseto, postaveno, dá se něco nového uvidět, najít: kamínek, hřebíček, proutek.³⁹⁵ Pro dítě má taktéž význam okno a první sníh.

Janusz Korczak a Albert Schweitzer byli lékaři. Oba se rozhodli pro medicínu, aby vnesli určité dobro do tohoto světa. Pro oba byla medicína cestou k člověku jako k bytosti, která má svou důstojnost a žije ve svém vlastním kontextu, v kontextu celého lidstva, dějin a vesmíru. Je to aktualizace myšlenky apoštola Pavla, že nikdo nežije ani neumírá sám sobě.³⁹⁶ Schweitzer napsal: *Chtěl jsem být lékařem, abych mohl působit bez přesvědčování.*³⁹⁷ Jak Korczak, tak Schweitzer působili dobro a to dobro proměňovalo člověka. Nepůsobili slovem, ale svou

³⁹⁵ Korczak Janusz: *Podwórko internatu...*, *Opieka nad dzieckiem*“ 1925, č. 3. In: PW II. S.122-123.

³⁹⁶ Apoštol Pavel napsal: *Nikdo z nás nežije sám sobě a nikdo sám sobě neumírá.* In: *Římanům 14,7. Bible.* 1993.

³⁹⁷ Karczoch, Jan: *Życie i myśli Alberta Schweitzera.* Warszawa: Zwiastun, 1977. S. 14.

vnitřní krásou. *Nejde ani tak o to, co někdo udělal, ale co jiní udělali díky němu*³⁹⁸
*a jakým byl příkladem.*³⁹⁹

4. 6. Právo na spolurozhodování

Korczak ve svém sirotčinci nechával hodně věcí na dětech. Měly právo podat k dětskému kamarádkému soudu každého, i sebe, to znamená - přiznat se. A také vychovatele. Soud zasedal a rozhodoval jednou týdně. Dítě mělo právo rozhodovat, ale vše se muselo konat podle pravidel a ve všem se respektovalo to, aby se nikomu neděla křivda. Děti si mohly vyměnit místa u stolu, mohly si vyměnit postele, pokud se s někým nesnášely nebo měly kamaráda, a chtěly být blízko sebe. Děti si samy vybíraly službu, účast na modlitbách, také nebyly nuceny, aby se učily. Když byly přijímány do sirotčince, musely se předtím povinně dostavit, aby věděly, kam jdou. Děti dostávaly kapesné a měly právo si koupit, co chtěly. Dítě, když mělo právo o něčem rozhodovat, muselo vědět, že nese za své rozhodnutí odpovědnost a musí také přijmout případné následky.

Když desetiletý Zyngman byl přijímán do sirotčince, věděl, že má přijít s oholenou hlavou. Maminka ho poslala k holiči, ale Zyngman si nechal ofinu.

Když ho Korczak vyšetřil, řekl mu:

Tak jednu věc máme za sebou. A nyní mi řekni, ofinu si chceš opravdu nechat? Tak, ať je. Nebudeme už o tom mluvit. Jak si přeješ, jen abys potom nechodil za mnou a nestěžoval si. Všechny děti mají holé hlavy, s výjimkou pár starších, které dokážou udržovat čistotu. Dovedeš si představi, t co bude, když se tam objevíš s touto ofinou. Mohou se ti smát, že jsi kohout, který má na hlavě hřeben, nebo, že jsi koza, protože tvoje ofina jim bude připomínat kozi bradku. Možná ti budou říkat pěkně zdobněle kohoutek

³⁹⁸ Popularita Alberta Schweitzera vyvrcholila, když v listopadu 1954 se ve svém historickém saku dostavil, aby si převzal Nobelovou cenu za mír. Klidné Nory a jejich mládež ovládla přímo euforie. Během tří dnů zorganizovali na Schweitzerovu nemocnici sbírku, která dvojnásobně převýšila Nobelovu cenu. In: Karczoch, Jan: *Życie i myśl Alberta Schweitzera*. 1977. S. 66.

³⁹⁹ Norman Cousi o Albertu Schweitzerovi. In: *Życie i myśli Alberta Schweitzera*. Warszawa: *Związek*, 1977. S. 75.

nebo kozička. Místo Stasiek, tak budeš Stasiek kohoutek. - Pán Doktor se na mne podíval tak směšně, že jsem se musel rozesmát.

- Že je to směšné? - dál pokračoval. Proto jsem Ti to chtěl vysvětlit, abys potom za mnou nechodil. Tak, vše v pořádku? Maminka už může jít. Nebo ještě něco?

Chvilí jsem stál mlčky, nevěděl jsem, co říct. Konečně jsem se obrátil na maminku a řekl, aby už šla, že jí to zítra všechno povyprávím. A pak jsem Panu Doktorovi řekl: - Kde je ten holič, který holí děti?

- Proč?

- Chci, aby mi ostríhal ofínu.

- Sedí před tebou.

Pan Doktor vytáhl z šuplíku holicí strojek číslo nula a ani jsem nepostřehl, kdy se můj účes přestal odlišovat od ostatních.⁴⁰⁰

Díky této výchovné metodě si získal Korczak nejen Zyngmanovu důvěru, ale Zyngmanovi projevil také svou péči o duši a o jeho důstojnost. Vlasy jsou vždy symbolem určité lidské nezávislosti. Když saháme na vlasy druhému, jako bychom sáhali nejen na jeho soukromí, ale na jeho důstojnost. Symbolickým příkladem je biblický Samson⁴⁰¹, kterému stačilo ustříhnout pár pramínek vlasů a opustila ho veškerá síla (opustil ho také Bůh). Čtyřicet chlapců bylo roztrženo medvědicemi za trest, že se posmívali lysému proroku Elišovi.⁴⁰² Chlapci v sirotčinci byli stříhání dohola z hygienických důvodů. Přesto to byl pro děti určitý trest. Když se chlapci slušně chovali a dokázali si udržet hygienu, ve výjimečných případech si mohli vlasy nechat. Děvčatům byly hlavy holeny jen výjimečně.

Korczak ve spolurozhodování neviděl jen respektování nějakých demokratických zásad, ale respektování člověka jako člověka, který má svou důstojnost, a proto má právo na spolurozhodování. Šel tak daleko, že vstoupil do hlubokého sporu s mnoha pedagogickými autoritami, kterých si sám vážil a se kterými léta spolupracoval. Šlo o to, zda děti z jeho sirotčince mají už před opuštěním domova být připravovány na budoucí povolání. Když odcházely z Domova sirotek a měly pouze 14 let, dost těžko si pak hledaly zaměstnání, případně nějakou školu. Korczak se obával, aby předčasným nástupem do odborné školy dítěti

⁴⁰⁰ Zyngman, Israel: *Dzieci Doktora Korczaka*, 1989. S. 103-105.

⁴⁰¹ Samson. In: *Knihy Soudců 13-16. Bible*. 1993.

⁴⁰² Eliáš. In: *2. Královská 2, 23-25. Bible*. 1993..

nezablokoval jeho přirozené nadání k nějakému povolání, o kterém ve 14 letech někdy člověk nemá ani tušení. Jiného názoru byla Maryna Falská z Naszego Domu na Bělanech. Stefanie Wilczyńska s Korczakem nesouhlasila, ale respektovala jeho rozhodnutí. Korczak dělal vše, aby jeho děti vystartovaly do života především jako lidé, kteří svou důstojnost nemají zraněnou, ani zasaženou nějakým pedagogickým útokem. Být člověkem v souladu s individuálními schopnostmi a predispozicemi, bylo pro Korczaka důležitější, než pouze nastoupit do zaměstnání a začít komerční život. Péče o dítě jako o člověka, přesněji - péče o duši dítěte, byla u Korczaka důležitější, než výchova, jako vedení k úspěšnému životu. Dovolila bych si zde přirovnat dítě k rostlině, kterou není třeba vychovávat, a pouze pečovat o její individuální možnosti. Saint - Exupéry to vyjádřil slovy : *Nevyhneme se právu života. Nevyhneme se právu stromu: ono si bude růst tak, jak bylo usměrněno.*⁴⁰³

*Je směšné, když semínko nařiká, že půda se stala salátem, a ne cedrem. I když ono je pouze semínkem salátu.*⁴⁰⁴ Korczak v poslední kapitole své knihy *Právo dítěte na úctu* napsal: *Neřekneme habrům, aby byly obilím.*⁴⁰⁵ Ve stejné kapitole napsal, že *děti jsou zákonem a úkolem vychovatelů je nechat je žít, získat pro ně právo být dítětem.*⁴⁰⁶

Respektováním individuality druhého člověka vstupujeme také do oblasti tzv. etiky úcty vůči životu Alberta Schweitzera. Schweitzer napsal: *Kdo z nás může vědět, jaký má význam jiná bytost - pro sebe a pro celý vesmír?*⁴⁰⁷ Schweitzer ve své přednášce *Problém etiky ve vyšším stadiu vývoje lidského myšlení* ve Francouzské akademii věd dne 20. října 1952 řekl, že bylo období, kdy přikázání milovat bližního se stalo povinné, protože milovat bližního se vyplatí. Schweitzer řekl, že *tento dost povrchní názor o etice zavrhli mezi jinými Emmanuel Kant (1724-1804) a skotský filosof David Humé (1711-1776). Kant, který zachoval etice důstojnost, tvrdí, že je třeba vzít v úvahu její užitečnost. Podle jeho teorie kategorického imperativu, etika má právo na absolutní požadavky. Naše svědomí - jak Kant byl přesvědčen, nás informuje o tom, co je dobré a*

⁴⁰³ Saint - Exupéry, Antoine de: *Aforyzmy*, Warszawa: PIW, 1980. ISBN 83-06-00392-6. S. 43.

⁴⁰⁴ Saint - Exupéry, Antoine de: *Aforyzmy*, Warszawa: PIW, 1980. S. 43.

⁴⁰⁵ Korczak, Janusz: *Právo dítěte na úctu*. In: Janovský. 1986. S. 191.

⁴⁰⁶ Korczak, Janusz: *Právo dítěte na úctu*. In: Janovský. 1986. S. 190.

⁴⁰⁷ Schweitzer, Albert: *Stosunek czlowieka do stworzenia*. In: Schweitzer, Albert: *Życie*. 1971. S. 59.

co špatné. Morální právo, které je v nás, ujišťuje nás, že sdílíme nejen svět, který žijeme v čase a prostoru, ale že jsme také občany duchovního světa. Hume zavrhoval utilitární charakter etiky. (...) Hume říká, že člověk je jako struna, která rezonuje v harmonii s jinými. Přátelství, které vyplývá z naší přirozenosti působí, že chceme existovat pro druhé a přispívat k jak pro jeho dobro, tak pro dobro společnosti. Když vynecháme Nietzscheho (1844-1900), filosofie se nikdy neodvážila pochybovat o tom, že etika je věcí soucitu a nesení pomoci.⁴⁰⁸

Schweitzer, když chtěl ukázat situaci člověka XX. Století, řekl, že člověk je jako ten, který pluje na loďce života. Potřebuje mít s sebou potřebné věci, aby zvládl náročnou plavbu. A sám musí také umět veslovat. Člověk je však slabý, proto se snaží odlehčit svou loďku života a omylem vyhazuje to, co je mu nezbytně potřebné. Kdysi jsme se snažili o to, aby člověk byl dost silný a zvládl život. Dnes jen odlehčujeme jeho loď a člověk není schopný doplout k cíli.

Dovolím si uvést citáty z Korczakova díla, ve kterých Korczak průběžně poukazuje na další práva dítěte.

Dítě má právo chtít, připomínat se, žádat - má právo vyrůstat a dospívat a v dospělosti rodit ovoce.⁴⁰⁹

Dítě má právo na tajemství; nevy nucuj je ani prosbami, ani lstí, ani hrozbou - všechny způsoby budou stejně nevhodné - nepřiblíží, spíše ti dítě vzdálí. Musíme děti přesvědčit, že máme úctu vůči jejich tajemství, že otázka Můžeš mi říci? neznamená Musíš. Na moje: Proč? at' neodpoví vytáčkou, ale upřímným: Já to říci nemůžu. Někdy vám to řeknu. Nikdy vám to neřeknu.⁴¹⁰

At' dítě hřeší. (...) Protože nebloudí-li v dětství a nenaučí-li se potýkat se s dohledem a ochranou, vyroste z nedostatku příležitostí v pasivně morálního jedince, nikoliv aktivního člověka na základě silných pohnutek.⁴¹¹

⁴⁰⁸ Schweitzer, Albert: *Problem etyki w wyższym stadium rozwoju mysli ludzkiej. Odczyt wygłoszony we Francuskiej Akademii Nauk 20. października 1952.* In: Schweitzer, Albert. *Zycie 1971.* S. 25-26.

⁴⁰⁹ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Internát. Kapitola 10.* In: Janovský. S. 50.

⁴¹⁰ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Internát. Kapitola 54.* In: Janovský. S. 66-67.

⁴¹¹ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Internát. Kapitola 60.* In: Janovský. S. 69.

*Dítě má právo zalhat, vymámit, vynutit si, ukrást. Ono nemá právo lhát, mámit, vynucovat si, krást.*⁴¹²

*Dovol dětem upřímně se svěřovat se svými city, které neodpovídají svatým příkázáním.*⁴¹³

*Výjimečné děti at' mají, se souhlasem ostatních, výjimečná práva.*⁴¹⁴

*Výjimky. Někdo si nemůže zvyknout, někdo se vymyká právu. Soudní rada může pro něho udělat výjimku do doby, kdy sám požádá, že už nechce.*⁴¹⁵

*Děti si stěžují právem.*⁴¹⁶

*Dítě má právo na to, aby jeho problémy byly seriózně chápány a spravedlivě posuzovány.*⁴¹⁷

*Léta práce potvrzovala stále jasněji, že děti si zaslouhují úctu, důvěru a dobrotu, že je milé žít s nimi v příjemné atmosféře klidu, veselého smíchu, prvního s chutí vynaloženého úsilí, prvního údivu, čistých, světlých, milovaných radostí, že práce jde od ruky, přináší ovoce je krásná.*⁴¹⁸

*Možná, že se děti opravdu tak příliš neliší od dospělých, jenom jinak žijí a mají jiná práva?*⁴¹⁹

⁴¹² Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Internát. Kapitola 60. In: Janovský. S. 69.*

⁴¹³ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Internát. Kapitola 62. In: Janovský. S. 70.*

⁴¹⁴ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Letní tábory. Kapitola 41. In: Janovský. S. 93.*

⁴¹⁵ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Domov siroteků. Kapitola Výjimky. In: Janovský. S. 118.*

⁴¹⁶ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Domov siroteků. Kapitola 1. In: Janovský. S. 96.*

⁴¹⁷ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Domov siroteků. Kapitola Kamarádký soud. In: Janovský. S. 115.*

⁴¹⁸ Korczak, Janusz: *Právo dítěte na úctu. In: Janovský. S. 178.*

4. 7. Právo na soud

4. 7. 1. **Dětský kamarádský soud v Domově sirotků.**

Dítě je před soudem především oceňováno.

Korczak ve své úctě vůči důstojnosti člověka, připisoval soudní instanci velký význam. A to v tom smyslu, že člověk musí být něčím nebo někým posuzován a musí existovat určitý řád, kterým se toto posuzování řídí. Jinak řečeno - člověk musí být *objektivně oceněn*. Korczak nevěřil na žádnou "objektivitu", ale věděl, že tam, kde je ponížena důstojnost člověka a tam kde se děje člověku křivda, tam je třeba zasáhnout. Velmi jednoduše řečeno, dětem muselo být jasné, co se nesmí. *Nesměli jsme ubližovat děvčatům a nikomu, kdo byl slabší* - řekl jeden z jeho bývalých svěřenců. Zygmunt Bauman to vyjádřil slovy: *Neprojevuje se ani tak nespravedlnost, jako touha po moci.*⁴²⁰ Korczakovi šlo o omezení panovačnosti, tedy o omezení touhy po moci. Člověk, když cítí svou moc, svou převahu nad druhým je schopen udělat ty nejhorší věci. Nemusí být ani tak zlý, ani žádný kriminalista, ale když má *moc* dostává se na jinou úroveň svého jednání. Když *moc* je mu odebrána, je opět slušným a spravedlivým člověkem. Korczak se postavil proti všeobecnému mínění, že dítě (člověk) křivdí druhému (je panovačné), protože má komplex méněcennosti. Pocit méněcennosti u dítěte, neviděl jako něco zlého. Spíš jako přínos pro dítě, protože si uvědomuje své slabosti a díky tomu může být pokornější. Když se v dítěti projeví agresivita, není ani tak z komplexu méněcennosti, ale, že došlo k poznání, že může mít nad druhým *moc*. Díky této *moci* se může dostat do kolektivu a může být bráno vážně.

Případ osmileté Łajci (Łajky) Milberg,⁴²¹ (její příběh - viz Příloha) ukazuje na jednu z Korczakových pozoruhodných výchovných metod. Téměř s chirurgickou precizností, jemně a opatrně z duše malého děvčátka odstraňuje obavy a strach z okolí a jemně ji *infikuje* pocitem *moci*, jen proto, aby si její duše vytvořila

⁴¹⁹ Korczak, Janusz: *Když budu znovu malý*. In: Janovský. S. 144.

⁴²⁰ Bauman, Zygmunt. *Korczak-Bulletin*. Mai 2003. S. 24

⁴²¹ Zyngman, Israel (Stasiek): *Dzieci doktora Korczaka*. 1989. S. 187.

protílátky, aby *moci* nepodlehla. Łajcia Korczaka podala k soudu, najednou pocítila blahodárnou "moc", ale necítila se v té roli dobře.

Korczak jako lékař používal ve svých pedagogických metodách identický postup, jaký je běžný v medicíně. Připomínal, že pedagogika zaostává za medicínou (žádal, aby pedagogika převzala od medicíny přesné pozorování pacienta a přesného průběhu jeho nemoci). Když zbijeme neposlušné dítě, je to stejné, jako bychom zbili člověka, kterého stále bolí žaludek a my jsme přesvědčení, že jsme mu už dali dostatek léků, aby byl zdravý, a on si dovolí, jako by nám na zlost, stále být nemocný. *Medicíně vděčím za metodu výzkumné činnosti a za disciplinovanost vědeckého myšlení. Jako lékař konstatuji příznaky: vidím vyrážku na kůži, slyším kašel, cítím, že teplota stoupla, cítím zápach acetonu z dětských úst. U jedněch si všimnu okamžitě, po skrytých pátrám. Jako vychovatel vidím také příznaky: úsměv, smutek, červenání se, pláč, zívnutí, křik, povzdech. Tak jako bývá kašel suchý, vlhký a dusivý, tak bývá pláč se slzami, lkaním a téměř bez slz. (...). Jako lékař a vychovatel detaily neznám a pozorně si všímám toho, co se zdá být náhodné a bezvýznamné.*⁴²²

Člověk se může ocenit sám (sebekontrola). Může ho soudit jeho vlastní svědomí (že se cítí trapně, že se stydí, červená se). *Z vlastní vůle, ne z přinucení, ale pod pečlivou kontrolou svého svědomí.*⁴²³

Může ho soudit neformální dětský kamarádský soud, anebo - a to je nejkrajnější případ - může být jako kriminální zločinec obviněn, stát už ne před dětským, kamarádským soudem, ale před státním soudem, který pouze trestá.

Abychom dokázali vniknout do Korczakova *soudnictví* uvedu dva velmi důležité body, které vyjadřují podstatu této jeho základní výchovné metody.

1. *Jestliže je to čin, který je hanbou pro celý ústav, rada rozhodne přišít smuteční znamení na ústavní prapor.*⁴²⁴

⁴²² Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Internát*. In: Janovský. S. 76-77.

⁴²³ Korczak, Janusz: *Teoria i praktyka*. „Szkola Specjalna“ 1925, č. 2. In: PW II. 1984. S. 128.

⁴²⁴ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Domov sirotků. Kapitolka Kamarádský soud - Neví se kdo*. In: Janovský. S. 118.

2. § 10. Soud v tom co A. udělal, nespáčil žádnou vinu, naopak vidí příklad občanské odvahy (A. jednal statečně, správně, čestně, ze šlechetných pohnutek, z čistého srdce).⁴²⁵

Pro Korczaka je mravní přestoupení *smutnou* událostí. Tento smutek musí někdo vzít na sebe, to znamená ten, kdo je vinen. Pokud se neví, kdo to je, pak je třeba našít *smuteční znamení* na ústavní prapor. Ústavní prapor je jakoby viditelným symbolem svědomí. Smutek je jevem, který má své místo ve výchově dítěte.

Korczak do dětského kamarádkého soudu zavedl také vyznamenávání dětí, přesněji řečeno možnost, že se z obviněného stane hrdina. Nejdřív dítě bylo souzeno za špatný skutek a nakonec díky soudnímu procesu, vyšlo najevo, že dítě si zaslouží nejen zproštění žaloby, ale má být i vyznamenáno. V roce 1933 u příležitosti 25. výročí vzniku *Towarzystwa Pomoc dla Sierot* (díky němu vznikl Korczakov Domov sirotků) je zmíněn následující případ. *Neslýchaná věc, a to v soudnictví: v trestním rejstříku Domova sirotků máme paragrafy, které chválí - za dobré skutky. Například § 10 - paragraf desátý. Harry si zase připomněl, že během světové války (jedná se o první světovou válku, A.B.) své jídlo dával tajně chudému vychovateli. Harry takto ztrácel na váze, proto byl podán k soudu. Soud však uznal, že Harry⁴²⁶ jednal ze šlechetných pohnutek, proto mu byl udělen paragraf deset.*⁴²⁷

⁴²⁵ Koczak, Janusz: *Jak kochać dziecko*. Část *Dom Sierot*. Kapitola *Sąd koleżeński - Kodeks*. In: DZ VII. S. 307.

⁴²⁶ Harry - Hersz (Harry) Kalisz (1909-1943) část dětství prožil v Korczakově Domově sirotků, byl prvním a pravděpodobně nejspěšnějším reportérem "Małego Przeglądu" (Malý přehled). I po odchodu s Domovem udržoval vřelý vztah. Zachoval se Korczakov dopis, který mu napsal 25.3.1942 a svědčí o dlouholetém přátelství: *Zvědavý života a lidí, bystrý, kritický, pracovitý a kamarádský - viděl jsi hodně, také hodně lidí, pokaždé jsi reagoval okamžitě a někdy i proti sobě vtipně (...)* Mohu se na vás spolehnout (řeč je také o jeho manželce Rózy roz. Minc) jako na blízké osoby a spolubojovníky. In: *Dom na Krochmalnej*. 1997. S. 103..

Harrym měl Korczak hodně problémů. Igor Newerly vzpomíná, že Harry měl 16 let a odešel do světa, za dva roky se vrátil (na černo projel Evropu, dostal se až k hranicím Afriky, byl v Palestině a v Sýrii) In: DZ XI/2. S. 424-425.

Harry Kalisz byl pak zástupcem *vedoucího Pogotowia Opiekuńczego dla Zebrzących Dzieci Ulicy* (Pečovatelská pohotovost pro žebrající děti ulice). In: *Janusz Korczak w getcie. Nowe źródła* (Pečovatelská pohotovost pro žebrající děti ulice). In: *Janusz Korczak w getcie. Nowe źródła*. 1992. S. 105. Kalisz byl také ve výboru *Towarzystwa Pomocy dla Sierot v ghetu* In: *Janusz Korczak w getcie. Nowe źródła*. 1992. S. 101.

Válku nepřežil, i když se mu pár krát podařilo deportacím uniknout.

⁴²⁷ *Dom na Krochmalnej*. 1997. S.11.

Dětský kamarádský soud v Domově sirotků, předtím na letních táborech

Myšlenka zavést dětský kamarádský soud se zrodila u Korczaka na letním táboře (r. 1904 v Michalówce), kdy jako mladý a plný vznešených výchovných ideálů zjistil, že dětské problémy se nedají řešit pouze dobrým slovem, ani nějakým poučováním a přesvědčováním, dokonce ani ne autoritativním přidělováním trestů.

Dětský kamarádský soud měl být pomocí jak dítěti, tak vychovateli, ale především dítěti. Každý vychovatel má *moc* a když s touto svou *mocí* neumí zacházet, velmi snadno ji může beztrestně zneužít. Nikdo si toho ani nevšimne (kromě ponížených dětí) a beztrestně může působit dál. Soud měl dítěti zajistit možnost ochrany, jeho důstojnosti a právo na říci, co je bolí a jak se to stalo, že to udělalo. Korczakovi nešlo o hledání viníka nebo hledání odpovědi na otázku, kdo měl pravdu. U soudu sice také často došlo k poznání, kdo měl pravdu, kdo je viníkem, a jak to řešit, ale to nebylo tím prvořadým Korczakovým úmyslem.

Přítomnost dětského kamarádského soudu byla znamením, že zde nikdo nemá takovou *moc* aby si mohl vládnout sám po svém, a nikdo zde nemá takové poznání *spravedlnosti*, aby mohl o něčem rozhodovat sám.

Dítě má právo mluvit a říci nejen svůj názor, ale i postěžovat si. Má právo říci, co ho bolí, trápí a v čem se cítí ponížené a odstrčené. Má právo se také domáhat svého. U Korczakových dětských kamarádských soudů si je třeba stále uvědomovat, že Korczak působil mezi dětmi, které pocházely téměř jen z nejnižších sociálních vrstev, často kriminogenních. Děti, které přišly do jeho domova, byly někdy svým dosavadním životem poznamenány už na celý život.

Věk 7 - 14 let Korczak a členové *Towarzystwa Pomocy dla Sierot* považovali za nejdůležitější období, kde se na jedné straně dítě dá ještě vyléčit z nejednoho výchovného problému, a na druhé straně vložit do dítěte hodnoty, které v něm natrvalo zůstanou. Dítě ve čtrnácti letech, tedy před odchodem z Domova, je už natolik mravně silné a má natolik rozvinutou svou vlastní vůli, že je schopno uchovat si hodnoty dobra po celý život. Pokud by i sešlo na scestí, je schopno

Jubileusz 25-lecia Towarzystwa "Pomoc dla Sierot" - jeho slavnostní valné shromáždění se konalo v Domově sirotků dne 26.11.1933 (výňatky ze stenografického zápisu a z dalších zpráv připravených u této příležitosti byly tištěny v „*Malym Przeglądzie*“ (Malý přehled).

přijít na to, že je na scestí, a pokud by se rozhodlo žít slušně, v čtrnácti letech má v sobě už dost síly, aby se i po pár letech bloudění, zase vrátilo na správnou cestu.⁴²⁸

U Korczaka byly děti, kterým zemřeli rodiče, pak děti, které sice rodiče měly, ale tyto nebyli schopní jim zajistit minimum životních podmínek, dále děti, které rodiče týrali a vykořisťovali. Sociální citění vedlo Korczaka už jako studenta k tomu, aby se angažoval jednak v šíření osvěty (jeho účast v Czytelniach), jednak v konkrétní sociální pomoci. Už v roce 1900 se stal členem charitativní organizace Towarzystwo Kolonii Letnich, zkratka TKL (i když je studentem, pravidelně platí členský příspěvek). O této organizaci se vyjádřil už rok předtím v roce 1899 ústy jednoho dítěte: *Říkám vám, je to svatá instituce, instituce bez jediného ale.*⁴²⁹ Když se pak účastnil letních táborů organizovaných TKL, kritizoval, že se dítě váží před táborem a po táboře, a podle toho se posuzuje, zda jeho pobyt byl pro něho přínosným. Korczak však především oceňoval, že dítě se rozvíjí duchovně.

Soud může být také chápán, buď jako trestání pachatele, nebo jako ochrana slušných lidí. Korczakovi šlo o něco víc. Korczak zavedl ve svém sirotčinci soud, aby chránil dětskou důstojnost, a zároveň, aby děti věděly, že dobro je chráněno. Když byl dětský kamarádký soud zaveden v Domově sirotků, měl Korczak už téměř desetiletou praxi v této oblasti.

Korczak jako vychovatel nikdy nic nechtěl řešit sám, z pozice vychovatelovy moci. Proto se obracel na děti, jak ony ten svůj problém vidí.

Byl přesvědčen, že dítě se polepší, *ne díky učení, co je správné a nesprávné*, ale díky tomu, *že se vžije do určité situace*. Zážitek a cit jsou nejdůležitějším výchovným prostředkem. To, co jsme jednou cítili jako dítě, to zůstává v člověku navždy. To, co jsme zažili jako dítě, má dopad na celý náš život. Pamatujeme si, že jsme byli šťastní, i když už nedokážeme říci proč. Vyhýbáme se nepříjemným vzpomínkám, obcházíme určitá místa, nechceme se setkat s určitými lidmi, i když nedokážeme vysvětlit, proč.

⁴²⁸ Protestantská církev má pro děti do čtrnácti let konfirmaci, Židé pro dvanáctileté chlapce bar-micvu.

⁴²⁹ Korczak, Janusz: *U Wujcia*, „Czytelnia dla Wszystkich“ 27.4.1899, č. 17.S. 1. In: DZ III/1. S. 122.

Problém dětského kamarádkého soudu – to, jak má fungovat a co vše má řešit a jak má řešit, nevydal v nějaké zvláštní suchopárné příručce, ale ve své nejúspěšnější a nejcitlivější knize *Jak milovat dítě* v části věnované Domovu sirotků. Většinou, neznalí tohoto detailu, jsme zvyklí hledat paragrafy ohledně dětského soudu v knize *Právo dítěte na úctu*. Zde máme plné znění tzv. Ženevské deklarace z r. 1923, kterou Korczak citoval, když z ghetta psal výzvu na adresu křesťanů.

Podstatu dětského kamarádkého soudu vysvětlil následovně:

Jestliže někdo udělá něco špatného, nejlepší je mu odpustit, čekat, až se polepší. Ale soud musí chránit lidi nesmělé, aby je neobtěžovali silní, soud musí bránit svědomité a pracovité, aby jim nepřekáželi lajdáci a lenoši, soud musí dbát, aby byl pořádek, protože nepořádek nejvíce ubližuje dobrým, nesmělým a svědomitým lidem.

Soud není spravedlností, ale musí o spravedlnost usilovat, soud není pravdou, ale po pravdě touží. Soudci se mohou mýlit. Soudci mohou trestat činy, kterých se sami dopouštějí, říci, že špatné je to, co také sami dělají. Ale je hanbou⁴³⁰, jestliže soudce vědomě vyhlásí lživý rozsudek (Hańbą jest, gdy sędzia świadomie⁴³¹ wydaje wyrok kłamliwy.⁴³²

Jak došel k přesvědčení, že kamarádký soud může být vhodnou metodou k výchově?

V 1904 r. jako dvaceti šestiletý student medicíny se poprvé zúčastnil chlapeckého letního tábora v Michalówce, a to v roli vychovatele (kdysi vychovateli říkali dozorce).

Věřil, že výchovou se dá ovlivnit jak sociální nespravedlnost, tak mravní úroveň člověka. Věřil, jak v mluvené slovo (osvětové přednášky, poučování), tak v psané (psal články na téma výchovy, tiskem tehdy vyšla už jeho první kniha *Dzieci ulicy* (Děti ulice) - r. 1901, další dvě se měly brzy ukázat: *Koszalki, opalki*

⁴³⁰ Doslovně v polském originálu: *Ale hańbą jest, gdy sędzia świadomie wydaje wyrok kłamliwy.*

⁴³¹ Polské *świadomie* znamená: s vědomím, zároveň před svým svědomím.

⁴³² Korczak, Janusz *Jak milovat dítě*. Část *Domov sirotků*. In: Janovský, 1986. S. 115-116. Polský text In: DZ.VII. S. 298.

(Páté přes deváté)⁴³³ v r. 1905 a *Dziecko salonu* (Dítě salónu) v r. 1906. Jeho tehdejší utopické představy o výchově mu dodnes jeho někteří kritici zazlívají. Když se však Korczak setkal s dětmi tváří v tvář, viděl, že dítě a jeho výchova je mnohem náročnější. Vůči moudrým pedagogickým teoriím, i kdyby pocházely od nejvýznamnějších pedagogů, měl své výhrady. Dítě viděl vždy jako neopakovatelný jev, který si vyžaduje neopakovatelný způsob zacházení.

Dítě viděl nejen jako někoho, koho je třeba vychovat. Na dítě se díval jako na bytost, za kterou jsme odpovědní jako za celé lidstvo. Když ponižujeme dítě, ponižujeme celé lidstvo. Když ponižujeme dítě, narušujeme určitou rovnováhu dobra ve světě. Dítě své doby vnímal jako bytost, která trpí jak sociální, tak mravní nouzí. Obě měly pro něho stejnou váhu. Jako lékař se snažil dítěti vrátit zdraví tělesné, ale zároveň duchovní, nejen v oblasti psychické, ale v jeho lidské podstatě a jeho důstojnosti.

Korczakovo sociální cítění je zřejmé nejen v jeho tehdejších *programových* článkách a jeho knihách, ale také v členství v mnoha organizacích. Od r. 1900 do r. 1915 (s malými přestávkami) se jméno Henryk Goldszmit nachází v seznamech členů Towarzystwa Kolonii Letnich⁴³⁴ (Společnost letních táborů), od r. 1902 byl členem Warszawskiego Towarzystwa Higienicznego (Varšavská zdravotní společnost) a od r. 1908 členem *Towarzystwa Pomocy dla Sierot* (Společnost-Sdružení Pomoc sirotkům)⁴³⁵ a od 6. 6. 1909 byl členem jeho výboru.⁴³⁶

⁴³³ Název Korczakovy knihy *Koszalki opalki* přeloženy do češtiny jako *Páté přes deváté* se objevuje v jediné v seznamu Knížní práce Janusze Korczaka na závěr knihy Julia Janovského *Janusz Korczak*. 1986. S. 199.

⁴³⁴ Prostřednictvím Towarzystwa Kolonii Letnich (Společnost letních táborů) děti z nejchudších rodin byly posílány na letní tábory především do několika středisek. Byla to *Michalówka* u Mairćině pro židovské děti, děvčata a chlapečci se zde střídali po turnusech, *Zofiówka* pro křesťanská děvčata a *Wilhelmówka* pro křesťanské chlapečci v obci Daniłowo-Błędnica a ozdravný tábor *Hipolita Wawelberga* v Ciechocinku jako jediný určen jak pro křesťanské, tak židovské děti. Na táborech pro židovské děti bylo zohledněno košerní jídlo.

⁴³⁵ Statiny *Towarzystwa Pomocy dla Sierot* byly přijaty 23.5.1907. Tato společnost začala působit od roku 1908. Byla to charitativní společnost, která sbírala prostředky a hledala řešení jak pomáhat židovským neplnoletým sirotkům v sociální nouzi. Díky ní byl v r. 1912 postaven a udržován z dobrovolných sbírek a milodarů Domov sirotků v ul. Krochmalné 92 ve Varšavě, který Korczak vedl celých třicet let až do tragického konce.

⁴³⁶ Zvolením Korczaka členem výboru, se téměř okamžitě změnil dosavadní způsob práce, který se dosud soustřeďoval především na biologickou záchranu dítěte. Nyní, díky Korczakovi se vše změnilo a filantropie se stala široce chápanou sociálně-výchovnou záležitostí. Towarzystwo se rozhodlo postavit vlastní budovu pro sirotky. Dosavadní útulek v ul. Františkánské č. 2, vedený Towarzystwem nedostal jen nový název Domov sirotků, ale také nové výchovné metody. In: Falkowska, Maria: *Kalendarz życia Janusza Korczaka*. S. 118-122.

Rok 1904 je pro Korczakovo pedagogicko-výchovné dílo určitým zlomem. Korczak zažil osobně na letním táboře, že dítě je opravdu veličinou, že má sílu, a v davu (kolektivu) může být strženo k ponížení a k úplné degradaci své lidské důstojnosti. Uvědomil si, že tehdy může jakýkoliv vychovatelův zásah být marný. Tehdy měl za sebou určitou zkušenost s dětmi, především jako soukromý učitel, dobrovolný pracovník osvětové organizace a půjčovny knih Czytelnia, také po prvních zkušenostech své studentské lékařské praxe v dětské nemocnici. Měl prostudována veškerá tehdejší pedagogická díla, ke kterým se dokázal vyjadřovat velmi odborně ve svých člancích a měl za sebou také zahraniční cestu po stopách Pestalozziho. Teoreticky by se dalo předpokládat, že byl perfektně vybaven, aby dokázal zvládnout skupinu třiceti chlapců na táboře. Když se setkal s živým dítětem, všechny teorie byly k ničemu a děti mu začaly nejen vládnout, ale i ohrožovat.

Tento svůj první pobyt s třicetičlennou skupinou chlapců na letním táboře po létech popsal ve své knize *Jak kochać dziecko. Kolonie letnie* (Jak milovat dítě. Letní tábor). *Měl jsem za sebou deset let své doučovací praxe - na pedagogické půdě jsem nebyl zelenáčem ani začátečníkem; z psychologie dítěte jsem měl přečtených hodně knih. A přece před tajemstvím kolektivní duše dětského davu jsem stál bezmocně⁴³⁷. Bylo mi jasné, že dítě mi klade podmínky a já jsem s tím vůbec nepočítal. Byl jsem zdrcen a vyhořelý; cože, už?⁴³⁸*

Korczakovi se podařilo zvládnout situaci, a radost z fungujícího dětského společenství a následně popsat a zveřejnit v židovských novinách. *Vychovatel odhalí nádhernou skutečnost, přímo ohromující. Ta mu vynahradí veškerou námahu: objeví, jak unavená duše osudem poníženého dítěte - si vydechne, narovná se, dostane barvu, vstoupí do ní nový život a nádherně vykvete. A předtím byla tak zvrásněná, bledá a mizerná. Dítě, které se na táboře naučilo smát a nyní si už dokáže hrát se svými spolužáky, začíná také rozumět vtipu a každému se dokáže odvážně podívat do očí, bez obav se přizná k chybě, a když uslyší nazlobený hlas dospělého, už se netřese strachy - takovéto zázraky se dějí*

⁴³⁷ Neporozumění s dětmi Korczak popsal v knize *Jak kochać dziecko. Kolonie letnie*. v odstavcích 12-15. Viz Příloha

⁴³⁸ Korczak, Janusz *Jak kochać dziecko*. Část *Kolonie letnie*. Kapitolka 11. In: DZ VII. S.229-230.

v druhém týdnu pobytu dítěte na venkově. (...) Toto je pro vychovatele největší úspěch.⁴³⁹

Po návratu z tábora, Korczak udržoval kontakt s dětmi i nadále. Po létech v rozhovoru pro „Mały Przegląd“ (Malý přehled) uvedl: *Na letních táborech jsem pracoval už jako student. Na podzim mne začaly navštěvovat děti z letního tábora. V mém bytě vznikl jakoby dětský klub*⁴⁴⁰

Během svého druhého pobytu na letním táboře pro židovské děti v Michalówce v r. 1907 Korczak zavedl dětský kamarádský soud poprvé, ale už využil zkušeností z toho prvního z roku 1904. Výsledek byl úžasný.

Ještě tři dny tomu jsme měli j dva nepřátelské tábory: děti a vychovatel. Děti něco chtějí, vychovatel zabraňuje. Pak zase on něco chce a ony protestují. Děti se vzájemně obviňují a on to má řešit. Slyším - nadává mi, že jsem kulhoun, že jsem slepý rezavý pes, vzal mi klacek, strčil do mne, mléko mi vylil, vyměnil mi lžiči, sprostě mluví, rozhazuje písek, vyrušuje nás. A dál - kameny házel po psu, na Vás řekl sprosté slovo.

První hlasování: vybírají si tři soudci. Výsledek není moc šťastný - za týden hlasování opakujeme. Kdybych vybíral sám, vybral bych a jmenoval ty tři, které oni vybrali ve svém hlasování až na třetí týden. Vybrali tři nemoudřejší a nejlepší - uvažují, jak se to stalo?

Během sezóny jsme měli třicet tři soudních případů; já sám jsem osobně podal k soudu devatenáct případů: tři chlapce, že se sami bez povolení vzdálili z tábora; tři chlapce, že rušili večer v ložnici; pět chlapců, že házeli písek a šišky na pomateného Žida; jednoho, že rozbil okno; čtyři, že pili špinavou vodu, jednoho, že lhal; jednoho, že zanedbal službu; jednoho, že shodil se stolu květiny. Děti vnesly dvacet čtyři případy - a z těch šestnáct skončilo tak, že si odpustily. Náš soud rozhodl, že pět chlapců musí si za trest odsedět pět minut, dva chlapci deset minut, a dva chlapci patnáct minut. V jednom případě jsem se obrátil na soud s prosbou, aby byl zproštěn viny jeden důležitý člověk, který udeřil chlapce nevinně. A soud mi vyhověl a zprostil ho viny. Bylo čtyřicet tři

⁴³⁹ Korczak, Janusz cyklus článků pod názvem *Michalówka* v novinách „Izraelita“ 1904, č. 45. S. 526. In: *Kalendarz życia*. 1989. S. 81.

⁴⁴⁰ „Trzy kwadranty z Dr Korczakiem“ v novinách „Nasz Przegląd“ (Náš přehled) 1933, č. 41. s přílohou „Mały Przegląd“ (Malý přehled). S. 2-3. In: *Kalendarz życia*. 1989. S. 82.

případů, a jen u devíti byly vynesené rozsudky trestu. - Ó, děti, jak dokážete odpouštět, jak čestně, nezištně a s jakým zájmem plníte své povinnosti.

Před každým jídlem běží tři členná služba pro misky s vodou na ruce a další dva pro květiny na stůl. Ještě jsme ani nestihli nalít mléko do hrníčků a náš krejčí už chce jehlu, protože bude přišívát knoflíky z předešlého dne. Nemocný chlapec leží

v posteli a už dalších deset ho chce hlídat. A služba u stolu, to je to největší vyznamenání a největší čest.

Z. nahodilého davu se najednou vynořil kolektiv, který si rozumí, umí spolupracovat, dokáže si ustupovat a vzájemně se respektuje. Běda tomu, kdo by se chtěl vynášet nad druhé.⁴⁴¹

Michael Langhanky tento nový Korczakův způsob výchovy označil jako *Diskursethik anstelle der Pflicht- oder Moraletik*.⁴⁴² diskurzni etika místo etiky povinnosti a morálky.

V roce 1908 Korczak už jako lékař, v roli však především vychovatele, se účastnil letního tábora pro polské děti ve Wilhemówce. Také tam dětský kamarádský soud řešil různé problémy.

Zkuste uhádnout kolik problémů řešil soud na táboře ve Wilhelmówce během dvou turnusů.

Čtyřicet tři.

Hrozně moc. Ale když se podíváme, že dvě děti, když si v pokoji hrají, dokážou se během jediné hodiny pětkrát pohádat, postěžovat si mamince, smířit se a zase se pohádat, tak pro sto padesát chlapců na venkově během čtyř týdnů, a pak pro dalších sto padesát chlapců během dalších čtyř týdnů - to číslo není tak vysoké.

A tresty? Nejvyšší trest: dvacet minut klečení, a dostali ho pouze dva chlapci...

Kolikrát se zdálo, že chlapec se dopustil strašného činu, a když se soud na všechny detaily pořádně podíval, vina se stávala menší a menší, až nakonec úplně malinká.

⁴⁴¹ Korczak, Janusz: *Moški, Joski, Srule. Wrażenia z kolonii letniej w Daniłowic. „Świat“ č. 31, 3.8.1907. In: DZ V. S. 289-290.*

⁴⁴² Langhanky, Michael: *Die Pädagogik von Janusz Korczak. Dreisprung einer forschenden diskursiven und kontemplativen Pädagogik.* Neuwied, Krefeld, Berlin: Luchterhand, 1994, ISBN 3-472-01785-6. S. 136.

P. starší, S. a B. zničili ptačí hnízdo. V hnízdečku bylo pět vajíček.

Zničené hnízdo sami obžalovaní rozebrali do detailů, spočítali, že bylo v něm: 73 kusů peří, 280 slámek, 246 malinkých kousíčků břízové kůry, 148 koňských vlásků. Kolik námahy to stálo malého slabého ptáčka, a všechno zbytečně. A ta malá vajíčka - to jsou přece jejich děti. - Dům v troskách, děti mrtvé!

Prokurátor navrhoval nejvyšší trest, ale pak se ujal slova obhájce:

- Vážený soude. Jen se podívejte na obviněné. Jeden z nich pláče, jeden sedí celý smutný, a pokud se třetí směje, tak jen proto, že chce zamaskovat smutek. Myslíte, že by tento hrozný, a tak nemoudrý skutek udělali, kdyby věděli to, co ví nyní?

Mluvil dlouho a na závěr řekl:

- Vážený soude, ujist' uji vás, že kdyby tento ptáček mohl být zde přítomen určitě by vám řekl toto: "Chlapci mi udělali velkou, velkou křivdu, ale odpus'te jim, protože jejich trest ani nám nevrátí náš domeček, ani nám nevzkřísí naše děti. Ale poproste je, aby už to nikdy nedělali, protože i my máme srdce, které umí milovat a odpouštět". Vážený soude, nebud'te tedy horší, než ptáčci.

Rozsudek přesně zní: "Dne 3. července, v pátek po svačince, táborový soud v osobách soudců: Tarkowski ze skupiny A, Holc ze skupiny B. Antczak ze skupiny C, Faszczewski ze skupiny D a Spsychalski ze skupiny E - jednal ve věci ptačího hnízda, které zničili P., S. a B. Všichni tři se ke spáchanému činu přiznali dobrovolně..

Soud jako polehčující okolnosti zvažil:

- 1. Hnízdečko zničili poprvé.*
- 2. Udělali to ne ze špatných pohnutek a ani ne proto, aby ublížili bezbrannému a nevinnému ptáčkovi.*
- 3. Obvinění nezapírali, nelhali, ale okamžitě všechno povyprávěli.*

Soud toto vše zohlednil a rozhodl:

B. a P. budou dnes večerět zvlášť.

Protože soud nemá důkazy na to, že S. se účastnil ničení hnízda a vidí, že S. všeho lituje, rozhodl se, že S. odpustí...

Další případ byl těžší. Zde, i když se obhájce snažil aspoň částečně obhájit obviněného, byl rozsudek stejný, jako navrhoval prokurátor:

"Tento soud na tomto zasedání probíral věc ohledně mučení a zabití žáby, čeho se dopustil W. Soud vzal v úvahu, že

1) W. chtěl vidět srdce žáby, o kterém ve Varšavě slyšel od učitele a viděl to jen na obrázku.

2) W. je na táboře poprvé a je možné, že ještě nevěděl, že zde platí přísný zákaz týrání zvířat.

Proto se soud rozhodl obviněného potrestat jen lehce. Když zvážíme, kolik bolesti způsobil nevinné bytosti - určil mu trest: klečat deset minut.

Tento soud na tomto zasedání řešil také problém zabití dvou žab.

Soud zvážil to, že to Z. udělal bez jakéhokoliv důvodu, i když tvrdil, že žáby ho vylekaly, když sbíral jahody. Soud rozhodl, že bude potrestaný trestem: dvacet minut klečení. Těm, kterým by se zdál tento trest příliš vysoký, soud připomíná, jak velká byla bolest těchto mučených žab.

Soud připomíná, že platí zákaz posmívat se těm, kteří si odpykávají svůj trest, posměvačům hrozí trest dvojnásobný.

Další těžký trest: dvacet minut klečení obdržel Stasiiek, který stále přichází pozdě, po odtroubení se nikdy dosud nevrátil z lesa včas a pokaždé ho musíme hledat.

Pouze jednu věc nemohl soudit dětský soud a věc museli řešit vychovatelé.

Chlapci se šli bez povolení koupat k řece, což je nejtěžším táborovým přestupkem.

Jen si představte: rodiče svěří své dítě letnímu táboru. Už v zimě rodiče museli

pamatovat na zápis, pak na vyšetření u lékaře, bylo třeba vyhledat matriku. Pro

matku není snadné nechat domácnost a běžet na vzdálenou ulici na úřad; a co

se natrápila, zda ho přijmou, zda bude dost místa a zda se vůbec nenamáhala

zbytečně. A najednou matka obdrží informaci, že syn se utopil v řece! Toto se

stalo před patnácti léty. Od té doby je přísný zákaz chodit k řece bez dozoru. Co z

toho, že jeden z chlapců dokáže přeplavat Vislu tam a zpátky? Kdybychom mu

dnes dovolili, tak zítra nám uteče někdo, kdo plavat neumí, a máme hotové

neštěstí. Vychovatelé napsali rodičům otevřený dopis následujícího znění:

Tímto oznamujeme, že se váš syn bez dovození vzdálil z tábora a šel se koupat

bez jakéhokoliv dozoru. Prosíme, oznamte nám, jak ho máme potrestat. Řeka je

hluboká a následky takového chování si nemůžeme vzít na sebe. Podepsaní:

vychovatelé. Chlapcům jsme však slíbili, že tyto dopisy nepošleme, pokud nám slavnostně slíbí, že se do konce turnusu ani jednou nepůjdou koupat bez dohledu.

Do dnešního dne mám tyto dopisy ve svém šuplíku, na památku na pět statečných chlapců, kteří měli odvahu se k přestupku přiznat, a že měli tak silnou vůli, že i když je voda táhla, svůj slib dodrželi. Určitě z nich vyrostou stateční lidé.

Nejvíce civilních žalob (civilní žaloby jsou ty, které podávají samotné děti) se týkalo přezdívek. Sowiňského přezývají Sova, Stachlewského - Stašek, Frankowského Franta nebo Židek (...), na Janka říkají Janek rozbil džbánek (...) Někteří si z toho nic nedělají a neuráží je to. (...) Co vím, pokaždé si nakonec odpustili.⁴⁴³

Každý případ si Korczak pamatoval, a to důkladně i po létech a sledoval, jak se jeho svěřencům vedlo dál v jejich duchovním růstu. Ve svých myšlenkách, vzpomínkách, ve svém srdci je doprovázel na celé jejich stezce života. Korczak vidí každého člověka jako toho, který svým dobrem může přispět k všeobecnému dobru. Proto na nás tak působí setkání Korczaka s dospělým Perlisem⁴⁴⁴ v Izraeli. Když se po létech úplně náhodou setkali v Izraeli, Korczak si okamžitě vybavil stresovou situaci u okénka v divadle. Tehdy před léty měl o malého Perlise obavy, aby se jeho dětský cit pro spravedlnost a důstojnost v dospělosti neproměnil v pouhou agresivitu.

Korczak byl denně ponořen do *konfliktu mezi silným a slabším*. Byl to zároveň konflikt dobra a zla, ale ve světě dobro a zlo funguje na zásadě: kdo je silnější, ten vyhrává. Každému silnějšímu hrozí sejítí na scestí, v okamžiku, když si uvědomí svou moc nad druhým a tuto moc začne vychutnávat. Zneužití své síly, svůj *náskok* nad druhým, je tím, co ponižuje člověka, jak pachatele, tak oběť. Korczak vedl děti k tomu, aby uměly ovládat svou sílu, svůj *náskok*, své preference tak, aby neubližovaly. Dětský kamarádský soud pokaždé řešil nejen problém nějaké objektivní pravdy, kdo měl pravdu a kdo ne, ale řešil, jak dokáže dítě zacházet se svou silou.

⁴⁴³ Korczak, Janusz: *Józki, Jaški, Franki*. In: DZ V. S. 129 -135.

⁴⁴⁴ Případ malého Perlise jsem uvedla v části o důstojnosti a právech dítěte.

Detailní popis zničeného ptačího hnízdečka (kolik kusů peří, kolik stébel slámy, kolik břízové kůry a koňských žíní) není určen ornitologům, ale člověku jako bytosti, která se má zamyslet nad tím, kolik zla je schopen člověk, který 1) přehlídí námahu druhých a 2) si neuvědomuje, k čemu tato námaha vede - že může vést k nějakému vrcholnému štěstí, k vrcholnému dobru, přímo vrcholnému smyslu života a k smyslu naší existence. Korczak chlapcům, kteří zničili hnízdečko, především dal spočítat všechny části hnízdečka. Na základě těchto čísel vedl chlapce k poznání námahy ptáčků. Pak je vedl k poznání, k čemu to všechno bylo. Bylo to pro ptačí rodinu, pro jejich děti, pro zachování dalších pokolení, pro zachování krásy světa, na které se podílejí i ptáci.

Pták má v Korczakově výchovné metodě velmi významné místo. Pták ve srovnání s člověkem je vždy slabší, často na člověka odkázaný - zda mu člověk nasype na okno, zda ho člověk nechytí, neuvězní v kleci, zda mu nezničí hnízdečko, nevybere vajíčka. Milosrdenství nebo nemilosrdenství člověka se projeví ve vztahu vůči ptákům. Korczak měl v dětství svého kanárka, kterého měl tak rád, že kanárkovi chtěl projevit svou úctu i po jeho smrti. A právě spolu s tímto kanárkem se poprvé objevuje v Korczakovém životě problém antisemitismu. Zároveň se zde objevují veškeré mezilidské *zdi*, které oddělují člověka od člověka. Tehdy to byl u malého Korczaka problém *Ty Žid, já Polák, katolik*, nyní v naší společnosti. Ty přistěhovalec, emigrant - imigrant, já zdejší. Korczak krmil ptáky na svém okně, kdekoliv bydlel. Nejen jim dával najíst (zachraňoval jejich holou existenci), ale také pozoroval a srovnával s chováním člověka. Když ptáci zobáčkem t'ukali na jeho okno, přítomným vysvětloval, že to není nějaké přátelské gesto z jejich strany, ale ptáci si jen sbírají zbytky lusků nalepených na okně. Korczak v každém vztahu člověka (i vůči ptákovi, vůči žábě, dokonce vůči vši) vůči slabšímu viděl problém *silný - slabý*. Pro Korczaka bylo ve výchově podstatné, zda dítě dokáže mít úctu vůči slabšímu, protože věděl, že v dětství začíná klíčit v člověku jeho celoživotní postoj: jeho umění zacházet s druhým, umění si cenit námahy u druhého, umění vidět smysl existence u druhého. A to nejen z nějakého objektivního společenského hlediska, ale z hloubi srdce a z citových pohnutek. Chlapci, kteří zničili hnízdečko, nebyli souzeni za žádnou ekonomickou škodu, ani za přestoupení nějakého předpisu (nikde neviděli nápis *zákaz ničení ptačích hnízd*), ale byli souzeni za porušení lidské důstojnosti a zneužití toho, že *si něco tak strašného dovolili, jen proto, že byli silnější*. I když

bylo zde zničeno pouze jedno jediné ptačí hnízdo, a pouze pět vajíček, tedy ani ne malých vylíhnutých ptačátek, stalo se něco hrozného. Takto Korczak na tuto událost nazíral a viděl v ní problém *lidské důstojnosti*. Základní otázka u celého tohoto soudního líčení vlastně zněla: Stalo se něco, nebo se nic nestalo? Jedinou škodu zničeného hnízdečka mohl by někdo vidět pouze v tom, že, že bude zpívat o pět ptáčků méně, a k tomu se ještě neví, zda by se vůbec z vajíček vylíhly. Ptáků máme dost. Často až příliš a dělají také dost škody. A proč ptáci byli tak hloupí a hnízdo si udělali na dětem přístupném místě? Korczak z této události udělal filozofický problém tykající se lidské důstojnosti.

Obhájce, který u soudu chlapce bránil, nepoužil nic z *tržní ekonomiky*. Obhajoval je z úplně jiného důvodu - že jeden pláče, jeden je smutný, a jeden i když se směje, je to jen maska. Kdyby věděli to, co ví nyní, neudělali by to. Co chlapci *věděli* nyní lépe, než před zničením hnízdečka? Bylo to pouze jen to, že uměli vyčíslit ptačí stavební materiál? Chlapci byli ve svém nitru existenčně zasaženi. Jen tolik, a zároveň až tolik. Být existenčně zasažen v srdci. Martin Buber by řekl: "Něco se v nich zachvělo". Dva z nich dostali trest, že nemohou večeřet spolu s jinými, že budou jíst sami. Třetímu bylo odpuštěno, protože nebyly dostatečné důkazy. Nebylo řečeno, že nenese odpovědnost za zničení hnízda, ale že nebyly důkazy, to znamená mohlo být tak i tak, ale soud bez důkazů se musí přiklonit k alternativě, že chlapec je bez viny. Soud respektoval svědomí chlapce, a měl odvahu to nechat na něm. Chlapec oficiálně byl brán všemi jako nevinný. Trest *dnes budou večeřet zvlášť* vyjadřoval ošklivení si činu, který poskvřnil důstojnost člověka a proto potřebuje určitý čas, určitou samotu, určité oddělení, určitou izolací, aby se jeho důstojnost vrátila *do celku*. Děti, které večeřely spolu nebyly spolu jen náhodou, ale proto, že byly *toho hodny*. U večere odizolovaní chlapci, sice jen u večeře, nebyli *hodni* být s ostatními. Korczak ty ostatní spolu-večeřící nedával za vzor. Kdo ví, zda mezi nimi neseseděl také někdo, kdo zničil hnízdo, jen se na to nepřišlo. Přesto chlapci večeřeli v izolaci, aby bylo jasné, že na zlo je třeba reagovat. Tato událost měla místo na táboře pro křesťanské děti ve Wilhelmówce⁴⁴⁵. U křesťanů stejně jako u Židů platí *hříšníka oddělit od jiných*. U

⁴⁴⁵ Korczak, Janusz: *Moški, Joski, Srule. Sprawa o gniazdo, o żabe, o kapiel. Daj nos, Dajnowski*. In: DZ V. S.129-135.

Tehdy dětský kamarádský soud řešil také dětské nadávky a překrucování jmen. Mezi jinými se řešila nadávka na adresu Frankowského *Frankowski - Franek, Židek*. Korczak to vyřešil tím, že

Židů je na všedním pořádku respektování toho co je *košer* a co *košer* není (to se týká jak poskvrněných věcí, tak poskvrněného člověka). U křesťanů toto rozdělení na čisté a nečisté se rozmyšluje pod pojmem lásky, odpuštění a zásady *nesoudit, abych nebyl souzen*.

Pozoruhodný je třetí případ soudního líčení, o kterém Korczak pojednává ve stejné kapitole. Je to případ chlapců, kteří se šli sami bez dozoru koupat. Byl tak závažný, že nebyl svěřen dětskému kamarádskému soudu, ale řešili to vychovatelé. Vyřešili to neobvyklým způsobem, poslední slovo dali rodičům. Hlas rodiče u Korczaka je tím nejdůležitějším hlasem ohledně výchovy. (Proto se Korczak tolik věnoval odpovědnosti rodičů). Korczak a další vychovatelé, když probírali problém neposlušných kluků, kluky vedli k pochopení rodičovské lásky a pochopení jejich odpovědnosti za ně. V dopisu, který měli obdržet rodiče nebylo uvedeno, co všechno museli zažít vychovatelé, kolik strachu a nejistoty, když se najednou chlapci ztratili. Vše se koncentrovalo kolem rodičů. Hlavně kolem matky. Vychovatelé nikoho z chlapců nepotrestali, ale obrátili se na rodiče, aby trest určili oni sami. Kdyby vychovatelé měli odvahu sami od sebe a jen podle svého mínění, chlapce potrestat, jakoby zneužili důvěru rodičů, kteří jim děti svěřili a žádný trest by nebyl úměrný tomu, co se stalo. Protože trest působí jako *očištění z viny* a jako *vyrovnání křivdy*, vychovatelé neměli právo o tomto případě rozhodovat. Vychovatelé neměli právo rozhodovat, protože tento případ přerůstal jejich kompetence. Porušili by tím *pouto rodiče-děti*. Dopisy rodičům nebyly poslány, protože *pouto rodiče-děti* se vrátilo do původního stavu, a to díky tomu, že chlapci slíbili nápravu a slib mužně dodrželi.

Zavedení dětského soudu a s tím související dětské samosprávy (parlamentu) v polských dějinách nebylo něco úplně nového. V r. 1773 v Polsku vzniklo něco jako první ministerstvo školství tzv. Komisja Edukacji Narodowej, a ta v r. 1783 doporučovala zavedení jednorázově povolávaných školních kolegiálních soudů, k

stačilo, že si děti odpuštěly. Korczak o této nadávce "Franeek - Židek" píše ve knížce popisující spíš prostředí židovských dětí než polských. Toto uvádí proto, aby židovské děti dokázaly si ocenit význam odpuštění, dokonce odpuštění nadávky na adresu jejich kofenů. Téměř nikde se neuvádí, neobjevila jsem to ani u Korczaka, že v r. 1881 (Korczak měl tehdy tři nebo čtyři roky) ve Varšavě se konal pogrom Židů. *Během katolické mše v první vánoční svátek (A.B. :1881), najednou mezi nimi vznikl chaos a panika - zahynulo dvacet osob. Byl z toho obviněn Žid a začala zuřiti nenávist, která trvala další tři dny. Během pogromu bylo zavražděno dvanáct Židů. Materiální škody byly odhadnuty na 1 milion rublů. Policie zasáhla teprve na třetí den.* - Staženo z internetu dne 11.1.2008 http://www.badacz.org/izrael/zydzi_w_polsce/dzieje_zabor_rosyjski.html

řešení místních problémů. Byly pro to dvě špičkové autority ve věci vzdělání a výchovy, a to Stanislaw Staszic a Hugo Kollataj. Jednalo se tehdy o školní kolegiální soudy, které nebyly trvalými institucemi, jejich rozsudek měl pouze místní význam a nebyl závazný. Na začátku 19. století takovýto soud existoval na univerzitě ve Wilnu, i když území bylo pod ruskou nadvládou (určitá samospráva univerzity byla možná jen díky silnému polskému národnostnímu citění jak tamních profesorů tak studentů). Během tajného hlasování si studenti měli určit pět soudců. Zasedání se měl účastnit také učitel, ale bylo mu doporučeno, aby do věci nezasahoval. Známý byly školní soudy především v Nowogródku a w Krzemieńcu. Toto uvádí Silvie Ungermannová ve své knize *Die Pädagogik Janusz Korczaks*. Dál Ungermannová uvádí Bronislawa Trentowského⁴⁴⁶ (1808-1869), polského pedagoga, který už před Korczakem poukazoval na výchovný charakter dětských samospráv, a to jak dětského parlamentu, tak dětského kolegiálního soudu, jehož cílem by nebyl trest, ale odpuštění. *Trentowski vytýčil cestu, na kterou o pár desetiletí později nastoupil Korczak. Oba tito pedagogové dali dítěti právo podílet se na své legislativě, soudnictví a exekutivě.*⁴⁴⁷

Dětský kamarádký soud v sirotčinci v ul. Krochmalné svůj psaný kodex sice obdržel teprve po návratu Korczaka z první světové války, ale v sirotčinci běžně fungoval přinejmenším už dva roky. To jak fungoval a jakými paragrafy se soud řídil, Korczak shrnul v poslední čtvrté části své knihy *Jak kochać dziecko. Dom sierot*.

V části věnované dětskému soudu napsal: **KAMARÁDSKÝ SOUD.**⁴⁴⁸ *Jestliže neúměrně mnoho místa chci věnovat soudu, pak je to z přesvědčení, že soud se může stát zárodkem zrovnoprávnění dítěte, vede ke konstituci, nutí k zveřejnění*

⁴⁴⁶ Bronisław Ferdynand Trentowski (1808-1869) z politických důvodů musel odejít do zahraničí, přednášel na německých univerzitách, mezi jiným ve Fryburgu, kde byl Velkým Mistrem lože "Zur edlen Ansicht". Psal polsky a německy. V oblasti pedagogiky byl spíš teoretikem a filosofem.

⁴⁴⁷ Ungermann, Silvia: *Pädagogik Janusz Korczaks. Theoretische Grundlegung und praktische Verwirklichung 1896-1942*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh in der Verlagsgruppe Random House GmbH, München, 2006. S.133-135.

⁴⁴⁸ *Kamarádký soud v Domově sirotků je věcí všech jeho obyvatel, tedy jak dětí, tak i personálu. Kamarádký soud projednává prohrěšky a konflikty dětí personálu. Výroky ohlašuje podle kodexu soudů (...) Děti poslochájí platné zákony, nikoliv personál. (Řád Domova sirotků).*

deklarace práv dítěte. Dítě má právo na to, aby jeho problémy byly seriózně chápány a spravedlivě posuzovány. Doposud všechno záviselo na dobré vůli nebo špatné náladě vychovatele. Dítě nemělo právo protestovat. S despotismem je třeba skončit ⁴⁴⁹

Dětský kamarádský soud začal zasedat z iniciativy Korczaka na letním táboře v Michalówce. Zážitky z táborů a problémy, které bylo třeba řešit popsal v knize *Moški, Joski i Srule* věnované židovským dětem. Kniha vyšla v r. 1910. Měla velký ohlas a Korczak se za svého života dočkal jejich tří vydání (1910, 1922, 1934), kromě polského originálu, dvakrát vyšla v ruštině v Wilnu (1911) a v Petersburgu (1915), v jidiš (1921) v brožurce pod názvem *In dorf Michajlowka* a v hebrejštině (r. 1935) v čítankách pro 3. a 4. třídu (kromě toho úplně na začátku, před knižním vydáním vycházely na pokračování v novinách pro děti *Promyk* (Paprsek). Téměř paralelně s *Moškami, Joskami a Srulami* připravoval knihu věnovanou polským dětem *Józki, Jaški, Franki* (vyšla v r. 1911, 1922, 1930) z letních táborů ve Wilhelmówce. Korczak se letních táborů účastnil v roce 1904, 1907 a 1908. Když byl ředitelem Domova sirotků v ul. Krochmalné, okamžitě začal usilovat o vlastní táborové středisko, co se nakonec podařilo v r. 1921 v Goclawku. Bylo to středisko tzv. *Rózyczka* (Růžička). Naposledy tam byl s dětmi v létě 1940. To už byla válka. Korczak se na jaře 1940 obrátil na vedení CENTOSU (Židovská organizace, která se starala o židovské dětské ústavy) s prosbou:

Kdo ví, zda to není naše poslední šance, aby se děti proběhly po lese. Aby se nadýchaly čerstvého venkovského vzduchu a těšily se z čerstvé trávy. Chtěl bych je zavést do Goclawka. Máme tam svou vlastní budovu. Vezmu i další děti. Jen mi dejte výbavu, personál a jídlo. To mohou být naše poslední prázdniny. ⁴⁵⁰ Na tomto posledním táboře měly děti stále svůj kamarádský soud. Jedenáctiletá Felunia Frydman vypráví o různých výtržnostech, větších a menších, kterých se dopouštěly děti, především ty, které zde byly poprvé. Uvádí také soudní paragrafy,

⁴⁴⁹ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Domov sirotků. Kapitola Kamarádský soud.* In: Janovský, 1986. S. 115.

⁴⁵⁰ Lewin, Aleksander: *Gdy nadchodzil kres. Ostatnie lata zycia Janusza Korczaka.* Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, 1996. S.51.

které vynášel kamarádský soud za tyto přestupky. Ale drobné problémy, které se sem tam objevovaly, jí nedokázaly zničit radost z tábora, v blízkosti Pana Doktora⁴⁵¹, dokonce jeho symbolické na zadeček bylo příjemné. Takováto nálada vládla v Gołlawku toto poslední léto.⁴⁵² Dětský kamarádský soud doprovázel Korczaka od prvního tábora v r. 1904 v Michałowce pro židovské chlapce, až do posledního tábora v r. 1940 v Gołlawku pro židovské sirotky, (s kterými zahynul pár kilometrů na jih od Michałowki).

Když Korczak vydal knížku *Moški, Joški i Srule* a v ní popsal různé zážitky chlapců na táboře (a jak je řešil dětský soud), ozvala se nejrůznější slova kritiky, jedni byli šokováni, jiní nadšeni. Samotný název byl velmi odvážný. Dát do názvu knihy jméno Mosiek jako první, nebylo zvykem. Jméno Mosiek bylo určitou urážkou a stigmatem židovského dítěte. Někteří psali: *Divný název... Tak divný, že když byly první úseky této knihy tištěny v dětském časopisu Promyk (Paprasek), zvedl se křik. Ti, kteří neznali autora, v názvu cítili antisemitismus, jiní to brali jako nevkusný žert, a ještě jiným vadilo, že v časopisu pro polské děti se najednou objevily postavy obecně uznávané jako cizí a antipatické. Někteří se údajně obrátili dokonce na samotného autora, aby změnil název, ale bezvýsledně. Stačilo si knihu přečíst, aby se každý přesvědčil, že obavy jsou zbytečné. Tento název, složen ze tří nejčastěji se vyskytujících (ale také nejvíc vysmívaných) jmen židovských chlapců spolu s nejoblíbenějšími polskými chlapeckými jmény, jako Józki, Jaški, Franki byl vizitkou Korczakova myšlení.*⁴⁵³

Knihy, které Korczak věnoval zážitkům z táborů, si mezi čtenáři získaly velkou popularitu. Władysława Weychertówna přímo napsala, že *Moški, Joski a Srule* vítězně dobývají srdce čtenářů. Plnily nejen své literární poslání mezi dětmi, ale zároveň pomáhaly překonat národnostní předsudky. Dosud se nikdy žádné židovské dítě neobjevilo v knize jako hrdina. Dalo by se to vysvětlit tím, že se asi všichni báli odradit malé antisemity. A zatím se ukázal opak, i v antisemitském prostředí se tato kniha stála velmi oblíbená. *Malí Moškové, Joskové a Srulkové se začínají malým čtenářům líbit. Autor nemoralizuje, a na dětské duše působí bez*

⁴⁵¹ Pojem *Pan Doktor* vyjadřoval nejvyšší úctu vůči osobnosti Janusze Korczaka. Igor Newerly, osobní Korczakův sekretář a autor knih věnovaných Korczakovi vždy podotýkal, že obě slova děti vyslovovaly jako jedno, byl to Pandoktor.

⁴⁵² Lewin, Aleksander: *Gdy nadchodził kres*. 1996. S. 53.

⁴⁵³ DZ V. S. 362.

jakéhokoliv násilí. Má umělecký cit, a ten působí. Zároveň reagovalo a to velmi energicky pedagogické prostředí, protože děti začaly napodobovat dětský táborový soud. Mortkowiczová, která byla odpovědná za vydávání dětských knih, napsala, že kniha byla nejen správně pochopena a prožívaná, ale děti si autorovy nápady vzaly do života doslovně.⁴⁵⁴

Towarzystwo Kolonii Letnich ve své roční zprávě na téma letních táborů vzpomíná na prozatímní dětský soud, který sem tam byl povoláván k řešení problémů. Okamžitě se našli jeho nadšenci a začali ho zavádět na své školní půdě. Našli se však pedagogové, kteří byli proti. Pedagogická sekce Svazu polských učitelů dne 25.1.1910 svolala zasedání ohledně tohoto problému. Mladí čtenáři knížky *Moški, Joski i Srule* fascinováni táborovým soudem si sami od sebe začali organizovat školní soud; obviňovali, obhajovali a vynášeli rozsudky, bez jakékoliv kontroly vedení, tak jak to bylo v záměru. Korczak bránil svou koncepci táborového soudu, ale v diskusi rozhodně převládaly názory proti, mezi jinými proti byla také Stefanie Sempołowska.⁴⁵⁵

Pro děti byl kamarádský soud tak přirozený, že Korczak ve svém *Pamiętniku* (Památniku) psaném v ghettu, vzpomíná humornou událost právě v souvislosti s tímto soudem. *Jakýsi Josek, už si nepamatuji který, protože jich byla spousta, nemohl vyřešit úkol z matematiky. Trápil se dlouho, až nakonec prohlásil: dávám mu paragraf tři.⁴⁵⁶* Tato událost byla tak vtipná, že jeden z týdeníků ji uvedl jako vtip.⁴⁵⁷ Paragraf tři byl pro všechny symbolem něčeho, co se nedá vyřešit. Zněl: § 3. *Soud neví, jak tomu opravdu bylo, proto rezignuje na další souzení.⁴⁵⁸* Korczak vnímal celý personál jako výchovně důležitý. V každém viděl vychovatele, který ovlivňuje dětské prostředí a přispívá k harmonickému růstu dítěte. Věděl, že důstojné zacházení se všemi a přátelská atmosféra, zamezuje kriminalitu. *Na naše porady na Krochmalné pokaždé zveme jak dozorce, tak naši pradlenku. A to ne proto, abychom jim udělali radost, ale zveme je jako experty, aby nám pomohli a poradili tam, kde řešíme nějaký obtížný problém a bez jejich pomoci by obdržel paragraf tři.*

⁴⁵⁴ Vysvětlivky ke knize Korczak, Janusz: *Moški, Joski, Srule*. In: V. S. 321.

⁴⁵⁵ Sprawozdanie z Sekcji Pedagogicznej PZN. „Nowe Tory“ (Nový směr) 1910, sešit 2. S. 2. In: DZ V. S. 360.

⁴⁵⁶ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 83.

⁴⁵⁷ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 83.

⁴⁵⁸ přesné znění celého kodexu viz. Příloha.

Kamarádský soud se konal také v ghettu, o čem svědčí zápis v *Pamiętniku* (Památník) psaném v ghettu: *Po zasedání máme čtení našich novin a soudní výroky. Zaznamenali jsme přestupky, ale ne každý má chuť sedět celou hodinu a naslouchat tomu, jak kdo hospodařil. Co přibylo, čeho ubylo, co je třeba předvídat, co bychom měli udělat. Pro nové děti je to však něco velmi zajímavého. Ale ti, co zde jsou od dávna ví, že se zde stejně nedoví nic, co by bylo důležité, nebo velmi důležité. Nic ho nezajímá, nic neslyší - tak proč by nemohl nepřijít? Hned po čtení novin, tak únavněm pro mě - někteří hodně pochopí a smíří se*⁴⁵⁹.

Korczak zde jasně píše o tom, že kamarádský soud funguje. Bronislaw Poletur se však ve svých vzpomínkách vyjádřil, že Maryna Falská ho poinformovala, že v ghettu nefungoval ani dětský kamarádský soud, ani dětská samospráva.⁴⁶⁰ Seweryn Nutkiewicz, který strávil část svého dětství v sirotčinci u Korczaka vzpomíná: *U Korczaka v sirotčinci jsem si zvykl na to, že se život řídí určitými pravidly. Korczak všechno vyjádřil v paragrafech, které buď odpouštěly, nebo od nás něco vyžadovaly. Žádné jiné normy jsem neznal. U Korczaka jsme byli vedeni k tomu, abychom si zachovali svou vlastní důstojnost a abychom se naučili počítat s důstojností našich bližních. Korczak nám vštěpil přesvědčení, že veškeré předpisy v lidské společnosti existují proto, aby každý konflikt mohl být vyřešen přátelsky, a ne pouze tresty. Právo slabého člověka chrání před násilím těch, kdo mají moc. To způsobilo, že jsme žili v blahé iluzi, že takto funguje také svět mimo sirotčinec*⁴⁶¹.

Soud řešil nejen přestupky, ale také žádosti a návrhy dětí

Díky soudu a jeho soudní radě měly děti šanci na svou individualitu.

Svědčí o tom následující prosba, která byla napsána na lístečku a hozena do schránky, která sloužila místním novinám. Dělo se to ne přímo v Korczakově

⁴⁵⁹ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 38-39.

⁴⁶⁰ Poletur Bronisław *Wspomnienia* s. 139.

⁴⁶¹ Seweryn Nutkiewicz In: *Wspomnienia*. 1989. S. 68 - 69.

sirotčinci, ale v Naszym Domu u Maryny Falské na Bielanech. V Naszym Domu určitou dobu fungoval dětský kamarádský soud podle vzoru Domova sirotků z Krochmalné a Korczak měl v Naszym Domu také podstatné slovo. Díky Korczakovi obdržel malý Wiktor oficiální povolení, aby si mohl vyjít na procházku samostatně.

Byl bych velmi rád, kdyby soudní rada souhlasila s tím, že bych mohl třikrát za sebou, tak asi co čtyři dny jít ven, ale bez šestic (děti chodily ven kolektivně, spolu, vždy v šesticích a nemohly si jít, kam by chtěly, A.B.). Můj problém je následující: Asi tak před týdnem jsem si seděl doma a šestice se šly koupat. Paní Maryna se mě ptala, proč sedím doma. Řekl jsem, že se mi nechce. Začali jsme mluvit o kreslení. Paní Maryna se mě ptala, zda rád kreslím a proč kreslím tak málo. Tak málo kreslím proto, že si to v sobě neumím uložit, když něco pořádně nevidím, tak z paměti to nakreslit nedovedu. Když se na něco dívám déle, už vím, jak to dát dohromady, aby to vyšlo dobře. Když jdu v šesticích, nestihnu se na nic pořádně podívat, protože musím jít tam, kde jdou všichni, buď se koupat, buď do lesa. A to je vše. A já bych se rád podíval na venkov, ale tam, kde je více budov. Paní M. mne pustila samotného. Zašel jsem si do blízkého lesa. Tak jsem si chodil, a pak když jsem se vrátil, chlapci se ptali, kde jsem byl. Když jsem se vracel, měl jsem trochu strach, zda někdo z chlapců neřekne, že Wiktor si může někde chodit a oni ne. A někdo jiný by se na mě tak hrozně podíval, že bych si hned myslel, že jsem udělal něco špatného. Ale na štěstí, nikdo mi to neměl za zlé. Nikdo se ani proto nehněval na paní Marynu. Když paní M. mluvila s Panem Doktorem, tak on řekl, že podruhé by mi mohli mít za zlé, že já jsem nějaká výjimka, když to jiným paní Maryna nedovolí. Proto se obracím na Radu s žádostí, že potřebuji aspoň třikrát jít ven, abych mohl pro Nasz Dom nakreslit tak velký obraz, jaký jsem nakreslil slečně Władzi. Během mé první nebo druhé vycházky si udělám náčrt a možná, že to stačí. A když ne, tak poprosím ještě o třetí vycházku a hned se dám do práce. Kromě mě v Naszym Domu kreslí také Józio K., Kurkowski, Dębski, Koszewski a Galązkówna. Nevím, jak si to oni sami v hlavě ukládají, ale myslím si, že oni také mají právo prosit Radu o stejnou věc, a nevím, zda paní M. dovolí, aby hned víc než jeden si vyšel, aby nekazil pořádek šestic. Ještě jedno musím říct, že se to nemusí podařit, protože nejsem moc

spolehlivý. Ale slibuji, že se budu snažit, že takovou krajinku připravím. Wiktor F.,
dne 5.6.1921.⁴⁶²

Když Korczak ve svém sirotčinci zavedl dětský kamarádský soud, některé děti byly dezorientovány a dokonce ho některé ignorovaly. Zalmen Wassertzug, učitel a bursista u Korczaka na téma Korczak jako pedagog a jeho výchovné metody ve svých vzpomínkách uvádí: *Adresa Krochmalná 92 v tehdejší Varšavě byla pro Židy velmi známá a důležitá, a nejen pro Židy. (...) Ke Korczakovi se běžně chodilo pro jeho výchovné rady (...) Věřilo se téměř v zázraky, které je schopen udělat i v těch nejbeznadějnějších výchovných případech.(...) Jeho výchovný systém nebyl ničím konstantním, neměnným. Všechno zde bylo procesem dozrávání, hledání, poznávání a sbírání zkušeností. Jeho životní krédo bylo, že "zítra budeme vědět lépe, než dnes" a "život znamená stále se učit a zdokonalovat se". Dům sirotků byl výsledkem jeho mnohaleté, vytrvalé práce, neustálého objevování, stále nových nápadů a šlechetného úsilí. Každá změna a novota⁴⁶³ vyvolávala u dětí určitou nechuť. Jakoby podezíraly, že se tam skrývá nějaká léčka. Když Korczak zavedl kamarádský soud, většina dětí soud bojkotovala. A ty, které měly odvalu se na soud obrátit, tedy děti slabší, byly v očích svých kamarádů považovány za zrádce a ještě se chtějí i zalíbit.⁴⁶⁴*

Korczak souzen dětmi (a také jiní dospělí)

Velké novum u dětského kamarádského soudu bylo, že děti měly právo vznést žalobu proti dospělým. Korczakovi šlo o to, aby si n i k d o , doslovně nikdo nedovoloval vůči dětem. Korczak to nebral jen jako dovolování si vůči dítěti, ale jako zneužívání jakékoliv moci silnějšího vůči slabšímu. Vysvětlil to slovy:

⁴⁶² Falska, Maria: *Nasz Dom zrozumieć, porozumieć się, poznać*. S. 59. -----

⁴⁶³ Korczak upozorňoval na to, že dítě nemá rádo novoty a překvapení - viz. Korczak, Janusz: *Pamiętnik*, 1998. S. 28 - *Nie róbcie dzieciom niespodzianek, jeśli nie chcą. Powinny wiedzieć, z awczasu być uprzedzone.*

Taktéž, když se děti přestěhovaly v r. 1912 ze starého útulku na ul. Františkánské do nové budovy na Krochmalně 92, se necítily šťastné.

⁴⁶⁴ Wassertzug, Zalmen: *Jak najmniej bując w obłokach*. In: *Wspomnienia*, 1989. S. 121.

Pospolu bývají různí lidé. Ten je malý, tamten velký; jeden je silný, druhý slabý; ten je moudrý, onen méně; jeden je veselý, druhý smutný; jeden je zdravý, druhého něco bolí. Soud bdí, aby velký neubližoval malému, aby malý nepřekážel staršímu. Aby chytrý nevyužíval hloupějšího a neposmíval se mu. Aby hádavý neotravoval, ale aby ani jeho nedráždili. Aby si veselý nedělal hloupé žerty ze smutného. Soud musí bdít, aby každý měl, co potřebuje, aby nebyli nešťastní a nahněvaní ⁴⁶⁵

Je pozoruhodná věta, že soud *bdí, aby velký neubližoval malému, a aby malý nepřekážel staršímu*. Dítěti Korczak zde nedává žádná privilegia proto, že je dítětem. Musí respektovat práva starších: *aby malý nepřekážel staršímu*.

V dětském kamarádkém soudu Korczakovi šlo o zachování a respektování důstojnosti člověka, jak dítěte, tak dospělého. Vedle falešných slibů, které dospělí dětem slibovali, druhým nejběžnějším prohřeškem vůči dětem je strojení si žertů, jakoby vtípné bavení se s dětmi a obveselování proti jejich vůli. Korczak stal před soudem nejčastěji kvůli svým žertům.

Žert byl pro Korczaka určitou výchovnou metodou. Dítě se díky žertu dostávalo *nad* problém, problém pak vidělo z jiné perspektivy. Žert vnášel veselou atmosféru a tvořil vztahy. Žert ale mohl také bolet. Tomuto problému věnoval mezi jinými také své vyprávění *Wesołość dobra i zła* (Veselost dobra a zlá) ⁴⁶⁶. Korczak doporučoval, aby se ve škole vyučovalo, jak se má žertovat. Není jednoduché žertovat tak, aby to nikoho neurazilo, neponížilo, nebolelo. U netaktního žertování je ponižována lidská důstojnost a tu jsme povinni chránit za všech okolností.

Kdykoliv Korczak žertoval, vždy dokázal předvídat, co svým žertem způsobí. Často se také sám podával k soudu. Díky soudu mohl být Korczakův žert u soudu vysvětlen, a tak se mohl stát jedinečnou výchovnou metodou k prospěchu dítěte. Uvedu případ, kdy se do Domova sirotků dostalo malé děvčátko Lajka. Lajka byla velmi inteligentní, ale nedokázala se integrovat s kolektivem. Korczak vymyslel žert, že ji posadí na strom. Ona ho za to podala k soudu. Případ nebyl pro soud

⁴⁶⁵ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Domov sirotků*. Kapitolka *Péče o lidi*. In: Janovský. 1986. S. 117.

⁴⁶⁶ Korczak Janusz: *Wesołość dobra i zła. Wesołość mądra i głupia. Wesołość przyjemna i okuczliwa. Wesołość, która leczy, i wesołość, która sprowadza choroby*. In: Janusz Korczak w *Getcie*. Nowe źr. 1992. S. 239.

jednoduchý, všechno se řešilo téměř dva týdny. Díky tomu se z malé zakřiknuté Lajky stala dívenka, která zapadla do kolektivu a najednou si každý s ní chtěl hrát. Korczak svým žertem ovlivnil nejen chování malé Lajky, ale také ovlivnil chování dětského kolektivu. Samotný žert, sám o sobě by nezpůsobil tolik dobra (jak pro Lajku, tak pro kolektiv) kdyby se malá Lajka nemohla odvolat k dětskému soudu.

Případ s Lajkou pečlivě popsal očitý svědek Israel Zyngman (slavný Stasiak), bývalý Korczakův svěřenec. Jsme zde svědky jedinečné Korczakovy *terapie žertem a soudem*. K této terapii *žertem a soudem* Korczak přidal další terapii *terapii přátelského pohledu a otevřené náruče*. Tehdy byla jednou ze soudkyň malá Sara Kremer, která ve vzpomínkách uvádí, že nyní se jí soud jeví jako příliš dětský *ale tehdy, když jsem byla soudkyní, cítila jsem duchovní radost. Vždy jsem byla na straně obviněného. Jednou Korczak zažertoval, ale holčička se cítila uražená, proto Korczaka podala k soudu. Tehdy jsem všechny přesvědčovala, že Pana Doktora se nehodí soudit. A když to nepomohlo, tak jsem aspoň žádala o nejnižší paragraf.*⁴⁶⁷

Korczak se často podával k soudu sám.

Agasi Simon (původně Szymon Gruszka) si vzpomíná, když jako dítě bydlel u Korczaka v sirotčinci, jednou ráno, když už všichni chlapci nemohli spát, vzal je Korczak všechny tajně ven na napínavou výpravu. Tiše vylezli ven oknem, z kuchyně bez povolení vzali chléb a okurky, z kotelny suché dříví na táborák. Vrátili se pak se zpěvem právě, když děvčata snídala. Celé zábavy to nebyl ještě konec, protože se Korczak podal k soudu, za to, že porušil řád. Nikde není uveden výsledek z tohoto soudního řízení.

Splnila se Korczakova pedagogická idea, aby dítě mělo svá práva. V r.1904 psal: *V minulém roce věnoval někdo na letní tábor tisíc rublů. Rok před tím někdo věnoval dva tisíce. Vůbec netvrdím, že se sem tam někdo milosrdný nenajde. Ale to je málo. Potřebná jsou práva.*⁴⁶⁸

⁴⁶⁷ Kremer, Sara: *Tam roslam*. In: *Wspomnienia*. 1989. S.38.

⁴⁶⁸ Korczak, Janusz: *Za rubla - 6400*. „Głos“ 2.IV.1904, č. 14. S. 210-211. In: *DZ III/2*. S. 22-25.

4. 7. 2. Korczak obhájcem dětí u okresního soudu ve Varšavě

V žádosti ze dne 9.2.1942 o místo vedoucího útulku na ul. Dzielné 39, adresované Personálnímu oddělení Židovské rady, mezi jinými uvedl, že byl expertem pro dětskou kriminalitu u Okresního soudu⁴⁶⁹.

Od r. 1927 Korczak zastával funkci soudního experta a soudního poradce u soudu pro nezletilé zločince *jako rzeczoznawca*, někdy používá slovo: *biegły w sprawach dzieci przy wydziale karnym Sądu Okręgowego dla Spraw Dzieci w sprawach karnych*).⁴⁷⁰ Většina případů se týkala sexuálního zneužívání. Vyslychal jak oběti, tak obviněné a svědky. Pozoruhodná je jeho obhajoba Stanisława Łampisza, chlapce, který v r. 1927 zabil ředitele školy, Lipku. Toto Korczakovo vystoupení bylo vysoce oceněno v novinách „Nasz Przegląd“ (Náš přehled): "Odbornou expertízu na takovéto úrovni jsme u soudu slyšeli poprvé. Řeč dr. Janusze Korczaka trvala víc než půl hodiny. Byla důkladná a profesionální. Byli jsme zaskočeni. *Nevidím zde zločin. Ředitel Lipka zahynul jako chemik, který neopatrně připravil chemický preparát a ten explodoval*⁴⁷¹. Téměř současně s touto událostí Korczak zveřejnil svůj článek s názvem *Wychowawca obrońcą* (Vychovatel jako obhájce), ve kterém se zmiňuje o tomto případě a mezi jinými uvádí také případ *Rezavého Janka*, který před časem byl odsouzen k trestu smrti zastřelením.

Je dobře, že k soudu je zván expert-psychiatr. Nemůžeme čekat, až nám věda připraví něco lepšího. Psychiatr je zván, aby se spolu se soudem pokusili uhodnout pravdu. (...) Já se však snažím hledat pravdu na úplně jiné úrovni. Dobře znám dítě se špatnými sklony, nervózní, zbrklé (...).

Další soudní řízení a vynesení rozsudku smrti na Zrzavém Jankovi. Přesná expertíza zní: zaostalý, nadšeně obdivující banditu, kterým se nechal

⁴⁶⁹ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S 7.

+ dopis rodině Simchoni ze dne 17.2.1935 In: *Listy*. 1999. S. 49.

⁴⁷⁰ O své funkci u soudu se zmínil v osobním dopisu Adolfu Bermanovi (dopis ze dne 18.1.1942). In: Janusz Korczak w getcie. Nowe źr. 1992. S. 55.

⁴⁷¹ Korczakova slova byla uvedena v článku *Proces S. Łampisza, zabójcy swego dyrektora, przed Sądem Okręgowym* v novinách „Nasz Przegląd“ (Náš přehled) 1927, č. 142. In: PW II. 1984. S. 331-332.

vykořisťovat a ponižovat; prostě automat, který pod nátlakem plnil příkazy. Tisk zveřejnil popis, jak byl na této zaostalé bytosti vykonán rozsudek smrti. S jakou rezignací se tento člověk blížil k popravišti. Šel jak vůl na jatka. Pro výchovu by bylo mnohem prospěšnější, kdyby bylo důkladně prozkoumáno jeho dětství. Rodiče jiných dětí by byli takto varováni, že nejhorší bandité a zločinci si vyhledávají právě takovéto děti, které se dají vykořisťovat a snadno se podřizují druhým.

Další soudní proces. Žák zavraždil ředitele, který mu přikázal, aby se dal ostříhat (jedná se o případ Stanisława Łampisze - A.B.). Otázka proč vlastně zavraždil, zůstane tajemstvím. I kdyby vychovatel odhalil proč k vraždě došlo, odpověď na tuto otázku by zůstala navždy zahalená. Zahalená proto, že skutečnost by byla úplně jiná. (...) Jak mohla škola, v čele se zavražděným ředitelem, toto vše dlouho skrývat? (...) U soudu je obhájcem advokát, který se snaží obměkčit soudce a širokou veřejnost, ale jako prokurátor se zabývá pouze závěrečnou fází zločinu, v nejlepším uprostřed událostí. Zda je obviněný rozumově v pořádku, to svěřujeme expertovi. Ale o minulosti dítěte mluvíme jen zřídka. Proto se ptám: jak dozrával tento jeho zločin během dlouhých let a jakými složitými a trnitými cestami se toulal jeho duch, než se dostal do tohoto mrtvého bodu? Ano, existuje zpověď. Zpověď zná tajemství trestance. Kolik je tam staleté zkušenosti. Ale látka je chráněna zpovědním tajemstvím, a proto nepřístupná.

Žádám, aby kromě obhájce, který se dokáže orientovat v paragrafech psaného práva, byl u soudu přítomen také vychovatel, který zná tajemství nepsaného práva. (...) V soudnictví se neorientují a je mi cizí. Dovolil jsem se ozvat pouze jako vychovatel, který působí mezi nejmladšími dětmi - pozorují je a se smutkem přemýšlí o jejich budoucnosti - zda jednou nebudou stát před soudem. (...) Toto ticho je kolem kriminality dětí nebezpečné a vyčerpává⁴⁷²

Korczak vedl jak své svěfence, tak bursisty k tomu, aby se snadno a bezmyšlenkovitě nepodřizovali - případ nové bursistky Henryki Kędzierské⁴⁷³, která novou dekou zametala chodbu, protože jí to přikázal Korczak, případ malých chlapců, kteří se dali nalákat na WC, že tam budou

⁴⁷² Korczak, Janusz: *Wychawca obrońca*. „Szkoła Specjalna“ 1927 č. 2. In: PW II. 1984. S. 144-147.

⁴⁷³ Kędzierska Henryka. In: *Wspomnienia*, 1989. S. 141.

fotografování, a pak jim byla na hlavu nalita voda⁴⁷⁴, článek o poslušném chlapci *Poslušny chłopiec*. V této povídce pro děti Korczak popisuje chlapce, který byl méně bystrý, ale velmi poslušný, proto právě z toho důvodu vznikaly humoristické situace. Je tu něco jakoby ze Švejka. Korczak však zakončil velmi vážně - *Pokud takový chlapec chodí do vaší školy, neposmívejte se mu. Možná není nejchytřejší, ale může být milý a hodný, a nebude vám překážet. Ale kdybyste se mu posmívali, on se vám bude chtít líbit, tak se začne přetvařovat. Pokud byste ho nahněvali, bude vám škodit a dělat vám naschvály. Až pak se stane nebezpečný, jak pro vás, tak pro učitele.*⁴⁷⁵

V r. 1929 byl obviněn ředitel nápravného ústavu pro nezletilé v Studzienné Klemens Kwasniewski se skupinou vychovatelů z psychického a fyzického násilí na svěřencích (jeden případ skončil smrtí). Korczak se k tomu vyjádřil ve své přednášce na téma *Vychovávat nebo trestat*.⁴⁷⁶

V letech 1934-1936 Korczak zastával funkci experta pro dětské zločiny ve Varšavě u Okresního soudu.⁴⁷⁷ Ve svém dopise ze dne 17.2.1935 Rywce Simchoni píše:

*Co asi dělám? Pondělí - výslech dětí u soudního vyšetřovatele (...)*⁴⁷⁸

V knihovně Domova sirotků Korczak měl knihu *Riespublika szkid* (1927) od Leonida Pantielejeva, která popisovala cestu ke zločinu malých zločinců⁴⁷⁹. Korczak ve svém článku *Vychovatel jako obhájce* zmínil knihu od Adama St. Ettingera *Zločinec*, vůči které z *hlediska antropologie a psychologie má výhrady*.

⁴⁷⁴ *Byl jsem jednou svědkem, jak několik starších chlapců za tajemného šeptání vedlo na záchod skupinu mrňat, která se po určité době vracela na pokoj s rozpačitým výrazem. Stalo mě to mnoho usilí zůstat i nadále klidně sedět a něco psát. Ta zábava byla totiž nevinná. Jeden z chlapců (pracoval u fotografa) zakryl zástěrou krabičku od cigár; ty, kdo se toužili fotografovat, shromáždil pod sprchou umístěnou na stěně klozetu, a když s roztomilým výrazem ve tváři nehnutě čekali na snímek, na heslo "tři" jim pustil proud studené vody na hlavu. Pro malé děti to byla dokonale lecke rozumné opatrnosti; po takové sprše nepůjdou podruhé na první tajemné šepnutí a klozet*

Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Internát*. In: Janovský. 1986. S. 51-52.

⁴⁷⁵ Korczak, Janusz *Poslušny chłopiec*. „Hacheluc Hacair“, prosinec 1938, č. 34. S. 12-13. In: DZ XI/1. S. 355-358.

⁴⁷⁶ *Listy*. 1999. S. 123.

⁴⁷⁷ *Listy*. 1999. S. 117.

⁴⁷⁸ Korczak, Janusz v dopise Rywce Simchoni. In: *Listy*. 1999. S. 49.

⁴⁷⁹ *Listy*. 1999. S. 123.

Autor napsal, že člověk mladší deseti let se nikdy nemůže stát smilníkem a žena, že nikdy nikoho neznásilní. Korczak proti tomuto podává argumenty z běžného života, kdy malí chlapci byli znásilňováni svými chůvami a dokonce infikováni pohlavními nemocemi.⁴⁸⁰

Janina Peretjakowicz vzpomíná, že během první světové války Korczak jako vojenský lékař s hodností majora na galicijské frontě, využil dovolenou a přijel na Vánoce do Kyjeva. Přišel za její matkou, která byla ředitelkou gymnázia. Tehdy se také poprvé seznámil s ústavem, který v Kyjevě v ul. Bogoutovské vedla Maryna Falská. V ústavě se právě řešil problém třinácti-čtrnáctiletého chlapce, který byl obviněn z krádeže hodinek. Vedoucí chtěl chlapce z ústavu vyloučit. Díky tomu, že Korczak si dal tu námahu a celou věc důkladně prošetřil, se zjistilo, že chlapec byl obviněn nevinně.⁴⁸¹

Korczak o sobě ohledně soudních řízení řekl: *Když jsem byl soudním expertem pro nezletilé a řešil jsem problém dítěte, které se dopustilo trestního činu, pokaždé jsem zjišťoval, že dítě nemělo normální dětství a že si svou energii nevybilo v běžných dětských hrách tak potřebných k normálnímu vývoji.*⁴⁸²

Korczak jednou řekl: *Kdyby všichni lidé rozuměli hudbě, nepotřebovali bychom vězení*⁴⁸³

Řekl to v přítomnosti Czesława Hakke, když během návštěvy domova spolu vstoupili do hudební místnosti, kde děvčata právě cvičila na housle. Korczak nejdřív chvíli naslouchal, pak svou radost z hudby vyjádřil větou, která zní téměř jako definice, jak zachránit člověka před zločinem.

Korczak byl stále obklopen dětmi, které byly ohroženy kriminalitou.

Povolání soudce si Korczak velmi vážil. John Orbach, student, který v ghettu měl pod sebou distribuci poštovních zásilek, uvedl zajímavý rozhovor s Korczakem, když seděli spolu na poště a čekali na rozdělení balíčků (Korczak čekal na balíčky

⁴⁸⁰ Korczak Janusz: *Wychowawca obrońca*. „Szkoła Specjalna“ 1927 č. 2. In: PW II. 1984. S.146.

⁴⁸¹ Peretjakowicz, Janina: *Spotkanie w Kijowie*. In: *Wspomnienia*. 1989. S. 209.

⁴⁸² Czesław Hakke: *Nie mogę się oprzeć uczuciu wzruszenia*. In: *Wspomnienia*. 1989. S.149.

⁴⁸³ Czesław Hakke: *Nie mogę się oprzeć się uczuciu wzruszenia*. In: *Wspomnienia*. 1989. S. 148.

pro svůj sirotčinec. Byly to balíčky, které zbyly, protože adresáti buď zemřeli, nebo byli deportováni).

Pane doktore, posad'te se, přiděl balíčků ještě nezačal, potrvá to ještě asi hodinu, opravdu, posad'te se, já budu stát. (...) Jeho pohled byl jemný, ale měl sílu... Posadil jsem se vedle na lavici. Tím svým pohledem mne zkoumal. Pečlivě mě pozoroval. "Studujete?" - zeptal se po určité chvíli. Pokrčil jsem rameny. "Samozřejmě. Studoval jsem na univerzitě, ale teď jsem jen pošťákem, nic víc". Stále se na mne díval, ale slova, která říkal, nebyla adresována jen mně.

- Jsou tři hezká povolání. Lékař, učitel a soudce. Co bys si vybral?

- Moc to nechápu, pane doktore. Co se týká lékaře a učitele, souhlasím. Ale v povolání soudce nevidím nic mimořádného.

- Podívej se - lékař se stará o tělo, učitel o jeho duši, a není snad úkolem soudce, aby se staral o svědomí?

Chvíli jsem o tom uvažoval; ale nepřesvědčil mne. Je nám opravdu potřebného soudce, stejně jako lékaře a učitele.

- Ještě jsi velmi mladý - řekl tiše. Ano, každý potřebuje soudce. Ale jsou lidé, kteří si jsou sami soudcem. Být soudcem je náročné, ale zároveň velmi hezké.⁴⁸⁴

Soud, každý soud, má dítě chránit a vést k polepšení. Proto u každého soudu musí být někdo, komu na dítěti záleží.

Každý soudní rozsudek, který končí uvězněním nebo smrtí je pro vychovatele smutným mementem. Smutek - ne hněv. Soucit - ne pomsta. Nestydíš se, že se dokážeš na něho opravdu hněvat? Všimni si, jaký je malý, křehký, slabý a neví kudy kam. Ne jaký jednou bude, ale jaký je dnes. Možná v útlém ránu svého dětství zažil pár radostných výkřiků, záblesk přátelských úsměvů. Ale teď už zná tíhu svého mravního postižení a s dalším počítá. Dej mu možnost, aby zapomněl. Ať si odpočine. Jak velkou mravní pomocí mu bude jednou v jeho špinavém životě vzpomínka, někdy jen na jednoho jediného člověka, který mu byl milý a nezklamal ho. On ho dobře znal, všechno o něm věděl, a přece ho měl rád. On - vychovatel.⁴⁸⁵

⁴⁸⁴ Meržan, Ida: *Aby nie uległo zapomnieniu*. 1987. S. 135.

⁴⁸⁵ Korczak, Janusz: *Teoria a praktyka*. „Szkoła Specjalna“ 1925, č. 2. In: PW II. 1984. S. 129.

4. 7. 3. **Vztah Korczaka jako občana k platným zákonům**

Byl někdy Korczak z něčeho obviněn a stál někdy před státním soudem?

V této věci neexistují přesné a jednoznačné údaje. Jedno se ví přesně, že v ghettu byl vězněn. Většinou se jen můžeme domnívat a to především na základě jeho osobního *Pamiętnika*, pak knihy Igora Newerlyho *Żywe wiązanie* (do češtiny přeložena jako *Odkaz starého doktora*) a ze vzpomínek jeho známých.

Údaje z *Pamiętnika*:

Vzpomínky na studentská léta:

*Byl jsem vždy tam, kde byly boule a modřiny. Byl jsem ještě štěně, když se objevila první revolta a střelení. Měl jsem za sebou neprospané noci a tolik vězení, kolik akorát potřebuje mladík ke svému zkrocení. Pak přišla válka.*⁴⁸⁶

Z období varšavského ghetta:

*Obdržel jsem výzvu k zaplacení pokuty za můj přestupek. Každý měsíc po pět set zlotých. Dopis mi poslali v polovině března, ale došel až včera. Proto hned dnes (1. června 1942) bych musel zaplatit tisíc pět set zlotých. Pokud to okamžitě nevyrovnám, celý dluh musím zaplatit okamžitě v hotovosti, to je tři nebo pět tisíc - nepamatuji se přesně. Jde o to, že mají mou vkladní knížku ze spořitelny PKO s třemi tisíci. Tu jsem jim nabídl, když jsem byl vyslýchán v Alejích Szucha. Tehdy se mě ptali, zda je Židovská obec za mé propuštění ochotná kauci zaplatit. Ptali se - Nechceš, aby obec za tebe zaplatila? Odpověděl jsem, že nechci. Nato zapsali, že mám ve spořitelně PKO našetřené tři tisíce zlotých.*⁴⁸⁷

⁴⁸⁶ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 14.

⁴⁸⁷ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 54-55.

*Odeslal jsem pět set zlotých. Pokud visí nade mnou nějaké nebezpečí, tak určitě ne proto. Dohlíží na to můj důvěryhodný a statečný přítel, ověřený právník. Nedělám nic bez jeho souhlasu.*⁴⁸⁸

*Nejzajímavější kapitoly tohoto vyprávění*⁴⁸⁹ *dozrávaly ve vězení.*⁴⁹⁰

*Znám tento problém*⁴⁹¹ *z vězení.*⁴⁹²

Poslední dva citáty nasvědčují tomu, že Korczak opravdu byl ve vězení. Není však pro něho podstatné to, že byl ve vězení a za co byl ve vězení. Vězení bylo pro něho místem, kde zkoumal stále aktuální problém člověka o jeho důstojnosti. Poslední citát se týká vězeňského WC. Vězni, kteří přežili koncentrační tábory jednoznačně tvrdili, že to, co je nejvíc pokořovalo, byl problém WC. Tam byl člověku odňat zbytek lidské důstojnosti. Korczak pečoval o to, aby dítěti tato důstojnost odňata nebyla. (Odnětí lidské důstojnosti ohledně fyziologických potřeb člověka se dnes týká nemocných, bezmocných, starých a invalidních osob). Korczak se v polském rádiu v jednom ze svých programů věnoval problému, když se dítěti chce na záchod. Jeden z jeho svěřenců si zachoval v paměti, když skupina dětí spolu s Korczakem měla někam vyrazit, vždy se Korczak slavnostně zeptal, kdo potřebuje na záchod. Téměř každý se styděl přiznat. Korczak to vyřešil tak, že se obrátil a řekl, že on musí jít na WC. A za ním se okamžitě vydaly další děti. V *Pamiętniku* když vzpomíná na své dětství a návštěvu tradičního Betléma ve vánočním období, podotýká, abychom nenutili dítě na záchod, když se mu nechce. *Udělej siu siu, tam se už potom nedá. A já teď nemám čas, a vůbec se*

⁴⁸⁸ Korczak, Janusz *Pamiętnik*. 1998. S. 61.

⁴⁸⁹ Jedná se o vyprávění o stroji, který kontroluje svět, aby nepřevládalo zlo. Toto vyprávění Korczak věnoval malému Szimonku Jakubiczovi. O stroji se Korczak zmiňuje v *Pamiętniku*. 1998. na dvou místech, na str. 33 a 65.

⁴⁹⁰ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S.33.

⁴⁹¹ Korczak ve svém *Pamiętniku* (Památník) koncem června a začátkem července 1942 v ghettu popisuje ve svém sirotčinci problém kolem WC, které je stále obsazeno, nejen, že je třeba dlouho čekat, ale když se konečně posadí, už někdo klepe. Malý Abuš se Korczakovi stěžuje: *Když v klozetu sedím trochu déle, hned říkají, že jsem egoista. A přece chci být oblíbený.*

⁴⁹² Korczak v závorce poznamenává: *Znám tento problém z vězení.*

⁴⁹² Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 67.

*mi na záchod nechce. A preventivně se to nedá.*⁴⁹³ Aby děti nebyly pokořeny podmínkami, ve kterých měly své fyziologické potřeby konat, vtipně vymyslel, tzv. klozetovou vstupenku.

*Když někdo jde s malou potřebou, je třeba chytit pět much. Když někdo jde s velkou potřebou - druhá třída (vědro a na něm deska s vyřezaným otvorem) - deset much. První třída - mušle - patnáct much. Jeden z nich se mě zeptal: - Mohl bych později zaplatit mouchami, protože se mi strašně chce. Na to druhý: Jdi, já zaplatím za tebe. Když někdo chytí mouchu v ošetřovně, platí za dvě. - A počítá se moucha, když ji chytnu a ona mi uletí?... Je jak je, ale much je málo... Tak jsme kdysi před léty v Goclawku vychytali všechny mouchy... Dobrá vůle kolektivu - to je síla.*⁴⁹⁴

Korczak v *Pamiętniku* (Památník) popisuje rozhovor dvou starých mužů, kteří si vyprávějí svůj život a také ho hodnotí. V jednom z nich bychom mohli vidět Korczaka, který vypráví o sobě že *měl tolik kozy (vězení), kolik potřebuje mladík ke svému zkrocení*. Nakolik můžeme považovat tato Korczakova slova za jeho osobní svědectví, nevíme. *Je dost pravděpodobné, že se Korczak účastnil studentské stávky 4.-6. března 1899, čemu by mohla nasvědčovat výše uvedená zmínka v jeho Pamiętniku (Památniku). Tato stávka mohla způsobit, že dokonce jeden ročník musel na univerzitě opakovat. Někteří biografové tvrdí, že kvůli této stávce byl dne 22. prosince 1899 uvězněn, a to spolu s činiteli Varšavské charitativní společnosti (Warszawskie Towarzystwo Dobroczynności). Není to však dokázáno, a navíc jméno Goldszmit není na seznamu devatenácti politických vězňů, kteří byli tohoto dne uvězněni.*⁴⁹⁵

Během druhé světové války, v době pobytu v ghettu, byl Korczak několikrát vyslýchán a také uvězněn za to, že nenosil povinnou pásku s Davidovou hvězdou.⁴⁹⁶ Své rozhodnutí, že pásku nebude nosit, vysvětlil svým známým: *Nic*

⁴⁹³ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 28.

⁴⁹⁴ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 67.

⁴⁹⁵ Falkowska, Maria: *Kalendarz życia*. 1989. S. 61.

nemám proti tomuto hezkému symbolu. Ale těm, kteří přikázali Židům povinně nosit tuto pásku na rukávě, jde o to, aby ponižili a pokořili jak samotný symbol, tak ty, kteří jej mají nosit. V situaci, v které jsem se ocitl, jedinou správnou cestou, kterou mohu kráčet a kráčet musím - je zachování si své důstojnosti. Pásku nosit nebudu.⁴⁹⁷ Pásku opravdu nenosil. Někteří uvádí, že si pásku nasadil a to jednoho slavnostního večera, v ghettu a mezi svými, jen proto, aby ostatním Židům projevils svou úctu.

V r. 1940 se Domov sirotků musel přestěhovat do ghetta. Stěhování do ghetta trvalo pár dnů. Když byl stěhován vůz s brambory, nacisté ho zkonfiskovali. Protože brambory byly v těchto podmínkách pro děti téměř jedinou obživou, Korczak okamžitě šel na gestapo. Brambory vráceny nebyly a Korczak byl uvězněn za to, že neměl povinnou pásku s Davidovou hvězdou. Ve vězení tzv. Gęsiówce (vězení varšavského ghetta), strávil víc než měsíc.⁴⁹⁸ Do svého sirotčince, už přestěhovaného do ghetta na ul. Chłodné, se vrátil v polovině prosince 1940. Jakým způsobem se mu podařilo vyjít z vězení, už nikdo dnes nedokáže říct. *Existují dvě verze. První - že vyšel na kauci, kterou ještě před vynesením rozsudku za něho zaplatili jeho bývalí svěřenci; druhá, že - díky Dawidu Sztenfeldovi a Abrammu Gancwajchovi (oba spolupracovali s gestapem), kterým Adam Czerniakow⁴⁹⁹ slíbil za uvolnění Korczaka dobře zaplatit. Oba peníze údajně nepřijali. Během výslechu na gestapu v Alejích Szucha Korczak*

⁴⁹⁶ Generální gubernátor Hans Frank dne 23.11.1939 nařídil: "Od 1. prosince 1939 všichni Židé a Židovky nad 10 let. nacházející se na území Generální Gubernie, jsou povinni nosit (...) na pravém rukávě oblečení, a také svrchního oblečení, bílou pásku širokou nejméně deset centimetrů s sionistickou hvězdou (...) Každý, kdo se nepodřídí tomuto nařízení bude uvězněn. (*Adama Czerniakowa dziennik getta warszawskiego*). In: Falkowska, Maria: *Kalendarz*. 1989. S. 342

⁴⁹⁷ Kowalski, M.: *Niepokorny*. In: *Wspomnienia*. 1989. S. 280.

⁴⁹⁸ Newerly Igor: *Odkaz starého doktora*. In: *Kalendarz*. 1989. S. 351.

⁴⁹⁹ Adam Czerniaków (30.11.1880-23.7.1942) inženýr chemik, autor vědeckých knih z oblasti potravinářské chemie, senátor, radní města Varšavy, za druhé světové války nejvyšší představený Židovské rady tzv. Judenratu ve varšavském ghettu Nepodepsal nacistickou výzvu k deportacím Židů do vyhlazovacích táborů. Na druhý den po zahájení deportací do Treblinky, spáchal sebevraždu. Na stole nechal po sobě dopis manželce: *Žádají po mně, abych svými vlastníma rukama vraždil děti svého národa. Jediné, co mi zůstává, je zemřít.*

V poznámce určené vedení obce napsal: *Byli u mne Worthoff a další z výboru pro přesídlování. Žádali, abych na zítra připravil dětské transporty. Tím se naplnil můj kalich utrpení. Jak bych mohl posílat na smrt bezbranné děti. Rozhodl jsem se odejít. Neberte to jako zbabělost, nebo únik. Jsem bezmocný, srdce mi puká smutkem a lítostí. Takto se dál žít nedá.*

- *Adama Czerniakowa dziennik getta warszawskiego*. In: Falkowska, Maria: *Kalendarz*. 1989. S. 390.

překvapil nacisty tím, že nesouhlasil, aby Židovská obec za něho kauci zaplatila. Řekl, že kauci si zaplatí sám ze svého, a to na splátky.⁵⁰⁰ Falkowská, autorka jeho biografického kalendáře podává, že informaci obdržela "od právníka Mieczysława Maślanki, který se s Korczakem v ghettu stýkal. Zřejmě o něm Korczak píše ve svém dopisu⁵⁰¹ sestře, která má obavy, zda Korczak nemá nějaké dluhy, ohledně kauce⁵⁰². Dopis sestře je částí *Pamiętnika*.

Dne 1.6.1942 Korczak ve svém *Pamiętniku* píše o peněžité pokutě. Zda se to týká stále ještě jeho zatčení během vyjednávání ohledně brambor, nebo se jedná o nový případ, nevíme.

Korczak, dle výpovědí očitých svědků, byl v ghettu zadržován několikrát (pravděpodobně většinou kvůli nenošení povinné pásky s Davidovou hvězdou), nakonec byl vždy propuštěn. Propuštěn byl pouze díky svým známým a svému vnitřnímu charismatu, který dělal dojem i na některé nacisty. S Němci nikdy nechtěl mluvit německy a jednal nekompromisně. Někteří ho považovali za neškodného podivína.

Mieczysław Kowalski, lékař v ghettu, vedoucí zdravotního oddělení (po válce generál a odpovědný za zdravotnictví v Polské armádě) ve svých vzpomínkách uvádí druhé Korczakovo zatčení, také kvůli tomu, že neměl pásku. Bylo to v polovině roku 1942. Byl uvězněn v ghettu, ale brzy měl být převezen na Pawiak, do nejtěžšího vězení. Tehdy jediné, co mohlo ještě Korczaka zachránit, bylo sehnat mu potvrzení od tehdy úřadujícího německého lékaře doktora Hageny, že je vážně nemocen. Korczak se musel osobně dostavit, čehož nebylo jednoduché dosáhnout. Nakonec dr. Hagen Korczakovi potvrzení vystavil a zdvořile a velmi vážně ho požádal, aby pásku nosil, že podruhé se už to nemusí podařit. Na to Korczak stejně zdvořile a vážně, dokonce perfektní němčinou odpověděl, že pásku opravdu nosit nebude.

⁵⁰⁰ Falkowska, Kalendarz s. 353

⁵⁰¹ Korczak *Pamiętnik* s. 61

⁵⁰² Falkowska, Kalendarz s. 390

V čem spočívá důstojnost člověka? Konsekventní trvání na tom, že pásku nosit nebude, nebylo už jen nějakou dětskou nebo stařeckou směšnou tvrdohlavostí.

Hanna Mortkowicz-Olczakowa, která znala Korczaka osobně a velmi důvěrně, vysvětluje ve své biografické knize *Janusz Korczak zatčení, kauci a pokutu: Korczak velmi podrážděn* (zabavením auta s brambory: A.B.) *okamžitě šel do paláce Blanka, domáhat se, aby bylo vše vráceno zpátky. Jako vždy šel v uniformě majora a bez pásky, kterou nenosil z důvodu svého přesvědčení (...)* *Když se na úřadě zjistilo, že je Žid, Němci se mu vysmáli a zbili ho. Zatkli ho a uvěznilo na Pawiaku. Byl tam pár měsíců.(...) Nesouhlasil s tím, aby za něho židovská obec zaplatila kauci. Teprve po určité době, tři jeho bývalí chovanci Benjamin Cukier, Harry Kaliszer a Chaim Bursztyn s velkou námahou nasbírali tři tisíce zlotých a doktora z vězení vykoupili. V březnu byl však vynesen rozsudek, který odsoudil Korczaka k zaplacení peněžní pokuty a to dalších tři tisíc zlotých. Modrý policajt, odpovědný za doručení dopisu Korczakovi, dopis jak mohl, tak zadržoval a doručil ho teprve koncem května. Ale i při možnosti splácení pokuty na splátky, se nedalo ji splatit. Termíny, splátky, různé žádosti, stále vyjednávání a chození za advokáty, bylo pro Korczaka neuvěřitelně vyčerpávající. V této strašlivé době, byla to zřejmě jeho jediná soukromá starost⁵⁰³.*

Abychom si dokázali vytvořit obraz politické atmosféry, ve které Korczak jako Žid měl odvahu domáhat se svých práv, měli bychom mít před očima poměrně známý obraz zesměšněného židovského právníka Michaela Siegela, který 10.3.1933 v doprovodu policie kráčí ulicí Mnichova s tabulí zavěšenou na krku, na které bylo napsáno: *Ich werde mich nicht mehr bei der Polizei beschweren* (Už si nikdy víc nebudu stěžovat u policie). Michael Siegel v pěkném obleku a s vázankou, jde bos a od kolen dolů jsou mu vidět bílé podvlékačky, protože kalhoty od obleku mu odstříhli nad koleno (obrázek viz Příloha).

Nepotřeboval snad peníze, které si umínil, že za kauci zaplatí sám? Dne 29. května 1941 se Korczak písemně omlouval Janu Zalewskému za to, že Domov sirotků dosud nezaplatil, což mu bylo slíbeno. Korczakovi peníze opravdu

⁵⁰³ Mortkowicz-Olczakowa, Hanna: *Janusz Korczak*. 1978. S. 227.

potřebné byly, a přesto trval na tom, aby za jeho osobu nikdo neplatil. Člověk, který si chce uchránit důstojnost, musí být připraven na to, že se bude jevit jako podivín, jako dítě. Bylo takovéto chování důstojné lékaře, spisovatele, pedagoga, humanisty a filosofa?

Korczak obhajoval důstojnost nejen svou vlastní a osobní, ale důstojnost člověka vůbec. A obhajoval ji v tak extrémních podmínkách, že bychom si je nedokázali vymyslet v žádné lidské fantazii.

Ghetto bylo místem, kde neplatila žádná pravidla, a stávaly se věci, které nikdo nechápal. Od května 1942 psal Korczak svůj *Pamiętnik*. Tento Památník není ani popisem událostí ani popisem hrůzy. Je zde popsán smysl hrůzy a to, co cítí člověk, který v této hrůze chrání důstojnost dvou set sirotek a zároveň důstojnost svou. Důstojnost si člověk dokáže zachránit, dokud se dokáže povznést nad vše a setrvává v určitém nadhledu a odstupu. A toto povznesení se je mnohem snadnější pro toho, kdo má dobrý postřeh, dokonce tak dobrý, že některé situace se mu budou jevit komické. Mít smysl pro humor je jednou z dost podstatných podmínek k přežití a udržení si své důstojnosti. Díky tomu Korczak dokázal vydržet tolik stresujících situací. Korczak byl vždy znám svým vtipem. Od mládí měl na všechno svou vtipnou, humornou odpověď. Byli lidé, kteří jeho vtipu nerozuměli a nikdy nechápali, o čem vlastně mluví. Smysl pro humor ho neopustil ani v ghettu, a díky tomu ani jeho Památník nepůsobí smutně. To, co se dělo v ghettu se vymykalo a stále vymyká jakékoliv logice. Proto se stále najde někdo, kdo tvrdí, že toto vše ani nemohlo být pravdou. Ámos Oz ve svém autobiografickém románě *Sipur al ahava we-chošech* (Příběh o lásce a temnotě, něm. *Eine Geschichte von Liebe und Finsternis*) cituje svou babičku Židovku, která často opakovala dvě věty: *Když už nemůžeš plakat, tak se směj a To je tak příšerné, že to začíná být zase krásné.*⁵⁰⁴ K takovému poznání se dojde jen skrze nadlidské utrpení. Píšu o tom proto, abychom si uvědomili, že Korczakův *Pamiętnik* nemáme právo číst jako knihu podávající jakékoliv údaje. Údaje, pokud tady nějaké jsou, jsou uvedeny jen proto, abychom lépe pochopili smysl

⁵⁰⁴ Oz, Ámos: *Eine Geschichte von Liebe und Finsternis*. Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag: 2006. S. 138-139.

utrpení člověka, kterému zůstalo to poslední - zachovat si svou důstojnost. Ale i tato důstojnost v ghettu procházela zkouškami a mutacemi. Aby si ji člověk dokázal zachovat, stále musel být ve středu, stále *opatrný jako had a čistý jako holubice*. Ne povedlo se to každému.

Na základě těchto pár údajů, můžeme tvrdit, že Korczak nechtěl, aby někdo za něho něco platil. I to je způsob, jak chránit svou důstojnost.

Pár dnů před deportací napsal: *My nešťastníci, visíme někde mezi kriminálem a nemocnicí(...). Obchoduje se zde se vším možným, včetně duchovních hodnot. Hotová burza, na které už vyčíslili kolik, stojí svědomí. Kurz se rychle mění. - život má stejnou hodnotu jako cibule. (...)*

*Kupujeme síly a roky života. Jedině lajdák má šanci přežít.*⁵⁰⁵

Věděl, že v ghettu jeho děti tajně opouštěly sirotčinec, aby si sehnaly dodatečnou obživu, nebo ze svého mála vynášely někomu, komu chtěly pomoci (dojemně to ukázal ve filmu o Korczakovi Andrzej Wajda). Přestupek, zločin, kriminalita vše bylo na dosah ruky. A přesto to vše mělo úplně jinou hodnotu. Slova z knihy *Prawo dziecka do szacuniku* nabírala ještě větší hodnotu: *Pro přestupky a omyly stačí mít trpělivé, laskavé pochopení.*⁵⁰⁶

Ještě pár Korczakových názorů ohledně práva:

V knížce *Dzieci ulicy* (Děti ulice) se Korczak jasně vyjadřuje o tom, že existuje právo, kterým se řídí soud a zároveň existuje nepsané právo, tzv. *agrofoj nomoi*⁵⁰⁷ tzv. mravní právo.

V článku *Złodziejaszek* (Zlodějíček) v časopisu *Szkola Specjalna* v r. 1925 napsal: *Mě jako vychovatele se týkají práva přírody - Boha, a ne úředníka - člověka.*⁵⁰⁸

Jsou práva, která určuje člověk a práva, která určuje Bůh. Lidská práva jsou pomíjivá. Boží práva jsou věčná. Ve svém životě jsem poslušný pouze Božím,

⁵⁰⁵ Korczak, Janusz. *Pamiętnik*. 1998. S. 85.

⁵⁰⁶ Korczak, Janusz: *Právo dítěte na úctu*. In: Janovský. 1986. S. 189.

⁵⁰⁷ Korczak, Janusz: *Dzieci ulicy*. In: Mortkowicz-Olszakowa: *Janusz Korczak*. 1978. S. 223.

⁵⁰⁸ Korczak, Janusz: *Złodziejaszek*. „Szkola Specjalna“ 1925. In: Mortkowicz-Olszakowa, Hanna: *Janusz Korczak*. 1978. S. 223.

věčným právům. Předpis, že Židé mají nosit pásku považují za lidský, pomíjivý, proto ho nebudu respektovat.⁵⁰⁹

Edward Poznański, autor známé Korczakovy fotografie (tzv. „portrétu“) vypráví, když on sám byl dětmi obviněn a hrozil mu dětský soud.

*Bili se dva chlapci, jeden z nich se jmenoval Jakubek. Válka začala jako zábava, ale pak šlo do tuhého. Platila zde zásada, že do bitky nikdo nemohl zasahovat, pokud se bili stejně silní a jejich bojové schopnosti byly vyrovnány. Najednou jsem dostal nápad, že je vyfotím. Měl jsem smůlu, protože Jakubek poražený právě ležel na zemi, a jeho protivník seděl na něm a mastil ho jedna radost. Ponižený Jakubek, když mne uviděl, že to fotografuji, se okamžitě postavil, a obvinil mne, že jsem si ho dovolil vyfotografovat, když právě ležel poražený. Cítí se ponížený a veřejně zesměšněný. Proto mne podá k soudu. Tak to zde funguje. Korczak stál vedle mne, ale byl na Jakubkově straně. Sice mne utěšoval, že soud o tom rozhodne určitě spravedlivě. To, že jsem zde jen na návštěvě a host, to nemělo žádný význam. Neměl jsem moc příjemný pocit Nakonec se soud nekonal, protože Jakubek obvinění odvolal.*⁵¹⁰

Platilo zde opravdu to, o čem Korczak psal v knize *Jak milovat dítě* v části *Domov sirotků*:

Hospodářem, pracovníkem i vedoucím domova je dítě. Všechno o čem se hovoří dále, je dílem dětí, ne našim.⁵¹¹

⁵⁰⁹ Mortkowicz-Olszakowa, Hanna: *Janusz Korczak*. 1978. S. 223.

⁵¹⁰ Poznański, Edward In: *Wspomnienia*. 1989. S. 219.

⁵¹¹ Korczak, Janusz *Jak milovat dítě*. Část *Domov sirotků*. Kapitola 5. In: Janovský. 1986. S. 101.

5. Psané slovo jako filosofie výchovy

Filosofie *motýla, červíka, vši*.

Korczakovo literární dílo

Nejstarší Korczakův článek *Węzeł gordyjski*⁵¹² (Gordický uzel), který se dosud zachoval v plném znění pochází z r. 1896. Korczakovi bylo 18 let, byl tehdy studentem 6. třídy osmiletého gymnázia ve Varšavě (čtvrť: Praga) v ul. Jagellonské. Článek vyšel v listopadu 1896 a jeho otec, známý varšavský advokát Józef Goldszmit zemřel v dubnu stejného roku. Vstup Korczaka do spolupráce s novinami *Kolce* (Bodláči) někteří vysvětlují potřebou získání peněz. Nicméně Korczak se věnuje problému výchovy od samého začátku své literární činnosti. Ve zmíněném článku *Węzeł gordyjski* si klade otázku, zda přijde někdy doba, že budou rodiče výchovu svých dětí brát vážně⁵¹³.

V té době Korczak doučuje slabší žáky, aby mohl finančně pomáhat své matce a své o tři roky mladší sestře Anně. Igor Newerly, blízký Korczakův spolupracovník, jeho osobní sekretář, kterému Korczak osobně svěřil hodně detailů ze svého života, vzpomíná Korczakovy literární začátky už v gymnáziu z trochu jiného hlediska.⁵¹⁴

Být lékařem - bylo pro Korczaka prvořadým cílem. Rád psal, ale psaní pro něho nikdy nebylo tím nejdůležitějším. Známe jeho kritické výpovědi na adresu svých vlastních knih.⁵¹⁵

⁵¹² Korczak, Janusz: *Węzeł gordyjski* (Gordický uzel). „Kolce“ 26.11.1896, č. 39. S. 2. In: DZ II/1. S. 169-170.

⁵¹³ *Kdy se konečně ženy přestanou zajímat o oblečení, módu a vycházky a kdy konečně otcové odloží kola a karty a rodiče se konečně chopí výchovy dětí?*

Korczak, Janusz: *Węzeł gordyjski*. In: DZ II/1. S. 169.

⁵¹⁴ *Korczakův otec byl odvezen do nemocnice, kde po delší léčbě zemřel. Doma nastal smutek a ticho, jakoby se zastavil čas. Skončilo radostné dětství. Začíná obtížný život osiřelé rodiny. Úspory, jaké zůstaly po otci, mizí. Musí odejít služebná, slečna Marie a kuchařka. Pak stěhování do jednoduššího bytu. (...) Do velkého sešitu chtěl napsat román. Ale "klassnyj nastavnik", to znamená třídní učitel to objevil a začal mu sešitem mávat před nose: Goldszmit se neučí! Chce psát do novin po dvě kopejky za řádek. Ironická slova třídního a ponižující výsměch třídy hořce a nadlouho mu utkvěly v paměti. Vzpomínal, že toto první vědomé ponížení mu hořce utkvělo v paměti. A on psaním nemínil ani vydělávat, ani nemínil být spisovatelem.*

Newerly, Igor: *Rozmowa w sadzie*. 2003. S. 157-158.

Na základě jeho knihy *Spowiedź motyla* (Zpověď motýla), která sice není přímo osobním deníkem dorůstajícího Korczaka, se dá předpokládat, že Korczak píše o sobě: ***Stejně nebudu spisovatelem, ale lékařem. Literatura - jsou pouhá slova, medicína - však skutky.***⁵¹⁶ Proč v názvu zvolil pojem motýla, vysvětluje slovy (ve vzpomínkách s datem 24. dubna -předpokladany rok 1895?): ***Jsem motýlem. Omámený životem, mládím, ještě ani nevím, jakým směrem se mám vydat, ale vím jedno, že nepůjdu za vámi. Nedovolím, aby mi život pomačkal má barevná křídla, nikdo mne nepřinutí létat nízko.***⁵¹⁷

Tíhu rozhodnutí pro službu člověku už tehdy vyjádřil přímo proročnou vizi člověka v ghettu, kdy nacisté označili Židy jako *hmyz*⁵¹⁸:

Pokud dnes nejsi schopen se obětovat, milý mládenče, abys zachránil červíka, tak když budeš dospělý, nedokážeš zachránit člověka.⁵¹⁹ Prorok Izajáš ve své biblické knize použil pojem *červíček* - myslí tím člověka, který je však pod Boží ochranou: *Neboj se, červíčku Jákobův.*⁵²⁰ Jiné biblické texty *červem* označují

⁵¹⁵ Korczak nedoporučoval, aby jeho knížka *O gazetce szkolnej* byla přeložena do hebrejštiny. V Čopisu Dowu Sztokovi (Sadanovi) 14.10.1925 vyjadřuje souhlas k tisku, ale podotýká: *Nevím, zda to stojí za to. Kniha je slabá, a na štěstí už není ani aktuální.* In: DZ XI/1. S. 383. (vysvětlivky).

Druhým příkladem je situace, když postupně vycházely jeho knihy a obdivující ho čtenáři osobně přijeli do Varšavy, (museli nejdřív zjistit, kdo se skrývá za pseudonymem Janusz Korczak a kde bydlí), aby mu mohli vyjádřit svou vděčnost a obdiv. Korczakova pozdější dobrá známá, literatka a pedagožka Maria Czapska vzpomíná:

V roce 191 jsme spolu s bratrem přijeli do Varšavy, ve které ještě byli Němci. U Jakuba Mortkowicze, který vydával Korczakovy knihy, jsme zjistili, že autor Dziecka salonu je Žid, povoláním lékař a jmenuje se Henryk Goldszmit. Bydlel v ul. Wiejská, kde jsme ho pak navštívili. Mramrotá ponurá budova, miniaturní dvorek, tmavé schody a stejně tmavý pokojík s jediným oknem na jiný dvorek. Za psacím stolem seděl malý nenápadný človíček s rezavou brádkou, s řídkými světlými vlasy. Díval se na nás svými krátkozrakýma očima. Ty jeho malé oči se dívaly nějak skrze nás, jakoby teprve za námi viděl svůj vlastní svět. Když jsme mu vysvětlili, proč jsme přišli, chladně nám odpověděl, že knihu Dziecko salonu nemá rád, a že je mu už cizí. To jsme nečekali a byli jsme z toho smutni. Na tom náš rozhovor skončil a my jsme nevěděli, zda máme ještě zůstat, nebo odejít. Doktor mlčel, ale za chvíli jakoby se přebíral a najednou s nadšením začal k nám mluvit o něčem, co považoval za mnohem důležitější, než literatura, mluvil o Domovu sirotků v ul. Krochmalné 92. Prosil, abychom ho tam navštívili a seznámili se s organizací této instituce. Czapska, Maria. In: *Wspomnienia*. 1989. S. 212-213.

⁵¹⁶ Korczak, Janusz: *Spowiedź motyla* (Zpověď motýla). In: DZ VI. S. 176.

⁵¹⁷ Korczak, Janusz: *Spowiedź motyla*. Odstavec: 24. dubna (1895?). In: DZ VI. S. 178.

⁵¹⁸ Viz.: Příloha - antisemitský plakát *Žid a veš*. Pravděpodobně vznikl v období národního socialismu v Německu, snad v období 2. světové války.

⁵¹⁹ Korczak, Janusz: *Spowiedź motyla*. In: DZ VI. S. 179.

člověka, který zůstal bez perspektiv. Žalmista 22,7 přímo píše: *Já však jsem červ, ne člověk.*⁵²¹

Korczak ve svém posledním deníku v ghettu opět srovnává osud člověka s červem, ale jde dál a používá pojem veš a veš je v antisemitské propagandě hmyzem, který působí nebezpečné epidemie, a proto je třeba hmyz totálně zlikvidovat. Korczak napsal: *Pokud stihnu, napíšu obranu vši. Náš vztah vůči tak nádhernému hmyzu*⁵²² *je nespravedlivý a nedůstojný. Jeden rozhořčený ruský sedlák prohlásil, že veš není člověk a všechnu krev nevypije. Vrabům jsem už věnoval malé vyprávění. (...) Ale kdo se vážně zamyslí nad osudem vši? Kdo, když ne já? Kdo bude tak odvážný a chopí se její obrany.*⁵²³ Korczak varoval vychovatele, aby se neštítli vši: *Vychovatel (...), který ztrácí na celý den klid, protože, ó hrůza, našel na saku veš, ať co nejrychleji odejde.*⁵²⁴

Deníky, památníky, záznamy.

Korczak vždy a všem doporučoval vést si soukromý deník. Doporučoval ho svým bursistům a také dětem v Domově sirotků. V dětství si sám začal vést svůj vlastní deník, který pak upravil a jako dospělý vydal s názvem *Zpověď motýla*. Kolik je tam autentických záznamů z jeho života, a co jsou literární vsuvky, asi se nikdy

⁵²⁰ *Neboj se, červíčku Jákobův, hrstko Izraelova lidu. Já jsem tvá pomoc, je výrok Hospodinův.*
In: Izajáš 41,14. Bible, 1993.

⁵²¹ *Já však jsem červ ne člověk, potupa lidství, vyvrhel lidu. Všem, kdo mě vidí, jsem jenom pro smích, šklebí se na mě, potřásají hlavou: Svěť to Hospodinu! Ať mu dá vyváznout, ať ho vysvobodí, když si ho oblíbil. Ty jsi mě vyvedl z života matky, chováš mě v bezpečí u jejich prsou (...) Nebuď mi vzdálen, blízko je soužení, na pomoc nikoho nemám.* In: Žalm Davidův 22, 7-12. Bible, 1993.

⁵²² Korczak měl zvláštní vztah vůči hmyzu. Obdivoval nejen jejich nádheru, organizovanost, ale višněl je jako ty, kteří mají své místo v celkovém dění světa. Obdivoval Fabreho, který napsal knihu o hmyzu. Hmyz (broučci) fascinoval také Jana Karafiáta, autora dětské knihy *Broučci*.

⁵²³ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 17.

⁵²⁴ *Vychovatel (...), který ztrácí na celý den klid, protože, ó hrůza, našel na saku veš, ať co nejrychleji odejde do obchodu, kanceláře, kamkoli, ale ať opustí školu pro chudé, internát, protože není více ponižujícího, než si vydělávat na chleba s odporem. - Nenávidím špínu, ale jsem dobrým vychovatelem - řekne s pokrčením ramen. Lže - v ústech, v plicích, v krvi má vzduch, kterým zasmrděly děti.*
Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Letní tábory*. Kapitolka 46. In: Janovský. S. 94-95.

nedozvíme. Jsou data, ale bez let. Ze zmíněných událostí, dá se vydedukovat, o které Korczakovo životní období se může jednat. Na začátku se autor zmiňuje, že mu zemřela babička,⁵²⁵ díky čemu lze usuzovat, že deník nezačal psát před rokem 1892. Končí datem 27. června, bez podání roku. Jedná se pravděpodobně o r. 1896.

Svůj poslední deník psal v ghettu, od května 1942 do 4. srpna (buď 5. srpna) 1942, tedy do předposledního buď posledního dne deportace do vyhlazovacího nacistického tábora v Treblince. Památník byl vydán po válce, avšak ne jako deník, ale jako *Pamiętnik* (Památník), protože není typickým deníkem. Jsou tam sice data, jsou tam postřehy, také fakta, ale smyslem tohoto deníku nejsou fakta, ale zamyšlení se nad lidskou existencí a nad hodnotami života. Když podává fakta, tak jen proto, abychom lépe pochopili podstatu jeho myšlení. Vyvozovat z tohoto přesný Korczakův životopis, není na místě. Deníky si psaly v ghettu také děti. ***Jak důstojně zní jejich památníky. Když mi svěřují svá tajemství, sdílím je s dětmi jako rovný s rovným. Jsou stejné - jejich i moje. Jejich víc rozmytá a méně výrazná, ale jinak stejná.***⁵²⁶

Ve své výchovné praxi Korczak věřil v psané slovo. Myšlenka, která je napsaná, je víc promyšlená. Kursisté byli povinni v jeho sirotčinci zaznamenávat a to denně veškeré postřehy o dětech. Hlavní vychovatelka Stefanie Wilczyńska je pak důkladně četla a vepisovala tam patřičný komentář. Bursisté své záznamy pak společně četli na pravidelných setkáních s Korczakem⁵²⁷, večer jednou týdně v Domově sirotků pod schody v příjemné atmosféře. Korczak nežádal, aby to byly nějaké ucelené slohové práce, ale normální postřehy autentických dětí. Nechtěl, aby tam bylo něco zevšeobecňováno, ale aby tam byly přesné informace o každém

⁵²⁵ Korczakova babička, Emilia Gębicka zemřela 23.3.1892, první záznam v deníku *Spowiedź* *mojyla* je z 1. dubna. Vydavatelé Korczakova díla v jaz. německém *Sämtliche Werke* data upřesnili podáním roku, sice s otázníkem. A tak se předpokládá, že Korczak tento deník začal psát 1. dubna 1896 a skončil 27.června 1895. In: SW III. S. 61-131.

⁵²⁶ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 72.

⁵²⁷ Korczak každého vedl k tomu, aby měl osobní odvahu nést zodpovědnost za výchovu. Spousta lidí se obracela na něho s prosbou o pedagogické rady.

Mám pocit určitého selhání, že nedovedu ani poradit, dokonce ani ne utěšit. Nejhorší je na tom to, že samotný problém pedagogických rad jakoby si ze mě vystřelil. (pol. originál: Samo zagadnienie porad pedagogicznych drwi ze mnie) - v článku Korczak, Janusz: *Błędna przepowiednia* (Chybná prognóza) „Szkola Specjalna“ 1938/39, č. 3. In: *Mysl pedagogiczna*. 1983. S. 182.

jednotlivém dítěti. Bursisté se měli vyhýbat jakýmkoliv frázím nebo květomluvám. Ida Meržanová, po válce významná polská pedagožka, která byla Korczakovou posluchačkou a také bursistkou tyto semináře vzpomínala s velkou úctou⁵²⁸. Podotýkala však, že *Systém, který vypracoval Korczak, pro něho byl ideální, ale nehodil se pro průměrného vychovatele.*⁵²⁹

*V práci nosil zelený nebo modrý pracovní plášť, jakousi zástěru s několika kapsami. Měl tam vždy svůj záznamník a tužky, aby si mohl vždy vše okamžitě zaznamenat. To byl jeho koníček.*⁵³⁰

Disciplína v zaznamenávání důležitých postřehů. Bez frází.

Korczak měl obrovskou úctu vůči slovu, jak mluvenému tak psanému. Nesnášel fráze. Když mluvil k dětem, nekázal, ale s nimi mluvil. Vedl s nimi dialog. Protože jen v dialogu může člověk zachovat svou důstojnost a jen v dialogu nezraní druhého člověka. Taktéž vzpomínají studenti na jeho přednášky.⁵³¹

⁵²⁸ Každý z nás četl své záznamy. Ze začátku nám to moc nešlo. Ale po pár seminářích jsme zjistili, kolik se můžeme dozvědět, díky Korczakovým sice přísným, ale velmi přátelským poznámkám. Stále nám opakoval, že je nutné vést pedagogickou dokumentaci. Mají se zapisovat jednotlivé situace ze života dětí a také jejich výpovědi. Říkal, že když už nestenografujeme, tak musíme vše aspoň přesně zaznamenat. Během zaznamenávání je vychovatel přinucen zamyslet se nad tím, co zjistil. Bez zaznamenání člověk ztratí hodně důležitých výchovných okamžiků. Nemohl se smířit s tím, že se na vysokých školách a hlavně na pedagogických fakultách neučí zaznamenávat to, co vychovatel vidí a pozoruje. Není třeba mít k tomu zvláštní literární talent, stačí svá vlastní technika, přizpůsobená individuálním možnostem jedince. A tak jsme všichni všechno zapisovali". In: Meržan, Ida: *Wspomnienia*. 1989. S. 101.

⁵²⁹ Meržan, Ida: *Wspomnienia*. 1989. S. 106.

⁵³⁰ Meržan, Ida: *Rodzina i Szkoła*. 1977, č. 8, s. 10 in: Meržan, Ida: *Dzieci miłość moja*. 2002. S. 236.

⁵³¹ Poprvé jsem se osobně setkala s Korczakem na Pečovatelských kurzech, kde přednášel nám pedagogii. (...) Studentky, které ho už znaly dřív, mi říkaly, že má velmi zajímavé přednášky, ale velmi náročné a nedokázaly by je zopakovat. Ptala jsem se, o čem mluví. Řekly mi, že o dítěti. Nic víc nedokázaly říct. Konečně bylo oznámeno, že přijde. Ale nepřišel, nechal jen vzkaz, že mu měme doručit své vlastní vzpomínky z dětství. Na přednášku jsem netrpělivě čekala. Konečně se objevil. (...) Na stole položil naše sešity a pečlivě se na nás podíval. Chvilu trvalo ticho, pak začal mluvit. První přednáška byla z pedagogie. Nic jsem si nezaznamenávala, protože jsem byla ohromená jak jeho přednáškou, tak jeho osobností. Na tabuli stále něco kreslil a vysvětloval. Co řekl, bylo jasné a přesvědčivé. Řekl, že dítěti je stále na světě nedobře. Je mu třeba pomoci. A my mladé, budoucí vychovatelky, můžeme to udělat, pokud se nám bude chtít. A pak začal: Přečetl jsem si vaše vzpomínky z dětství. Je to šedesát upřímných vzpomínek. Z nich padesát osm je smutných a jen dvě jsou radostné. Tak vypadá život dítěte. Už od začátku ho doprovází smutek a nepochopení světa dospělých.

Meržan, Ida: *Aby nie uległo zapomnieniu*. 1987 S. 13-14.

Své studenty stále pečlivě napomínal, aby slova nezneužívali k nějakému zbytečnému krasořečnictví. Zalmen Wassertzug, bývalý bursista u Korczaka vzpomíná, že hned po nástupu do Domova sirotků místo věčných postřehů do svého záznamníku na adresu dítěte napsal chvalozpěv, místo očekávané pochvaly od Korczaka uslyšel: *Nelítejte v oblacích. Pozorujte to, co je zde na zemi.*⁵³²

Sešity malých pečovatelů. Krabička na otázky.

Děti v Domově sirotků mohly pečovat o mladší nebo nové děti. O dětech, o které se staraly vedly sešity - záznamníky a to tím způsobem, že pečovatel psal dítěti někdy jen jednu větu, co by dítě mělo na sobě změnit. A dítě pak zase jednou větou (mohlo napsat i víc) odpovídalo, proč se chovalo právě takto a ne jinak. Zachovaly se psané deníčky a jsou velmi vzácným materiálem pro každého vychovatele. V Domově sirotků bylo hodně různých sešitů a záznamových knih. Je důležité podotknout, že vše bylo dobrovolné. Korczak vedl knihu, do které dětem zapisoval jejich dětské transakce, aby děti pak nelitovaly nebo nepodezíraly, že je někdo podvedl. Velmi zajímavá byla kniha, jak se děti s Korczakem sázely, že se polepší. Korczak zapisoval v čem se chce dítě přesně polepšit a to na jak dlouho a s uvedením přesného termínu. Místo sešitů, někdy stačila jen listina na tabuli. A byly listiny ranního vstávání, listiny modliteb, listiny poděkování a omlouvání se, a také listina slzí. Listiny byly dobrovolné, ale závazné a vedené důstojně. Korczak v knize *Jak milovat dítě* celou jednu kapitolu věnuje poličce⁵³³, na které tyto sešity a zápisníky mohou být odloženy.

Korczak věnuje hodně místa také zápisníku vychovatele. Když se dítě potřebovalo na něco zeptat, Korczak vymyslel krabičku na otázky. Děti se

⁵³² Wassertzug, Zalmen: *Wspomnienia*. 1987. S. 118.

⁵³³ Na poličce je místo pro sešity dětí. Jeden si zapisuje hezké písničky, druhý vtipy, třetí hádanky, čtvrtý sny; sešity bitek či hádek, pozdních příchodů, škod, ztracených předmětů. Děti redigované denní noviny (...) Sem mohou být ukládána hlášení služeb a zápisníky. Může tu ležet zápisník vychovatele. Každý zápisník nemusí být nutně schován pod zámek. Zdá se mi, že velkou roli může sehrát zápisník, ve kterém se vychovatel svěří se zklamáním, které zažil, s obtížemi, které ho potrápily, s omyly, prožitky příjemnými a veselými i smutnými. Je tu místo pro knihu kontroly vycházek - kdo, kdy a proč odchází do města a kdy se vrací, a také pro notářskou knihu. Děti si rády vyměňují, prodávají a obdarovávají se mezi sebou předměty ze svého drobného majetku. Neměli bychom se na to dívat s nelibostí, tím méně tomu bránit. Jestliže se obáváme podvodných transakcí, sporů, nebo vášní, zaveďme notářskou knihu, která zabrání zneužití. Jestliže jsou děti ležlivě omyslné, nezkušené, dejme jim možnost nabýt nezbytné zkušenosti.

Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Domov sirotků*. In: Janovský. 1986. S. 105.

písemně ptaly a Korczak jim písemně odpovídal. Někteří za to Korczaka kritizovali, ale on to obhajoval tím, že dětem je třeba odpovídat vážně a mít na ně čas. A během dne se nedá stovce dětí odpovědět vážně a trpělivě. Připomínal, že se některé děti ptají jen ze zlovyku. "Až do omrzení se opakuje příkaz *ex cathedra*, že se má odpovídat na dotazy dětí. A ubohý vychovatel, který tomu nekriticky věří, přichází do konfliktu se svým svědomím, protože nemůže, neumí, nemá trpělivost být pořád dotazován, vždy odpovídat. A dokonce ani nepřipouští, že čím častěji je nucen krátkým "Neobtěžuj" odbýt malého otravu, tím lepším je vychovatelem. (...) Je zapotřebí vzít v úvahu samotné dítě (...) i možnost odpovědi. (...). Dívám se podezřívavě na vychovatele, který tvrdí, že trpělivě odpovídá na dotazy dětí. Pokud nelže, pak je asi dětem tak cizí, že se na něho obracejí s otázkami jen zřídka".⁵³⁴

Tisk, noviny, knihy, rozhlas, televize

Korczak byl člověkem, který všechno dokázal přizpůsobit výchově, dokonce některé jakoby špatné věci a lidské slabosti. Nikdy nezevšeobecňoval, že něco je špatné. Vždy učil, že ze všeho jde udělat dobro⁵³⁵. *V budoucnou bude každý vychovatel stenografem a kinooperátorem.*⁵³⁶

Spolu s demokracií vždy kráčí tisk. Středověk končí, když se začíná tisknout. Psané slovo dostává nový význam, není to už jen krásná, buď poučná, nebo vědecká či filozofická literatura. Člověk se tiskem může bránit⁵³⁷. Noviny v

⁵³⁴ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*, část *Internát*. Kapitola 51. In: Janovský. S. 65.

⁵³⁵ Korczak zjistil, že děti si nadávají různými slovy, která jsou urážlivá a sprostá. Proto využil tento jejich zlovyk, ale používal směšná slova: *ty elektrodo, ty cis dur* atd.

Korczak věděl, že děti se mají rády vsázet.
Plátn se, kolikrát se v týdnu bijete. Neví. Nikdo to nepočítá. A to je chyba - je to třeba počítat, a to na lody. Malá bitka - jeden bod, střední bitka - dva body, ve vzteku - tři body. Kolik bodů potřebuješ od neděle do neděle? Zapisuj si to a počítej (...). Už bys se chtěl bít, ale si pomysliš - škoda bodů.

Korczak, Janusz: *Pedagogika żartobliwa*. In: DZ X. S. 205). Využil to, aby se vsázely, že budou používat méně špatných slov, že se budou méně bít a pod. Chodil s dětmi do kina, doporučoval divadlo, promítání diapozitivů a pod. Vystupoval v rozhlase.

Każdy może zmienić ciężar ziemi. Radio zmieni ciężar gatunkowy człowieka

Korczak, Janusz: *Kino - Radio - Program dla dzieci*. „Radiofon Polski“ 1926, č. 51. In: *Mysł pedagogiczna*. 1983. S. 85 - 89..

⁵³⁶ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*, In: PW II. 1984. S. 333.

Korczakově výchovném systému pomáhaly dětem jak zachovat demokratické vztahy, jak se k problémům slušně vyjádřit, učily děti psát, děti nesměle dostaly svůj prostor k vyjádření se, děti se učily pracovat v kolektivu, tvořily vztahy (dospělí a děti, děti mezi sebou), pozorovaly život, seznamovaly se s politikou, událostmi ve světě a díky novinám viděly také problémy jiných lidí a celou různorodost, se kterou se člověk v životě může setkat.

Gutenberg nestvořil knihu - kniha by existovala i bez něho. Gutenberg - to jsou noviny. Nový, jiný člověk, který ví, co se děje ve světě. Kino - pouliční vrána: křiklavá a do všeho strčí svůj nos. Co jen z takového člověka vyroste? Kde by zůstal člověk bez novin a jen s kinem, rozhlasem, letadlem? Otřesen zbožně uvažuješ, jak jen to dokázaly Spojené státy stvořit společnost tak disciplinovanou a zkonsolidovanou a to z lajdáků, výtržníků, polodivokých globtroterů, černých, žlutých, červených (...). Každý krok mění váhu a podstatu země. Rozhlas změnil váhu a podstatu člověka. ⁵³⁸

Korczak si však nade vše cení knihu: *Noviny a kino nestačí. Potřebná je kniha. Bez knihy dítě nedokáže obsáhnout samo sebe.* ⁵³⁹ Korczak má ke knize zvláštní vztah, sobě typický - plný transcendentního rozjímání. Když chce vyjádřit svůj obdiv nad dítětem, nad jeho tajuplnou hloubkou, přirovnává je ke knize. Dne 2. srpna 1939 v dopise Józefu Arnonovi popisuje svou účast na letním táboře a radost z pozorování dětí: *Červenec byl báječný. Dostal jsem ke čtení dvacet*

⁵³⁷ Reformace v Německu začala ne slovem mluveným, ale psaným, pak díky tisku rozšířeným natolik, že každý měl možnost se s problémem seznámit, vyjádřit se k němu a bránit ho. Proto Luther byl v jiné situaci, než sto let dřív Mistr Jan Hus. Díky tisku nebylo jen tak snadné lutherovu reformaci potlačit. Do dnešního dne se stále bojuje o nezávislost tisku a novináři patří ke skupině nejriskantnějšího povolání. Korczak věděl, že každá instituce, která má své noviny, nemůže jen tak snadno sklouznout do totality.

⁵³⁸

Korczak. Janusz: *Kino - Radio - Program dla dzieci*. „Radiofon Polski“ 1926, č. 51. In: *Mysl pedagogiczna*. 1983. S. 85-89..

⁵³⁹

Se smutkem konstatuji, že děti ve škole přestávají knize důvěřovat, průměrné dítě má dokonce z ní strach. Než dítě dojde k tomu, že v knize může najít odpovědi na své otázky, vnímá knihu jako to, co dokáže člověka utrápiti, co stále od něho něco požaduje a k něčemu nutí. Podotýkám, že než dítě dozraje pro kino, musí se nejdřív naučit číst obrázky k pohádkám. Proč tak málo obrázků? (...) Proč se vydavatel nedomluví s čtenářem-dítětem. Přehlížíme, že dítě má mít ke knize přímo intimní vztah. Přehlížíme, že s knihou má být tvář v tvář a to z vlastní nepříinucené vůle. Když si v ní listuje, má s ní prožívat vztah tvář v tvář. (...) Dítě se musí domluvit samo s sebou a musí si odpovědi na vlastní otázky. (...) Ani noviny, ani kino mu nedají hledanou odpověď. Potřebná je kniha. Bez ní dítě nedokáže obsáhnout samo sebe a ani sobě neporozumí.

Korczak, Janusz: *Gazetka - Kino - Książka*, „Świat Książki“ 1929, sešit. IV-V. In: *Mysl Pedagogiczna*. 1983. S. 90.

nových dětí. *Dvacet dětí jako dvacet nových knížek napsaných v napůl neznámém jazyce, a k tomu knížky jsou poškozeny a schází jim listy.*⁵⁴⁰

V knize *Jak milovat dítě*, část *Letní tábory* píše: *Stejně tak knihovník přebírá novou větší zásilku knih a zvědavě přeletí okem titul, obálku. Je to příjemná práce, ej, bude co číst.*⁵⁴¹

Domov sirotků měl svůj vlastní týdeník, ze začátku sice psaný jen ručně a všem dětem čtený každou sobotu ráno nahlas. Později „Tygodnik Domu Sierot“ byl vydáván novinami „W Słońcu“.⁵⁴² Své noviny měl také dětský kamarádský soud a určitou dobu také bursa⁵⁴³. Korczak usiloval o to, aby každá škola měla své vlastní noviny. Vydal proto samostatnou knihu - příručku *Gazetka szkolna*. Největší ohlas a pedagogický úspěch měly dětské noviny „Mały Przegląd“⁵⁴⁴.

Nejúspěšnější a snad jedinou knihou, o kterou je zájem, je *Král Matýsek První*, i když její druhý díl *Král Matýsek na pustém ostrově* má svou filozofii výchovy

⁵⁴⁰ Korczak, Janusz v dopise 2.8.1939 Józefu Arnonovi. In: *Listy*. 1999. S. 42.

⁵⁴¹ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Letní tábory*. Kapitola 16. In: Janovský. 1986. S. 89

⁵⁴² V r. 1913 v novinách „W Słońcu“ Korczak oznamuje, že se objeví články z Domova sirotků. Články o DS byly zde tištěny především v r. 1914, 1916 a 1917 a v r. 1926.

⁵⁴³ *Neví se, zda Korczak znal knihu od Willi Warstata Die Schulzeitschrift und ihre Bedeutung für Erziehung und Jugendkunde, která vyšla v Lipsku v r. 1915. Byla to tehdy první analýza toho, jakou úlohu ve výchově plní pedagogický tisk. Korczak a Warstat v názoru na tisk měli hodně společného, především, že díky tisku může vychovatel lépe poznat dítě. Ještě jednou Korczak Tygodnik Bursy, určený vychovatelům, kteří pracovali v Domově sirotků. Bursa vznikla v r. 1923. In: DZ XI/1. (vysvětlivky) S. 384.*

⁵⁴⁴ „Mały Przegląd“, pismo dla dzieci i młodzieży pod redakcją Janusza Korczaka, Tygodnikowy dodatek bezpłatny, vycházel jako příloha k deníku *Nasz Przegląd*. od 9.10.1926 - 1.9.1939.

První vydání vyšel 9.10.1926 jako příloha k číslu 277 (1348) „Naszego Przeglądu“. Za necelé tři roky „Mały Przegląd“ vyšel dne 29.3.1929 jako příloha k číslu 88 (1899) „Naszego Przeglądu“ s novým názvem *pismo dzieci i młodzieży*, bez slova *dla*. Změnu názvu udělal Korczak na žádost malého čtenáře Henryka, který o změnu prosil ve svém dopise dne 10.1.1928 a 29.3.1929 už obdržel pozitivní odpověď. Korczak byl redaktorem do roku 1930, pak byl redaktorem Igor Newerly a to až do posledního čísla, které vyšlo dne 1.9.1939. Změna redaktorů se stala nenápadně: Změny v „Małym Przeglądzie“, když redakci převzal Jerzy Abramow - Igora Newerly byly nijak viditelné. Korczak psal stále méně. Od 26.3.1933-5.1.1934 vycházel zde na pokračování „*Čaroděj Kajtuš*“. Sice už v r. 1930 Igor Newerly převzal redakci, ale teprve 12.10.1934 stalo se to očividné. Jméno Korczaka zmizelo z titulu, o rozloučení nebylo pomýšlení. Korczak v *Małym Przeglądzie* dne 1.1.1937 napsal, že si tehdy uvědomoval, že je unavený a *Nasz Przegląd* by měl vést někdo mladší, energičtější a kdo má více času. In: Janusz Korczak SW XIV. S. 638.

mnohem hlubší. Ale i pro Korczakovy knihy patří to, co sám vždy opakoval, že nakonec o všem rozhoduje sám život.

Jeho kniha *Král Matýsek První* má co říct i dnešním dětem. Svědčí o tom nově natočený animovaný celovečerní mezinárodní film. Dalším svědectvím nadčasovosti Krále Matýska je skutečnost, že *Král Matýsek První*⁵⁴⁵ je jedinou Korczakovou knihou, která u nás dosud vyšla. Nepočítám zde ukázky z Korczakova díla, které jsou připojeny ke knize *Janusz Korczak lékař, pedagog, spisovatel*⁵⁴⁶ Julia Janovského. Nepočítám zde ani Korczakovu knihu *Sám s Bohem. Modlitby těch, kteří se nemodlí*⁵⁴⁷ vydanou v bývalé Jugoslávii a přeloženou do češtiny.

Korczak nebyl nikdy odměněn oficiálně jako pedagog a vychovatel.

Byl odměňován jako spisovatel:

- 1) Na konkurzu Padarewského v r. 1899 získal vyznamenání za divadelní hru *Które dy*.
- 2) Před 2. světovou válkou dne 4.11.1937 byla mu udělena literární cena „Zlatý vavřík.“
- 3) Posmrtně byla mu udělena Mírová cena německých knihkupců v r. 1972 a to u příležitosti třicátého výročí jeho smrti.
- 4) Rok 1978-1979 UNESCO zařadilo mezi světová kulturní výročí a celoživotní Korczakovo dílo bylo oceněno Světovou radou míru.

Mezinárodní sdružení pro dětskou knihu IBBY k jeho uctění založilo v roce 1979 cenu za nejlepší knihu pro mládež a o mládeži. JANUSZ-KORCZAK-PREISS⁵⁴⁸

⁵⁴⁵ Korczak, Janusz: *Král Matýsek První*, Praha: Albatros, 1987. Překlad z polštiny: Richard Vyhliďal. Ilustrace: Jan Černý. S. 287.

⁵⁴⁶ Janovský, Julius: *Janusz Korczak lékař, pedagog, spisovatel*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. Ukázky z polských originálů Janusze Korczaka přeložila Hana Futerová. S. 2(3).

⁵⁴⁷ Korczak, Janusz: *Sám s Bohem. Modlitby těch, kteří se nemodlí*. Zagreb-Giesen: Kršćanska sadašnjost, Zagreb, a Deutsche Korczak Gesellschaft Giessen, Gütersloher Verlag Gerd Mohn, Gütersloh, 1980. S. 67.

⁵⁴⁸ JANUSZ-KORCZAK-PREISS: Edith Schreiber-Wicke, 1978 Andreas Mehringer, 1979 Astrid Lindgren za "Bratří Lvi srdce", 1981 Michael Ende, 1983 Mirjam Pressler, 1985 Angeliki Varella za "My Friend the Filbert tree", 1986 Alice Miller, 1994 Mats Wahl za "Vinterviken" (Kniha o zimě), 2006 Mirko Thamm jako školní mluvčí ze školy jménem Janusze Korczaka -

je udělována každým rokem. Tuto cenu mezi jinými obdržela v r. 1979 Astrid Lindgrenová, za knihu *Bratři Lví srdce*.

Od roku 1978 - 1993 Deutsche Korczak-Gesellschaft e.V. (Německá Korczakova společnost) udělovala cenu za výjimečné úspěchy v oblasti pediatrie a dětské literatury nebo v oblasti praktického vychovatelství.⁵⁴⁹ Tato cena je pozoruhodná v tom, že se neomezila jen na literaturu.

V Polsku byla každoročně od r. 1979 udělována literární cena Janusze Korczaka za nejlepší dětskou knihu. V roce 1979 byla udělena Bohumilu Říhovi⁵⁵⁰ za knihu *Nový Gulliver*⁵⁵¹

To, co z díla Janusze Korczaka k nám dnes promlouvá je Král Matýsek (proto také nový celovečerní film o Králi Matýskovi) a Korczakova osobnost. Nepřinutíme nikoho, aby přijal Korczakovy výchovné metody. Sám přece napsal:

Představovat si, co a jak by mělo být - je snadné. Žel - ve skutečnosti je tomu jinak.⁵⁵² ***Nikoliv, co by mělo být, ale co být může***⁵⁵³

O sdělovacích prostředcích se vyjádřil: ***Rozhlas - kino - mohou pomoci, a dokonce vyřešit problém tragicky beznadějně churavějící školy. Další perspektiva - televize. Plní se sny Pestalozziho - každá matka, každá Gertruda v zátiší svého domu může učit a formovat své vlastní dítě.***⁵⁵⁴

podle <http://de.wikipedia.org/wiki/Janusz-Korczak-Preis>, 22.01.2008.

⁵⁴⁹ Tuto cenu (Diplom a 5000 DM) obdrželi: 1978 Dr. Andreas Mehringer, München; 1979 Prof. Dr. Bogusław Halikowski, Szczecin; 1980 Prof. Dr. Shimon Sachs, Tel-Aviv; 1983 Bella Abramowna Dizur, Riga; 1985 Mirjam Akavia, Tel-Aviv; 1986 Igor Newerly, Varšava; 1987 Židovská obec Gießen; 1988 Prof. Dr. Józef Bogusz, Krakov; Leon Harari, Kibbuz Maale, Hachamisha; Dr. Rafael Scharf, Londýn; 1990 Szmuel Gogol, Ramat Gan; 1993 Ks. Arkadiusz Nowak, Piastów. In: *Korczak Bulletin*, Sonderausgabe 30 Jahre DKG (Deutsche Korczak-Gesellschaft e.V., Jahrgang 16, Heft 2. Oktober 2007. S.10.

⁵⁵⁰ Bohumil Říha (1907-1987), čes. prozaik. Autor zejm. pohádek a lit. pro děti s důrazem na didaktickou funkci (*Honzikova cesta*, 1954; *Dětská encyklopedie*, 1959) a próz s tematikou venkoval Řada jeho prací byla zfilmována. In: *Ottova všeobecná encyklopedie*, heslo: Říha Bohumil. Sv. 2. 2003. S. 344.

⁵⁵¹ Říha, Bohumil: *Nový Gulliver*. Praha. Albatros 1983, ilustroval: Jan Kudláček, s. 256. 2. vydání 13000 výtisků. *Pro čtenáře od 14 let. Hrdinou fantastického románu je sedmnáctiletý chlapec žijící v přetechonizovaném světě, který zatouží poznat život bez technické civilizace - z informace knižkovny pro čtenáře. Na obalu knížky: *Kniha Nový Gulliver byla v roce 1979 odměněna první cenou v polské mezinárodní soutěži Janusze Korczaka.**

⁵⁵² Korczak, Janusz: *Chłopcy i dziewczynki. Prawidła życia* In: DZ XI/1. S. 90.

⁵⁵³ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Internát. Kapitola 9.* In: Janovský. S. 49. .

Korczak nebyl poznamenán fobií z nových věcí. Dnešní nářek na špatný vliv televize, internetu a počítačových her na dítě by Korczak plně chápal, ale vinu by dal rodičům, že neumí ukázat dítěti to, co je v nich hodnotné. Korczak považoval za největší zlo, když opilý otec bije bezbranné dítě. Holocaust, který připravil nejen genocidu, ale také oddůstojnění člověka, byl vytvořen lidmi, kteří nevyrostli ani na televizních programech ani na počítačových hrách ani neznali možnosti internetu. Korczak věděl, že jsou děti, které nemají rády kino: *Matka nechápe, proč dítě nechce do kina; a ono prostě to nemá rádo, když se v kině děje vše tak rychle, všechno je namotané, oči bolí, hlava bolí. Tak tam sedí, se zavřenými očima, dvě hodiny, ve vydýchaném sále, a máma se trápí, že dítě nemá žádné intelektuální zájmy.*⁵⁵⁵

Slovo mělo pro Korczaka obrovský význam, jak slovo psané, tak mluvené a čtené. Divadelní hru *Senat szaleńców* napsal, protože chtěl člověku něco sdělit. *Myslím, že rozhodujícím prvkem, proč jsem zvolil tuto metodu* (divadelní hru: A.B.) *bylo to, že jsem chtěl získat větší forum lidí - a to dokáže jen divadlo. Málo kdo čte pedagogická díla, a ve srovnání s tou malinkou hrstkou čtenářů, ti, kteří přijdou do divadla, jsou přímo zástupem. Díky tomu se ideje a myšlenky dostávají mimo úzký kruh intelektuálů a popularizují se.*⁵⁵⁶

Korczak viděl také nedostatek literatury pro nejmenší. *V pocitu nejhlubší zodpovědnosti zjišťuji: je to důležité, není to nějaká blbost - ne. Schází nám literatura pro děti.*⁵⁵⁷

Pozoruhodné jsou dvě jeho knížky *Prawidła życia* (Pravidla života) a *Pedagogika żartobliwa* (Žertovná pedagogika). *Pravidla života* jsou příručkou, jak si dítě může poradit se svými dětskými problémy. Napsal ji na žádost dětí. *Jen kniha může dítěti odpovědět na jeho neklidné otázky. Bez knihy si dítě nebude rozumět ani nedokáže samo se sebou vycházet.*⁵⁵⁸

⁵⁵⁴ Korczak, Janusz: *Radio dla dzieci*. „Pion“ 1935, č. 42. Podepsán: *Stary Doktor*. In: *Mysl pedagogiczna*. 1983. S. 99.

⁵⁵⁵ Korczak, Janusz: *Radio dla dzieci*. „Pion“ 1935, č. 42. Podepsán *Stary Doktor*. In: *Mysl pedagogiczna* 1983. S. 102.

⁵⁵⁶ Janusz Korczak v rozhovoru na téma své divadelní hry. Vytlačeno v: *Role teatru w społeczeństwie. Dwa specjalne wywiady n marginesie premiery sztuki Korczaka Senat szaleńców. Dalsze plany Korczaka. Rozmowa z autorem sztuki Senat Szaleńców*. „Głos Poranny“ 1931, č. 293. In: DZ X. S. 320 (vysvětlivky).

⁵⁵⁷ Korczak, Janusz: *Kolysanka*. „Dziecko i Matka“ 1938, č. 5. In: PW II.1984. S. 219.

Zertovná pedagogika vyšla tiskem v r. 1939 a byly v ní rozhlasové tzv. *Gadaninki Starego Doktora*. V úvodu napsal: *Dětem jsem napsal knihu „Pravidla života“.* Napsal jsem také knihu „Právo dítěte na úctu“, tam je esence mých přednášek. Pokaždé mou hlavní myšlenkou je to, že dítě je člověkem rovným nám. Nyní chci napsat něco žertovně (...) V dítěti je třeba vidět člověka a to laskavě, bez pedanterie a důvěřivě. A dítě prosím nepodceňovat.⁵⁵⁹

6. VYCHOVATEL

Vychovatel - popelka, vychovatel - dozorce.

6. 1. **Korczakův peidocentrismus a pedologie.**

*Jsmo povinni vychovat lidi, a ne vědce.*⁵⁶⁰

Pojmy vychovatel, pedagog a učitel máme dnes od sebe striktně oddělené. Každý má svou specializaci a někdy i svou byrokracii (má své vlastní školní předpisy, směrnice z ministerstva, vlastní složky pro vlastní korespondenci, svůj vlastní kabinet-kancelář, anebo alespoň část kabinetu, na dveřích úřední hodiny a vizitku, a také jiné hodnocení, tedy plat). Každá škola má své pedagogy, vychovatele a učitele. Nejvznešeněji zní pojem pedagog. Pedagog je něco jakoby vědec v oblasti výchovy a učení. Pak přichází učitel, který je zodpovědný za vědomosti žáka, za jeho úspěchy na soutěžích a za úspěšné absolvování školy, případně také za složení přijímacích zkoušek na další školu. Nejnižší v této oblasti se nachází vychovatel. Když se Korczak jako úspěšný lékař a známý spisovatel stal vychovatelem v Domově sirotků, ve skutečnosti v této náročné oblasti péče o dítě, přijal nejnižší místo. Rozdíl mezi učitelem a vychovatelem vyjádřil slovy: V

⁵⁵⁸ Korczak, Janusz: *Gazeta - kino - książka*. „Swiat Książki“ 1929, č. 4-5. In: DZ. XI/1. S. 375.

⁵⁵⁹ Korczak, Janusz: *Pedagogika żartobliwa. Wakacje. Gadaninki radiowe Starego Doktora*. In: DZ. X. S. 187 (Úvod).

⁵⁶⁰ Korczak, Janusz: *Dzieci i wychowanie*. „Wędrowiec“ 1900, č. 30. In: PW III.S. 15.

*našem domově byla zřízena škola pro docházející děti, což mi umožnilo zjistit, jaká propast dělí učitele-aristokrata od vychovatele-popelky.*⁵⁶¹

Původně vychovatelem = pedagogem byl v Athénách otrok, který doprovázel chlapce do školy. „Kolem sedmého roku života chlapec začal chodit do školy. Takto se dostával pod pečlivý dozor pedagoga a to až do svých osmnácti let. Pedagog byl spolehlivý otrok, kterému otec svěřil i jak péči nad synem, tak utváření jeho zvyků, a to především chování se u stolu a na ulici. Pedagog obdržel rákosku a byl oprávněn ji používat. Pojem *pedagog*, který se ujal v evropském názvosloví jako označení vychovatele, byl převzat z toho, že jeho denní povinností bylo vést chlapce do školy (*pais* - chlapec, *ago* - vedu), nést chlapci knihy, tabulku na psaní a loutnu. Vědělo se, že se pedagoga vybírá náhodně: nejčastěji byl pro tuto funkci zvolen otrok, který nebyl schopen namáhavější fyzické práce. Byla známá jízlivá Periklova poznámka na adresu otroka, který při sklizni ovoce spadl se stromu a zlomil si nohu. Tehdy Periklés zvolal: *Aha, teď bude z něho pedagog.*“⁵⁶²

Nestačilo by děti jen učit? Máme je také vychovávat? Nakolik má výchova vliv na vychovávaného?

Sebastián Petrycy (1554-1626) tvrdil, že rozhodující vliv na veškerou výchovu mladého člověka má hlavně to, v jaké společnosti (s jakými kamarády) tráví svůj čas⁵⁶³. V tom smyslu je považován za předchůdce Johna Locke⁵⁶⁴ (1632-1704), který se o sto let později proslavil svou koncepcí známou jako *tabula rasa*. Z

⁵⁶¹ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Domov sirotků. Kapitola Vzpomínka*. In: Janovský. 1986. S. 101.

⁵⁶² Kot, Stanisław: *Historia wychowania* (Dějiny výchovy). Warszawa: Wydawnictwo Żak, 1996. I. díl. ISBN 83-901558-7-7. S. 39.

⁵⁶³ Śliwerski, Bogusław: *Pedagogika, podstawy nauk o wychowaniu*. 2006. Sv. I. S. 51.

⁵⁶⁴ U Johna Locke⁵⁶⁴ (1632-1704), v jeho výchovných spisech se poprvé setkáváme s antropologickým přístupem v oblasti pedagogiky. Člověka vidí jako *tabula rasa*, prázdnou tabuli, a'e nedívá se na člověka jako na objekt, který by nám měl sloužit, ale jako na toho, kdo se bezpodmínečně bytostně musí stát člověkem. Tělesná a duchovní výchova, intelektuální školní vyučování, vstřícné vzdělání, nový způsob péče o dítě a všeobecné vedení, to vše si zde poprvé nárokuje vědecký a empirický přístup. Díky Lockeovi si pedagogika uvědomila, že jedinec přestává být pro okolí jen nějakým objektem, a začíná být svým vlastním subjektem, který má své vlastní možnosti. Jeho spis byl osvíceneckými pedagogy vydán tiskem (...) 1788, a to dřív, než J. J. Rousseau. In: Tenorth, Heinz-Elmar: *Geschichte der Erziehung*. .. s. 82-83.

Johna Locka si Korczak vzal především myšlenku, že jedinou brzdou, která dokáže člověka zastavit před špatným činem, je strach před hanbou.). Korczakovi byl John Lock blízký, i když měl vůči němu své výhrady. Pojem *tabula rasa* uvedl v r. 1900 ve svém článku pro časopis *Wędrowiec* (Poutník): *Quick*⁵⁶⁵ *vůči ideálům Obrození má pět námitek: že jeho ideálem je víc vědec než člověk činu; myslelo se, že literatura má větší vliv na všední život, než ho opravdu má; myslelo se, že kniha dokáže formovat člověka a ignorovalo se pečlivé přihlížení všemu a pozorování; že tvůrci Obrození byli uchvácení formou, místo obsahem; že pedagog přehlížel duši dítěte, protože si myslel, že je čistou tabulí, která má svou hodnotu jen tehdy, když se ji vyzdobí starožitnými jazyky.*⁵⁶⁶ V tomtéž článku uvádí jméno Johna Locka: *Pokrok v oblasti výchovy a vzdělání dětí a mládeže byl stále zřetelnější. Komenský, Locke, Rousseau, Basedow, Pestalozzi a Froebel.*

⁵⁶⁷ Uvádí ho také v úvodním pojednání ke knize Jędrzeja Śniadeckého: *Śniadecki znal Emila a rázně proti němu polemizoval, neznal však Locke.*⁵⁶⁸

Být vychovatelem, pro Korczaka znamenalo být *řezbářem dětské duše*.⁵⁶⁹ To znamená mít přípravu (vzdělání), k tomu talent (výchova se pohybuje v oblasti umění) a pokoru. Aby byl dostatečně připraven, vystudoval medicínu, protože dítě chápal jako celek. Když chceme dítě pochopit, musíme rozumět jeho tělu, jeho duši, psychice a jeho duchovním potřebám. Tehdy tento pedagogický směr byl znám jako *pajdocentrismus* a v medicíně jako *pedologie*. Pajdocentrismus a pedologie byly dokonalým spojením jak medicíny, tak pedagogiky a obě se věnovaly významu dětství a jeho vlivu na celého člověka. Současný polský vědec v oblasti pedagogiky Bogusław Śliwerski tři knihy Janusze Korczaka označuje jako *pajdocentrické*⁵⁷⁰, jedná se o *Dzieci ulicy* (Děti ulice), *Jak kochać dziecko*

⁵⁶⁵ Robert Herbert Quick (1831-1891) ang. pedagog.

⁵⁶⁶ Korczak, Janusz: *Dzieci i wychowanie V.* (Děti a výchova). „Wędrowiec“ (Poutník), 10.3.1900, č. 10 S.185. In: DZ IV. S. 169.

⁵⁶⁷ Tamtéž: Korczak, Janusz: *Dzieci i wychowanie V.*In: DZ IV. S. 170.

⁵⁶⁸ Korczak, Janusz: *Słowo wstępne do Śniadecki, Jędrzej: O fizycznym wychowaniu dzieci* (Úvodní slovo k Śniadecki, Jędrzej: O tělesné výchově dítěte). In: SW IX. S. 564.

⁵⁶⁹ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 34.

(Jak milovat dítě) a *Prawo dziecka do szacunku* (Právo dítěte na úctu). Jednou ze základních myšlenek k porozumění Korczakovy filozofie výchovy je názor, že dětství je integrovanou částí celého člověka, není něčím samostatným, co bychom mohli studovat mimo celého člověka. *Jedním z nejzlobnějších omylů je názor, že pedagogika je věda o dítěti, nikoliv o člověku.*⁵⁷¹ Dál vysvětluje: *Impulsivní dítě v rozčilení uhodilo, dospělý v rozčilení zabil. Na dobrosrdečném dítěti vyškemrali hračku, na dospělém nepoctivý podpis. Lehkomyslné dítě si za peníze na sešit koupilo bonbóny, dospělý prohrál v kartách celý majetek. Nejsou to děti - jsou to lidé, ale s jinou stupnicí pajmů, jinou zásobou zkušeností, jinými pohnutkami, jinou hrou citů. Pamatuj si, že my je neznáme.*⁵⁷²

Korczak nevidí podstatný rozdíl mezi tím, jací jsme v dětství a jací jsme jako dospělí. Proto připomíná, abychom nežádali od dětí víc, než je schopen unést dospělý - *Děti jsou hádavé? To není pravda - dovedou žít v souladu, mají pochopení. Zadívej se jen pozorně na podmínky pro jejich práci a soužití. Zkus čtyřicet úředníků posadit do jedné místnosti, držet je pět hodin v nepohodlných lavicích, u odpovědné práce, pod neustálou bdělou kontrolou nadřízeného a vydrápou si navzájem oči. Zaposlouchej se do stížností dětí.*⁵⁷³ Dne 20. září 1940 v dotazníku pro nacistické okupační úřady, ohledně zaměstnanců ve zdravotnictví, v tzv. *Fragebogen zur erstmaligen Meldung der Heilberufe* v kolonce: specializace Korczak uvedl: *pedolog - pediatr*, a v kolonce vědecká činnost uvedl: *pozorování dítěte*. Pojem *pedolog* uvedl také v registrační kartě *Bezirkärztekammer Registrationskarte* dne 25.1.1940. O své odbornosti lékařské a pedagogické se vyjádřil také dne 9.2.1942 v žádosti na Personální kancelář Židovské rady o zaměstnání v Hlavním útulku (se špetkou sobě typického humoru): *Považuji se za zasvěceného v oblasti medicíny, výchovy, eugeniky a politiky (...). Ve Varšavě jsem absolvoval gymnázium a univerzitu, vzdělání jsem si doplnil na klinikách v Berlíně (rok) a Paříži (půl roku). Měsíční pobyt v Londýně mi na místě pomohl pochopit podstatu charitativní práce. (...) Knihy o statistice naučily mne správnému chápání lékařského povolání. Statistika*

⁵⁷⁰ Sliwewski, Bogusław: *Pedagogika dziecka. Studium pajdocentryzmu*. 2007. S. 194.

⁵⁷¹ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě.*, Část *Internát*. In: Janovský. 1986. S. 48.

⁵⁷² Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě.* Část *Internát*. In: Janovský. 1986. S. 48.

⁵⁷³ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě.* Část *Internát*. In: Janovský. 1986. S. 63.

naučila mne disciplíně, logickému myšlení a objektivnímu hodnocení faktů. Pravidelně každý týden, po celé jedno čtvrt století jsem děti vážil a měřil. Mám bezcennou kolekci výkresů - průřez růstu dítěte v jeho školním věku a v období dozrávání ⁵⁷⁴

Śliwerski uvádí, že pedologie, reprezentovaná také Korczakem, byla v Polsku výzkumnou vědou o dítěti. Zajímala se jak o fyzický tak psychický vývoj dítěte a dítě v pedagogice považovala za hlavní a nejdůležitější.⁵⁷⁵ Śliwerski uvádí, že se Korczak domáhal vzniku pedologických klinik⁵⁷⁶, aby se tam mohl konat vědecký výzkum dítěte, aby tam byly vytvořeny podmínky k pozorování dítěte. Zdraví považoval za elementární prvek a nejdůležitější hodnotu lidského života. Korczak velmi výstižně poukazoval, jaký význam má pro dítě správná výživa, spánek, pohyb a péče o tělo.⁵⁷⁷ Rozdíl mezi lékařem v nemocnici a lékařem-vychovatel v internátním zařízení (k internátnímu zařízení Korczak počítá také svůj Domov sirotků v ul. Krochmalné) vidí v tom, že lékař v nemocnici má před sebou už hotovou nemoc, kdežto lékař-vychovatel může být svědkem příčiny onemocnění. Proto lékař-vychovatel může lépe pochopit dítě-člověka, jako celek.

Jen díky internátu ⁵⁷⁸ *můžeme lépe porozumět tomu, jak nádherně pracuje na sobě živý organismus, jak se snaží zachovat rovnováhu, jak usiluje, aby vše bylo úspěšné (...). Bez internátní zkušenosti zní zdravotní příkazy naivně: že dítě má spát, má jíst, pít a musí přibrat. Kdo kdy dělal výzkum snu, chuti k jídlu a růstu? Jednou si někdo vymyslí, že dítě má mít více pohybu, podruhé, že méně. Kde máme výzkumy o tom, proč chůze jednoho dítěte je právě taková, proč běhá, skáče tak a ne jinak? (...) Dítě je bledé, hned ho všechno vyvede z míry, má zkřivenou páteř, je krátkozraké, nechce se mu jíst, má své bolesti a bolístky - stovku nenápadných, nejdrobnějších šepotů, varování, ale není to ještě nemoc. Prosí jen o pomoc, radu - léčbu ještě nepotřebuje.* ⁵⁷⁹

⁵⁷⁴ Korczak, Janusz: *Podanie do Biura Personalnego Rady Żydowskiej*. In: Korczak, Janusz.: *Famiętnik*. 1998. S. 5-6.

⁵⁷⁵ Śliwerski, Bogusław: *Pedagogika dziecka. Studium pąjdocentryzmu*. 2007. S. 29.

⁵⁷⁶ Śliwerski, Bogusław: *Pedagogika dziecka. Studium pąjdocentryzmu*. 2007. S. 31.

⁵⁷⁷ Śliwerski, Bogusław: *Pedagogika. dziecka. Studium pąjdocentryzmu*. 2007. S. 31.

⁵⁷⁸ Korczak nezaložil Domov sirotků proto, aby shromáždil děti, na kterých by mohl dělat výzkumné pozorování nějakých výchovných procesů. Pozorování dítěte (jak jeho psychických tak tělesných potřeb) bylo pro Korczaka pouze využitím možnosti, kterou mu Domov sirotků poskytoval. Korczakův Domov sirotků byl pro děti především domovem, nouzovou zástupnou rodinou, nikdy žádným experimentováním, ani v oblasti medicíny, ani v oblasti výchovy, ani v oblasti stravování, ani v oblasti sociologie. Korczak respektoval právo dítěte na tajemství, kromě a důstojnost i za cenu, že jeho výzkum nebude úplně špičkový.

Korczakovo docenění dítěte a postavení dítěte do centra veškerého dění se odráží také v jeho reakci na tzv. Ženevskou deklaraci⁵⁸⁰ schválenou Mezinárodní unií pomoci dětem (Union Internationale de Secours aux Enfants). V knize *Právo dítěte na úctu* píše: *Ženevští zákonodárci pomíchali povinnosti a práva; tón deklarace je přemlouvavý, nikoliv žádající - je výzvou k dobré vůli, prosbou o pochopení*⁵⁸¹

Korczakův peidocentrismus měl vliv také na mladou generaci vychovatelů, kteří působili v Domově sirotků v ul. Krochmalné před 2. světovou válkou. Patří k nim Aleksander Lewin⁵⁸², který po 2. světové válce v Korczakově duchu pokračuje. Má odvahu veřejně poukazovat na neustálé zaměňování práv dítěte s právy dospělých. Korczakův peidocentrismus mohl skrývat v sobě také určité

⁵⁷⁹ *Bylo by chybou, kdyby psycholog zkoumal duchovní procesy pouze v jejich špičkových otřesech a nezajímal by se o to, co bylo příčinou jejich vzniku, jak se vyvíjely, jak vypadaly normálně před onemocněním a jak se začaly projevovat jejich výkyvy. V takové situaci je lékař, který zná děti jen z nemocnice, a nikdy je neviděl v internátním zařízení a nikdy je pečlivě nepozoroval. Jen díky internátu můžeme lépe porozumět tomu, jak nádherně pracuje na sobě živý organismus, jak se snaží zachovat rovnováhu, jak usiluje, aby vše bylo úspěšné. Stačí malá infekce, a vidíme jak se organismus přímo kolektivně zpovídá z toho, zda se dokáže ubránit, jaké bude mít nápady a co vše objeví, a jak pohotově se začne bránit. Příušnice - dostane ji deset dětí ze sta - proč? Svrb u všech, kromě tří - proč? Angína lehká a těžká - proč komplikace - proč tak pomalé uzdravování? Dítě, stejně jako zkušený vesničan z hor, snadno proběhne úskalím, tak snadno proběhne i tou nejtěžší nemocí. Ale může být i tak, že se bezhlavě začne řídit do bezedné tůně. Bez internátní zkušenosti zní zdravotní příkazy naivně: dítě má spát, má jíst, pít a musí přibrat. Kdo kdy dělal výzkum snu, chuti k jídlu a růstu? Jednou si někdo vymyslí, že dítě má mít více pohybu, podruhé, že méně. Kde máme výzkumy o tom, proč chůze jednoho dítěte je právě taková, proč běhá, skáče tak a ne jinak? (...) Dítě je bledé, hned ho všechno vyvede z míry, má zkfivenou páteř, je krátkozraké, nechce se mu jíst, má své bolesti a bolístky - stovku nenapadných, nejdrobnějších šepotů, varování, ale není to ještě nemoc. Prosí o pomoc, radu - léčbu ještě nepotřebuje. Když někde hoří - pak se musí reagovat energicky - kácet, hasit, lámat a není čas na střídmost, zdvořilost, trpělivé vyčkání a pozorování. Internát nám tuto možnost dává - můžeme klidně čekat, dokonce dlouho čekat a pozorovat organismus, jak to dokáže vyřešit sám. Naším úkolem pak je tuto jeho námahu jen zlehka podporovat (...) Úkolem dnešního lékaře v internátním zařízení je především vypudit naivní léčitele, kteří chtějí zasahovat do těleského ducha říznou ránou, protože si myslí, že bez nich by dítě nebylo schopno pochopit, co je člověk, svět, život a jaké má povinnosti.*

Korczak, Janusz: *Lekarz w internacie*. „Pediatria Polska“ 1923. Sv. III. Sešit 2. In: PW II. 1978. S. 87-88.

⁵⁸⁰ Viz. Příloha

⁵⁸¹ Korczak, Janusz: *Právo dítěte na úctu*. In: Janovský. 1986. S. 181.

⁵⁸² *V mezinárodních dokumentech stále nejzákladnější a nejpodstatnější povinnosti dospělých vůči dětem se rozumí jako dětská práva. Takto se míchá povinnosti dospělých s dětskými právy. Určitě s právy souvisí, ale nejsou identické a je třeba je rozlišovat. A navíc, musíme vyčlenit ta dětská práva, která přirozeně vyplývají z všeobecných lidských práv, ale týkají se pouze dětí jako dětí. - Aleksander, Lewin: *Korczakowska walka o prawa dziecka*. in: Śliwerski, Bogusław: *Pedagogika dziecka*. Studium pjadocentryzmu. 2007. S. 41.*

nebezpečí pro dítě, na což poukázal Maciej Kaluszyński, když použil pojem "Past krále Matýska Prvního"⁵⁸³. Korczak ve svém sirotčinci byl jak lékařem, tak psychologem, sociologem, antropologem, filozofem a spisovatelem. A toto vše vylo zastřešeno jeho vychovatelstvím.

Sirotčinec mi byl výchozí základnou všeho rozjímání a všeho, k čemu jsem dospěl.⁵⁸⁴

Doba, ve které žil Korczak byla poznamenána novým výchovným směrem tzv. Novou výchovou a především knihou od Ellen Keyové *Století dítěte* (tiskem vyšla v r. 1900, byla také přeložena do polštiny). Humanisté XIX. a XX. století očekávali od Nové výchovy a pajdocentrismu především skoncování s tradiční autoritativní školou. Korczak usiloval o školu příjemnou, kam dítě bude chodit rádo, kde nebude stresováno a kde se bude moci zeptat na to, co ho zajímá. Směr Nová výchova se objevila začátkem XX. stol., ale po 2. sv. válce ustoupila do pozadí a v praxi se na ni téměř zapomnělo. Objevily se nové směry, které částečně opakovaly její myšlenky, ale přisvojily si je jako své vlastní. Škola podle Nové výchovy "měla zavést dítě ne k dogmatům, nějakým cílům a nějakým programům. Veškerý odshora nahodilý výchovný cíl se může najednou ukázat jako jedna lež a podvod vůči dítěti. (...) Škola by se měla řídit myšlenkou, že dítě je nedotknutelné".⁵⁸⁵ Korczak neměl s Novou výchovou nějaký bližší kontakt, ale díky samému faktu, že k výchově přistupoval vědecky a z lékařského hlediska a byl proti odshora nahodilým výchovným cílům, částečně by mohl být počítán k tomuto směru, i když ve výchově šel svou vlastní cestou. Sám o sobě řekl, že je člověkem individuálního a samostatného rozhodování.⁵⁸⁶ Tuto myšlenku napsal v jiné souvislosti, ale vyjadřuje jeho téměř veškeré životní úsilí.

⁵⁸³ Maciej Kaluszyński: *malý dospělý (...) najednou vhozen do světa dospělých, za vše musí nést zodpovědnost, za podmínky a vztahy, které tam vládnou, a za které on přece nemůže, protože je nes: anovil, ani je nezavinil.* Takto dítě by snadno mohlo být zneužito dospělými, aby si dosáhli své dospělácké zájmy. In: Śliwerski, Bogusław: *Pedagogika dziecka. Studium pajdocentryzmu.* 2007. S. 80.

⁵⁸⁴ Korczak, Janusz v dopisu Josefu Arnonovi 30.12.1937 in: *Listy*, s. 36

⁵⁸⁵ Sobczak, J.: *Nowe Wychowanie.* In: Śliwerski, Bogusław: *Pedagogika dziecka. Studium pajdocentryzmu.* 2007. S. 32.

⁵⁸⁶ *Jestem czlowiekiem samotnej drogi, indywidualnych decyzji i czynów.* Janusz Korczak

Na téma významu Nové výchovy J. Sobczak píše: *Není snadné říct, zda pro tuto revoluci ve výchově měli větší zásluhy nadšenci, kteří ovlivnili výchovný proces a způsob školního vyučování, nebo větší zásluhy měli psychologové, někteří sociologové, filozofové, dokonce osobnosti z lékařského prostředí, kterým vděčíme za odborné teoretické argumenty, podložené precizním vědeckým výzkumem. (...)* Někteří si mysleli, že díky skoncování s učitelskou autoritou, z výchovného procesu zmizí doktrína a dogma, že takto připravené nové pokolení vytvoří dokonalejší společenské vztahy. Byli přesvědčeni, že dítě, které se bude vyvíjet samo od sebe, a které se nebude stýkat se světem dospělých, dokáže ze sebe uvolnit vrozené dobro nebo se naučí v kolektivu, který nebude zkažený dospělými, správně řešit veškeré konflikty a to tak, aby byly přínosem jak pro okolí, tak pro ně samé.⁵⁸⁷ O tom, zda je ta nebo ona výchova správná, a o tom, kdo je významným pedagogem především rozhoduje to, co tento významný pedagog zanechal v lidech, a jací ti lidé nyní jsou⁵⁸⁸ tak, jak to vyjádřil Karol Kotłowski. Tedy vlastně jde o Buberovo *Einprägung*, řecké χαρακτήρας (charakteras) ve smyslu razítka.

V každé knize věnované dějinám výchovy, která je vědecky zpracovaná, se průměrně vyskytuje pár stovek jmen různých pedagogů, vychovatelů, filozofů, psychologů, sociologů, lékařů, přírodovědců a dalších, kteří se vyjadřovali k problému výchovy⁵⁸⁹. Každý má svůj specifický jazyk, kterým se snaží vyjádřit svůj názor na to, jak vychovat člověka, nebo zda ho vůbec vychovávat. Každá

⁵⁸⁷ Sobczak, J. *Nowe Wychowanie*, In: Śliwerski, Bogusław: *Pedagogika dziecka. Studium pąjcodentryzmu*. 2007. S. 33.

⁵⁸⁸ Kotłowski, Karol: *O przyczynach upadku pedagogiki uniwersyteckiej w Polsce Ludowej* in: Śliwerski, Bogusław: *Współczesne teorie i nurty wychowania*. 2005. S. 48.

⁵⁸⁹ Heinz-Elmar Tenorth (nar. 1944) ve své knize *Geschichte der Erziehung*, která má necelých 400 stran, ISBN 3-7799-1517-0, v registru jmen uvádí kolem 800 jmen, které souvisí s výchovou. Stanisław Kot (nar. 1885-1975) ve své dvou dílné knize *Historia wychowania* (I. díl 407 str., II. díl 378 str.) v registru jmen uvádí také přes 800 jmen (přesně 861). Komenskému věnoval celou obšírnou kapitolu. Je však pozoruhodné, že i když byl od Korczaka mladší jen o 7 let a kniha vyšla v r. 1924, ve svém díle se o Januži Korczakovi nezmínil (není zde uvedeno ani jeho rodové jméno Goldszmit, ani jeho pseudonym Korczak). St. Kot byl profesorem dějin kultury na Jagellonské univerzitě v Krakově, byl členem Polskiej Akademii Umiejętności, Italské akademie věd, České královské vědecké společnosti v Praze, Ukrajinské Ševčenkovy vědecké společnosti v Paříži a Společnosti Huga Grotia v Haagu.

Bogusław Śliwerski (nar. 1954) ve své knize *Pedagogika dziecka. Studium pąjcodentryzmu*, která má 240 stran, 2007. ISBN 978-83-7489-045-8, v registru jmen uvádí kolem 300 jmen. Śliwerski je téměř jediný, který se ve svém běžném pedagogickém díle věnuje také Korczakovi. Kromě Śliwerského Korczak je citován jen v úzce profesionálních dílech věnovaných Korczakovi. Tak jak o by Korczak navždy zůstal osamělý, s nikým nesrovnatelný, nedefinovatelný a vše přesahující.

doba má svůj vlastní názor na výchovu. Názory se střídají, opakují, vzájemně se potírají, a člověk v podstatě zůstává stejný. Už John Lock měl odvahu napsat, že není důležité jen hodně vědět, ale je potřebné být také džentlmenem⁵⁹⁰. Výchovné normy máme vyjádřené také v běžně kolujících lidových příslovích (jako *Komu se zelení, tomu se zelení. Lež má krátké nohy. Na zloději čepka hoří*), v různých bajkách, a také v zlatých myšlenkách politiků a diplomatů (*Když chceš být zvolen, nestačí, že máš pravdu. Musíš se jim líbit a slušně se chovat* - Paul Cambon⁵⁹¹). K zvláštní výchovné kategorii patří chasidská vyprávění. Zásadní vliv na výchovu má náboženství. Od křesťanského náboženství se přímo čeká, že by mělo dát společnosti lidi eticky na úrovni. To, že i v křesťanství se výchova nedaří, je zřejmé. Křesťanství, které před 2. sv. válkou mělo v Evropě velký vliv na výchovu, nedokázalo zabrzdit narůst nacismu. Nacismus nezadrželo, ale nejednomu člověku pomohlo obstát s čistým svědomím. Výchova se děje podle svých vlastních zákonů, které lidstvo zatím neodhalilo. Člověk jakoby se vychovatelům skrýval. A vychovatel musí s tím počítat.

Běžná výchova se děje nejen v rodině, ve škole a ve výchovných zařízeních, i když se pedagogická díla věnují především této oblasti. Je zde vliv vrstevníků, idolů (sportovci, herci, modelky), ulice, divadla, kina, televize, počítačových her, internetu a dalších. Náрек na vliv medií je neopodstatněný, protože zlo, které se převalilo dějinami, bylo nejčastěji konáno člověkem, který neměl ani televizi ani internet. Korczak pečlivě sledoval německé názory na výchovu. O tom, kdy, kde a kým mohlo být dítě bito v souladu s pruskými zákony, popsal v časopisu pro děti *Mały Przegląd* (Malý přehled), který v té době sám osobně redigoval, ve dvou článcích s názvem *Bija* (Oni bijí) a *U naszych sąsiadów* (U našich sousedů).⁵⁹² Korczak v povídce pro děti *Ty taki a ja taki* (Ty jsi takový, já takový), kde dva chlupci mají společně vést ve škole malý obchůdek, jednomu z nich vkládá do úst vzácnou výchovnou normu:

⁵⁹⁰ John Locke ve své knize *Myšlenky o výchově nemyslí na výchovu všech vrstev; autor na žádost přítele, uvažuje jak má být vychován mladý gentleman, to je dítě z dobré rodiny. Nepsal to pro obyčejné děti. Locke, tak jako celá tehdejší generace, nemyslel na výchovu chudých dětí. Byl přesvědčen, že když vyšší vrstvy budou dobře vychovány, vše bude v pořádku.* In: Kot, Stanisław: *Historia wychowania*. Sv. I. 1996. S 339.

⁵⁹¹ Paul Cambon (1843-1924) francouzský velvyslanec ve Velké Británii a dalších zemích.

⁵⁹² „Mały Przegląd“ 10.6.1927, č. 36. S. 6. NP č. 157 In: DZ XI/2. S. 331.

Psycholožka Judith Rich Harris⁵⁹⁴ tvrdí, že největší vliv na dítě má prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Na otázku, proč dítě raději napodobuje své kamarády, než rodiče odpověděla:

*V každé společnosti lidé podléhají kategorizaci, dělí se na dospělé a děti, ženy a muže. Jsou určité zásady, které lidé dané kategorie musí dodržovat. Dítě musí samo zhodnotit k jaké skupině, do jaké kategorie patří. Když dítě vychází z domu, zjišťuje, že existují osoby, podobné jako ono, v jeho věku, které se musí řídit stejnými normami. Proto se děti napodobují samy navzájem. (...) Děti mají během svého dětství za úkol splnit tři cíle. První - udržet dobré vztahy s lidmi, kteří jsou pro ně nejdůležitější. Druhý - přizpůsobit se kultuře. Třetí - vypracovat si strategii, jak mají soupeřit s konkurenty a jak si získat pozici. Každý toho dosahuje jiným způsobem. (...) Socializace dítěte působí, že děti se stávají podobny jiným. U vývoje osobnosti, je tomu opačně - vynikají vlastnosti, kterými se dítě liší od ostatních. Dokonce identická dvojčata mají své vlastní, sobě jen charakteristická specifika*⁵⁹⁵

Tato psycholožka tvrdí, že *nejdůležitější období pro rozvoj osobnosti je věk od 6. po 15. rok života. Toto se neděje doma, ale mezi spolužáky, protože tam se děti připravují na život. Podívejme se jen, jak se chováme vůči otci. To naše chování nic neříká o tom, jak se budeme chovat vůči šéfovi. A to, jak jednáme se sourozenci, neznamená jaký máme vztah s kamarády. Když šestileté dítě jde do školy, podléhá socializaci. Musí se přizpůsobit skupině, jinak se mu vysmějí a bude vyhoštěno. Když má 10 let, je k nepoznání. Jedná tak, jako jeho kamarádi. Kdysi se bálo bouřky a plakalo, nyní experimentuje s výbušninami. (...) dokáže se přizpůsobit v každé skupině. (...) Největší vliv, jaký může mít rodič je, že může zvolit místo, kde rodina bude bydlet.*⁵⁹⁶

⁵⁹³ Korczak, Janusz: *Ty taki a ja taki*. „Młody Spółdzielca“ (Mladý družstevník) říjen 1937, č. 2, S. 4-5. In: DZ XII/1. S. 332.

⁵⁹⁴ Judith Rich Harris (nar. 1938) je psychologem a autorkou dvou bestsellerů *Geny nebo výchova* (1998) a nejnovější *No Two Alike* (vyd. 2006) vytvořila teorii o minimálním vlivu rodičů na děti a o vývoji osobnosti dítěte v kolektivu stejně starých dětí. (podle týdeníku „Wprost“ 9.3.2008, č.10. Warszawa. S. 80.

⁵⁹⁵ Postoła, Aleksandra: *Wszyscy jesteśmy Kopciuszkami. Rozmowa z Judith Rich Harris, psychologiem, autorką książki „Geny czy wychowanie“*, týdeník „Wprost“ 9.3.2008, č. 10. Warszawa. S. 78-80.

⁵⁹⁶ Tamtéž: Postoła, Aleksandra týdeník „Wprost“ 9.3.2008. S. 78-80.

Korczak si uvědomoval, že dítě bude stále víc ovlivňováno také médii: rozhlasem, kinem a v budoucnu televizí. Viděl velké výchovné možnosti ve využití diapozitivů, v návštěvě klasického divadla, loutkového divadla a cirkusu. Spolupracovníci s novinami „Maly Przegład“ jako ocenění dostávali zdarma lístek do kina pro sebe a zároveň pro svého kamaráda. Korczak viděl také nebezpečí, která mohou média přinést. Zerubawel Gilead vzpomíná, jak se Korczak hněval na plytkost Disneyových filmů a na Hollywood: *Na filmy pro děti Korczak měl svůj vlastní názor. Na filmy od Walta Disneye, jako Sněhurka -se hněval - Co tito šarlatáni vyvádějí! Krmí malé děti těmito strašidelnými obludami. Vypočítaví gešeftáři, spekulanti bez špetky odpovědnosti. Každá dobrodružná kovbojka je lepší, protože vidíme pořádné dostihové koně a přímo akrobatické kousky hlavních hrdinů (...)* Ach, ten Hollywood! Měl jednu skvělou perlu- Shirley Temple, přesto zničili její talent v jakýchsi podřadných filmech.⁵⁹⁷

Korczak stejně jako Buber viděl úspěch vychovatele v autenticitě vychovatele. Pouze to může nějak ovlivnit vychovávaného. Žádné odshora diktované osnovy, žádné "hraní" na úspěšného pedagoga. Korczak jednou po návštěvě zahraniční školy pro mentálně postižené plný úžasu vůči obětavosti personálu a náročnosti organizace se zeptal, zda se to vše oplatí. Obdržel šokující odpověď: *Ano, dostaneme o sto marek ročně víc a týdně máme o dvě hodiny méně.* Ve svém článku to pak okomentoval: *Sotva najdeš kreativního pedagoga. Svědomitě plní instrukce, které obdrží od úředníků z ministerstva osvěty.*⁵⁹⁸

V tomto smyslu Michael Kirchner cituje ve své knize *Von Angesicht zu Angesicht* v kapitole „Mit Janusz Korczak *das kleine Weinen* des Kindes, des Anderen hören“ (Spolu s Korczakem skrze dětské slzy naslouchat druhému) mezi jinými myšlenku od Emmanuele Lévinase: *Naše pedagogická řeč je rétorikou. Je to řeč z pozice někoho, kdo chce druhého obelstít. Pedagogika nemluví k druhému tváří v tvář, ale někde z boku*⁵⁹⁹

⁵⁹⁷ Zerubawel, Gilead: *Ziemia drzy-* (Zem se chvěje) In: *Wspomnienia*. 1989. S. 245.

⁵⁹⁸ Korczak, Janusz: *Dzieci troski* (Děti zvláštní péče). „Społeczeństwo“ 1901, č. 16. 17. 18. In: DZ IV. S. 387.

⁵⁹⁹ Kirchner, Michael: *Von Angesicht zu Angesicht*. S. 72.
srovnej s:

6. 2. Především vychovatel

*Nad každým žákem pozorně bdí um lékaře - pedagoga.*⁶⁰⁰

Jaroslav Abramow-Newerly,⁶⁰¹ syn Igora Newerleho, Korczakova osobního sekretáře napsal, že *bez Korczaka spisovatele a lékaře, neměli bychom Korczaka vychovatele.*⁶⁰²

Veškeré Korczakovy znalosti, schopnosti, talent a dovednosti, vyústily v jeho vychovatelském díle, přesto, že ve Varšavě byl znám především jako lékař a spisovatel. U Korczaka bylo vše podřízeno dítěti a jeho výchově a to od jeho nejtěžšího dětství.

Korczakovy výchovné metody nevycházely z předem připraveného programu, nebylo to převychovávání k určitému ideálu nějakého nového dokonalého člověka. Známa je jeho věta *Nemáme zapotřebí vychovávat idealisty.*⁶⁰³ Přesto se Korczak ve svých studentských letech projevoval jako idealista a pozitivista, který by nejraději vylepšil celý svět a to tím způsobem, že by vychoval nové pokolení ideálních lidí. Definitivně se od toho distancoval v r. 1904, ve věku 26

Naše pedagogická či psychagogická rozmluva je rétorikou, tedy jsme v postavení toho, kdo chce přelstít bližního. (...) Nepřístupujeme k Jinému čelem, ale oklikou. In: Lévinas, Emmanuel: Totalita a nekonečno. 1997. S. 54-55 (Rétorika a bezpráví).

⁶⁰⁰ Korczak, Janusz: *Szkola życia* (kapitola: *Nowy uczeń*). „Przegląd Społeczny“ 1907 a „Społeczeństwo“ 1908. In: DZ IV. S. 126.

⁶⁰¹ Jaroslav Abramow-Newerly syn osobního Korczakova sekretáře Igora Newerleho (Igor Newerly původně Jerzy Abramow) a Barbary Abramow-Newerly, roz. Szejnbaum, která vyrůstala v Korczakovém Domově sirotků, se svými rodiči přicházel za Korczakem a za Stefanií Wilczyńskou jakoby za svým dědečkem a babičkou. O jejich blízkém přátelském vztahu svědčí m.j. slova: *V rozhlase (už po II. sv. válce) jsem vystoupil v Králi Matýskovi jako herec. Hru připravila moje maminka. ...Velké role dostali jiní... Zbyszek Zapasiewicz... Já jsem měl říct jen pár vět... byl jsem zklamán... Matka nechtěla, aby se mluvilo, že mi nadřazuje, i když věděla, že bych to zahrál nejlíp, protože autora jsem znal osobně* (In: Abramow-Newerly, Jaroslav, *Lwy wywołone*, Warszawa Rosner&Wspólnicy, 2006, ISBN 83-60336-00-8, 978-83-60336-00-7, 2. vyd., s. 15-16. Na s.70 a dalších se o Stefanii Wilczyńskiej vyjadřuje jako o *babci Stefie*).

⁶⁰² Abramow-Newerly, Jaroslav v *Doslovu* ke knize svého otce: Newerly, Igor: *Rozmowa w sadzie piętego sierpnia, O chłopcu z bardzo starej fotografii*. 2003. S. 195.

⁶⁰³ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Domov sirotků*. In: Janovský. 1986. S. 110.

let (ještě byl studentem medicíny) na jednom z letních táborů. Když v roce 1912 přijal místo ředitele Domova sirotek ve Varšavě v ul. Krochmalné 92 (dnes ul. Jaktorowska 6), nechtěl už nikoho převychovávat podle nějakého vzoru, ani nevěřil v nějaké jednoznačné pozitivní řešení sociálních podmínek. V tomto průlomovém roce 1912, začíná Korczak své pečlivé pozorování dítěte, jeho růstu a tělesně-fyziologického dozrávání i jeho duchovního a duševního upevňování nejvyšších hodnot. Po dvou letech byl z Domova sirotek jako lékař povolán do armády v první světové válce (předtím, r. 1905 se jako lékař účastnil války japonsko-ruské). Po čtyřech letech své nepřítomnosti v Domově sirotek se z fronty vrátil s textem knihy *Jak milovat dítě*. Nejsou tam utopistická výchovná hesla, ani touha po něčem nereálném, ale hluboká promyšlená filozofie výchovy, založená na úctě vůči dítěti a jeho právům.

Jako vychovatel působil svou osobností a svým charakterem, jeho literární dílo mělo jakoby druhořadý význam. Důstojnost dítěte respektoval se stejnou úctou jako důstojnost každého jiného člověka. Zároveň pečoval o svou důstojnost. Důstojnost byla pro Korczaka nedotknutelná. Člověk má právo nejen na úctu a přímo na určitou bázeň, ale taktéž právo na svou individualitu, i kdyby bylo třeba za to zaplatit i tu nejvyšší cenu.

Nadčasový úspěch jeho knížky pro děti *Král Matýsek První* může časem zastínit Korczaka jako vychovatele⁶⁰⁴. *Král Matýsek První* je přeložen téměř do všech světových jazyků a nyní (v Německu od podzimu 2007) se dostává do kin jako film *Der kleine König Macius*⁶⁰⁵ (předtím už jako večerníček v zahraničních televizních vysíláních).

⁶⁰⁴ Korczakova knížka pro děti *Král Matýsek První* zastínila vše jiné, podobně jako *Malý princ* od Exupéryho. *Broučci* od Jana Karafiáta a pohádky bratří Grimmů. Jsou to příklady, kdy čas vytřídí nejvyšší hodnoty. Mluví o tom Ježíš: *Cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili* (Matouš 25,40. Bible. 1993). Jinak řečeno - trvalé je to, co děláme pro nepatrné (ke kterým Korczak počítá také děti).

⁶⁰⁵ Film *Der kleine König Macius*, režie: Sandor Jesse, Lutz Stützner, scénář: Hans Werner Honert, Ines Keerl, Bernd Roeder-Mahlow podle knihy *Król Macius I* Janusze Korczaka, hudba: Francois-Elie Roulin, producent: Hans-Werner Honert, rok výr.: 2007 Francie, Německo, Polsko, animovaný film. Ztaženo z internetu dne 17.1.2008
http://www.film.gildia.pl/filmy/der_kleine_konig_macius_der_film.

6. 3. Problém s cílem výchovy

Janusz Korczak jako zralý a zkušený pedagog si nikdy žádný výchovný cíl nestanovil, protože člověk byl pro něho tak velkým tajemstvím, že jakýkoliv cíl by byl omezením možností výchovy a lidské důstojnosti. Může nás překvapit jeho názor z mládí, když v r. 1898 ve svém článku *Dzieci* (Děti) si stanovil ve výchově tři úkoly:

Ulohou výchovy je:

- 1) *Formovat srdce* (pol.: *kształcić serce*. Polské *kształcić* a *wykształcony* znamená formovat a také vzdělávat, edukovat: A.B.).
- 2) *Formovat um* (pol.: *kształcić umysł*: A.B.).
- 3) *Toto vše propojit tak, aby vznikla harmonie formy.*

Ulohou výchovy je:

- 1) *Rozvinout u dítěte jeho pozitivní črty povahy, se kterými přišlo na svět.*
- 2) *Ztlumit negativní.*
- 3) *Vytvořit nabytý charakter dítěte.*

Ulohou výchovy je:

- 1) *Udělat z dítěte užitečného a šlechetného člověka.*
- 2) *Šťastného.*

Jak se toho dá dosáhnout, vysvětlím později. Ve výchově nejde ani tak o to, abychom dítě něčemu naučili, ale abychom v něm probudili zájem pro svatou věc.⁶⁰⁶

Korczak v následujících číslech ve svých článcích podává jakoby návod jak toho dosáhnout. Jedná se o články: *Láska, úcta a důvěra*; *Srdce*; *Um* (pol. umysl); *Vůle*; *Představitivost, Svoboda, Tresty a odměny*; *Zábavy* (pol. rozrywki), *Hračky a knihy*.

Článek *Láska, úcta a důvěra* začíná větou, že dítě má své rodiče milovat, ctít a důvěřovat jim. Obrací se na rodiče, aby si nepletli pravou dětskou lásku s dětským vypočítavým mazlením se, kterým si chce od rodičů něco vynutit. Varuje rodiče, aby si nemysleli, že dítě si je ctí, když má z nich strach. Také, aby si rodiče nemysleli, že mají upřímné dítě, když dítě všechno bezmyšlenkovitě vytlačá.

Víš, po čem poznáš, že tě má dítě opravdu rádo? Když sedíš smutná, zamýšlená, hledíš do prázdna a dítě, které si dosud vesele hrálo, si najednou přestane hrát, přijde za tebou, políbí tě na ruku a zeptá se - Maminko, proč jsi smutná? (...)
Nemusíš dítě tolik objímat a líbat. To není pro ně to podstatné. Ono ví, že je máš

⁶⁰⁶ Korczak, Janusz: *Dzieci*. „Czytelnia dla Wszystkich“ 25.8.1898, č. 8. S. 2. In: DZ III/3. S. 15.

*ráda (...) Důkazem toho, že ono tě má rádo bude, když dokáže v sobě překonat pokušení a zvítězí nad sebou, jen aby tě nezarmoutilo (...) Rodiče, když se těšíte láskou, úctou a důvěrou ze strany svého dítěte, máte ve svých rukou jeho duši a jeho budoucnost.*⁶⁰⁷

Korczak tento svůj článek zakončil optimistickou větou, kterou by později určitě škrtl, protože odešel od názoru, že duše dítěte a jeho budoucnost by mohla být v rukou vychovatelů.

O dvacet let později ve své knize *Jak milovat dítě*, v části *Dítě v rodině* v kapitole 37., kterou nadepsal *Pozor* (pol. orig. *Baczność*), vyjádřil své kardinální pedagogické poznání: *Není to pouhá fráze, když řeknu, že lidstvo má obrovské štěstí, že se mu nepodařilo přinutit dítě tak, aby se podřídilo jeho výchovným vlivům a jeho didaktickým útokům. Naštěstí si dokázalo zachovat svůj zdravý rozum a svou vlastní zdravou lidskou vůli.*⁶⁰⁸

O třicet let později ve své knize *Právo dítěte na úctu* napsal mnohem opatrněji: *Sníme o dokonalém člověku budoucnosti. Je třeba bděle se přistihovat při lži, potírat do frází oblečený egoismus.*⁶⁰⁹ Korczak není však dnešním postmoderním pedagogem, který by pochyboval o jakékoliv výchovné normě. Jedná se mu pouze o to, aby si vychovatel nenamlouval, že on je tou jedinou a poslední instancí, která dítě ovlivňuje, a která by dokonce chtěla být za dítě zodpovědná. Korczak má svůj *středobod*⁶¹⁰ své výchovy a tím je tajemství, které si dítě přináší s sebou na svět. A do tohoto tajemství se nikomu tak úplně nedá proniknout.

Vytýčení cíle výchovy si vyžaduje definici dítěte, tedy člověka a definici výchovy. Definovat cíl výchovy a definovat dítě, přesahuje i toho nejschopnějšího vychovatele. Proto tak často opakoval *Nevím*. Svě studenty a všechny vychovatele varoval před tímto svodem - určit si hotový cíl, hotový ideál. Sám ve svém mládí téměř dopltil na to, že si dovolil takovýto cíl vytýčit. Bylo tomu na letním táboře v r. 1904, Korczakovi bylo 26 let, byl studentem medicíny

⁶⁰⁷ Korczak, Janusz: *Milość, szacunek, zaufanie*. „Czytelnia dla Wszystkich“ 1.9.1898, č. 9. In: DZ III/1. S. 15-17.

⁶⁰⁸ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Dítě v rodině*. Kapitola 38. *Baczność* (Pozor). In: DZ VII. S. 43.

⁶⁰⁹ Korczak, Janusz: *Právo dítěte na úctu*. Kapitola: *Právo dítěte na to, aby bylo tím, čím je*. In: Janovský. 1986. S. 185.

⁶¹⁰ Miriam Prokešová: *Postmoderní svět je typický svou absencí tohoto „středobodu“ světa* (úspěšně: A.B.), *jediné neotřesitelné pravdy. Vše je tedy nejasné, neurčité, nic nemá skutečný řád. To se netýká jen pojetí světa, ale také pojetí člověka*. In: Prokešová, Miriam: *Téze k filosofii výchovy*. Ostrava: Pedagogická fakulta, 2002. ISBN 80-7042-250-5. S. 84.

a na tábor jel nikoli kvůli dětem, ale pro svou výchovnou ideu. Děti to podvědomě odhalily a postavily se proti. Korczak popisuje tuto událost po čtrnácti letech ve své knize *Jak milovat dítě* část *Letní tábor* kapitoly 14.a15. *Moji kolegové sem přišli z nutnosti, pro výdělek, já kvůli ideám; možná, že děti vycítily faleš a vyměřily mi trest? (...) Pro děti to byla drobná epizoda, pro mne převratná událost. Pochopil jsem, že děti jsou síla (...). Druhého dne při debatě v lese jsem poprvé nemluvil k dětem, nehovořil jsem o tom, čím chci, aby byly, ale čím ony chtějí a mohou být⁶¹¹.*

Dobrý vychovatel je tehdy dobrým vychovatelem, když ani vychovatel, ani dítě, které má být vychovááno, necítí žádný výchovný tlak. Martin Buber na základě své zkušenosti připomíná všem vychovatelům a učitelům, že jakékoliv záměrné výchovné ovlivňování druhého, vzbuzuje averzi a proto se mívá s cílem. Vychovávané dítě se musí cítit svobodně a ono si samo a samostatně musí vstřebat hodnoty a normy pro svůj život. *Když ale žáci zjistí, že chci vychovávat jejich charakter (...) vzeprou se. (...) Vychovatel (...) působí právě tehdy, kdy na ni (výchovu: A.B.) nemyslí a nikoho nemíní ovlivňovat.*⁶¹²

Člověk je stvořen, aby byl osobou, na kterou nemá nárok žádná člověkem vymyšlená idea, i kdyby se jevila velmi vznešeně. Dietrich Bonhoeffer toto zjistil také u skladatelů. *Myslím, že Händel si více než Boha všímá posluchačů a účinku své hudby. Proto asi působí leckdy trochu jako fasáda. Händel chce něčeho svou hudbou dosáhnout, Bach nikoliv.*⁶¹³ Fenomén výchovy vyjádřil ve stejném duchu Radim Palouš v závěru své knihy *Čas výchovy: .. nelze voluntaristicky definovat výchovu jako činnost vychovatele, jako vychovávaní. Vychovatel není tím, kdo výchovou dovádí chovance k cíli vychovávaní.*⁶¹⁴

⁶¹¹ Janovský. .1986. S. 87-88.

⁶¹² Věnuje se tomu Martin Buber v *Über Charaktererziehung Charaktererziehung*. In: Buber, Martin *Reden über Erziehung*, Gütersloh, Lambert Schneider/Gütersloher Verlagshaus GmbH, 11. Auflage 2005. S. 65-90.

⁶¹³ Bonhoeffer, Dietrich: *Na cestě k svobodě. Listy z vězení*. 1991. S. 247.

⁶¹⁴ Radim Palouš („Čas výchovy“): *... nelze voluntaristicky definovat výchovu jako činnost vychovatele, jako vychovávaní. Vychovatel není tím, kdo výchovou dovádí chovance k cíli vychovávaní. Především je zde tajemná instance, k níž se vychovatel snaží žákovi zpřístupnit cestu. O vychovávaného (chovance žáka) ve výchově jde, avšak ne tak, že by se jeho osobnosti něco přidávalo či něco ubíralo, nýbrž on sám má hledat, aby našel a tlouci, aby mu bylo otevřeno (Mt*

Jen tehdy se výchova nemine cíle. Jak náhle vychovávané dítě pocítí, že někdo jej chce *ovlivnit*, začíná výchovný problém, dítě se začíná bránit. Když náhle vychovatel pocítí v sobě výchovný tlak (tzn., že musí dítě pře-vychovat, vychovat, místo pouhého *chovat* ve významu chránit, schovat před zlem), výchova ztratí přirozenou lidskou krásu, která jako jediná dokáže zanechat na dítěti pozitivní výchovnou stopu. Podstatou výchovy je *šáhnout na povahu*. Dvacetiletý Korczak (1898) v článku *Dzieci* (Děti) vyjádřil přesvědčení, že charakter (povaha) jednak je vrozený, jednak se dá získat. **Člověk má charakter vrozený a nabytý. První mu předávají rodiče zákonem dědičnosti, druhý mu dává výchova. Úlohou výchovy je (...) rozvinout pozitivní črty vrozeného charakteru dětí (...) a vypracovat nabytý charakter dítěte.**⁶¹⁵

Dobře vychovaným člověkem běžně rozumíme toho, kdo jednou dovolil, aby jeho charakter, jeho povaha byla poznamenána něčím co ho přesahuje, co nemá ve své moci, něčím vznešeným, mravním, etickým. Samotné slovo CHARAKTER (česky ve smyslu POVAHA) je řeckého původu. Řecké *χαρακτήρας* (charakteras) přesně znamená nejen charakter ve smyslu povaha, ale také razítko⁶¹⁶. Původní smysl řeckého *χαρακτήρ* může znamenat také určité stigma⁶¹⁷. Martin Buber v *Über Charaktererziehung* píše, že výchova nedokáže ovlivnit osobnost člověka, ale může ovlivnit charakter člověka, tedy jeho povahu. *Když ale žáci zjistí, že chci vychovávat jejich charakter (...) vzepřou se. (...) Znamenalo by to, že svůj záměr máme zamlčet a své dílo vykonat zákeřně jako zloděj? Ne; problém je mnohem vážnější. (...) Výchova nesnese žádnou diplomatickou cestu. I když žák neodhalí náš utajený úmysl, takováto výchova nemá smysl, protože za takovýchto podmínek vychovatel nemůže jednat přirozeně. Na děti (mládež)*

7,7-8); má se vzdát sám sebe, vzít na sebe svůj kříž a následovat (Mt 16,24). Tím je řečeno i to nejpodstatnější o cíli "výchovy". Nejde o subjekt vychovávaného, o jeho zdárné vybavení pro konkurenci v dané společenské situaci, nýbrž o záchranu veškerenstva, k níž má tento vychovávaný přispět nebo o níž má možná dokonce významně rozhodovat. In: Palouš, Radim: *Čas výchovy*. Praha, SNP, 1991. ISBN 80-04-25415. S. 223.

⁶¹⁵ Korczak, Janusz: *Dzieci*. „Czytelnia dla Wszystkich“ 25.8.1898, č. 8. S. 2. In: DZ III/1. S 15.

⁶¹⁶ *Langenscheidt Taschenwörterbuch Griechisch* (Langenscheidt kapesní slovník řecko-německý a německo-český, heslo *χαρακτήρας* - der Charakter, das Merkmal, das Gepräge, der Stempel.), Berlin München 1999, Langenscheidt, ISBN 3-468-11213-0. S. 524.

⁶¹⁷ *Słownik grecko-polski ułożył Zygmunt Weclwski, doktor filozofii, profesor Szkoły Głównej Warszawskiej* (Slovník řecko-polský sestavil Zygmunt Weclwski..., heslo *χαρακτήρ, χαρακτηρος* - piętno, stempel, obraz, wizerunek) wydanie nowe, Lwów, Księgarnia Samuela Bodeka, 1929, ISBN-13: 978-3-579-02581-0, ISBN-10:3-579-02581-3. S. 678.

působí pouze vychovatelova věrohodnost. Jeho přirozená věrohodnost je jeho silou. (...) Aby vychoval charakterní lidi, vychovatel nemusí být nějakým vychovatelským géniem. Vychovatel musí být autenticky živým, přirozeným člověkem, ze kterého na celé jeho okolí vyzařuje jeho energie, která nejsilněji a nejpřesvědčivěji působí právě tehdy, kdy na ni nemyslí a nikoho nemíní ovlivňovat.⁶¹⁸

Martin Buber řecké CHARAKTER vysvětluje jako Einprägung,⁶¹⁹ (ražba). Korczak k tomuto Buberovu *einprägen*, tedy působení, měl dar. Igor Newerly napsal: *Korczak byl takovou osobností, že pracovat s ním, bylo příjemné. A nejen to. Jeho vlivem se každý z nás začal měnit.*⁶²⁰ Byl to vliv jeho osobnosti bez jakéhokoliv náznaku totalitní manipulace člověka. Jinak vždy existuje riziko neúspěchu, když vychovatel místo pokorného úžasu a pokorného *Nevím* začíná sám volit a výchovně působit, i když v dobrém úmyslu. Naděžda Pelcová zohledňuje toto riziko dokonce u výchovných antinomií formulovaných tak významnými filozofy výchovy jako Eugen Fink, Herman Nohl a W. Klafki, když píše o trojitém rozměru výchovy⁶²¹. Dítě hledá oporu pro svou duši. *Jakýsi neklid, čekání na něco, touha po něčem, fantazie - toto vše se najednou objevilo v nic netušící dětské duši; něco se v této duši začíná dít, něco se mění, tvoří, ukládá, dostává barvy, něco se začíná ztvárňovat, dokonce vše jakoby se rozeznělo. Co se děje. Jeník neví, ani mu to nikdo nevysvětlí. Dítě cítí smutek. A je v tom samo. (...) Rozhlíží se. Jeho duše vyhlíží oporu (...) Duše hledá pro své myšlenky a svůj cit nějakou vodící nit. Hledá stezku v chaosu nových dojmů, obrazů, jevů, hledá souvislosti, začátek a konec. A celou silou se vynořuje otázka - K čemu to je a proč? Nestačí odpovědět jen povrchně, tak jak běžně odpovídáme malým dětem. On touží po podstatě života. Své otázky však nedokáže vyjádřit a ani se nemá na*

⁶¹⁸ Buber, Martin: *Über Charaktererziehung*. In: Buber, Martin: *Reden über Erziehung*. Gütersloh, Lambert Schneider/Gütersloher Verlagshaus GmbH, 11. Aufl. 2005. S. 67-68.

⁶¹⁹ „Einprägen - vyrazit, vyrážet, vtisknout (co do čeho, vštěpovat co v paměť (...) vryt se.“ In: *Německo-český slovník* za vedení a redakce univ. prof. dr. Hugo Siebenscheina, zpracovali Josef Fanta a další, Voznice, nakladatelství LEDA spol., sedmé opravené vydání, 2002, díl I., s. 457, heslo: einprägen.

⁶²⁰ Newerly, Igor: *Rozmowa w sadzie*. 2003. S. 27.

⁶²¹ Naděžda Pelcová: *Trojí rozměr výchovy - kosmický, fylogenetický a ontogenetický otevírá prostor pro tzv. výchovné antinomie (formulované např. u Eugena Finka, v duchovněné pedagogice H. Nohlem, W. Klafkim a dalšími), v nichž se každý, kdo vědomě vychovává, musí nutně pohybovat a volit s riziky, která s sebou každá taková volba nese* In: Pelcová, Naděžda a kol.: *Výchova k humanismu*. 1999. S. 43.

koho obrátit.⁶²² Zde Korczak předběhl o jedno pokolení Eugena Finka, který také odmítá hotové a konečné vzorce lidství, a proto odmítá i výchovu jako jednoduchý proces dosahování předem stanoveného cíle. Výchovu chápe jako (...) *Not-Wendigkeit*, nutnost, ale ještě lépe obrat z nouze. Je to podle Finka, fundamentální dění, v němž lidská existence získává oporu, formu a zákon.⁶²³

Krystyna Ablewicz píše: *Žádné rozhodnutí nejde do prázdna, ale má konkrétního adresáta. V každé skupině na vychovatele se dívá jeden konkrétní pár očí. Ty si ho zvolí svým průvodcem a věří, že si vybraly správně. Je třeba znát jména dětí a volat je jejich jménem. Jméno znamená neopakovatelnost člověka, jedinečnost jeho existence a důkaz toho, že jde mi někdo „naproti.“ Pouze v této výchovné situaci se ukáže, co znamená v mezilidských vztazích to tajemné „mezi.“⁶²⁴*

Korczak především vychovával krásou svého vlastního charakteru. Nejpřesvědčivější črtou jeho charakteru bylo to, že respektoval individualitu a dobrovolnost výchovy. Děti k ničemu nenutil. Mladý bursista Roman Bertisch⁶²⁵ se jednou obrátil na Korczaka téměř s výtkou, proč nenutí děti, aby si psaly úkoly. Korczak mu odpověděl: *Opravdu, zkuste to.* Ale nepodařilo se to ani mladému bursistovi. Stále stojíme před otázkou, co se dá výchovou změnit, zda se vůbec dá něco změnit. Proč jednomu se podaří, že dítě se polepší, proč druhému se výchova nedaří? Hodně jsme si slibovali od vědeckého výzkumu genetiky.⁶²⁶

⁶²² Korczak, Janusz: *Okres dojrzewania* (Puberta), „Przegląd Pedagogiczny“ 1901, č. 6. In: *Mysl pedagogiczna*. 1983. S. 37.

⁶²³ Pelcová, Naděžda: *Eugen Fink*. In: Pelcová, Naděžda a kol.: *Výchova k humanismu. Studijní texty rozšiřujícího studia učitelů ON a ZSV*. 1999. S. 51.

⁶²⁴ Ablewicz, Krystyna: *Antropologiczna podstawa wychowania, czyli sytuacja wychowawcza jako szczególne spotkanie dwóch osób*. In: *PHILOSOPHIA RATIONIS MAGISTRA VITAE*. Díl 2. Krakov: Ignatium - WAM, 2005. S. 34.

⁶²⁵ Bertisch, Roman: *Niepowtarzalny pedagog*. In: *Wspomnienia*. 1989. S. 167.

⁶²⁶ *Od Mendelových objevů v devatenáctém století, přes Crickovo a Watsonovo objevení DNA po rozkodování lidského genomu zaznamenala medicína neuvěřitelný pokrok. V únoru 2001 vědci oznámili, že lidský genom čítá jen necelých třicet tisíc, ne původně předpokládaných více než sto tisíc genů (Datové se genom vejde na jedno klasické CD). Toto poměrně překvapivé zjištění vedlo vědce k poznání, že lidské geny prostě nemohou nést veškerou odpovědnost za rozmanitost lidského jednání. Jinými slovy je jednoznačné, že nás spoluvytváří i okolí, ve kterém žijeme. Vrozené a získané tak spoluvytváří komplex, kterému ani současná věda stále nerozumí (...)*
- Rav Sacks: *Convenant and Conversation*, judaismus - daf Daf Tazria 5768

Korczak se zmiňuje o výchovném působení dětského kamarádského soudu. Nemínil tím násilné ovlivňování jednání dítěte. V dětském kamarádském soudu vidí možnost, aby se dítě nad určitými věcmi zamyslelo: **Úkolem soudu je hádky nahradit myšlenkou, výbuchy změnit ve výchovné působení.**⁶²⁷ Korczak zdůrazňoval, že ve výchově, stejně jako vůbec v životě, má význam jen to, co je hluboko prožívané⁶²⁸, u čeho se člověk zastaví a o čem přemýšlí⁶²⁹. S velkou úctou přistupoval k dětskému problému *zastydět se*, jako k velmi působivé výchovné metodě. Zmiňuje se o tom v souvislosti s dětským kamarádským soudem - **Někdy se soud snaží o to, aby se viník zastyděl, třeba se bude pak více hlídat.**⁶³⁰ V této výchovné oblasti má hodně společného s Johnem Lockem (filosofem výchovy a zároveň lékařem), který řekl, že *strach před zahanbením*⁶³¹ je jedinou brzdou, která dokáže udržet člověka na cestě ctnosti a zastaví ho před špatným činem, který by si zasluhoval trest.⁶³² Korczak neopomíná také význam svědomí **Existuje morální rovnováha a bdělost svědomí.**⁶³³

Korczak si klade otázku po smyslu výchovy, ale ne proto, aby našel odpověď, ale aby došel k dalším otázkám. Uvažuje: **Kam vás mám vést? K velkým ideám? K významným činům? Nebo jen k plnění nezbytných povinností, abyste si zachovali svou čest a nebyli ze společnosti vyloučeni?**⁶³⁴ Nehledá odpověď,

In: http://www.doopravdy.cz/web2/index.php?option=com_content&task=view&id=477&... (ztaženo 19.5.2008).

⁶²⁷ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Domov siroteků. Kapitola Soudní noviny č. 19 (odstaveček Pátý týden)*. In: Janovský. Julius. 1986. S. 126.

⁶²⁸ **Důležité jsou jen ty momenty, které jsme dokázali hluboce prožívat.** - Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 34.

⁶²⁹ **Jen bychom nic nedělali bezmyšlenkovitě.** - Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 82.

⁶³⁰ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Domov siroteků. Kapitola Soudní noviny č. 1*. In: Janovský. 1986. S. 121.

⁶³¹ *John Locke připouštěl bití dětí, ale pouze v případě, kdy dítě svéhlavě, vědomě a zarputile vzdorovalo, cílem trestu nebyla však fyzická bolest, ale účelem trestu bylo přivést dítě k zahanbení.* In: Kot, Stanisław: *Historia wychowania*. Sv. I. 1996. S. 341.

⁶³² *John Locke* In: Kot, Stanisław: *Historia wychowania*. Sv. I. 1996. S. 341.

⁶³³ Korczak, Janusz: *Právo dítěte na úctu. Část Právo dítěte na to, aby bylo tím, čím je.* In: Janovský. 1986. S. 187.

⁶³⁴ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Internát. Kapitola 85*. In: Janovský. 1986. S. 81.

protože život a člověk je příliš velkým tajemstvím. Ve svém *Pamiętniku* (Deníku) psaném v ghettu píše: *Rád zkoumám. Zkoumání, ne objevování. Proč zkoumám? Jen abych víc věděl? Ne. Abych objevil hranici, dno možností? Ne. Je možné, že zkoumám jen proto, abych objevil další otázky. Ptám se, co je člověk, co je nemluvně, kdo to je stařeček, čemu slouží události, fakta, naše osudy? Nejsem v pokušení na všechno najít odpověď. Jdu za dalšími otázkami. A na jiné téma.*⁶³⁵

Korczak byl především vychovatelem. Dilem vychovatele je buď vychovaný, nebo nevychovaný člověk. Někdo je vděčný svému vychovateli, jiný ani neví, kým byl vychováván. Jsou i takoví, kteří celý život svého vychovatele obviňují za své veškeré životní neúspěchy. Čí *Einprägung* nosíme v sobě? Neví to ani vychovatel, ani vychováváný. Proto v sérii slavných Kronik dosud žádná kronika nebyla věnována vychovatelům, vychovatelství, ani škole, ani pedagogice. Proto významní vychovatelé, pokud nenapsali nějaké knihy, nebo se neproslavili v dějinách nějakým jiným způsobem, tiše odcházejí spolu s odchodem *svých dětí*. Dobří vychovatelé žijí v srdcích, ale to jen pokud je někdo vychovateli vděčný za svou výchovu. Vychovatelovo dílo se může projevat ve veškerém chování toho, koho vychovávali, ale může to být také tak, že si to nikdo neuvědomí. Pokud by Komenský nezanechal po sobě literární dílo, byl by pouze jako vychovatel dnes už zapomenutý. To se týká také významného Frankeho z Halle, který přetrval díky velkolepé budově jeho ústavu. Kdyby Pestalozzi nenapsal svou Gertrudu, byl by jako pouhý vychovatel zapomenutý. To se týká také Janusze Korczaka. Jarosław Abramow-Newerly znal osobně Korczaka, znal atmosféru, která vytvořila Korczakovi jeho nesmrtelnost. Do dějin vešel jako ten, kdo dobrovolně rezignoval na nabízenou záchranu před deportací do vyhlazovacího tábora, protože nechtěl opustit děti. Ale takovou obět' podnikla spousta dalších vychovatelů varšavského ghetta. Vzpomínáme jen Korczaka, protože byl známým spisovatelem. A jako spisovatel měl velkou autoritu díky tomu, že byl lékařem. Každé jeho vyjádření o člověku, o jeho starostech a radostech, bylo podloženo jeho odbornými znalostmi z oblasti medicíny.

⁶³⁵ Korczak, Janusz: *Pamiętnik* s. 74.

*Medicině vděčím za metodu výzkumné činnosti a za disciplinovanost vědeckého myšlení.*⁶³⁶ *Moje pozorování je klinicky přesné.*⁶³⁷ Často se odvolával na své lékařské znalosti a zkušenosti.

Korczak díky své příslušnosti k menšině (asimilovaný Žid žijící v Polsku pod nadvládou carského Ruska, pak po 1. světové válce v samostatném katolickém Polsku), dějinným událostem, svému vzdělání, rodinné výchově, své inteligenci, svému *cestování* a citlivému vnímání všeho kolem, dokázal proniknout k podstatě doba XX. století. A také k podstatě krutosti tohoto XX. století. Prostudoval všechny možné přístupné pedagogické knihy, tykající se jak výchovy tak vzdělání. V ruském originále četl Makarenkovu *Pedagogickou poému* a doporučoval je svým studentům⁶³⁸, na místě se seznámil s dílem Pestalozziho, kdy část prázdnin strávil ve Švýcarsku. Už jako lékař za své vlastní úspory, ze své soukromé iniciativy strávil jeden rok na stáži na dětské klinice v Berlíně, půl roku v Paříži a měsíc v Londýně. Všude se zajímal o výchovu a o to, jak který stát řeší problém výchovy dětí. Když se v roce 1933 stal Hitler v Německu kancléřem, Korczak už měl 55 let a hledal bezpečné místo pro své židovské sirotky. Jediné řešení začíná vidět v Palestině, která je pod britskou správou. V Palestině žijí a úspěšně pracují jeho nejstarší chovanci a srdečně ho zvou k sobě. Korczak je unaven, blízký vyhoření, ale nadále se věnuje výchově ve svém Domově sirotků, přednáší na vysoké škole, v polském rozhlasu vede program pro děti a dospělé, vydává knihy a u okresního soudu zastupuje nezletilé zločince. Palestinu navštívil dvakrát, v roce 1934 a 1936. Přípravoval se na další návštěvu, ale ta se neuskutečnila především z finančních důvodů. Nesnesitelně těžkou atmosféru třicátých let v Polsku vzpomíná ještě v ghettu: **Roky příšerné, nedůstojné.**

⁶³⁶ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Internát*. Kapitola 79. In: Janovský. 1986. S. 76.

⁶³⁷ Korczak, Janusz: *Právo dítěte na úctu*. Část *Nechut'*. In: Janovský. 1986. S. 179.

⁶³⁸ *Jednoho dne, asi v r. 1938, když jsem ležel s horečkou na prvním poschodí, přišel za mnou Korczak, aby se na mne podíval, a příležitostně mi věnoval rusky napsanou, tehdy nelegální knihu, dost obsáhlou, i když nebyla moc velká. Vytištěna byla na pramizerném papíře. Bylo to Pedagogické poéma Antona Makarenka. O této knize a o jejím autorovi se Korczak vyjadřoval s nejvyšší úctou a obdivem. Připomínal nám, že tuto knihu napsal pravdivý pedagog z povolání a toto dílo je mnohem lepší než jakékoliv jiné, které vznikaly tehdy po revoluci v r. 1917. Přečtení tohoto díla bylo pro mne událostí.* Lewin, Aleksander: *Janusz Korczak znany i nieznanay*. 1999. S. 28-29.

*Destruktivní a ponižující. Předválečné, pokrytecké, zakamuflované. Prokleté. Ztráceli jsme chut' k životu. Hnus. Páchnoucí hnus.*⁶³⁹

Ve třicátých letech XX. století se Korczak soustředí na zachování důstojnosti člověka. Není v tom nic nového, ale když víme, že nacismus⁶⁴⁰ stále sílí a víme, co čeká narijce⁶⁴¹, téměř žasneme, že dokáže napsat vyprávění o tom, že *Ludzie są dobrzy* (Lidé jsou dobří). Korczak patří do doby, kdy pojem dobra byl několikrát přehodnocován. Soňa Dorotiková vysvětluje způsob subjektivního nahlížení na dobro a svět, jako nahlížení na *skutečnost mající lidský význam*⁶⁴².

Drobné věci, které se zdají být nepodstatné a druhořadé, zasluhují v očích Korczaka stále větší pozornost. Výchova v nacistickém Německu běží úplně jiným směrem⁶⁴³ než-li výchova v Domově sirotků ve Varšavě v ul. Krochmalné

³⁹ Korczak, Janusz: *Pamiętnik*. 1998. S. 64-65.

⁴⁰ Andreas Walther, profesor sociologie v Hamburgu přední sociolog města nacistického Německa, vysvětloval, že lidskou přirozenost nelze změnit výchovou a vlivy prostředí... Národní socialismus nebude opakovat hrubé chyby minulých snah a pozvednutí městského života, které se omezovaly na výstavby domů a zdokonalování hygienických opatření. Sociologický výzkum stanoví, koho je ještě možno zachránit. Beznadějné případy budou vymýceny (ausmerzen).
In: Bauman, Zygmunt: *Modernita a holocaust*. 2003. S. 118.

⁴¹ Rakovina, obtížný hmyz a plevel se nemohou kát. Nehřeší, pouze žijí podle své přirozenosti. Není zač je trestat. Kvůli přirozenosti jejich zla je třeba je vymýtit. Joseph Goebbels to ve svém deníku pro sebe vysvětlil se stejnou jasností, již jsme mohli zaznamenat výše v Rosenbergově abstraktní historiosofii: Žádná naděje, že Židy přivedou zpět do ovčince civilizovaného lidstva výjimečné trestv. neexistuje. Navždy zůstanou Židy, tak jako jsme my navždy příslušníci árijské rasy.

In: Bauman, Zygmunt: *Modernita a holocaust*. 2003. S. 117.

⁴² Soňa Dorotiková: *Spory o podobu dobra a zla, povinnosti a libovůle, krásy a ošklivosti* vyžadovaly jasnou formulaci těchto fenoménů, filosofie sama však dlouho nedospěla k tomu, aby hodnotu jako takovou pojmenovala v obecné rovině. Stalo se to až na sklonku 19. století, tedy v době definitivního odklonu od tradičně metafyzického pojetí světa. Předmětem pozornosti axiologie není svět zobrazovaný vědou, tj. svět přírodních zákonů nebo všeobecně se prosazujících sociálních sil, ale svět, z jehož podstaty nelze eliminovat účast subjektu. Filosofie ho odkrývá jako j-ánu z dimenzí bytí a konstruuje ho do modelu světa, který není vnímán objektivně, ale jen skrze osobní, individuální angažovanost jedince. Tedy subjektivně (...) Jednou, jako něco, co existuje samo o sobě, v závislosti na své podstatě, podruhé jako skutečnost mající lidský význam.

In: Pelcová, Naděžda a kol.: *Výchova k humanismu*. 1999. S. 5.

⁴³ Ve světě proslulým neustálým posunováním mezi vědecké, technické a kulturní manipulace rasismus hlásá, že určité vady určité skupiny lidí nelze odstranit či napravit - že tito lidé zůstávají za hranicemi reformátorských možností a že už tam zůstanou navždy. Ve světě vyznávajícím ohromný potenciál výchovy a kulturní konverze vyděluje rasismus určitou kategorii lidí, na kterou nelze působit (takže ji není možno účinně kultivovat) argumentací ani žádným jiným výchovným prostředkem, a proto musí zůstat stále cizí.

In: Bauman, Zygmunt: *Modernita a holocaust*. 2003. S. 110.

92. Jednou se obě tyto metody setkají, a jedna podlehne. Korczak si to uvědomuje, proto ve svém rozhlasovém vysílání mluví o legendárním Tirteovi, který zpěvem a loutnou vléval novou naději do sklíčených srdcí Spart'anů. A díky tomu zvítězili. V roce 1927 T. Litt⁶⁴⁴ vydal knihu pod názvem *Führen oder Wachsenlassen* - Vést nebo nechat růst. Vést nebo nechat růst ve výchově je otázkou, která se prolíná výchovou každého období a pokaždé se vynoří s novým balastem problémů. Přitom jedno nemusí nevylučovat druhé. Chlapec, kterého v antické době doprovázel do školy otrok (tedy pedagog), nejen byl doprovázen, veden, ale také během cesty rostl.

Vzájemné pronikání povolání lékaře a vychovatele, Korczak vyjádřil slovy: ***Lékař vyrval dítě smrti, úkolem vychovatelů je nechat je žít, získat pro ně právo být dítětem***⁶⁴⁵

Dítě potřebuje vztahy. Potřebuje aby je někdo objal, políbil a byl mu rád. Martin Buber ve své knize *JÁ A TY* napsal o vztahu „já a ty“: *Sem nedosahuje žádný klam: zde je kolébka skutečného života.*⁶⁴⁶ „Ty“ nezná žádnou koordinační soustavu.⁶⁴⁷ Korczak přetrval v srdcích svých svěřenců, protože vytvořil vztah. Jeho literární dílo působí na nás, protože probouzí v nás vztah k druhému člověku, kterému začínáme rozumět, proč nedokáže být lepší. A začínáme rozumět i sobě.

Korczak varuje vyhovatele, aby nebyl tyranem a dítě aby nebylo otrokem:

*Dítě odpustí netaktnost, nespravedlnost, ale nepřilne k vychovateli, který je pedant nebo suchopárný despota. S nechutí odvrhne každou falešnost nebo se jí vysměje.*⁶⁴⁸

*V tvých rukou spočívá jeho blaho.*⁶⁴⁹

*Dejte jim nezávislost*⁶⁵⁰

⁶⁴⁴ Pelcová, Naděžda: *Filozofická a pedagogická antropologie*, Praha, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2000, ISBN 80-246-0076-5. S.141.

⁶⁴⁵ Korczak, Janusz: *Právo dítěte na úctu*. In: Janovský. 1986. S. 190.

⁶⁴⁶ Buber, Martin: *JÁ A TY*. 2005. S. 42.

⁶⁴⁷ Buber, Martin: *JÁ A TY*. 2005. S. 62.

⁶⁴⁸ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Internát*. Kapitolka 33. In: Janovský. 1986. S. 57.

⁶⁴⁹ Korczak, Janusz. *Jak milovat dítě*. Část *Internát*. Kapitolka 33. In: Janovský. 1986. S. 57.

⁶⁵⁰ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Internát*. Kapitolka 33. In: Janovský. 1986. S. 57.

*Ostražitost závislé bytosti.*⁶⁵¹

... *když bojuješ proti oprávněnému protestu dítěte*⁶⁵²

*Běda dětem a vychovateli, který dokáže potlačit každé přání, které není uvedeno v domovním řádu.*⁶⁵³

*Máme se vzdát trestů a dát dětem úplnou svobodu?*⁶⁵⁴

(...) *hněvá mne, že dítě-otrok nechápe, jak se moc snažím, aby jeho okovy byly aspoň o jeden gram lehčí a jejich řetěz aspoň o něco delší.*⁶⁵⁵

*Jsem jako ten klíčník ve vězení, dohlížím na pořádek, aby veškerá nařízení byla dodržovaná. Ale zároveň patřím k tomu kolektivu, jsem jeden z nich, všem rovný, otrok mezi otroky, a také se bouřím proti právu-despotismu.*⁶⁵⁶

Téměř legendární Korczakovo *Nevím* neznamená jeho ignoranci nebo nevzdělanost. Problému relativity (Einsteinova teorie relativity získávala tehdy stále nové stoupence) se Korczak věnuje sice na veselo, ale zároveň vážně v článku v r. 1904 *Nevíme nic*.

Často se stává, že nadutý blbec řekne povýšeně:

- *Všechno je relativní.*

Ale stane se, že i člověk rozumný a vzdělaný také v rozčilení řekne:

- *Všechno je relativní. Vlastně my nic nevíme.*

*Neznamená to, že mezi těmi dvěma není žádný rozdíl. Ale jak to poznáme?*⁶⁵⁷

⁶⁵¹ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Internát*. Kapitolka 33. In: Janovský. 1986. S. 57.

⁶⁵² Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část *Internát*. Kap. 32. In: Janovský. 1986. S. 56.

⁶⁵³ *Běda dětem a vychovateli, který dokáže potlačit každé přání, které není uvedeno v domovním řádu. Díky těmto přáním a díky stížnostem můžeš poznat hodně tajemství dětské duše.*

- Korczak, Janusz *Jak kochać dziecko*. Část *Internat*. Kapitolka 49. In: DZ VII. S. 184.

⁶⁵⁴ *Máme se vzdát trestů a dát dětem úplnou svobodu? A co když dítě-jedinec svévolně začne omezovat práva jiných? Sám se neučí, jiným překáží, svou vlastní postel neustele a jiným všechno rozhází, svůj vlastní kabát někde zahodí, ale vezme si cizí. Co pak?* - Korczak, Janusz. *Jak kochać dziecko*. Část *Internat*. Kapitolka 46. In: DZ VII. S. 182.

⁶⁵⁵ Korczak, Janusz: *Jak kochać dziecko*. Část: *Internát*. Kapitolka 35. In: DZ VII. S. 170.

⁶⁵⁶ *Jsem jako ten klíčník ve vězení, dohlížím na pořádek a aby veškerá nařízení byla dodržovaná. Ale zároveň patřím k tomu kolektivu, jsem jeden z nich, všem rovný, otrok mezi otroky, a spolu s nimi se bouřím proti právu-despotismu. Když potkám problém a ten mne pořádně praští přes hlavu, uvědomím si, jak jsem bezmocný. Už předem vím, jak to skončí a neumím tomu předejít. Najednou jsem ohromen jejich dětskou pohodou. Víím, jak mi důvěřují. A to mi působí bolest nebo naopak objevuji, jak je mám rád.*

Korczak, Janusz: *Jak kochać dziecko*. Část *Internat*. Kapitolka 35. In: DZ VII. S. 170-171.

⁶⁵⁷ Korczak, Janusz: *Nic nie wiemy*. „Kolce“ 13.2.1904, č. 7, S. 9. In: DZ II/2. S. 421.

6. 4. Vychovatel vychovatelů

Korczak své neúspěchy netajil a přiznával si chyby. Tímto byl jako vychovatel ještě více důvěryhodný. Na mladé studenty, kteří v jeho sirotčinci pracovali jako vychovatelé, vždy dělalo dojem to, že Korczak dokázal vidět problém tam, kde jiný nic nepostřehl, a na druhé straně, jakoby si nevšiml problému, který nebyl až tak závažný, i když se někomu mohl takto jevit.

Michal Wróblewski, který pracoval u Korczaka jako bursista, vzpomíná moment, kdy Korczak jako zkušený vychovatel souhlasil s neobvyklým způsobem, jak Wróblewski vyřešil chlapeckou rvačku, i když ze začátku se to Korczakovi jevilo nepedagogické.

Wróblewski vzpomíná:

První setkání s Doktorem si do smrti zapamatuji. V sirotčinci jsem byl jen pár dnů a hned jsem měl zorganizovat soutěž ve štafetovém běhu asi pro dvacet dětí. Soupeřily dvě skupiny. Ti co prohráli, pokaždé chtěli soutěž opakovat. Tvrdili, že schválně prohráli, protože těm druhým chtěli udělat radost. Další děti to pozorovaly. Najednou dva chlapci, od kterých by to nikdo nečekal, kteří předtím závodili, se začali bít. A bylo po všem. Přestalo se závodit, a děti soutěží už unavené, se posadily a rvačce klidně přihlížely. Také jsem se posadil a vše pečlivě sledoval. Rvačka za chvíli skončila a chlapci si začali nadávat. Po chvíli i nadávání skončilo a soutěž pokračovala klidně dál, jakoby se nic nestalo, až do zvonění na mytí rukou před večerí.

Doktor celou dobu seděl z boku, jako vždy obklopen dětmi. Soutěž pečlivě sledoval. Byl to pro mě stres. Přece jsem zde jen pár dnů a ve všem jsem začátečník. Všechno mne zde zajímalo, ale měl jsem trochu strach. A dnes je přítomen sám Doktor. Nakonec mi řekl - » Vite. Bylo to skvělé «. Nevěděl jsem, co. - »Proč jste přerušil soutěž? Proč jste rvačce nepředěšel? Proč jste je tak nechal? «Na nic jsem neopověděl, protože jsem byl zaskočen. Nakonec jsem dostal odvalu a řekl, že jsme byli všichni unavení a věděl jsem, že si chlapci neublíží. Doktor se tehdy poškrábal po pleši, pohladil si bradku a řekl jakoby

pro sebe - »Mladý člověk rozumí dítěti lépe, protože to také cítí jako dítě. Díky tomu dokáže zvládnout i dětský dav. Ano, děti ví, kdy se má hra přerušit. A ví to lépe, než my dospělí. A co se týká rvaček, nemusíme pokaždé zasahovat. Jen je třeba dávat pozor, aby si chlapci neublížili.« Takto vypadal můj první výchovný úspěch a můj první rozhovor s Doktorem.⁶⁵⁸

Korczak napsal: *Existují chyby, které budeš dělat vždycky, protože jsi člověk, nikoliv stroj. (...) Dítě odpustí netaktnost, nespravedlnost, ale nepřilne k vychovateli, který je pedant nebo suchopárný despota*⁶⁵⁹

Korczak znal teoretické názory na výchovu dítěte, které málo kdy zohledňovaly možnosti dítěte a možnosti vychovatele. Cíle výchovných teorií ztroskotávaly ne proto, že děti selhaly nebo selhali vychovatelé, ale proto, že teorie byla jen vznešenou touhou po něčem, co život zavrhne jako nějaký cizí prvek. Svět, do kterého patří také člověk, funguje podle svého pořádku, má svá práva a nedovolí do sebe zasahovat nějakými spontánními i kdyby nejšlechetnějšími vychovatelovými vizemi.

V pojednání o vychovateli v internátním zařízení uvádí běžný názor, co vše má vychovatel dítěti zabezpečit. *Zabezpečit dětem svobodu harmonického rozvoje veškerého duševního bohatství, dobýt maximum skrytých sil, vychovávat v úctě k dobru, kráse a svobodě... Naivko - zkus to! Společnost ti dala malého divocha, abys ho otesal, uhladil, učinil lehce stravitelným - a čeká. Čeká stát, církev, budoucí chleboďárce. Žádají, čekají, číhají. Stát žádá vlastenectví, církev církevní víru, chleboďárce poctivost a všichni průměrnost a pokoru. Příliš silné zlomí, zakřiknuté utrápí, licoměrné někdy podplatí, chudému vždy cestu zatarasí - kdo? - nikdo - život.*⁶⁶⁰

Korczak upozorňuje vychovatele a všechny, kteří kladou vychovateli požadavky, musíme respektovat možnosti a podmínky.

⁶⁵⁸ Wróblewski Michał In: Merzan, Ida: *Aby nie uległo zapomnieniu*. 1987. S. 85.

⁶⁵⁹ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě*. Část: *Internát*. Kapitola 33. In: Janovský. 1986. S. 57.

⁶⁶⁰ Korczak, Janusz *Jak milovat dítě*. Část *Internát*. Kapitola 10. In: Janovský. 1986. S. 49.

Korczak má s Buberem společný duchovní svět a v oblasti výchovy se jejich myšlenky prolínají tak úzce, že jejich výpovědi by se daly snadno zaměnit. Martin Buber podobně jako Korczak poukazuje na neopakovatelnost jakýchkoliv výchovných situací. Dovolím si uvést pár Buberových výpovědí na téma výchovy: *Každá nová živá situace, stejně jako novorozeně, má svou novou tvář, i když má hodně společného s jinými. Nikdy tady ještě nebyla a podruhé nebude. Máš se k ní nějak vyjádřit, i když není možné se k tomu předem připravit. Co zde bylo, nedá se použít.* ⁶⁶¹

Žádná výchovná norma neexistuje. Neexistují žádná výchovná maxima. Ani nikdy žádná neexistovala. ⁶⁶²

Buber zdůrazňuje: *Vychovatel, aby vychoval člověka s charakterem, nemusí být géniem, ale musí být živým člověkem, který bezpodmínečně dokáže sdílet své bližní: jeho životaschopnost nejpůsobivěji ozařuje a ovlivňuje druhé tehdy, když na to nemyslí a nikoho ovlivňovat nemíní. Řecké slovo charakter znamená otisk... Co všechno se v nás otiskne? Všechno: přirozenost a sociální prostředí, dům a ulice, řeč a zvyky, dějiny a denní novoty, rozhlas a noviny, hudba a technika, zábavy a sny, všechno dohromady.* ⁶⁶³

Svému příteli Józefu Arnonovi Korczak napsal svou diagnózu vychovatelských chyb - příčinou chyb je teorie neznalá života. *Józku, opatrně s výchovou. Když jsem četl Russela⁶⁶⁴, záviděl jsem mu, že teprve ve své čtyřicítce objevil dítě. Díky tomu si mohl zachovat naivní iluze. Já jsem začal příliš brzy.* ⁶⁶⁵

⁶⁶¹ Buber, Martin *Über Charaktererziehung*. In: Buber, Martin: *Reden über Erziehung*. 2005. S. 84.

⁶⁶² Buber, Martin: *Rede über das Erzieherische*. S. 47.

⁶⁶³ Buber, Martin: *Über Charaktererziehung*. In: Buber, Martin: *Reden über Erziehung*. 2005. S. 68 €9

⁶⁶⁴ Bertrand Russel (1872-1970) anglický filozof, logik a matematik, působil v oblasti teorie výchovy (m.j. *O wychowaniu* 1926, vyd.pol. 1932, *Wychowanie a ustrój społeczny*, 1932. Vyd. pol. 1933). In: *Listy*. 1999. S. 108.

⁶⁶⁵ Korczak, Janusz v dopisu Józefu Arnonovi dne 27.2.1933. In: *Listy*. 1999. S. 30.

Vychovatelem vychovatelů je především dítě, které je jako osobnost autenticky neopakovatelné a tvoří neopakovatelné autentické situace. Když vychovatele vyučuje dospělý profesor, předkládá studentům zevšeobecněné teorie a zevšeobecněný názor na dítě. Dítě často ani takové problémy nemá, a ani takové dítě, jak si to představují pedagogové-teoretikové, neexistuje. Proto také Korczak varuje čtenáře, aby nepřijímal názory z jeho knih. *Obávám se, že když mně laskavý čtenář uvěří. - potom mu knížka uškodí. (...) ... přečtené knihy, cizí zkušenosti a cizí názory - lžou. Vydavatelé někdy tisknou zlaté myšlenky velkých osobností. O co by bylo užitečnější shromáždit sbírku lží, vyslovených klasiky pravdy a vědy. Rousseau⁶⁶⁶ začíná Emila větou, kterou popírá celá současná věda o dědičnosti.*⁶⁶⁷

Ve své knize *Dzieci Biblii. Mojżesz* (Děti Bible. Mojžíš) v závěrečné kapitole napsal: *Uvědomuji si, že o dětech bych nevěděl téměř nic, kdyby mi neřekly, co vidí, co slyší, co se jim přihodilo, co si myslí a co si pamatují. Kdybych nemohl vidět, jak z malých dětí vyrůstají muži a ženy, tak o dětech nevím nic.*⁶⁶⁸

Vychovatel potřebuje určité teoretické znalosti (knihy, přednášky), ale větší význam má to, jak on sám na sobě pracuje, tedy je vychovatelem sám sobě a jak se dá "vychovat" dítětem. Dát se vychovat dítětem znamená, zohlednit možnosti dítěte a pamatovat si, že ve výchově stále platí *Nikoli, co by mělo být, ale co být může*⁶⁶⁹

Vychovatelova osobnost, konkrétní dítě a pokorná teoretická příprava - tyto tři skutečnosti rozhodují o tom, jakým vychovatelem je vychovatel ve skutečnosti. Vychovatelova teoretická příprava je především pochopením: *Neřekneme*

⁶⁶⁶ *Všechno, co vychází z rukou stvořitele, je dobré, v rukou člověka je všechno zvrhlé - tak zní věta, kterou začíná první kniha pedagogického díla Emil, čili o výchově, francouzského spisovatele a filozofa Jacquesa Rousseaua (1712-1778), tvůrce koncepce přirozené, svobodné a individuální výchovy. In: Janovský. 1986. S. 48.*

⁶⁶⁷ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. část Internát. Kapitola 1. In: Janovský. 1986. S. 47.*

⁶⁶⁸ Korczak, Janusz: *Dzieci Biblii. Mojżesz* (Děti Bible. Mojžíš). In: DZ X. S. 302.

⁶⁶⁹ Korczak, Janusz: *Jak milovat dítě. Část Internát. Kapitola 9. In: Janovský. 1986. S. 49.*

habrům, aby byly obilím. Nejsme kouzelníci, nechceme být šarlatáni. Zříkáme se pokrytecké touhy po dokonalých dětech. ⁶⁷⁰

Korczak jako vychovatel strávil ve svém sirotčinci třicet let (od vzniku Domova sirotků v r. 1912 do r. 1942 do deportace do Treblinky). Svou důstojnost jako vychovatel si dokázal zachovat v každé situaci, a to především díky tomu, že se před dětmi nesnažil zamaskovat ani své nedostatky, ani své neznalosti. Důstojnost vychovatele chápal jako nejkrásnější důvěrný vztah vůči dítěti. Důstojně jedná ten vychovatel, který respektuje důstojnost dítěte. Ve své *Modlitbě vychovatele*⁶⁷¹ Korczak se o dítěti vyjadřuje jako o klenotu, který nechce svěřit "bratru člověku", protože se obává, že člověk by nemusel pochopit ani dítě ani vychovatele.

Nepřicházím k tobě, Bože, s dlouhými modlitbami

ani nevysílám k tobě nespočetné vzdechy (...)

A přece přicházím k tobě, Bože, s vřelou prosbou.

Vždyť vlastním klenot, který nechci svěřit bratru - člověku. Bojím se, že člověk neporozumí, nevyčítí, nedocení a vysměje se. (...)

Vždyť nežádám nic pro sebe.

Dej dětem dobrou vůli, nepodceňuj jejich námahu, požehnej jejich úsilí. Nevod po cestách pohodlných, ale krásných. ⁶⁷²

Mezi vychovatelem a dítětem se tvoří vztah JÁ - TY a do tohoto vztahu dokáže nahlédnout pouze Bůh. Je to vztah ve smyslu Buberových slov: „Velký“ vztah existuje jen mezi skutečnými osobami. Může být silný jako smrt, protože je silnější

⁶⁷⁰ Korczak, Janusz: *Právo dítěte na úctu*. (závěrečná kapitola). In: Janovský. 1986. S. 191.

⁶⁷¹ Za života Janusze Korczaka tato modlitba nepatřila k prvnímu vydání knížečky s modlitbami *Sám na sam z Bogiem. Modlitwy tych, którzy się nie modlą* z r. 1922. Modlitba vychovatele byla připojena k osmnácti původním modlitbám teprve po válce. Válku přežila díky rukopisnému popisu (ze dne 27.4.1920) Maryny Falské. Někteří dokonce pochybovali, zda jejím autorem je opravdu Korczak. Nevíme, z jakých důvodů Korczak tuto modlitbu nepřipojil k prvnímu vydání, když text byl hotový. "Je jich osmnáct podle Korczakova uspořádání, odpovídajícího symbolicky k židovské Osmnáctkové modlitbě ŠEMONE ESRE v pořadí sestaveném Šimonem, česačem lnu" - toto jedno z možných vysvětlení čteme v Doslovu *"Sám s Bohem. Modlitby těch, kteří se nemodlí"*. Vydali: Krščanska sadašnjost, Zagre a Deutsche Korczak Gesellschaft, Giesen, Zagreb - Giesen, 1984. S. 62.

⁶⁷² Korczak, Janusz: *Sám s Bohem. Modlitby těch, kteří se nemodlí*. Vydali: Krščanska sadašnjost, Zagreb a Deutsche Korczak Gesellschaft, Giesen, Zagreb - Giesen, 1984. S. 33-34.

než osamělost, protože prolamuje hluboké osamělosti, přemáhá její přísný zákon a přes propast úzkosti ze světa klene most od jednoho ,bytí sebou, k druhému. (...) Člověk, který je předmětem mé pouhé péče, není Ty, nýbrž On nebo Ona.⁶⁷³

Korczak pečoval o své svěřence, ale předmětem jeho filozofie výchovy nebyla pouze péče. Nebyla to jen zodpovědnost. Nebyla to jen důvěra. Nebyla to ani oběť ani věrnost dítěti až do smrti. Byl to vztah procítění vzájemné důstojnosti, vzájemné úcty a vzájemného úžasu.

⁶⁷¹ Buber, Martin: *Problém člověka*, Kalich, Praha, 1987, přeložil Marek Skovajsa, ISBN 80-7017-109-X. S. 104-105.

SUMMARY

Janusz Korczak byl pro 20. století světlem pro naši důstojnost. Jeho světlo nebylo explozí, ale malou blikající hvězdou. Ve své divadelní hře *Senát šilenců* jeden z hrdinů *Smutný bratr* řekl: *Život má pravdu. Kdo nedokáže žít hezky, ať se zmůže na hrdinské gesto a zemře. Kdo nedokáže žít pro vlast, ať za ni položí život. Život je důležitější a namáhavější, než smrt. - Je jednoduché dovolit, aby život shořel v raketovém výbuchu, snadno předvedeme smrt v plamenech ohně, snadné je být kometou. Jak obtížné je být pouze blikajícím dobrem, hvězdičkou.*⁶⁷⁴

V polském originálu:

*Ono życie ma słuszność. Kto nie umie żyć pięknie, niech się zdobędzie na bohaterski gest śmierci. Kto nie umie żyć dla ojczyzny, niech za nią umiera. - Życie ważniejsze i trudniejsze niż śmierć. - Łatwiej je spalić w jednym wybuchu rakiety, zagrać deszczem ognistym, kometą, niż gwiazdką dobra migotać.*⁶⁷⁵

Korczak byl tou dobrem blikající hvězdou - majákem. V r. 1900 vyšla kniha od Ellen Key *Století dítěte*. Název této knihy se stal pro pedagogiku pojmem a symbolem. 20. století mělo být stoletím dítěte, ve skutečnosti bylo pro děti jedním z nejhorších. Přirozeně, že ne pro všechny. Korczak - lékař, pedagog, spisovatel, Žid z Polska se svým ethosem (bez schematizace, bez frází, bez předsudků) byl majákem blikajícím dobrem nejen v oblasti pedagogiky a nejen pro děti, ale pro naše člověčenství a pro naši důstojnost a pro naši čest.

Herwart Kemper napsal:

Zatím, co Buber přehlíží nepomíjející trvalost vtahu, který vzniká v okamžiku, kdy se děje dialog mezi vychovatelem a dítětem, Korczakovi kromě těchto dvou osobních pólů jde ještě o třetí věc: jedná se o úlohu, jakou splňuje moment, kdy se dítě a vychovatel vzájemně v společném bytí vnitřně obohacují. Toto se nemůže dít teprve někdy v pozdním věku, ale co nejdřív. Má se to uskutečnit ve společném projevu tak, že se ví, co je to pravda a co platí. Nejde o nějaké konkrétní výchovné cíle, kterých dosáhneme v dospělosti, ale především jde o orientaci v

⁶⁷⁴ Korczak, Janusz: *Senat szaleńców*. I. díl, 13., scéna. In: DZ.X. S. 124.

⁶⁷⁵ Korczak, Janusz: *Senat szaleńców*. I. část, 13. scéna. In: DZ. X. S. 124.

hodnotách a o normy chování. Na tom vše stojí a vše záleží, jak u mladých, tak u dospělých. Když tomu tak není, mělo by tomu aspoň tak být.⁶⁷⁶

Hanna Mortkowicz-Olczaková, dcera Jakuba Morkowicze, hlavního vydavatele Korczakových knih, která znala Korczaka od svého dětství, říká, že *organizační struktura Domova sirotek se postupně měnila. Ale to, co bylo trvalé a od samého začátku vládlo, to byla přátelská atmosféra, přeplněná důvěrou a dialogem. (...) Pan Doktor splňoval zde roli otce.*⁶⁷⁷

To nejdůležitější, co může říct Korczak dnešnímu vychovateli je, že dítě v každém okamžiku své existence je člověkem a ne, že se teprve někdy člověkem stane. Dítě máme nejen milovat, ale také myslet na jeho práva, respektovat je a vyvozovat sankce, když respektována nejsou. Vychovatel má být obhájcem dítěte.

SUMMARY

Janusz Korczak war für das XX. Jahrhundert ein Licht für unsere Würde. Sein Licht war nicht wie eine *Explosion*, aber ein Sternchen. In seinem Bühnenstück *Senat der Verrückten* hat der *Traurige Bruder* gesagt: *Es das Leben hat recht. Wer nicht auf schöne Weise leben kann, soll sich zur heldenhaften Geste des Todes aufraffen. Wer für das Vaterland nicht leben kann, soll für es sterben. - Das Leben ist wichtiger und schwieriger als der Tod. - Es ist leichter, es in einer raketentypischen Explosion zu verbrennen, es in einem feurigen Regen zu erstrahlen, als Komet oder Stern des Guten funkeln zu lassen.*⁶⁷⁸

In dem polnischen Original: *Ono życie ma słuszność. Kto nie umie żyć pięknie, niech się zdobędzie na bohaterski gest śmierci. Kto nie umie żyć dla ojczyzny, niech za nią umiera. - Życie ważniejsze i trudniejsze niż śmierć. - Łatwiej je spalić w jednym wybuchu rakiety, zagrać deszczem ognistym, kometą, niż gwiazdką dobra migotać.*⁶⁷⁹

⁶⁷⁶ Kemper, Herwart: *Erziehung als Dialog*. 1990. S. 157.

⁶⁷⁷ Mortkowicz-Olczakowa, Hanna: *Janusz Korczak* S. 86-87.

⁶⁷⁸ Korczak, Janusz: *Senat der Verrückten*. I. Teil, 13. Szene. In: SW V. S. 121.

⁶⁷⁹ Korczak, Janusz: *Senat szaleńców*. I. část, 13. scéna. In: DZ. X. S. 124.

Korczak war vor allem der Mensch, der als Stern des Gutes gefunktelt hat. Im Jahre 1900 kam auf den Markt das Buch von Ellen Key , *Das Jahrhundert des Kindes*. Der Titel ist für die ganze Epoche zum Schlagwort der pädagogischen Bestrebung geworden. Das 20. Jahrhundert sollte ein Jahrhundert des Kindes sein, in Wirklichkeit war es eine der schlimmsten Zeiten für die Kinder. Natürlich nicht für alle Kinder. Korczak - Arzt, Pädagoge, Schriftsteller, Jude aus Polen mit seinem pädagogischen Ethos (keine Schematisierung, keine Phrase, kein Vorurteil) war *das Stern, der Funkel des Gutes* nicht nur für Pädagogik und nicht nur für Kinder, sondern für unsere Menschlichkeit und für unsere Würde und unsere menschliche Ehre. Herwart Kemper schreibt:

*Während Buber die Unabdingbarkeit der Sache als Verbindung stiftendes Moment für den Dialog zwischen Erzieher und Zögling übersieht, geht es Korczak neben diesen beiden personalen Polen im erzieherischen Spannungsfeld immer auch zugleich um ein Drittes, nämlich um die inhaltlichen Aufgaben, die Kinder und Erwachsene in ihrem Zusammenleben immer schon und jeden Tag von neuem zu bewältigen haben. Diese Aufgaben aber können nicht erst in einem höheren Lebensalter, sondern müssen so früh wie möglich zum Gegenstand gemeinsamer Erörterung unter dem Aspekten von Wahrheit und Geltung gemacht werden. Dies gilt allerdings nicht nur für die Sachanforderungen, die in der Erziehung an die Heranwachsenden zu stellen sind, sondern insbesondere auch für die Wertorientierungen und Handlungsnormen, die der gemeinsamen Lebenspraxis von Älteren und Jüngeren zugrunde liegen bzw. ihr zugrunde liegen sollen.*⁶⁸⁰

Hanna Morkowicz-Olczakowa, die Tochter von Jakub Morkowicz,⁶⁸¹ die schon als Kind Korczak kennengelernt hat, sagt, dass sich *die organisatorische Struktur im Korczaks Waisenheim im Laufe von vielen Jahren herausgebildet hatte. Was jedoch von Anfang an existierte, das war die freundliche Atmosphäre voller Vertrauen und Redlichkeit. (...) Dem Herrn Doktor fiel hier die Rolle des Vaters zu.*⁶⁸²

⁶⁸⁰ Kemper, Herwart: *Erziehung als Dialog. Anfragen an Janusz Korczak und Platon-Sokrates*. Weinheim und München, Juventa Verlag, 1990. S. 157.

⁶⁸¹ Jakub Morkowicz - herausgeber der Korczaks Büchern

Das wichtigste, was Korczak sagt für unsere Erziehung ist, dass das Kind in jeder Phase seiner Existenz ein Mensch ist und nicht erst zum Menschen wird. Das Kind sollen wir nicht nur lieben, sondern auch sein Recht achten.

⁶⁸² Mortkowitz-Olczakowa, Hanna: *Janusz Korczak. Arzt und Pädagoge*. Weimar, Gustav Kiepenheuer Verlag, (1967?). S. 86-87.

PŘÍLOHY

BIOGRAM Janusze Korczaka 1878 - 1942	208
Literární a publikační dílo Janusze Korczaka	226
Janusz Korczak: <i>Budik</i> (fejeton)	237
Janusz Korczak: <i>Svět a nos</i> (fejeton)	238
<i>LAJKA</i> (výchovný význam dětského kamarádkého soudu v Domově sirotků)	242
Izaak Celnikier (vyrůstal v Domově sirotků)	251
Itzchak Belfer (vyrůstal v Domově sirotků)	252
Výstava <i>Svět dítěte</i>	253
Nový film <i>Král Matýsek První</i>	254
Přebal knihy <i>Nový Gulliver</i> od Bohumila Říhy	255
Knihy Janusze Korczaka v jazyce českém	256
Dětský kamarádký soud v Domově sirotků a kodex	257
Janusz Korczak: <i>Letní tábor a síla dítěte</i>	266
Janusz Korczak - foto	269
Janusz Korczak na letním táboře - foto	270
Domov sirotků, Korczak s dětmi a Stefanie Wilczyńska	271
Korczak na poštovních známkách	272
<i>Święty Janek Murilla</i> - Korczakův oblíbený obraz	273 a 274
Dětské noviny „Mały Przegląd“ (redaktorem Korczak, později I. Newerly)	275 a 276
Tzv. <i>Ženevská deklarace</i> (fr. rukopis z r. 1923)	277
Tzv. <i>Deklaracja Genewska</i> (1923, polská verze)	278
Deklarace práv dítěte, New York, 20. 11. 1959	279
Úmluva o právech dítěte, New York, 20. 11. 1989	281
Antisemitismus a ponížení člověka	296
<i>Bekanntmachung - Obwieszczenie</i> 10. 11. 1941 v Polsku za pomoc Židům trest smrti	297 a 298
Ponížený Michael Siegel 10. 3. 1933	299

BIOGRAM

Janusz Korczak - Henryk Goldszmit⁶⁸³

(1878 - 1942)

1878

1878 (1879)⁶⁸⁴ Janusz Korczak - Henryk Goldszmit se narodil 22. 7. ve Varšavě, pravděpodobně v ul. Bielańskiej 18 v asimilované židovské rodině s tradicí Haskaly⁶⁸⁵, jako syn varšavského advokáta Józefa Goldszmita a Cecylie Gębické. Dědeček ze strany otce byl lékařem, taktéž pradědeček ze strany matky.⁶⁸⁶

⁶⁸³ Údaje jsem čerpala především z:

Katalog Wystawy. Janusz Korczak pisarz, wychowawca, myśliciel, redigovala: Kirchner, Hanna a Wojnowska, Bożena. Warszawa, Żydowski Instytut Historyczny. ISBN 8385888-26-8.

Falkowska, Maria: *Kalendarz życia, działalności i twórczości Janusza Korczaka*. Warszawa: Nasza Księgarnia, 1989. ISBN 83-10-09142-7.

Sämtliche Werke Janusz Korczak, sv. IX. S. 628-629. *Janusz Korczak Pisma Wybrane*, red.: Aleksander Lewin, sv. 4, 1986 (část: *Kalendarium życia, działalności i twórczości Janusza Korczaka*, s. 443-467). Další pozoruhodné prameny uvádím pod čarou.

Přesné údaje o Korczakově literární činnosti (knihy, noviny, brožury, časopisy a pod. v Příloze.

Přesný rok narození Janusze Korczaka není jistý. "Do r. 1938 je oficiálně všude uvedený rok 1878. Teprve 1. července 1938 v *Karcie Rejestracyjnej Izby Lekarskiej Warszawsko Bialostockiej* 1878. Teprve 1. července 1938 v *Karcie* ze dne 25. ledna 1940: "78" v kolonce rok narození Korczak vlastnoručně napsal: 1879. V *Karcie* ze dne 25. ledna 1940: "78" nebo "79" a v *Kwestionariuszu dla pierwszego zgłoszenia zawodów leczniczych* se spletl o 100 let, protože napsal "1978 (1979)": in: *Kalendarz życia*. 1989. S. 36.

⁶⁸⁵ Haskala - židovské Osvícenství. *I když Haskala byla v židovských dějinách specifickou epizodou a maskil - osvícený Žid specifickým reprezentantem judaizmu, toto židovské Osvícenství bylo částí celoevropského Osvícenství. Především bylo spojeno s Osvícenstvím v Německu, a to z podstatného důvodu. Toto hnutí, jak ve Francii, tak v Německu se snažilo ověřit a změnit vztah člověka k Bohu. Ve Francii směřovaly osvícenecké tendence k degradaci Boha a potlačení náboženství. V Německu se snažilo o nové pochopení náboženské podstaty člověka a jeho náboženství. Francouzské Osvícenství bylo nádherné, ale frivolní; německé - vážné, upřímné a akceptace. Proto německá verze, kterou osvícení Židé považovali za nejatraktivnější, působila na ně kreativněji a proto jejich přínos byl v ní největší. Židé, zřejmě tehdy poprvé, pocítili svou spřízněnost s německou kulturou a ve svých srdcích zasévali semínka nesmírné iluze. Pro křesťanské intelektuály v podstatě zněla osvícenecká otázka: jakou úlohu má Bůh v světské kultuře, pokud vůbec má Bůh nějakou úlohu. Pro Židy otázka zněla: jakou úlohu má světská kultura v náboženské kultuře? Židé byli stále pod vlivem středověkého nazírání na společnost jako na totálně náboženskou. Je pravda, že Majmonides důsledně usiloval o uznání světské vědy a dokazoval, že může být v souladu s Torou. Pro většinu Židů, tento argument nebyl přesvědčivý. Dokonce Maharal z Prahy, člověk vyvážených názorů, zaútočil na Rossiho, že v náboženské oblasti zavádí světská kritéria.* - in: Johnson, Paul: *Historia Żydów*, Krakov: Platan, 1993. ISBN 83-85222-25-1. S. 318-319.

⁶⁸⁶ V dětských novinách „Mały Przegląd“ č. 9.(3.12.1926). S. 5 /příloha k novinám „Nasz Przegląd“ 4. 332/ v článku *Prapra...dziadek i prapra...wnuk* Korczak popisuje své predky.

1886

v 8. roce života začal chodit do školy Augustyna Szmurły ve Varšavě v ul. Freta.⁶⁸⁷

1891-1898

se učil v ruském filologickém gymnáziu⁶⁸⁸ ve Varšavě (část Praha) v ul. Brukowa a Namiesnikowska.⁶⁸⁹

1896

Węzeł gordyjski (Gordický uzel), humoreska podepsaná zkratkou Hen. zveřejněna v humoristicko-satirickém týdeníku "*Kolce*", č. 39, 1896. S týdeníkem "*Kolce*" spolupracoval do r. 1904, vyšlo mu kolem 250 textů (humoresky, satirické fejetony) podepsaných různými zkratkami a pseudonymy.

1898

spolupracuje s varšavskými redakcemi novin a časopisů (nejrůznějšího žánru). V týdeníku *Czytelni dla Wszystkich* (Půjčovna knih pro všechny) zveřejnil kolem 200 článků.

1898-1905

⁶⁸⁷ Na základní školu vzpomíná v knize *Když budu znovu malý: Když mi bylo osm let, do takové školy jsem chodil. Byla to moje první škola, které se říkalo přípravná. Pamatuji si, jak jeden chlapec tehdy dostal důtkami. (...) Štítíl jsem se potom chlapce i učitele.* In: Janovský. 1986. S. 147. Svou školu vzpomíná také v ghettu v *Pamiętniku* (s.....)

⁶⁸⁸ Gymnazijní léta vzpomíná jeho gymnazijní kolega Leon Rygier: *Oba jsme skončili osmileté gymnázium na Praze - samozřejmě - ruské. Ve všech předmětech vyučujícím jazykem byla ruština včetně hodiny polštiny a náboženství.* In: *Kalendarz życia*. 1989. S. 39-40.
'Odpůrci Haskaly byli jak chasidové, tak tradiční, nechasidští Židé. Židovští osvícenci ve východní Evropě se obraceli proti letargii obyvatel městeček a chtěli je návratem do biblických dob přizpůsobit podmínkám 19. století. In: Schubert, Kurt: *Dějiny Židů. Historie. Náboženství. Antisemitismus*. Praha: NS Svoboda 2003, ISBN 80-205-1036-2. S.110.

⁶⁸⁹ V r. 1905 bylo gymnázium přestěhováno do nové budovy na ul. Jagiellońska a Zygmuntowska. Existuje dodnes jako *Liceum Ogólnokształcące im. Władysława IV. (adresa: Jagiellońska 38)*; v budově je památní tabule věšnovaná *Korczakovi*. In: Kirchner, Hanna. Wojnowska, Bożena: *Janusz Korczak. Pisarz. Wychowawca. Myśliciel. Katalog Wystawy*. Warszawa, Żydowski Instytut Historyczny, ISBN 8385888-26-8. S. 3.

studium medicíny na Carské univerzitě ve Varšavě (lékařská fakulta měla své sídlo v Palacu Kazimierzowskim v ul. Krakowskie Przedmieście ve Varšavě. Na základě závěrečné zkoušky ze dne 17. 3. 1905, lékařský diplom⁶⁹⁰ obdržel dne 23.3.1905.

1898-1901

spolupracuje s časopisem "*Czytelnia dla Wszystkich. Tygodnik literacko-powieściowy dla rodzin polskich*"; víc jako 150 textů podepsaných zkratkami nebo pseudonymem. V týdenní příloze tiskne svůj první román *Dzieci ulicy* (Děti ulice).

1899

Którędy (Kudy) - divadelní hra napsaná na literární divadelní soutěž I. J. Padarewského, podepsaná pseudonymem Janusz Korczak. Obdržel čestné uznání. Text se nezachoval, nevyšel tiskem, hra nebyla hraná.

1899

Švýcarsko, (léto 1899) hlavně Zurich (po stopách Pestalozziho), v Bazileji na Sionistickém kongresu;

1900

posluchač tajné univerzity (tzv. "Uniwersytet Latający", nelegální vysoká škola, která zajišťovala studentům vyšší úroveň vzdělání, než universita vedená okupační ruskou nadvládou);

1900

spolupracuje s časopisem "*Wędrowiec. Pismo ilustrowane*"; v sedmi úsecích na pokračování tiskne cyklus článků o výchově *Dzieci i wychowanie*, podepisuje se pseudonymem Janusz Korczak;

1900-1915

členem Towarzystwa Kolonii Letnich (Sdružení letních táborů);

1901 kniha: *Dzieci ulicy*;

⁶⁹⁰ Katalog Wystawy s. 3. omylem uvádí datum zkoušky jako datum vydání Diplomu: *Studia zwieńczone dyplomem lekarza 17.3.1905.*

23 marca 1905 - Po wysłuchaniu pięcioletniego kursu nauk medycznych i złożeniu obowiązującego egzaminu 17 marca Henryk Goldszmit otrzymuje dyplom lekarza. Odpis odręczny Korczaka Dyplomu Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego, przechowywanego w aktach Ces. Uniw. dział 21, vol. 76. sporządzony 28.1.1932. Arch. Korcz. In: *Kalendarz życia*, 1989. S. 86. (*Sämtliche Werke* sv. 9. S. 628 uvádí: Diplom 23.3.1905).

1902

působil v bezplatných půjčovnách a čítárnách knih *Warszawskiego Towarzystwa Dobroczyńności*, (shromažďovalo reprezentanty liberální varšavské inteligence);

1902

členem *Warszawskiego Towarzystwa Higienicznego* (bylo to jedno z mála polských legálních sdružení, které se věnovaly sociálně-kulturní otázce);

1904-1905 *Głos. Tygodnik naukowo-literacki, społeczny i polityczny*; krátké texty tiskl v ideologické kolonce *Na mównicy* (Na tribuně); byly to společensko-politické články, podepisované zkratkami nebo pseudonymy, na pokračování vycházel zde jeho román *Dziecko salonu*. Noviny byly však zrušeny carskou cenzurou. Ve skutečnosti pokračovaly dál, ale s novým názvem "*Przegląd Społeczny*".

1904/1907/1908 vychovatelem (zdarma) na letních táborech v *Michałówce* pro židovské chlapce;

1905 lékařský diplom 23.3.1905;

1905 - 1912

po obdržení lékařského diplomu pracoval (s určitými přestávkami) v dětské nemocnici Bersonů a Baumanů ve Varšavě v ul. Śliské 51 (nemocnice pro židovské děti, děti byly léčeny bezplatně, nemocnice byla udržována pouze z dobrovolných darů; pravděpodobně jako student medicíny působil zde už dřív);

1905

od června 1905 - do března 1906 se účastnil rusko-japonské války. Jako ruský občan byl povolán na Dálný východ na frontu do Mandžurska , působil jako vojenský lékař v sanitárních vlacích, z této východní fronty se zachovaly jeho dvě korespondence ("*Głos*" 1905).

1905 kniha: *Koszalki opalki* (vybrané fejetóny z novin "*Kolce*");

1906 kniha: *Dziecko salonu*;

1906-1907

spolupráce s odborným lékařským tiskem: "*Krytyka lekarska*" (zde se podepisuje svým rodovým jménem Goldszmit);

1906-1907

Feralny tydzień na pokračování v novinách "*Przegląd Społeczny*" (když tyto noviny byly zrušeny, pokračovaly jako "*Spoleczeństwo*");

1907

Szkola życia utopistický román vycházel na pokračování v "*Przeglądzie Społecznym*";

1907-1910 spolupracoval s novinami "*Spoleczeństwo*";

1907/1908

Berlín - lékařská stáž v oboru pediatrie na dětských klinikách, mezi jinými v *Kaiser und Kaiserin-Friedrich-Kinderkrankenhaus*; komentuje vztah obyvatel Berlína vůči jejich ústavě o povinné školní docházce;

1908

na letním táboře pro polské chlapce ve *Wilhelmówce* jako host a spolupracovník se podílí na přípravě programu celého tábora;

1908 členem *Towarzystwa "Pomoc dla Sierot"*, od 1909 byl členem jeho výboru;

1908/1909

český překlad fejetónů *Ukrutně směšný*, *Konec světa* a *Odhadce*;⁶⁹¹

1908/1909

spolupráce s odborným lékařským tiskem: "*Wiedza*" (*Obrazki szpitalne*);

1909

⁶⁹¹ *Ukrutně směšný* (Okrutnie śmieszny) - český překlad fejetonu, tiskem v Nedělních listech - nedělní příloze Hlasu národa, 10.5.1908, č. 129; *Konec světa* (Koniec świata) 14.2.1909, č. 45; *Odhadce* (Taksator) 30.5.1909, č. 148. Přeložil: Václav Kredba. Všechny tři fejetóny pochází z knihy *Koszalki Opalki*.

vězněn z politických důvodů (ve společné cele se sociologem a socialistou Ludvíkem Krzywickim) ve vězení ve Varšavě v ul. Spokojnej;⁶⁹²

1909-1910 spolupráce s odborným lékařským tiskem: "*Medycyna i Kronika Lekarska*"

1910 Paříž - půl roční lékařská stáž v nemocničních zařízeních v Paříži;

1910 kniha: *Moški, Joski, Srule*;

1910

členem stavební komise Domova sirotků (Dne 12.5.1910 sdružení *Pomoc dla Sierot* koupilo pozemek, Korczak se podílel na architektonickém plánu budovy, který byl schválen 26.5.1911. Základní kamen pod Domov sirotků byl položen 14.6.1911, Korczak se tam s dětmi nastěhoval na podzim 7. října 1912 a tímto dnem zahájil svůj nový úsek života jako jeho ředitel; slavnostní otevření budovy : 27.2.1913);

1910

přednáška *Faworyci*, článek *Trzy prądy*, přednáška *O rozpoznawaniu typów dziecięcych*;⁶⁹³

1911

spolupráce s *V. Oddziałem Towarzystwa Kultury Polskiej*, toto oddělení se po revoluci 1905 věnovalo šíření osvěty v dělnickém prostředí (14 přednášek);

1911

Londýn -jeden měsíc studijní pobyt v Londýně, především návštěva školy a útulku pro děti ve Forest Hill;

1911 kniha: *Józki, Jaški, Franki*;

1911 - spolupráce s odborným lékařským tiskem: "*Przegląd Pediatryczny*";

⁶⁹² Pisma Wybrane, sv. 4., 1986. S.. 450.

⁶⁹³ Svou přednáškou *Faworyci* („Nowe Tory“ 1910, č. 8 atd.) ve Svazu učitelů vyvolal známou diskusi; svým článkem *Trzy prądy* („Społeczeństwo“ 1910, č. 42) se vyjádřil k židovské otázce. Přednáška *O rozpoznawaniu typów dziecięcych* (tiskem v "Ruch Filozoficzny" 1911, č.3) v Polskim Towarzystwie Badań nad Dziećmi.

Přednášky z pediatrie:

především v *Stowarzyszeniu Akuszerek* (Sdružení porodních asistentek) a v *Związku Młodzieży* (Svaz mládeže);

1912

7. října 1912 - ředitelem Domova sirotek v nově postavené budově ve Varšavě v ul.

Krochmalné 92. Pracoval bezplatně, pouze za ubytování a za jídlo. Honorář za knihy, za lékařské konzultace pro veřejnost⁶⁹⁴ a za přednášky je jeho jediným příjmem.

1913

(27. února 1913) - slavnostní bohoslužby ve velkém sále Domova sirotek - u

příležitosti otevření kázal kazatel Wielkiej Synagogi Samuel Abraham Poznański. Korczak má proslulý proslov *Ku otwarciu Domu Sierot* (Na otevření Domova sirotek).

1913 zprávy a informace z Domova sirotek zveřejňuje v novinách "*W Słońcu*";

1913-1926

spolupráce s novinami "*W Słońcu*" (pro děti), zde tiskne také určité části týdeníku Domova sirotek a politické fejetony pro děti;

1914 kniha: *Bobo* (obsah: *Bobo - Studium powiastka; Feralny tydzień - Z życia szkolnego; Spowiedź motyla;*

1914

(od října 1914) se účastní 1. světové války jako ruský vojenský lékař v polní vojenské nemocnici na Ukrajině;

1915

Během své tří denní dovolené v r. 1915 zajel do Kyjeva, kde se seznámil s Marií Rogowskou-Falskou, pozdější ředitelkou "Naszeo Domu", která s Korczakem spolupracovala do r.

1917

⁶⁹⁴ Odborné lékařské konzultace pro veřejnost vedl jen sporadicky. Většinu přednášek míval bezplatně.

Od poloviny 1917 do června 1918 působil v Kyjevu v útulcích pro ukrajinské děti jako pediatr a jako psycholog v polských mateřských školách. V r. 1917 byl zde svědkem bolševické revoluce a občanské války.

1918 v červnu se vrátil z 1. sv. války do samostatného svobodného Polska.

1919-1920

jako lékař (major) se účastnil polsko-sovětské bolševické války, pracoval v infekčních vojenských nemocnicích-lazaretech (město Łódź), kde těžce onemocněl tyfem. Nemocný se vrátil domů, pečovala o něho matka, která se od něho tyfem nakazila a 11. února 1920 zemřela.

1919

spolupráce s organizacemi:

Centralny Komitet Pomocy dla Dzieci (pro děti - oběti 1. světové války);

Wydział Opieki nad Dzieckiem Robotniczym przy Centralnej Komisji Związków Zawodowych;

Fundacja Polsko-Amerykańskiego Komitetu Pomocy Dzieciom - Korczak reprezentuje

židovské pomocné instituce;

1919

spolupracuje s novinami "*Głos Nauczycielski*";

1919

kniha: *Jak kochać dziecko* (obsah: pouze první část tzv. *Dziecko w rodzinie*. Další části vyšly teprve v dalším vydání);

1919

(listopad) spolu s Marynou Falskou se částečně podílí na vedení dalšího domova sirotek *Nasz Dom* pro polské děti v Pruszkowu (později se přestěhovali do nové budovy ve Varšavě na Bělanech).

1919 kniha: *Momenty wychowawcze*;

1919 přednáší w Instytucie Pedagogiki Specjalnej (dvakrát týdně) a na Wolnej Wszechnicy;⁶⁹⁵

1919-1923

⁶⁹⁵ Mortkowicz-Olczakowa, Hanna. 1978. S. 118.

přednášky z oboru psychologie pro dětské zdravotní sestry v židovské zdravotní škole
(vedoucí lékařka Anna Braude-Hellerová;)

Od 1920

zprávy a informace z *Naszego Domu* jsou zveřejňovány v novinách *W Słońcu*;

1920

kniha: *Jak kochać dzieci*⁶⁹⁶ (obsah: *Internat, Kolonie letnie, Dom Sierot*);

1921

se podílel na vzniku *Towarzystwa "Nasz Dom"*, jehož úkolem je podporovat sirotčinec "Nasz Dom" pro polské dělnické děti v Pruszkově (v r. 1930 děti z Pruszkova se přestěhovaly do nové budovy do Varšavy na Bielanech), s tímto sirotčincem vedeným Marií Falskou Korczak spolupracoval od 15. 11. 1919, spoluvyvořil jeho výchovné metody, v r. 1935 ze spolupráce s Marií Falskou rezignoval, členem sdružení však zůstal.

1921

byl členem Komitetu Redakcyjnego "Pediatrii Polskiej". Na zasedání Polskiego Towarzystwa Pediatrycznego byl zvolen členem redakčního kruhu.

1921

Wiosna i dziecko - přednáška, která zahajovala cyklus přednášek o dětech, organizovaných Polsko-Amerykańskim Komitetem Pomocy Dzieciom;

1921

Domov sirotek obdržel své vlastní sídlo pro letní a zimní dětské tábory tzv. *Różyca* v Gocławku v obci Wawer (poslední tábor v létě 1940);

1921 brožura *O gazetce szkolnej*;

1922 spolupráce s Państwowym Instytutem Pedagogiki Specjalnej (ředitelka Maria Grzegorzewska);

1922 kniha: *Sám s Bohem. Modlitby těch, kteří se nemodlí*.

1922

⁶⁹⁶ Toto vydání má pozoruhodný název *Jak kochać dzieci* (dětci - číslo množné).

v SSSR ruský překlad knihy *Jak kochać dziecko*, část *Internát* s úvodem Naděždy Krupské, která v té době byla zástupcem komisaře pro lidovou osvětu;⁶⁹⁷

1922/1923

přednášel v semináři pro freblanky, organizované židovským kulturně-osvětovým sdružením "Tarbut";

1923 kniha: *Král Matýsek První*;

1923 kniha: *Król Maciuś na wyspie bezludnej*;

1923 vznik bursy (internát pro studenty) v Domově sirotek: příprava budoucích vychovatelů - studenti studovali na varšavských vysokých školách, v Domově sirotek ubýtovali a jídlo za 3-4 hodiny denně práce s dětmi. Od 1924: *Tygodnik bursy*. V r. 1937 z finančních důvodů byla zrušena.

1923-1931 spolupracuje s novinami "*Opieka nad Dzieckiem*";

1924 kniha: *Bankructwo Małego Dżeka*;

1924-1938 spolupracuje s novinami "*Dos Kind*" - měsíčník v jidiš, články v překladu;

1924/1925 - 1938/1939

spolupracuje s novinami "*Szkola Specjalna*" (čtvrtletník);

1925 kniha: *Kdy budu znovu malý*;⁶⁹⁸

1925/1926

přednáší dětskou psychologii v Państwowy Seminarium dla Nauczycieli Religii Mojżeszowej;

16. července 1926

obdržel státní vyznamenání - Krzyż oficerski Orderu Odrodzenia Polski;⁶⁹⁹

⁶⁹⁷ Lewin, Aleksander: *Korczak znany i nieznaný*. S. 344.

⁶⁹⁸ Český překlad in: Janovský

9. října 1926

Mały Przegląd (Malý přehled) první číslo dětských novin jako příloha k židovským novinám tištěným v polštině *Nasz Przegląd* (Náš přehled). Redaktorem *Małego Przeglądu* byl Korczak - do r. 1930, pak Igor Newerly.

1926 kniha: *Bezwstydnie krótkie. Humoreski.*

1927 soudním expertem pro nezletilé;⁷⁰⁰

1927

(1. září 1927) v *Rózyzce w Gocławku* vznikla "pobočka" Domova sirotků pro fyzicky slabé děti ve školním věku, které čekaly na uvolněné místo v DS (a od r. 1928 také pro předškolní děti), Korczak a Wilczyńska se starají o téměř 160 dětí.

1927

v Berlíně vydavatelství Rudolf Mosse vyšla v esperantu sbírka *Bonbumoraj Rakontoj* (Fröhliche Geschichten = Veselé povídky);

1928 (1929)

kniha: *Prawo dziecka do szacunku;*

1929

(až do vypuknutí 2. sv. války) přednášky s názvem "*Spoleczeństwo Dziecięce*" v *Studium Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej.*

1930

ve třicátých letech Jean Piaget⁷⁰¹ navštívil Domov sirotků,⁷⁰²

⁶⁹⁹ *Kalendarz życia.* 1989. S. 223.

⁷⁰⁰ Datum 1927 jako jednoznačný začátek působení Korczaka u Okresního soudu pro nezletilé je uvedeno ve vysvětlivkách in: *Janusz Korczak w getcie. Nowe źr.* 1992. S. 106.

⁷⁰¹ Jean Piaget (1896-1980), švýc. biolog, psycholog a gnozeolog; představitel strukturalismu v psychologii. Studoval u C.G. Junga a E. Bleulera. Zabýval se zejména vývojovou psychologií, problematikou kognitivních procesů n. teorií poznání; na zákl. studia dětí formuloval koncepci

1930

dvouhodinové přednášky jednou týdně v Państwowy Instytucie Nauczycielskim; rezignoval v r. 1935 na znamení protestu proti odvolání jeho ředitelky Marie Grzegorzewské.

1930/31

rozhlasové fejetóny v Radiu Polskim;

1930

kniha: *Prawidła życia. Pedagogika dla młodzieży i dorosłych.*

1930

vznik bursy v Naszym Domu na Bielanech (Korczak byl zde hlavním pedagogickým poradcem a lékařem), v r. 1935 byla zrušena.

1. 10. 1931

premiéra divadelní hry *Senat Szaleńców* v divadle Atencum ve Varšavě, Stefan Jaracz v hlavní roli starého kněze⁷⁰³ (pol orig. : starzec, A.B.);

formování inteligence a jeho vývojových stádií. Z díla: *Psychologie inteligence* (čes. 1966): **In:** *Ottova všeobecná encyklopedie*, sv. 2. s. 217, heslo: Piaget Jean.

⁷⁰² Jean Piaget, který ve třicátých letech navštívil Domov sirotků napsal: *Tento vynikající člověk, který takovýmto způsobem vede svůj ústav, měl odvahu nejen důvěřovat dětem a mládeži, ale také jim předal zodpovědnost za disciplínu a dokonce i těm nejproblemovějším jednotlivcům. Především dvě věci upoutaly naši pozornost: reedukace nových dětí kolektivem a kamarádský soud. (...) Zprávy z jednání tohoto soudu byly zveřejňovány v domácích novinách, s kterými jsme se mohli seznámit díky jedné z asistentek. Pro psychologa není nic zajímavějšího jako tento dokument. (...) Byli jsme dojatí a mile povzbuzení, když jsme viděli s jakým humanismem, obezřetností a citlivostí tento soud každý případ posuzuje.* - Piaget, Jean: *Dokąd zmierza edukacja*, Warszawa 1977, z jęz. franc. (wyd. 1948 i 1972) tlum. M. Domańska, s. 100-103 **In:** *Kalendarz życia Janusza Korczaka*. 1989. S. 266.

Aleksander Lewin: *Jean Piaget byl fascinován vnitřní organizací tribunálu spravedlnosti, který se úplně nacházel v rukou bydlících zde dětí* (s. 292) a Alina Szemińska, žákyně významného svýcarského psychologa Jeana Piageta, mi vyprávěla, že na začátku třicátých let byla přítomná krátkého účelového setkání (okolniczościowego spotkania) svého mistra s Korczakem ve Varšavě. Tehdy během rozhovoru Korczak řekl o sobě: *Vzděláním jsem lékař, pedagogem jsem se stal pouze nahodou, spisovatelem z vášně a psychologem z nutné potřeby* (s. 421): **In:** Lewin, Aleksander: *Korczak znany i nieznaný*. S. 292.

⁷⁰³ Vedle symbolu hitlerismu se po scéně motá posedlý stařec - kněz neustále hledající Boha, který opustil svět, protože se zde cítil zbytečný. V závěru prvního dějství přestupuje rámeč divadelní hry, posadí se před oponu a vypráví malému chlapci dlouhou pohádku (...) Ta byla nejdokjemnější, a to díky lyrickému umění Korczaka a nádherné hře talentovaného Jaracze, který při této roli tak přesvědčivě, že z této postavy udělal hlavního hrdinu - Mortkowicz-Olczakowa, **In:** Anna: *Janusz Korczak*, Warszawa: Czytelnik, 1978. S. 182-183.

1933

Korczak se vystěhoval z Domova sirotků, do DS jen dochází, nadále plní veškeré povinnosti. Má novou adresu: ul. Żurawia 42, tel 986-80. Vzdal se také lékařských povinností v Naszym Domu, svěřil je lékařce Janině Dybowské, za kterou posílal ze svého DS děvčata se zdravotními problémy.

1933

v *Miesięczniku Żydowskim* (1933, č. 3) na žádost židovské společnosti zveřejnil pojednání *Dziecko żydowskie (opinia rzeczoznawcy)* (Židovské dítě. Odborný posudek);⁷⁰⁴

1933

na žádost Tacjanny Wysocké píše divadelní hru pro děti *Dzieci podwórka*;⁷⁰⁵

1934

kniha: *Kajtuś Czarodziej*;

1934

první cesta do Palestiny (září/říjen);

1934-1936

soudním expertem pro nezletilé u Krajského soudu ve Varšavě;⁷⁰⁶

bez přesného data - ve Zdravotní pojišťovně (Kasa Chorych) novinovým referentem pro

rancouzský a německý tisk; pro (Kasa Chorych);⁷⁰⁷

⁷⁰⁴ Psychóza vyhledávání nějakých odlišností je ohlasem na křik, který vznikl kolem zcela nevědeckého vyhledávání toho, co nás rozděluje, dráždí a podpichuje In: PWy IV. 1986. S. 461.

⁷⁰⁵ Premiéra 12.3.1933 v divadle Morskie Oko. Text hry se nezachoval.

⁷⁰⁶ Korczak o tom píše v dopise Rywce Simchoni (17.2.1935): Pondělí - výslech dětí u soudního vyšetřovatele In: Listy 1999. S. 49. V období 1934-1936 Korczak byl soudním expertem pro nezletilé u Krajského soudu ve Varšavě (pełnil funkcję biegłego sądowego w sprawach dzieci przy Sądzie Okręgowym w Warszawie). In: Listy. 1999 (vysvětlivky). S.117.

1934-1936

přednášky v Wolnej Wszechnicy Polskiej, v Państwowym Instytucie Pedagogiki Specjalnej a v Państwowym Instytucie Nauczycielskim (odkud odešel v r. 1935).⁷⁰⁸

1934

19. prosince ve své přednášce o Palestině (sál sdružení Benej-Berit v ul. Rymarská 8) řekl: "*Palestinu začali tvořit hrdinové. Hrdinská smrt není až tak náročná. Ale táhnout vše den co den, hodinu za hodinou, být stále unaven a vyčerpan, to je víc, než pouhé hrdinství*"⁷⁰⁹

1935

knih: *Bankrott des kleinen Jack (Bankruktwo malego Džeka)* v německém překladu v Verlag Williams&Co., Berlin;

1935-1938 spolupráce s novinami "*Olami*" (Můj svět);

1935

po patnácti letech spolupráce s Marynou Falskou v Naszym Domu rezignuje z další spolupráce;

1935

(15.1.1935) zahájení rozhlasových programů pro děti v Polském rozhlase - známé *gadaninki radiowe Starego Doktora*. S určitými přestávkami, Korczak je vedl do r. 1939. (Některá z jeho rozhlasových vystoupení byla určena také dospělým).

1935

v dopise Z. Joskowiczovi napsal: "*... mám takové tušení, že za pár let - na zbytek mých hodin života - abych si mohl klidně udělat své vlastní životní zúčtování - přišel bych k Vám... tam*"⁷¹⁰

⁷⁰⁷ Mortkowicz-Olczakowa, Hanna. 1978. S.118.

⁷⁰⁸ *Listy*. 1999 (vysvětlivky). S.117.

⁷⁰⁹ *Janusz Korczak w Palestynie*, Nasz Przegląd 1934 č. 356, s. 6: in: *Kalendarz życia*, s. 284.

1936

9. března bylo zrušeno Korczakovo vystoupení v polském rozhlase.

1936 druhá cesta do Palestiny (červenec-srpen);

1936

spolupráce s novinami "Olami Hakatan" (Můj malý svět), v 1938 vyd. ve Varšavě v jaz. hebrejském;

1937

vyznamenán literární cenou *Złoty Wawrzyn Akademicki* Polskiej Akademii Literatury;⁷¹¹
(1.7.1937 hlavní Korczakova spolupracovnice v DS Stefania Wilczyńska⁷¹² odchází z DS);

1938 opět v polském rozhlase

1938

bydlí se svou sestrou Annou Lui - Varšava, ul. Złota 8.

1938

6. března hlavní vychovatelka DS Stefania Wilczyńska odjela do Palestiny (mělo to být natrvalo).⁷¹³

⁷¹⁰ *Kalendarz życia*. s. 291.

⁷¹¹ V listopadu 1937 ministr WRiOP - na návrh Polské literární akademie udělil Korczakovi Zlatý akademický vavřík za významnou literární činnost. Podle Igora Newerleho Korczak byl také vyznamenán Krížem Kawalerskim Polonia Restituta. Zerubawel Gilead vzpomíná, že Korczak žil na stole (bydlel už tehdy mimo DS, v ul. Złote se setrou Annou) *mědirytinu s hlavou Fi sudského (státní cenu udělenou Doktorovi)* - neví se o jakou cenu se jedná, protože ani Zlatý akademický vavřík, ani Kríž Kawalerski Polonia Restituta neměly na sobě obraz maršálka Fi sudského - podle vysvětlivek in: *Wspomnienia*, s. 323.

⁷¹² Stefania Wilczyńska svůj odchod motivuje mezi jiným: *Rozhodla jsem se aspoň na jeden rok odejít z Krochmalné (...) Musím si něco našetřit a jedině v Domově sirotků nemohu pracovat za měsíc (14.7.1937) in: Stefania Wilczyńska. Słowo do dzieci i wychowawców*. s. 29.

⁷¹³ Stefania Wilczyńska obdržela legální povolení k (trvalému) pobytu v Palestině (tzv. certifikát). Do Palestiny odjela 6.3.1938. Před svým odjezdem z Varšavy napsala do Palestiny: "Než začnu pracovat, musím se vyspat (vyspím se vůbec někdy? - to je naše chronická nemoc. Není snadné odejít, moje sestra je tak smutná a Domov sirotků také není v pořádku (...)) Vše vypadá tak blbě Doktor se hněvá, že odjíždím, stále opakuje, že se mám vrátit. Stejně naši bývalí svěřenci. No, tak uiaime (8.2.1938). V květnu 1939 se vrátila do Varšavy (z Hajfy vyplula lodí dne 2.5.1939). Wilczyńska v osobním rozhovoru řekla: *Kdykoliv jsem se chtěla zřít vedení, pokaždé Korczak opakoval, že generál nesmí klesnout na úroveň obyčejného vojáka.*
in: *Stefania Wilczyńska. Słowo do dzieci i wychowawców*. s. 30-31.

1938

15. května rozhovor "Starego doktora" Janusze Korczaka se "Starym prelegentem" Piotrowskim, hlavním redaktorem časopisu *Antena* - zveřejněn v "*Anteně*" 1938, č. 20, s. 6. bez uvedení jména Janusze Korczaka (ani Henryka Goldszmita) - někteří vidí zde stopy strachu před antisemitismem.

1938

spolupráce s měsíčníkem "*Haszomer Haca'ir*" (Mladý strážník), vyd. ve Varšavě v jaz. hebr.;

1938 na podzim děti v DS zahrály divadelní hru od svého vychovatele Aleksandra Lewina *Válka*.⁷¹⁴

1938 kniha *Uparty chłopiec. Życie Ludwika Pasteura*;

1938 kniha *Ludzie są dobrzy* - Biblioteka Palestyńska dla Dzieci;

1938 *Moje wakacje* - rozhlasový román (Mé prázdniny);

1938 - 1939 spolupráce s novinami "*Hechaluc Haca'ir*" (Mladý pionýr);

1939 kniha: *Pedagogika żartobliwa*;

1939 kniha: *Trzy wyprawy Herszka* - Biblioteka Palestyńska dla Dzieci;

1939 kniha: *Dzieci Biblii. Mojżesz* - v hebr. překladu v časopisu "Omer" v Tel-Avivu;

Koncem třicátých let byla místo Stefanie Wilczyńskiej vedoucí Domova sirotků Matylda Temkin⁷¹⁵.

1939 - v květnu se nečekaně vrátila z Palestiny Stefanie Wilczyńska;

⁷¹⁴ Stefanie Wilczyńska měla pochybnosti, zdá mají děti tuto hru hrát. Pozadí, které znázorňovalo chlapeckou ložnici, k této hře namaloval jeden ze starších svěřenců, nyní známý malíř Izaak Celnikier (žije v Paříži). *Děti, které jdou spát, se tiše a vyděšeně ptají. Bude zítra válka?* in: Lewin, Aleksander: *Korczak znany i nieznaný*, s. 23.

⁷¹⁵ Matylda Temkin (1903-1970) bursistka ve dvacátých letech, praxe v Naszym Domu v Pruszkowu a Domovu sirotků. Studovala pedagogiku v Belgii, kde získala doktorát. *Je pozoruhodné, že nikdo z bývalých svěřenců ve svých vzpomínkách toto jméno neuvádí, taktéž nikdo se nezmiňuje o tom, že koncem třicátých let Korczak už v Domově sirotků nebydlel. Ve všech vzpomínkách Paní Stefa nepřetržitě existovala.* in: *Stefania Wilczyńska. Słowo do dzieci i wychowawców*. s. 38.

1940

(červen/červenec) Korczak pro své děti organizuje poslední letní tábor v Gocławku;

1940

listopad - během stěhování Domova sirotků do varšavského ghetta na ul. Chłodną 33 Korczak byl zatčen za to, že na rukávu neměl pásku s Davidovou hvězdou. Jeden měsíc zůstává ve vězení.

1941

slovenský překlad *Svojhlavý chlapec. Život Ludovíta Pasteura*.⁷¹⁶

1941

říjen - další stěhování se Domova sirotků v rámci ghetta z ul. Chłodné 33 na ul. Sienną 16 - Śliská 9.

1941

28. prosince se konalo divadelní představení pro děti *Nadejdzie godzina* (Přijde hodina) - hru napsal Janusz Korczak.⁷¹⁷

1942

únor, Korczak ve varšavském ghettu kromě Domova sirotků přijal místo vedoucího v nejtragičtějším útulku pro téměř pět set nejmenších dětí v ul. Dzielné 39.

1942

od května do srpna ve varšavském ghettu psal svůj *Pamiętnik*.

1942

8. června, u příležitosti 13. výročí smrti dr. Izaaka Eliasberga, iniciátora vzniku Domova sirotků, Korczak zorganizoval u jeho hrobu slavnostní posvěcení vlajky

⁷¹⁶Korczak, Janusz: *Svojhlavý chlapec. Život Ludovíta Pasteura*. Bratislava: Horaček, 1941. Překl. Mikuláš Stano.

⁷¹⁷Bartoszewski, Władysław: *Polskie judaica literackie w publikacjach konspiracyjnych lat 1939-1944 in: Władysław Bartoszewski Pisma Wybrane* 2007, s.212.

Domova sirotků. Děti složily dobrovolný slib že "*budou milovat lidi, budou žít pro spravedlnost, pravdu a práci*".⁷¹⁸

1942

začátkem dubna, na svátek Pesach děti DS zahraly poprvé *Poštu* od Thákúra pro personál a bydlící v DS.⁷¹⁹

1942

18. července děti v Domově sirotků zahraly pro širokou veřejnost divadelní hru

Pošta od Rabindranatha Thákúra, Korczak to vysvětlil slovy: *aby se děti mohly duchovně připravit na důstojné přijetí smrti*. Zachovala se pozvánka na toto představení.

1942

5. nebo 6. srpna Korczak s celým Domovem sirotků, dětmi a personálem byl

odveden na nádraží na tzv. Umschlagplatz a vlakem spolu s dalšími Židy odjíždí směrem do vyhlazovacího tábora v Treblince. Tehdy naposledy svědkové viděli Janusze Korczaka a jeho děti. Neví se, zda hned stejného dne byli umučeni, neví se ani kde. Ještě po válce se stále čekalo, že někdo z nich se ozve. Žel, jakákoliv další stopa po jejich dalším osudu se nezachovala. Někteří byli přesvědčeni, že vlaky tohoto dne odjízděly někde směrem na Východ do pracovních táborů. Není to však ničím potvrzené.

POST SCRIPTUM

1972 posmrtně byla Korczakovi udělena *Mírová cena německých knihkupců*;

1977 založeno *Německé sdružení Janusze Korczaka* v Gießen;

1978 založeno *Mezinárodní sdružení Janusze Korczaka*;

1978 Mezinárodní rok Janusze Korczaka (UNESCO zařadilo 100. výročí narození Janusze Korczaka mezi světová kulturní výročí).

1987 *Král Matýsek První* - český překlad (pol. orig.: *Król Maciuś Pierwszy*),

Praha: Albatros, 1987, s. 288, přeložil: Richard Vyhliďal, ilustroval: Jan Černý.

⁷¹⁸ Informace na základě vzpomínek Stelly Eliasbergové in: *PISMA WYBRANE*, sv. 4, 1986, s. 466.

⁷¹⁹ *Na svátek Pesach nám slečna Esterka připravila poštu* (v pol orig. *pošta* s malým "p". A.B.): Korczak, Janusz: *Dwa sny moje dziwne* in: *Janusz Korczak w getcie*. Nowe źr. s.218 (+ vysvětlivky s. 285)

Literární a publikační dílo Janusze Korczaka v období 1896-1942.⁷²⁰

Jedná se především o seznam názvů novin a časopisů (s podáním počtu Korczakových příspěvků-článků), se kterými Korczak spolupracoval. Je zde uvedeno také 1. vydání knih a brožur.

Divadelní hry jsem uvedla bez ohledu na to, zda vyšly tiskem nebo ne.

Ve všech případech se jedná pouze o první vydání. Výjimkou jsou zde knihy, které v dalších vydáních byly podstatně změněny nebo rozšířeny. Korczak své texty často tiskl nejdřív v novinách (na pokračování), pak přijímal názory čtenářů a především názory svých dětí ze sirotčince, podle toho text upravoval, a pak vydával jako knihu. Knihy byly měněné také v dalších vydáních.

(Nejsou zde zahrnuté tištěné i netištěné Korczakovy příspěvky pro různá sdružení a organizace, nejsou zde zahrnuty ani jeho úvody k různým knihám, ani jeho přednášky a pod. Není zde zahrnutá jeho korespondence, ani jiné jeho dokumenty).

Jeho knihy a divadelní hry jsem si dovolila zvýraznit.

Mały Przegląd (Malý přehled) byl pouze dětskou přílohou k novinám *Nasz Przegląd* (Náš přehled), přesto jsem si dovolila oboje noviny uvádět samostatně, protože *Mały Przegląd* byl pro Korczakovu výchovnou pedagogiku nejdůležitějšími novinami.

1896

*Kolce*⁷²¹ (Bodláčí)- týdeník: čtyři články;

1897

Kolce: devatenáct článků;

1898

Divadelní hra: *Które dy* (Kudy) - divadelní hra ve 4 dějstvích;*

Divadelní hra: *Zwykłe dzieje* (Všední příběh) - divadelní hra ve 3 dějstvích; *⁷²²

⁷²⁰ Především na základě: *Sämtliche Werke*, sv. I., s. 491-549.

⁷²¹ Korczak, Janusz: *Węzeł gordyjski* (Gordský uzel), *Kolce*, 1896, č. 39, s. 2., jeho první nejstarší článek, který se zachoval v tiskem.

Kolce: sedm článků;
Czytelnia dla Wszystkich (Půjčovna knih pro všechny)⁷²⁵ - týdeník: třicet článků;

1899

Czytelnia dla Wszystkich: šedesát dva článků;
Kolce (Bodláči) - týdeník: jeden článek;

1900

Czytelnia dla Wszystkich: padesát devět článků;
Kolce - týdeník: dva články;
Przegląd pedagogiczny (Pedagogický přehled) - dvoutýdeník: jeden článek;
Wędrowiec (Poutník) týdeník: dva články;
Wszechświat (Vesmír) - časopis: Korczakova odpověď na kritickou recenzi⁷²⁴;

1901

Kniha: *Dzieci ulicy. Powieść* (Děti ulice, román)⁷²⁵;

Czytelnia dla wszystkich: čtyřicet tři článků a na pokrač. 17 dílů knihy *Dzieci ulicy* vycházející jako samost. příloha k týdeníku;

Kolce: dvacet tři článků;
Kurier Teatralny (Divadelní kurýr) - týdeník: dva články;
Miesięcznik Kuriera Polskiego (Měsíčník polského kurýra): jeden článek;
Przegląd Pedagogiczny: dva články;
Wędrowiec : jeden článek;
Wieczory rodzinne (Rodinné večery) - týdeník: čtyři články;

1902

Brožura: *Króciutkie powiastki napisał...* (Krátké povídky napsal...)⁷²⁶;

Brožura: *Tylko dla grzecznych dzieci, powiastki i wierszyki.* (Povídky a básničky jen pro hodné děti)⁷²⁷;

Kolce: sedmdesát čtyři články;

⁷²² Obě hry byly napsány na literární soutěž Paderewského. Ani jedna se nezachovala. Zmiňuje se o nich *Echo Muzyczne, Teatralne i Artystyczne* (Hudební, divadelní a umělecké ozvěny) 1898, č. 30, s. 354 a 1899, č. 16, příloha s. 2. Autor se poprvé podepsal jako Janusz Korczak in: *Sämtliche Werke*, sv. I., s. 491.

⁷²³ Něteré texty byly objeveny teprve v r. 1985 ve Lvově.

⁷²⁴ V kolonce korespondence Korczak reaguje na negativní recenzi k jeho článku *Děti a výchova*.

⁷²⁵ Korczak, Janusz: *Dzieci ulicy. Powieść*. Warszawa: Aleksander Pajewski 1901, 267 s. Vydavatel: časopis *Czytelnia dla Wszystkich*.

⁷²⁶ Korczak, Janusz: *Króciutkie powiastki napisał...* (Krátké povídky napsal...). Warszawa: J. Guranowski 1902. 8 listů, brožura bohatě ilustrovaná. Text se nezachoval. in: *SW*, sv. I. s. 499.

⁷²⁷ Korczak, Janusz: *Tylko dla grzecznych dzieci, powiastki i wierszyki* (Jen pro hodné děti povídky a básničky), Warszawa: J. Guranowski 1902, 14 s.s obrázky. Text se nezachoval. in: *SW*, sv. I. s. 499

Kurier Teatralny: tři články;
Przegląd Pedagogiczny: jeden článek;
Wieczory Rodzinne: jedenáct článků;

1903

Kolce: šedesát sedm článků;

1904

Głos (Hlas) - týdeník: třicet pět článků;
Izraelita (Izraelce) - týdeník: na pokračování *Kolonia dla dzieci żydowskich* (Letní tábor pro židovské děti);
Kolce: třicet pět článků;

1905

Kniha: *Koszalki Opalki. Satyry społeczne*. (Páté přes deváté. Satira o společnosti.)⁷²⁸;
Głos: devatenáct článků a kniha na pokračování *Dziecko salonu* (Dítě salonu);

1906

Kniha: *Dziecko salonu* (Dítě salonu)⁷²⁹;
Chochol (Chochol) - týdeník: jeden článek;
Echa Kieleckie (Kielecké ozvěny) - týdeník: jeden článek;
Krytyka Lekarska (Lékařská kritika) - měsíčník: dva články;
Przegląd Społeczny (Sociální přehled) - týdeník: dvanáct článků, v tom na pokračování *Feralny tydzień* (Osudný týden);

1907

Echa Kieleckie: jeden článek;
Krytyka Lekarska: tři články;
Przegląd Społeczny: jeden článek a na pokračování *Szkola życia* (Škola života);
Spółczesność (Společnost) - týdeník: dva články;
Świat (Svět) - týdeník: jeden článek a na pokračování *Moški, Joski i Srule*.
Wrażenia z kolonii letniej w Danilowie (Mošky, Josky a Srule. Dojmy z letního tábora v Danilově);
Świt (Rozbřesk) - týdeník: jeden článek;

1908

Nowa gazeta (Nové noviny) - deník: jeden článek;

⁷²⁸ Korczak, Janusz: *Koszalki Opalki. Satyry społeczne* (Páté přes deváté. Satira na společnost). Warszawa, Księgarnia Powszechna, 1905. Výběr 33 fejetónů z týdeníku *Kolce*.

⁷²⁹ Korczak, Janusz: *Dziecko salonu* (Dítě salonu), Warszawa: Księgarnia Powszechna 1906, 347 s. + 2 s.

Spoleczeństwo: šest článků a na pokračování *Szkola życia* (Škola života);
Świat: dva články;
Wiedza (Věda) - týdeník: na pokračování *Obrazki szpitalne* (Nemocniční momenty);
Wolne Słowo - týdeník (Svobodné slovo): dva články;

1909

[Kniha]: *Moški, Joski i Srule* (Moškové, Joskové a Srulové).⁷³⁰

Medycyna i Kronika Lekarska (Medicína a lékařská kronika) dvoutýdeník: : jeden článek.

Nowa gazeta: dva články;

Promyk (Paprasek) - časopis: jeden článek a na pokračování kniha *Moški, Joski, Srule* (Moškové, Joskové, Srulové) a *Józki, Jaški, Franki* (Pepíci, Honzíci, Frantíci).

Spoleczeństwo : čtyři články, některé na pokračování

Świat: jeden článek;

Wiedza: jeden článek na pokračování;

1910

[Kniha]: *Józki, Jaški, Franki* (⁷³¹ ;

Medycyna i Kronika Lekarska: jeden článek;

Młot (Kladivo) - týdeník: jeden článek;

Nowe tory (Nová cesta) - měsíčník: jeden článek;

Promyk: na pokračování *Józki, Jaški, Franki*.

Spoleczeństwo: pět článků;

1911

Kolce: jeden článek;

Nowa Gazeta: jeden článek;

Nowe życie (Nový život) - týdeník: pět článků;

Przegląd Pediatryczny (Pediatrický přehled) - dvoutýdeník: tři články;

Wolna Trybuna (Svobodná tribuna) - týdeník: dva články;

1912

[Kniha]: *Slawa. Opowieść*. (Sláva. Příběh).⁷³²

Światło (Světlo) - týdeník: dva články

⁷³⁰ Korczak, Janusz: *Moški, Joski i Srule* (Mošky, Josky a Srule), s ilustracemi od S. Lipszycové, Warszawa: J. Mortkowicz, G. Centnerszwer i Ska 1910, 117 s. + 3 s.;

⁷³¹ Korczak, Janusz: *Józki, Jaški, Franki*. Warszawa: J. Mortkowicz, G. Centnerszwer i Ska 1911, 142 s. + 2.s.;

⁷³² Korczak, Janusz: *Slawa. Opowieść*. (Sláva. Příběh). Warszawa: J. Mortkowicz, G. Centnerszwer i Ska 1913. S. 87.

1913

Kniha: *Bobo. Feralny tydzień, Spowiedź motyla* (Bobo, Osudný týden, Zpověď motýla).⁷³³

W Słońcu (Ve slunci) - dvoutýdeník: dva články;

1914

W Słońcu: dva články, jeden z nich na pokračování;

1915

1916

W Słońcu: jeden článek;

1917

W Słońcu: jeden článek na pokračování;

1918

Kniha: *Jak kochać dziecko. Dziecko w rodzinie* (Jak milovat dítě. Dítě v rodině).⁷³⁴

Nowy Dziennik (Nový deník) - deník: jeden článek;

W Słońcu: pět článků, některé na pokračování;

1919

Kniha: *Momenty Wychowawcze* (Výchovné momenty).⁷³⁵

Gazeta Polska: jeden článek;

Głos Nauczycielski (Učitelův hlas) - měsíčník: dva články

Robotnik (Dělník) - deník: jeden článek;

W Słońcu: pět článků;

1920

Kniha: *Jak kochać dzieci. Dziecko w rodzinie. Internat. Kolonie letnie. Dom sierot.* (Jak milovat děti. Dítě v rodině. Internát. Letní tábor. Dům sirotků).⁷³⁶

⁷³³ Korczak, Janusz: *Bobo. Feralny tydzień, Spowiedź motyla* (Bobo, Osudný týden, Zpověď motýla). Warszawa. Centnerszwer i Ska 1914, 4 + 189 + 2 s.

⁷³⁴ Korczak, Janusz: *Jak kochać dziecko. Dziecko w rodzinie* (Jak milovat dítě. Dítě v rodině). Warszawa: J. Mortkowicz Tow. Wydawnicze 1919, 145+3 s.

⁷³⁵ Korczak, Janusz: *Momenty wychowawcze* (Výchovné momenty). Warszawa: Towarzystwo Wydawnicze Książka Polska 1919, 35+1 s.

W Słońcu: sedm článků;

1921

Kniha: *O gazetce szkolnej* (O školních novinách).⁷³⁷

Kniha: *Sam na sam z Bogiem. Modlitwy tych, którzy się nie modlą* (Sám s Bohem. Modlitby těch, kteří se nemodlí).⁷³⁸

Kniha: *Wiosna i dziecko* (Jaro a dítě).⁷³⁹

W Słońcu: čtyři články;

1922

Kniha: *Król Maciuś Pierwszy. Powieść* (Král Matýsek První. Román).⁷⁴⁰

Książka (Kniha) - měsíčník: jeden článek;

W Słońcu: jeden článek;

1923

Kniha: *Król Maciuś na wyspie bezludnej* (Král Matýsek na pustém ostrovu).⁷⁴¹

Kalendarz Robotniczy PPS (Dělnický kalendář PPS): jeden článek;

Opieka nad dzieckiem (Péče o dítě) - dvouměsíčník: čtyři články;

Rocznik Pedagogiczny (Pedagogická ročenka): dva články;

W Słońcu: tři články;

1924

Kniha: *Bankructwo malego Dżeka. Powieść* (Bankrot malého Džeka. Román).⁷⁴²

Dos Kind (Dítě) - časopis: pět článků;

Opieka nad dzieckiem: jeden článek;

W Słońcu: jeden článek;

⁷³⁶ Korczak, Janusz: *Jak kochać dzieci. Dziecko w rodzinie* (2. vyd.). *Internat. Kolonie letnie. Dom sierot.* (Jak milovat děti. Dítě v rodině. Internát. Letní tábor. Dům sirotků). Warszawa: Towarzystwo Wydawnicze 1920, 119+1+182+4 s.

⁷³⁷ Korczak, Janusz: *O gazetce szkolnej* (O školních novinách). Warszawa: Polska Skladnica Pomocy Szkolnych 1921, 22 s.

⁷³⁸ Korczak, Janusz: *Sam na sam z Bogiem. Modlitwy tych, którzy się nie modlą* (Sám s Bohem. Modlitby těch, kteří se nemodlí). Warszawa: J. Mortkowicz Tow., Wydawnicze 1922, 70+2 s.

⁷³⁹ Korczak, Janusz: *Wiosna i dziecko* (Jaro a dítě). Warszawa: Polsko-Amerykański Komitet Pomocy Dzieciom 1921, 22 s.

⁷⁴⁰ Korczak, Janusz: *Król Maciuś Pierwszy. Powieść* (Král Matýsek První. Román). Warszawa: J. Mortkowicz 1923, 359+5 s.

⁷⁴¹ Korczak, Janusz: *Król Maciuś na wyspie bezludnej. Powieść* (Král Matýsek na pustém ostrově. Román); Warszawa: J. Mortkowicz Towarzystwo Wydawnicze 1923, 259+5 s.

⁷⁴² Korczak, Janusz: *Bankructwo malego Dżeka. Powieść* (Bankrot malého Džeka. Román). Warszawa: Towarzystwo Wydawnicze 1924, 221+3 s.

1925

[Kniha]: *Kiedy znów będę mały* (Když budu znovu malý);⁷⁴³

Alim (Listy): jeden článek a rozhovor s Korczakem

Kurier Polski (Polský kurýr) - měsíčník: jeden článek;

Nasz Przegląd (Náš přehled) - deník: dva články;

Opieka nad dzieckiem: tři články;

W Słońcu: jeden článek;

1926

[Kniha]: *Bezwstydnie krótkie... Nowele* (Nestoudně krátké. Novely);⁷⁴⁴

Nasz Przegląd: čtyři články;

Mały Przegląd (Malý přehled) - týdení příloha k deníku *Nasz Przegląd*: třicet šest článků, některé na pokračování;

Radiofon Polski - týdeník polského rozhlasu: jeden článek;

Szkoła Specjalna: dva články;

W Słońcu: pět článků;

Wychowanie przedszkolne (Předškolní výchova) - měsíčník: jeden článek;

1927

[Kniha]: *Feralny tydzień. Opowiadania*. (*Feralny tydzień. Franek. Moja obrona*) (Osudný týden. Franek.

Moje obhajoba).⁷⁴⁵

Mały Przegląd: sedmdesát sedm článků;

Praca szkolna (školní práce) - příloha k *Głos nauczycielski*: jeden článek;

Przegląd Wieczorny (Večerní přehled) - gazeta: jeden článek;

Szkoła Specjalna: čtyři články;

1928

[Kniha]: *Prawo dziecka do szacunku* (Právo dítěte na úctu).⁷⁴⁶

Kurier poranny (Ranní kurýr) - deník: jeden článek;

Mały Przegląd: osm článků;

Robotnik: jeden článek;

Szkoła Specjalna: dva články;

⁷⁴³ Korczak, Janusz: *Kiedy znów będę mały* (Když budu znovu malý). Warszawa: J. Mortkowicz Tow. Wydawnicze 1925, 224+2 s.

⁷⁴⁴ Korczak, Janusz: *Bezwstydnie krótkie... Nowele* (Nestoudně krátké. Novely). Warszawa: Tow. Wydawnicze 1926, 48+2 s.

⁷⁴⁵ Korczak, Janusz: *Feralny tydzień. Opowiadania*. (Osudný týden). Warszawa: J. Mortkowicz Tow. Wydawnicze 1927, 4+78+1 s. Obsah: *Feralny tydzień* (Osudný týden) - 1. vydání v r. 1913. *Franek* - 1. vydání 1919. *Moja obrona* (Moje obhajoba) - 1. vydání 1919.

⁷⁴⁶ Korczak, Janusz: *Prawo dziecka do szacunku* (Právo dítěte na úctu). Warszawa: J. Mortkowicz Tow. Wydawnicze 1929, 43+5 s.

1929

Knihá: *Pravidla žycia. Pedagogika dla młodzieży i dorosłych* (Pravidla života pro mládež a dospělý)⁷⁴⁷;

Mały Przegląd: šestnáct článků;

Praca Szkolna: jeden článek;

Szkola Specjalna: jeden článek;

Świat Książki (Svět knihy) - měsíčník: jeden článek;

1930

Mały Przegląd: dva články;

Opieka nad Dzieckiem: jeden článek;

Szkola Specjalna: jeden článek;

Wiadomości Literackie (Literární věstník) - týdeník: jeden článek;

1931

Divadelní hra: *Senat szaleńców. Humoreska ponura* (Senát šílenců. Ponurá humoreska);⁷⁴⁸

Głos Poranny (Jitřní hlas) - noviny: jeden článek;⁷⁴⁹

Kurier Czerwony (Rudý kurýr) - noviny: jeden článek;⁷⁵⁰

Opieka nad Dzieckiem: dva články;

Przegląd Księgarski (Knihkupecký přehled) - dvoutýdeník: jeden článek;

Wychowawca (Vychovatel) - čtvrtletník: jeden článek;

1932

Dziecko (Dítě) - měsíčník: dva články;

Szkola Specjalna: jeden článek;

Unzer Kind (Naše dítě) - měsíčník: jeden článek;

Wiadomości Literackie: dva články;

Wychowawca: jeden článek;

Życie dziecka (Život dítěte) - měsíčník: jeden článek;

1933

Divadelní hra: *Dzieci podwórka. Sztuka w 3 aktach* (Děti ze dvorka. Divadelní hra ve 3 dějstvích)⁷⁵¹;

⁷⁴⁷ Korczak, Janusz: *Pravidla žycia. Pedagogika dla młodzieży i dorosłych* (Pravidla života pro mládež a dospělý). Warszawa: J. Mortkowicz Tow. Wydawnicze 1930, 143+9 s.;

⁷⁴⁸ Korczak, Janusz: *Senat szaleńców* (Senát šílenců) za života Korczaka nevyšel tiskem. Přetřval pouze jako manuskript s poznámkami režisérky Stanisławy Perzanowské.

⁷⁴⁹ "Głos Poranny", Łódź, Nr 293 (26.10.1931), s.2: rozhovor s Korczakem na téma *Senatu szaleńców*); *Sämtliche Werke*, díl 15. s.404-406.

⁷⁵⁰ "Kurier Czerwony" 1931, č.205: rozhovor s Korczakem na téma *Senatu szaleńców*); *DZIEŁA X* s.317(vysvětlivky ke geneze této div. hry).

Miesięcznik Żydowski (Židovský měsíčník) - měsíčník: jeden článek;
Mały Przegląd: jeden článek a na pokračování kniha *Kajtuś Czarodziej* (Čaroděj Kajtuš);
Polskie Archiwum Psychologii (Polský psychologický archív) - čtvrtletník: jeden článek;
Szkoła Specjalna: dva články;
Wiadomości Literackie: jeden článek;
Wychowanie Przedszkolne: jeden článek;

1934

Kniha: *Kajtuś Czarodziej. Powieść* (Čaroděj Kajtuš. Román).⁷⁵²
*Dawar Mibifnim*⁷⁵³ (Slovo z nitra) - noviny v Ejn Harod v Palestině: jeden článek;
Dos Kind: jeden článek;
Mały Przegląd: jeden článek;
Nasz Przegląd: jeden článek;
Wychowawca: jeden článek;
Życie Dziecka: dva články;

1935

Antena (Anténa) - týdeník: třináct článků;
Mały Przegląd: jeden článek;
Pion (Olovnice (Úsek)) - týdeník: jeden článek;
Przedszkole (Mateřská škola) - měsíčník: jeden článek;
Wiadomości Literackie: dva články;

1936

Antena: dva články;
Dawar (Slovo) - noviny v Tel Avivu v Palestině: jeden článek;
Dos Kind: dva články;
Młody Spółdzielca (Mladý družstevník) - měsíčník: dva články;

1937

Dos Kind: šest článků;
Dwarim Mibifnim: jeden článek;
Młody Spółdzielca: dva články;

⁷⁵¹ Text se nezachoval. Původní název: *Dzieci słońca* (Děti slunce), hra byla naspána pro školní balet, který vedla Tacjana Wysocka v divadle *Morskie oko*.

⁷⁵² Korczak, Janusz: *Kajtuś Czarodziej. Powieść* (Čaroděj Kajtuš. Román). Warszawa: J. Piortkowicz Tow. Wydawnicze 1935, 4+315+3 s.

⁷⁵³ *Dawar Mibifnim* - těžko přeložitelné, něm: Wort von innen, č. Slovo z nitra - noviny, vycházely v Ejn Harod v Palestině.

Mały Przegląd: dva články;
Nasz Przegląd: jeden článek;
Ster (Kormidlo) - týdeník: jeden článek;
Szkola Specjalna: dva články;

1938

Kniha: *Ludzie są dobrzy* (Lidé jsou dobří).⁷⁵⁴

Kniha: *Uparty chłopiec. Życie Ludwika Pasteura* (Tvrdošijný chlapec. Život Ludvíka Pasteura).⁷⁵⁵

Antena: čtyři články;⁷⁵⁶

Czarno na Białym (Černo na bílém) - týdeník: jeden článek;

Dos Kind: dva články;

Dziecko i Matka (Dítě a matka) - dvoutýdeník: čtyři články;

Haszomer Hacair (Mladý strážník) - měsíčník: dva články;

Hechaluc Hacair (Mladý pionýr) - měsíčník: sedm článků;

Młody Spółdzielca: jeden článek;

Mały Przegląd: dva články;

Olami (Můj svět) - dvoutýdeník: dva články;

Olami Hakatan (Můj malý svět) - dvoutýdeník: dva články;

Szkola Specjalna: jeden článek;

Undzer Frajhajt (Naše svoboda): jeden článek;

1939

Kniha: *Pedagogika żartobliwa. Moje wakacje. Gadaninki radiowe Starego*

*Doktora*⁷⁵⁷ (Žertovná pedagogika. Mé prázdniny. Rozhlasové řečičky starého doktora).

Kniha: *Trzy wyprawy Herszka* (Tři Herškovy výpravy).⁷⁵⁸

Antena: čtyři články;

Dawar Mibifnim: jeden článek;

Nasz Przegląd: jeden článek;

Kniha⁷⁵⁹: *Dzieci Biblii. Mojżesz*. - pouze v novinách *Omer*

⁷⁵⁴ Korczak, Janusz: *Ludzie są dobrzy* (Lidé jsou dobří). Warszawa: Judaica, vyd. Keren Kajemet Leisrael 1938, 32 s.

⁷⁵⁵ Korczak, Janusz: *Uparty chłopiec. Życie Ludwika Pasteura* (Tvrdošijný chlapec. Život Ludvíka Pasteura). Warszawa: J. Mortkowicz Tow. Wydawnicze 1938. 129+1 s.

⁷⁵⁶ "Antena" č. 20. (15.5.1938), s. 6: rozhovor redaktora Piotrowského s Korczakem bez uvedení jeho jména Korczaka. Korczak zde vystupuje pouze jako Starý doktor. Někteří vidí v tom stopy strachu redaktora před antisemitismem.

⁷⁵⁷ Korczak, Janusz: *Pedagogika żartobliwa. Moje wakacje. Gadaninki radiowe Starego Doktora*. (Žertovná pedagogika. Mé prázdniny. Rozhlasové řečičky starého doktora). Warszawa: J. Mortkowicz Tow. Wydawnicze 1939, 120 s.

⁷⁵⁸ Korczak, Janusz: *Trzy wyprawy Herszka* (Tři Herškovy výpravy). Warszawa: Judaica, vyd. Keren Kajemet Leisrael 1939, 32 s.

⁷⁵⁹ Kniha *Dzieci Biblii. Mojżesz* zaujímá v Korczakovém literárním díle významné místo, proto ji zde uvádím jako knihu. i když poprvé vyšla tiskem ne jako samostatná kniha, ale vyšla v Palestině a pokračování pouze v deníku *Omer* v říjnu 1939 v číslech: 201-204, 206, 208, 209 v překladu

Omer (Snop (otýpka)) - týdeník v Tel Avivu v Palestině: na pokračování kniha *Dzieci Biblii. Mojżesz*. (Děti Bible. Mojžiš).⁷⁶⁰

Szkola Specjalna: dva články;

1940

Dwarim Mibifnim: dva články;

1941

Divadelní hra: *Nadejdzie godzina*.⁷⁶¹

1942

Gazeta Żydowska (Židovské noviny) Kraków: jeden článek.

Je zde uvedeno přes 70 názvů různých novin, časopisů, dvoutýdeníků, čtvrtletníků a dalších, ve kterých se objevilo kolem 800 článků nepočítaje ty, které vycházely na pokračování. Ve skutečnosti je jich kolem jednoho tisíce. Kromě toho je zde uvedených 26 titulů knih, 2 brožury a 4 divadelní hry. Je třeba připočítat jeho přednášky, výzvy, mnohé dopisy na úřady, soukromým osobám a úvodní slovo k různým knihám.

Jeho dílo bylo tištěno už za jeho života také v zahraničí. Pro nás je nejpozoruhodnější překlad jeho tří fejetónů, které vyšly tiskem v Hlasu národa a ve slovenštině kniha *Svojhlavý chlapec. Život Ludovita Pasteura*.

Eowa Sadana. Vyšla teprve za dva roky po tom, co ji Korczak poslal do Palestiny a v jiných novinách, než ji Korczak poslal. In: DZ. X., s. 377.

⁷⁶⁰ Korczak, Janusz: *Yaldei Ha-Tanak: Mosche*. Polský originál se nezachoval. Známa je pouze verze v hebrejském překladu.

⁷⁶¹ Tuto informaci podává Władysław Bartoszewski: "VÍ se, že 28. prosince 1941 se ve varšavském ghettu konala pro děti inscenizace *Nadejdzie godzina* (přijde hodina), jejímž autorem byl Janusz Korczak" : in: *Władysław Bartoszewski. Klasycy współczesnej polskiej myśli humanistycznej. Pisma Wybrane*, kapitola *Polskie judaica literackie w publikacjach konspiracyjnych lat 1939-1944*. Krakov: UNIVERSITAS, 2007, sv. 2., s. 212.

BUDÍK

- Janusz Korczak

Každý večer jsem si natahoval budík na sedmou.

Přesně v sedm ráno se budík dával do zvonění.

Tehdy jsem ho měl za nejhroznější věc pod sluncem.

Přímo nejhroznější středověké mučidlo.

Rozčiloval mne.

Nadával jsem mu, proklínal jsem ho a on si z toho nic nedělal a klidně vyzváněl dál.

Nakonec jsem vstal.

Tehdy budík své vyzvánění končil jakýmsi ošklivým smíchem a bylo ticho.

Trvalo to pár dobrých let.

Jednoho dne jsem se probudil teprve v deset hodin.

Budík byl zticha.

Rekl jsem mu, co si o něm myslím. Do úřadu jsem přišel pozdě. Večer jsem ho zanesl do opravny.

- Hm, pokazil se. Můžete ho vyhodit na šmelc. Ukážu vám jiný fajn budík za dva ruble.

- A co s tímto?

- Když chcete, můžete si ho odnést. Nebo já si ho postavím zde na policiče na ozdobu.

Ten budík mi připomíná osud spisovatele: když budí, tak mu nadávají a ponižují ho. A když zamlkne, tak ho vyhodí na šmelc, anebo ho postaví na nejvyšší policičku, aby jim zdobil obchod.

Janusz Korczak, fejeton:

Kolce, 10.1.1903, č. 2, s.2.In: DZ.II:2. S. 251-252.

SVĚT A NOS

Janusz Korczak

- Dobře, že jsem vás zastihl - řekl a nedůvěřivě se rozhlížel kolem.

- Přejete si? - slušně jsem se zeptal a chtěl jsem mu podat ruku.

- Hlavně se ke mně nepřibližujte - řekl výhružně a couvl o dva kroky - jinak jste definitivně ztracený... Jeden jediný váš neopatrný pohyb může způsobit katastrofu, o jaké se vám ani nezdalo.

Oznámil mi to tak klidným hlasem (každé slovo cedil pomalu) a současně tak sebevědomě, že jsem strnul a ani se nepohnul.

Byl jsem sám, zbraň jsem u sebe neměl. Co to jen znamená? Pomsta nebo obyčejná krádež? - mihlo mi hlavou. Tedy co?

Chlapík byl střední postavy, slušně oblečený, výraz tváře a oči těžko definovatelné.

- Posadte se - přikázal mi.

Posadil jsem se.

- No a teď se posadím já.

A tak pomalinku, velmi opatrně a nějak zvlášť důstojně se uvelebil v mé blízkosti s odstupem asi na dva kroky.

- Jsme zde sami a nikdo se nedozví, o čem budeme mluvit?

- Nikdo. Jsem úplně sám.

- To je dobře. Nechci, aby mezi lidmi vznikla panika. Možná se dá tomu předejít.

Byl jsem otřesen.

- Chtěl bych i vás poprosit o radu. Záležitost je velmi vážná. Připravte se. Uslyšíte něco, z čeho přechází veškerý rozum.

- Jsem připraven - pohotově jsem odpověděl.

- Poslyšte. Soustředte se dobře.

- Ano, soustředím se.

- Vidíte můj nos?

- Vidím - odpověděl jsem a svůj nejistý pohled jsem zamířil na jeho nos.

- Co vidíte? Ale přesně.

- Tak dobře. Nos je středně veliký, barva v pořádku, nachází se proporcionálně mezi pravým a levým okem, nad ním je čelo, pod ním ústa, jinak nic zvláštního.

- Ano. A nyní vzmužte se! Tento nos je... osou světa. Celý svět se točí kolem ... mého nosu - oznámil mi to nezemským, prorockým tónem.

Díval se na mne pronikavě s bázni a třesením.

Byl jsem z toho pryč.

- V pořádku - můj host konečně promluvil radostněji - obával jsem se, že vás to zabije. Mne to skoro zabilo. Zjistit, že člověku bylo svěřeno takovéto strašné tajemství.

- Ale prosím vás - vyskočil jsem z křesla.

- Pro Boha, jen opatrně. Nepřibližujte se. Co kdybyste tento svět shodil z mého nosu! Víte, co by to bylo? Jaká katastrofa?

Podvědomě jsem couvl.

- Pane, vy se mýlíte - zavolal jsem.

- Já jsem si to také na začátku myslel - odpověděl tento nešťastník a smutně se usmál. -Pane, ale já se nemýlím.

- Pane, to je omyl. Přece už Ptolemaios ...

- Víím, víím. No a zjistilo se, že se spletl.

- Galileus, Koperník...

Mávl rukou.

- Mafie to z nich udělala.

- No, ale Koperník? Co blbnete, Koperníkův pomník! ...

- Pouhý sovinismus.

Pochopil jsem, že sedí přede mnou nemocný člověk.

- A kdo před vámi nosil ten svět na svém nose?

- Nevím.

- Jak se vám to stalo? - začal jsem dál vyzvídat.

- Najednou. Úplně najednou. Šel jsem spát úplně zdravý, nic jsem netušil.

Probudím se a je to zde! Sedí si svět na mém nose a točí se jakoby nic. Měl jsem pocit, že se zblázním.

Uvědomujete si tuto odpovědnost. Už nejsem svobodný, ale otrok. Stále jen abych se bál o svůj nos, stále, abys na něho myslel. Jdu ulicí, celý upocený, jen aby

někdo do mne nenarazil. Jdu spát a naskakuje mi husí kůže. Ani na moment pohov.

Trápím se už celý měsíc. Ale dál už to nesnesu.

Už celý měsíc se takto trápím. Nedá se to vydržet.

Do oči se mu nahrnuly slzy.

- Řekněte, co mám dělat?

Vytáhl si kapesník a opatrně, jen jedním růžkem se dotkl dírek svého nosu.

Rozhodl jsem se s ním rázně skoncovat.

- Vykládáte blbosti - řekl jsem přísně. - Jen uvažujte, jak pak by tak obrovský svět s tolika miliony lidí, takový rámus, všechny továrny, hřbitovy, tanky, muzea, školy, sezónní slevy, divadelní výstavy, železnice, průmysl, obchod, davy géniů, vědci, básníci, já, Paříž, Boer, Kubelik, sionismus, hakatismus, Makedonie, toto vše by mělo vířit na vašem nosu?

- Já tomu nerozumím tak dobře jako vy, a přece tomu tak je - klidně mi odpověděl. - Už jsem o tom přemýšlel a cítím hrůzu. Co se jen s tím vším stane po mé smrti? Je mi toho všeho srdečně líto. Rád bych předešel této katastrofě, jen nevím jak.

Další rozhovor se nesl ve stejném duchu.

- Jednou jsem kýchl - svěřil se mi tento neobyčejný návštěvník - do budoucna bych se rád nějak pojistil. Tehdy našťěstí vše dobře dopadlo, ale kdybyste jen věděl, co jsem prožíval, než jsem zjistil, že se nic nestalo a že svět se točí na mém nose normálně dál.

Vše, co jsem mu řekl, ho ani nerozčililo. Klidně se vracel ke svému problému.

Proti mým nejsilnějším argumentům neřekl nic. Přešel je mlčením.

Nakonec mi nechal týden, abych vše zvážil. Odešel opatrně, majestátně, jak slušelo na člověka s nose, který je osou světa.

Nikdy víc jsem ho už nepotkal. Je možné, že se o něho postarala rodina. Je také možné, že ze smutku zemřel. Jeden z lékařů mě ujišťoval, že stačí takovému dát po nose a je konec.

Někomu se to možná bude zdát divné, ale já jsem se poučil.

Když jsem se pořádně na sebe podíval, zjistil jsem, že nosím v sobě semínka stejné anomálie.

Pokaždé, když jsem něco prožíval, zdálo se mi, že se valí svět. Svou osobou jsem se zabýval, jakoby se celý svět točil kolem mého nosu. Nechápal jsem, proč o mně někdo neví, co dělám, neví, jaké mám plány, dokonce neví, jakým sladkým polibkem mne obšťastňují plátky vonných růží. Nezajímalo mne téměř nic, co bylo mimo můj nos. Pro svůj nos jsem vynalezl své zvláštní paragrafy a zvýhodňoval pravidla. S mým nosem se muselo zacházet jinak a ohleduplněji (myslel jsem si, že si to můj nos zaslouží), než s miliony nosů mých bližních. Je to omluvitelné, ale jen v případě, že by ten můj nos opravdu byl osou světa a stál by na něm osud lidstva.

Tato moje nemoc byla podstatně jiná, než neduh onoho člověka. Jeho utrpení, dalo by se říci, bylo šlechetné a konsekventní. Vyžadoval, aby všichni pečovali o jeho nos, ale on sám také měl o něho velkou starost. Chápal tíhu svých povinností, toužil se vzdát této cti, jen aby někdo z něho sňal tuto zodpovědnost. Cítil se tak slaboučký. Já - naopak, byl jsem přesvědčen, že se ten svět sice točí kolem mého nosu, ale vůbec nezasluhuje mou pozornost, jinými slovy, chtěl jsem si užívat jen med a žihadlo přenechat jiným.

Najednou jsem objevil, že kolem mne žije dav stejně nemocných lidí. Fakta to potvrzovala. Byli to lidé z různých společenských vrstev: lékaři, advokáti, úředníci, spisovatelé, učitelé, herci, hudebníci, obchodníci, jak muži tak ženy. Ve svých dohadách se posunu dál: mám dojem, že je to nejrozšířenější duchovní bolest, která, kdo ví, zda nedoléhá na celé lidstvo.

Naštěstí nemoc se dá léčit. Léčba se zakládá na tom, aby se člověk začal starat o co nejvíc nosů svých bližních. Díky tomu se pacient rozptýlí a na svůj nos přestane myslet. Terapie, i kdyby stoprocentně účinná, aspoň zabrání dalšímu nárůstu utrpení a bolest zmírní. Když nám pak někdo dá po nose, nebude to až tak bolet. A bude po problému s nosem.

Janusz Korczak: *Svět a nos*

Kolce (Bodláčí), č. 52 (27.12.1902) s.11-12

in: JANUSZ KORCZAK - DZIEŁA sv. 2.-díl:2, s. 237-242

přeložila: Anna Bystrzycká

L A J K A

Korczak Lajku posadil na strom

a ta ho za to pozvala k soudu

(překl. A.B.)

"Lajka - Korczak pokračoval - je na svůj věk rozumná a inteligentní. Když k nám přišla před pár měsíci, mluvila jen jidiš, nyní ovládá polštinu stejně dobře jako jiné děti v její třídě. Stačí, že jen párkrát uslyší nějakou písničku, a hned ji dokáže zazpívat. Až se věřit nechce. Ze školy nám chodí také sem jen pochvaly na její nadprůměrné schopnosti. Žel, není všechno v pořádku. Pronásleduje ji komplex méněcennosti. Nepřirozeně se všeho vzdává. Zatím se nedokázala zapojit do dětského kolektivu. Drží si určitý odstup. Děvčata jí pohrdají. Nikdo si s ní nechce hrát. A ona, jakoby to ani neviděla. Bere to za samozřejmost. Úplně jiná je vůči dospělým - jev velmi zřídka a pozoruhodný - je ambiciózní a tvrdohlavá. Obdivujeme její názory. Její vychovatelka už využila veškerých možností, ale všechno bez výsledku. Zkusím to jednou sám, když najdu čas.

(...)

Právě jsme měli v Domově siroteků hodinu zábavy. Někteří si hráli v sále...jiní na dvoře skákali přes švihadlo, hráli si s míčem, běhali, skákali. Poblíž vchodových schodků na pravé straně, u oken našeho "krejčovství" skákaly tři děti, kdo to nejdéle vydrží. U nich stala Lajka a čekala až přijde na řadu. Ale když přišla na řadu, švihadlo si vzala Andzia a Lajce kázala čekat dál. Lajka se vzdala, protože u tohoto

čekání jí už byla zima. Přešla na druhou stranu, kde si děti na chodníku tlustou křídou nakreslily čtverce tzv. třídy. Zábava zde jen tak vířila. Poprosila, zda by ji nepřijali mezi sebe. Nejdřív ji nepřijali, že není místo. Pak ji řekli, aby počkala.

Stála tak opřená o mříž suterénního okna, celá zmrzlá, ztuhlá, s modrou tváří a červeným nosem. A náhle se zde objevil Korczak. Zahlédl ji a okamžitě byl u ní.

Když se přiblížil, její tvář se rozjasnila radostným úsměvem.

- Lajko, ty zmrzneš! Proč tak stojíš a ani se nepohneš?

Korczak nečekal na žádnou odpověď, zvedl ji a zanesl ji do prostředku dvorečku, tam, kde poblíž lavice rostl mladý akát. Tam ji posadil na nejvyšší větev a trochu se vzdálil.

- Pane doktore, já se bojím. Chci dolů. Sundejte mne.

Okamžitě se shromáždil dav dětí. A všechny děti se smály. A Lajka se stále rozčiluje, ječí a začíná plakat.

- Sundejte mne, prosím, Pane Doktore. Když spadnu a zlomím si ruku, uvidíte, že budete za to zodpovědný!

- Jen si tam ještě trošku poseď, poseď si tam..

- Nechci, nechci, bojím se. Prosím, sundejte mne.

- Ne, ne, ať si tam jen sedí! - radostně vykřikoval Piekolek⁷⁶²

- Neposlouchejte toho lajdáka, Pane Doktore, já chci dolů.

- Když tě nesundám, tak co? Dáš mě k soudu?

Lajka se okamžitě toho chytla.

- Ano! Přesně tak, k soudu! K soudu! Uvidíte!

- Lajko, myslíš to vážně? Mne obvinít a

- Vidíte, začínáte se bát? Hned jdu za paní Stefou a řeknu, co jste mi udělal. Tak co, sundáte mne?

- Když půjdu k soudu, tak mi to je jedno. Jen si ještě poseď. Leda, že to odvoláš!

- Lajka, jen to ne! Zavolala Rozka. Stejně tě Pan Doktor musí sundat.

- Ne. Pane Doktore. Neodvolám to. Budete souzen.

- Když jsi tak tvrdohlavá, tak si tam na té větvi sed' klidně dál.

Lajka pak už nic neřekla, jen pečlivě pozorovala... jak se Pán Doktor přibližuje. A když už byl téměř u ní, vrhla se mu do náruče, sjela na zem, a s radostným výkřikem vběhla do budovy. Všechna děcka za ní. Vyhledala paní Stefu a řekla, co jí udělal Pán Doktor a že chce podat na něho trestní oznámení. Nedalo se to však udělat na počkání. Paní Stefa přijímala stížnosti jen dvakrát týdně, a neviděla důvod, proč by Lajku měla upřednostňovat.

- Lajko, musíš počkat - odpověděla Stefa - možná ještě považuješ a Panu Doktorovi odpustíš.

- Ne, ona neodpustí, to nejde odpustit - přidala se Andzia. Kdybyste viděla, jak ona ho prosila! Tak velmi prosila a Panem Doktorem to nepohlo. Ať má soud, patří se mu to!

- Ne, pani Stefo, nemohu. Opravdu nemohu. Ať je soud - klidně, ale rozhodně odpovéděla Lajka.

- Dělej, jak myslíš, ale sepišeme to až v pondělí.

Lajka se musela smířit s tím, že svou žalobu napíše jen na informační tabuli, kde visela zvláštní listina pro tyto věci.

Během následujících dnů se o ničem jiném nemluvílo, jen o Lajce.

- Co si myslíš ty o tom všem? Lajka podává Pana Doktora k soudu! Že právě ona! To nemehlo! To už je asi konec světa! Že se nestydí? Tolik jsme ji prosili, aby odpustila. Také jsem ji prosila, ale ona je tvrdá jak ořech. Ne, ne a ne! Určitě ji někdo hecuje. Určitě Andzia. To se u ní dalo čekat. Nechápu, co je ta Lajka teď tak důležitá? Každý se s ní baví, každý ji zve k sobě a vůbec - jako by byla nějaká hrdinka. Proč? Že Pana Doktora žaluje u soudu? Je trapná.

Pán Doktor je na nás všechny tak hodný a my ho máme rádi. Ne, to snad není pravda. Lajka je blbá nevděčnice a bude toho jednou litovat, uvidíš - takto mluvila Dvorka ke své nejlepší kamarádce. Víš - řekla jí Fela - asi nemáš pravdu. Lajka, jak jsme zjistili, není zas až tak blbá, aby ji musel někdo říkat, co má dělat. Vůbec a vůbec ne. Myslím, že dobře dělá, že nechce Panu Doktorovi odpustit. Včera jsem viděla, jak s ní u knihovny mluvil pán Míša.(...) Chtěl ji přesvědčit, aby od toho odstoupila, ale ona - říkám ti, tak moudře mluvila, že jsem se až tomu divila. Divám se na ni a myslím si: Je to Lajka, není to Lajka? Byla u toho také Andzia a Rozka, které teď jsou její nejlepší přítelkyně. A ony ani nepíply. Všechno říkala ona sama z vlastní hlavy. Nakonec pan Míša s ní souhlasil. Tak vidíš, že není tak blbá, jak říkáš. Pamatuji si, co mi říkala paní Erna o Lajce, že je inteligentní a my, když se jí vyhýbáme, křivdíme ji. Já jsem to tehdy nechápala, protože jsem jen viděla, že není hezká, že je nemotorná a ruce drží vždy nějak dopředu. Vidiš, paní Erna měla pravdu.

-Nemluv hlouposti. Když podává k soudu Pana Doktora, tak je moudrá? Je blbá, blbá jako bota. Pán Doktor je příliš hodný. Měl by jí dát na zadek, a zapomněla by na celý soud.

Přibližně takovéto diskuse vedly děti už téměř celé dva dny. Paní Erna Frydman, velmi oblíbená vychovatelka, studentka psychologie, kterou pověřil Pán Doktor, aby pečovala o Lajku už pár měsíců a bez výsledku.

V místnosti, kde si děti obvykle četly, paní Erna pomáhala dětem s domácími úkoly. Najednou někdo zaklepal, dveře se otevřely a vstoupil Korczak. Rozhlédl se kolem a pak se posadil do jedné lavice. Počkal až hodina skončí. Pak sdělil paní Erně svůj zázitek a paní Erna ho prosila, aby jí prozradil svou metodu a jak na ni přišel.

- Chtěla bych se tomu naučit.

- Pane Doktore, Pane Doktore - příběhl malý Jakubek - slyšel jste? Lajka Vám nechce za nic na světě odpustit! Říká, že soud se musí konat. Já jí dám soud, můžete se na mne spolehnout.

- Jakubku! Neopovaž se! Lajka je přesvědčená, že jsem jí ukřivdil. Já si myslím něco jiného. Ať soud rozhodne. To bude nejlepší. Věřím, že našim soudcům důvěřuješ a věříš, že rozsudek bude spravedlivý.

Korczak se nachýlil a chlapce polibil na čelo. Bylo to oblíbené gesto Pana Doktora.

- Moc ti děkuji, ale spravedlnost musí být.

Jakubek se trochu zastyděl a vycouval.

- Paní Erno - řekl Korczak, když chlapec zmizel za dveřmi - bylo by dobré, abyste se nějak postarala o to, aby Lajku nikdo nepřinutil, aby od soudu upustila.

Ve čtyři hodiny, u jedenáctého stolu začíná paní Stefa přijímat žaloby k soudu a všechno sepisuje. Ještě nebyly čtyři a děti už se houfně shromáždily. Ale Lajka nikde. Po obědě se Surka obrátila na Lajku, zda by jí nepomohla s domácím úkolem. Ráda jí pomohla, a dokonce byla na to hrdá. Nikdo ji ještě o nic neprosil. Nyní obě seděly u knih a Surka měla ještě před sebou k opsání celou jednu stranu. Ale Lajka už chtěla jít, protože se blížily čtyři hodiny. Kamarádka ji velmi prosila, aby ještě chvíli počkala, protože také chtěla být u toho. Proto jí Lajka začala diktovat z knihy. Když se konečně objevily u jedenáctého stolu, paní Stefa tam ještě nebyla, ale ve frontě už stála Evka a Bromberg. Všichni je prosili, aby pustili Lajku, že se jedná o Pana Doktora, neustoupili. Evka by možná ustoupila, ale Bromberg zakřičel:

- A právě, že ne! Ona nemá právo obviňovat Pana Doktora. No a co, že si s ní hrál? To je pro ni ctí, ale ona taková mizerná ... - a už už chtěl říct nějaké

neslušné slovo, až najednou uviděl paní Ernu, která vše z boku pozorovala, tak se zastavil.

- Nemáš pravdu - řekla paní Erna. Naše právo je takové, že každého můžeme podat k soudu. Pana Doktora také. A nebude to poprvé. Pan Doktor se dokonce sám podal párkrát k soudu.

(...)

Když problém Evka-Bromberg byl konečně zapsán, celá pozornost se soustředila na Lajku. Děvčátko pod tíhou trémy mlčelo. Až Stefa, už trochu netrpělivá, řekla:

- Tak co, Lajko?

- Pan Doktor mi ublížil - konečně vykoktala Lajka.

- To nestačí. Musíš povyprávět přesně, o co jde.

- Já, já to řeknu - ozvala se Rozka. Všechno jsem viděla od samého začátku, jak Pan Doktor...

- Rozko, přestaň - upozornila ji paní Stefa. - Lajka sama vnesla žalobu, tak sama všechno musí povyprávět.

- Tak Lajko, řekni - ozvala se paní Erna - nestyd' se. Tak do toho!

Stačilo těch pár povzbuzujících slov, aby Lajka odvázně a sebevědomě vznesla obvinění, jak si ho předem připravila. Začala vyprávět rychle a plná hněvu, slova nevybírala. Paní Stefa ji dokonce upozornila, aby mluvila pomaleji, že to nestihne zapsat.

- ... Pan Doktor, ne jako jiné děti, které mi nadávají, nebo jinak ubližují. Jim to mohu vrátit. Ale Panu Doktorovi? Nemám se jak bránit. Jen soud mě může bránit.

A tím Lajka skončila své podání k soudu.

Paní Stefa byla velmi překvapená, že Lajka dokáže takto odvázně a logicky přemýšlet. Chvilí zůstala tiše sedět a dívala se do tváře Lajky. Zezačátku by byla Stefa raději, kdyby se ta věc neřešila. Nyní však vidí, že čím více bude kolem toho hluku, tím to bude prospěšnější pro celou věc.

- Dobře Lajko - řekla - teď musíš ještě vědět, že během čtyř dnů, pokud bys chtěla, můžeš obvinění stáhnout.

- Nic neodvolá - zavolala Rozka.

- Já si také myslím - řekla Stefa. Ale musí znát svá práva. Tedy, když do pondělí svůj názor nezměníš, tvé obvinění nabude právní moci a už to nemůžeš odvolat.

Děvčata se objala a takto odešla ven.

- Půjdeš v sobotu se mnou k mé babičce? - ptala se Rozka.

- Ne, nemohu, chci navštívit rodinu Plotnických, už jsem tam dávno nebyla - odpověděla Lajka.

- Dobře, tak půjdu s tebou, ale pak půjdeme ještě k mé babičce.

Ale Lajka ani s tím nesouhlasila. U Plotnických chtěla sama, úplně sama povyprávět o tom, co ji potkalo.

(...)

Konečně nastala očekávaná sobota. Hned po snídani se v kanceláři sešel kamarádský

soud pod vedením paní Stefy. Stížnost, kterou podala Lajka, i když se o ní tolik mluvilo, byla probírána normálním způsobem. Pět soudců vybraných z těch dětí, které během posledního týdne neměly žádný přestupek, mělo vydat rozsudek na základě obvinění a výpovědi svědků, a to v souladu s právními předpisy. To se ale nepodařilo. Jen když paní Stefa přestala číst, Srulek a Šaja podali návrh celou věc nechat tak a nesoudit ji. Šimek řekl, že je přesvědčen, že ani on ani žádné jiné dítě není kompetentní soudit Pana Doktora. Zato Irka a Stela byly proti nějakým výjimkám.

- Všichni Pana Doktora máme rádi a vážíme si ho - řekla Stela - ale Pan Doktor není svatý a také může udělat chybu. Musí se podřídit stejným předpisům, které platí v našem Domově sirotků, tak jako my.

- O to víc, že je sám vymyslel - dodala Stefa (...) Kdyby se Pan Doktor nechtěl podřídit stejným pravidlům a brali bychom ho jinak, mezi ním a Vámi by se vytvořila určitá zeď.

Šimka to nepřesvědčilo a stále trval na svém.

- Proč jsi tak tvrdohlavý? - snažila se ho přesvědčit Irka - Přece Pana Doktora nemíníme soudit přísně. Rozsudek bude velmi milosrdný. Ale soudit musíme.

Jinak by se Lajce stala křivda.

- Lajka, Lajka - nahněvaně zavolal Šaja. Jak je najednou důležitá!

Názory byly tak různé, že se paní Stefa rozhodla, celou věc předat Soudní radě, která všechno řešila veřejně. Zatím se v sále sešli téměř všichni z Domova sirotků.

Paní Stefa dnes zastupuje u čtení rozsudků Pana Doktora, takže všichni na ni čekají. V sále je hlučno, děti se

snaží uhodnout, jaký rozsudek bude vyneset. Konečně přichází paní Stefa.

Posadila se za soudní stůl, aby oznámila, že názory byly tak různé, že se na ničem

neusnesli. Proto, když budou všechny ostatní rozsudky přečteny, musí zasednout Soudní rada a věc dořešit. V sále bylo slyšet zklamání.

(...)

Uprostřed stolu se posadil Jerzy Abramow⁷⁶³, po jeho pravé ruce Sarenka Szwarz, po levé - Kuba Laufer. Paní Stefa se postavila a četla obvinění, které podala Lajka a jak to vysvětloval Pan Doktor. Pak následovaly výpovědi soudců první instance. Nakonec to všechno Stefa shrnula a okomentovala. Pak se pan Jerzy obrátil na Lajku a zeptal se jí, zda je jí všechno jasné a chtěla by ještě k tomu něco říct. Okamžitě se všechny oči obrátily na ni. A zde, najednou děvčátko, celé červené, ztratilo řeč. Ubitá a bezmocná se podívala na Korczaka, pak se její pohled setkal s přísným Šimkovým pohledem. Její oči se naplnily slzami. Na moment zavládlo v sále absolutní ticho. S pomocí přispěchala paní Erna.

- Lajko, moje milé dítě, co je s tebou? Byla jsi tak odvážná, měla jsi odvahu mluvit a teď se hroutíš? Vzchop se a odpověz na otázky soudu.

- Já nevím... já už nic nevím... Chtěla bych všechno odvolat...

- To se nedá. Už je pozdě - připomenul pan Jerzy. Měla jsi na to čtyři dny. A nevyužila jsi to. Tak odpověz, trváš na tom, co jsi vypovídala před paní Stefou?

- Ánnnno - odpověděla jen s námahou.

Korczak nic k tomu neřekl, jediné poprosil o ohleduplný rozsudek.

Na tom soud své zasedání skončil a oznámil, že rozsudek bude vynesena za týden v sobotu.

(...)

Týden uběhl a opět se objevilo sobotní ráno. Sál byl ještě víc nabitý, než před týdnem. Přišla dokonce kuchařka, silná paní Loňa, která si v kuchyni vše tak zařídila, aby mohla přijít.

Někteří museli stát. Paní Erna obsadila místo pro paní Plotnickou, takže seděly spolu a mezi sebou měly Lajku.

(...)

Přesně v deset, stejně jako před týdnem, paní Stefa začala číst rozsudky. Na začátku bylo jak takž ticho, ale pak se někteří začali nudit.

(...)

⁷⁶³ Jerzy Abramow - Igor Newerly

Pak se postavil pan Jerzy, na všechny se podíval, odkašlal si, a když všichni zpozorněli řekl:

Na začátek přečtu slova⁷⁶⁴, která napsal sám Pan Doktor (...)

Po přečtení úseku Kamarádský soud z knihy Jak milovat dítě řekl: Pan Doktor proto zavedl soud, aby nikdo z vychovatelů nemohl zneužít své postavení. Kdybychom se přiklonili k Šimkovu názoru, zpochybnili bychom smysl našeho soudu. Tato záležitost je v našem soudnictví výjimečná, rozhodli jsme se ji výjimečně řešit. Dosud jsme měli zvyk, že jsme shrnuli názory soudců a přečetli rozsudek.

Dnes to uděláme tak, že každý z soudců řekne svůj vlastní názor.

Pan Jerzy se posadil. Postavila se Sarenka a začala číst.

- (...) Pan Doktor si zasloužil § 79, který zní: "Soud odpouští, protože A lituje toho, že tak jednal..."

Pak mluvil Kuba.

- (...) V našem kodexu máme paragraf, který zní: "Pokud někdo udělal něco špatného, protože nevěděl, nyní už ví". Může se to týkat také Pana Doktora? Přece on si všechno dobře uvědomuje a má být pro nás příkladem. Pokud přece jen zavinił, tento výchovný paragraf se na něho nevztahuje. Je třeba dát sem § 300, který říká: "Udělal něco špatného, soud odsuzuje. Jestliže ve stovce a dvoustovce soud prosí, aby se to vícekrát nestalo, tady žádá, aby se to neopakovalo".

Další na řadě byl pan Jerzy.

- (...) Jsem přesvědčen, že Pan Doktor si zaslouhuje § 100, který zní: "Soud neříká, že ten a ten je vinen, neuděluje napomenutí, nezlobí se, nehněvá se, ale považuje § 100 za nejmenší trest, a proto jej započítává do grafu rozsudků soudu".

Na to Kuba zareagoval slovy:

- Argumenty pana Jerzego mne přesvědčily a s ním souhlasím.

Sarenka:

- Svůj názor neměním, ale nebudu proti. Během hlasování se zdržím.

Rozsudek je oznámen: Pan Doktor dostává § 100. Většina dvou hlasů byla pro, jeden se zdržel.

⁷⁶⁴ Korczak Janusz Jak milovat dítě. Domov sirotků. odstavec Kamarádský soud v: Janovský, Julius Janusz Korczaks. 115

Okamžitě se ozval potlesk, výkřiky radosti, vznikl chaos, ale všechno trvalo velmi krátce a všichni se začali cpát ke dveřím. Hlavně kluci. (...) Uběhlo pár minut. Tehdy se Korczak ze svého místa podíval na Lajku, která stále ještě seděla s paní Ernou a s paní Plotnickou. Tak nějak vyšlo, že ona se také právě podívala na Pana Doktora. Náhle Pan Doktor otevřel svou náruč a Lajka, tak jako by jen na to čekala, seskočila s židle a za chvíli už byla u Pana Doktora. Srdečně ji objal a ona se štěstím rozplakala.⁷⁶⁵

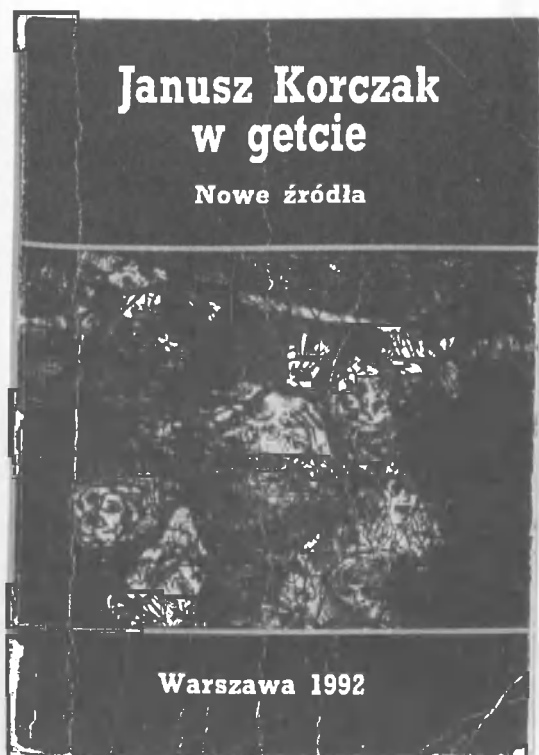
⁷⁶⁵ Zyngman, Israel (Stasiek), *Dzieci doktora Korczaka*. 1989. S. 202- 230

IZA AK CELNIKIER

Malíř a grafík **Izaak Celnikier**, nar. 1923 ve Varšavě, od 1957 v Paříži. Jako dítě vyrůstal v Domově sirotků Janusze Korczaka. Umění studoval v Praze na UMRUM, jeho profesorem byl Emil Filla.

Dne 12. 8. 2006 měla jsem tu čest setkat se s ním osobně, v jeho bytě v Ivry sur Seine u Paříže.

Přebal knihy *Janusz Korczak w getcie. Nowe źródła*. Redakce: Aleksander Lewin. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Latona, 1992. ISBN 83-85449-08-6.
Grafika Izaaka Celnikiera „Korczak et les autres...” (1982), „Nuit du départ“ (1984).

Itzhak BELFER

malíř a sochař. Část dětství strávil v Domově sirotků u Janusze Korczaka. Žije v Tel Avivu.
Autor pomníku *Janusz Korczak a děti* v Günzburgu.

Jako dítě v Domově sirotků

Před Domovem sirotků.
(Autorem pomníku Xawery Dunikowski)

V Treblince, na místě bývalého
vyhlazovacího tábora
u symbolického hrobu Janusze Korczaka

Dílo Itzhaka Belfra.

Pomník *Janusz Korczak a děti* v Günzburgu (Německo)

Itzhak Belfer a Marta Ciesielska, ředitelka *Korczakianum*,
hlavního archívu Janusze Korczaka, v ul. Krochmalné 92
(dnes ul. Jaktorowska 6) ve Varšavě.

VÝSTAVA

K textu Janusze Korczaka:

Od samého začátku vyrůstáme s pocitem, že větší je důležitější než malé. (...) Je nepříjemné stoupat si na špičky a nemoci dosáhnout.⁷⁶⁵

První věta v knize Janusze Korczaka: *Právo dítěte na úctu.*

Výstava "Svět dítěte"

se konala ve Švédsku, Řecku a od ledna do března 2005 v hlavních městech Velké Británie. Srdcem výstavy je **Anette Karmiloff-Smith**, která je profesorkou a vedoucí oddělení *Neurokognitivního vývoje v Institutu zdraví dítěte* v Londýně. Už dvacet let se věnuje výzkumu vývoje zdravých a geneticky postižených dětí. Doktorát získala z genetické a experimentální psychologie pod vedením psychologa Jeana Piageta na ženevské univerzitě. Je konzultantkou v Institutu Pampers. Tento institut je mezinárodním týmem expertů. Institut informuje a radí rodičům ohledně zdraví a vývoje dítěte. Organizuje přednášky, konference, vydává knihy a má internetovou stránku www.pampers.com. Výstava *Svět dítěte* vznikla díky tomuto institutu.

Uvedené obrázky jsou z této výstavy.

/převzato z článku *Dziwny ten świat* z časopisu „Wysokie obcasy - Gazeta“, 9(307) 5.března 2005, str. 31-33/

⁷⁶⁵ Korczak, Janusz: *Právo dítěte na úctu*. In: Janovský. 1986. S. 169.

Nový film *Král Matýsek První*

[http:// www.macius.senator.de/](http://www.macius.senator.de/)
ztaženo z internetu dne 17.1.2008

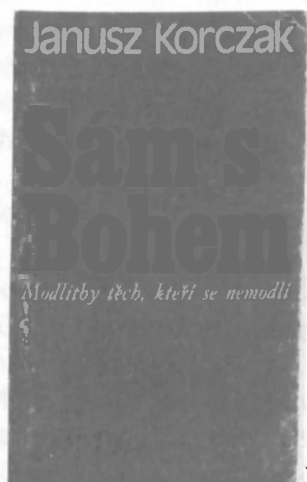

Přebal k video-filmu *Král Matýsek První*, polská televizní verze.

Knihy Janusze Korczaka v jazyce českém

Přebal knihy -
Korczak, Janusz: *Král Matýsek První*. Praha: Albatros, 1987. S. 287. Přeložil:
Richard Vyhlídal. Ilustroval: Jan Černý.

Přebal knihy: Korczak, Janusz: *Sám s Bohem. Modlitby
těch, kteří se nemodlí*. Doslov Erich Dauzenroth a Adolf Hampel. Zagreb -
Giesen: Krščanska sadašnjost. Zagreb a Deutsche Korczak Gesellschaft, Giesen,
1984. S. 67.

Dětský kamarádký soud v Domově sirotků

(Korczak, Janusz. *Jak milovat dítě*, část *Domov sirotků* v: Janovský, Julius *Janusz Korczak lékař, pedagog a spisovatel* s.115-120 a další z pol. originálu *Jak kochać dziecko*. Část *Internt. Kapitalka Kodeks*.

Jestliže neúměrně mnoho místa chci věnovat soudu, pak je to z přesvědčení, že soud se může stát zárodkem zrovnoprávnění dítěte, vede ke konstituci nutí k zveřejnění deklarace práv dítěte. Dítě má právo na to, aby jeho problémy byly seriózně chápány a spravedlivě posuzovány. Doposud všechno záviselo na dobré vůli a dobré nebo špatné náladě vychovatele. Dítě nemělo právo protestovat. S despotismem je třeba skončit.

Kodex kamarádkého soudu

Jestliže někdo udělá něco špatného, nejlepší je mu odpustit. Jestliže udělal něco špatného, protože nevěděl, tak teď už ví. Jestliže udělal něco neúmyslně, bude v budoucnu opatrnější. Jestliže dělá něco špatného, protože je pro něho těžké se přizpůsobit, bude se snažit. Jestliže udělal něco špatného, protože ho navedli, už je nebude poslouchat.

Jestliže někdo udělá něco špatného, nejlepší je mu odpustit, čekat, až se polepší.

Ale soud musí chránit lidi nesmělé, aby je neobtěžovali silní, soud musí bránit svědomité a pracovité, aby jim nepřekáželi lajdáci a lenoši, soud musí dbát, aby byl pořádek, protože nejvíce ubližuje dobrým, nesmělým a svědomitým lidem.

Soud není spravedlností, ale musí o spravedlnost usilovat, soud není pravdou, ale po pravdě touží. Soudci se mohou mýlit. Soudci mohou trestat činy, kterých se sami dopouštějí, říci, že špatné je to, co také sami dělají. Ale je hanbou, jestliže soudce vědomě vyhlásí lživý rozsudek.

Jak soudu předložit svou stížnost?

Na viditelném místě visí tabule. Každý má právo zapsat na tabuli svůj případ: napsat své příjmení a příjmení toho, koho se stížnost týká. Soudu je možno předložit stížnost na sebe, na každé dítě i každého vychovatele, každého dospělého. Každý večer tajemník zapisuje případy do knihy a druhý den shromažďuje výpovědi. Výpovědi mohou být složeny ústně nebo písemně.

Soudci.

Soud se schází jednou za týden. Soudci jsou voleni losováním mezi těmi, kteří během týdne neměli žádný přestupek. Pro posouzení každých padesáti případů se losuje pět soudců.

Může se stát, že se vyskytne sto dvacet případů. Je zapotřebí patnáct soudců. Ale nenajde se tolik dětí, aby žádné z nich nemělo v tom týdnu jediný přestupek. Potom se losuje mezi všemi a skupiny se stanoví tak, aby nikdo nesoudil vlastní případ.

Rozsudky jsou vyhlašovány v souladu s kodexem, přičemž tajemník má právo se souhlasem soudců předávat některé případy k projednání soudní radě nebo

zasedání soudu, aby byly přešetřeny přede všemi, aby o nich všichni slyšeli a důkladně o nich věděli. Tajemníkem soudu je vychovatel. Rozsudky se zapisují do knihy a čtou se přede všemi. Ti, kteří jsou s rozsudkem nespokojeni, mohou své případy předkládat k opětovnému projednání, ne však dříve než po uplynutí měsíce.

Soudní rada.

Soudní rada se skládá z vychovatele a dvou soudců volených tajným hlasováním na dobu tří měsíců.

Soudní rada kromě rozsudků vypracovává zákony platné pro všechny.

Protože soudci soudní rady mohou mít také své případy, volí se do soudní rady pět soudců, z nichž soudí jenom tři.

Tajemník.

Tajemník nesoudí, jenom sbírá výpovědi a předčítá je při zasedání. Tajemník vede soudní tabuli, knihu výpovědí a rozsudků, tabuli škod, disponuje fondem ztrát, vede graf rozsudků, rediguje noviny.

Péče soudu o pořádek.

Jestliže někdo chodí pozdě, je hlučný, vyrušuje, nedává své věci na místo, nedodrжуje pořadí, odhazuje odpadky, znečišťuje dům, chodí tam, kam je vstup zakázán, pošťuchuje ostatní, hádá se a pere, ten narušuje pořádek. Je třeba se zamyslet nad tím, co dělat.

Soud mu může odpustit, povědět, že se chová špatně, nebo poprosit radu, aby mu párkrát několikrát za měsíc dovolila řád nedodržet.

Rada mu může dát čas, aby se nad sebou zamyslel.

Rada může některému jedinci dovolit něco, co nikomu jinému dovoleno není: ať je výjimkou.

Péče nad plněním povinností.

Kdo se nechce učit nebo pracovat, kdo dělá všechno nepořádně, ten škodí sobě a nikomu nepřináší užitek.

Jestliže nepomůže soud, je třeba se obrátit na soudní radu.

- Třeba je nemocný, třeba by se mu měl dát čas, aby si zvykl, třeba by se měl úplně uvolnit od práce?

Péče o lidi.

Pospolu bývají různí lidé. Ten je malý, tamten velký; jeden je silný, druhý slabý; tento je moudrý, onen méně; jeden je veselý, druhý smutný; jeden je zdravý, druhého něco bolí. Soud bdí, aby velký neublížoval malému a aby malý nepřekážel staršímu. Aby chytrý nevyužíval hloupějšího a neposmíval se mu. Aby hádavý neotravoval, ale aby ani jeho nedráždili. Aby si veselý nedělal hloupé žerty ze smutného.

Soud musí bdít, aby každý měl, co potřebuje, aby nebyli nešťastní a rozhněvaní.

Soud může odpustit, ale může také říci, že se někdo zachoval nesprávně, špatně, velmi špatně.

Péče o společné vlastnictví.

Zahrada, dvůr, dům, stěny, dveře, okna, schody, kamna, okenní tabule, stoly, lavice, skříně, židle, postele - nebude-li se o ně dbát, budou rozbité, zničené, špinavé a ošklivé. Stejně tak kabáty, oblečení, čepice, kapesníky; talíře, hrnky, lžice, nože - jestliže se ztrácejí, lámou, rozbíjejí, je to přece škoda. Stejně tak knížek, sešitů, per a hraček si má člověk vážit a ne je ničit.

Někdy je ztráta malá, někdy větší, někdy je škoda drobná, někdy velká.

Kdo něco poškodí, je oznámen soudu, který posuzuje, má-li za škodu zaplatit sám nebo bude-li pokryta ze soudního fondu.

Totéž se týká osobního vlastnictví dětí.

Péče o zdraví.

Nemoc, zmrzačení a smrt - to jsou veliká neštěstí. Novou okenní tabuli je možné zakoupit, ztracený míč je možné nahradit, ale co dělat, jestliže někdo někomu vypíchne oko?

Dokonce i když k neštěstí nedojde, je třeba, aby si všichni pamatovali, že je nutné být opatrný.

Soudní rada rozhoduje, jak dlouho má na soudní tabuli viset oznámení o nešťastném úrazu nebo nemoci zaviněné neopatrností.

Neví se kdo.

Neví se kdo to udělal. Nikdo se nechce přiznat. Kdyby se o to hodně usilovalo, vždycky by se to vyšetřilo. Ale jak je to nepříjemné hledat, slídit, podezřívát! Když se něco stane a neví se, kdo to udělal, oznámí se soudu, že je viník neznámý, je to případ, soudci ho posoudí a rozsudek se vyvěsí na soudní tabuli. Jestliže je to čin, který je hanbou pro celý ústav, rada rozhodne přišít smuteční znamení na ústavní prapor.

Všichni to dělají.

Jestliže se něco opakuje často a není možné soudit všechny, je třeba se zamyslet, co dělat.

- Všichni chodí pozdě. Nikdo si nevěší čepici.

Není pravda, že všichni, ale hodně. Někdo to dělá několikrát týdně, jiný jednou za měsíc. Ale pravda je, že je nepořádek.

Výjimky.

Někdo se nemůže zvyknout, někdo se vymyká právu. Zkoušelo se leccos, nic nepomáhá. Stane se něco špatného, když některému dítěti dovolíme to, co je pro všechny zakázané, nebo mu odpustíme plnit to, co je pro všechny přikázané?

Soudní rada může pro někoho udělat výjimku do doby, kdy sám požádá, že už nechce. Rada rozhodne, zda tyto výjimky umístí na soudní tabuli.

§§ 1-99

Devadesát devět paragrafů je omilostňujících nebo hlásajících: soud případ neprojednával. A po uzavření případu je to stejné, jako kdyby k němu vůbec

nedošlo, popřípadě znamení viny zavazuje, aby se obžalovaný snažil už to vícekrát neudělat.

§ 100

Soud neříká, že ten a ten je vinen, neuděluje napomenutí, nezlobí se, nehněvá se, ale považuje § 100 za nejmenší trest, a proto jej započítává do grafu rozsudků soudu.

§ 200

Zachoval se nesprávně.

Bohužel, už se stalo. Každému se to může stát. Prosíme, aby to víckrát neudělal.

§ 300

Tři sta říká: "Udělal něco špatného".

Soud odsuzuje.

Jestliže ve stovce a dvoustovce soud prosí, aby se to víckrát nestalo, tady žádá, aby se to neopakovalo.

§ 400

Čtyři sta - velká vina.

Čtyři sta říká: "Udělal jsi něco velice špatného", nebo: "Zachoval ses velice špatně."

Paragraf čtyři sta je poslední pokus, poslední ochota ušetřit viníkovi ostudu, poslední varování.

§ 500

Paragraf pět set říká:

"Kdo spáchal takový čin, komu jsou tak velice lhostejné naše prosby a požadavky, ten si sebe neváží, nebo o nás nedbá. Proto ani my nemáme možnost ho šetřit".

Rozsudek se jménem a příjmením se oznamuje v novinách na první straně.

§ 600

Soud vyvěsí rozsudek na soudní tabuli na jeden týden a oznámí ho v novinách.

Jestliže byl přiznán paragraf 600, protože někdo dělá stále totéž, je možné vyvěsit jeho graf na delší dobu, ale místo jména a příjmení se uvedou jen začáteční písmena.

§ 700

Kromě důsledků, které přináší paragraf sedm set, se obsah rozsudku posílá rodině.

Protože se může stát, že bude muset být vyloučen, patří se o tom rodinu předem informovat. Jestliže by se hned řeklo: "Vezměte si ho", rodina by nám mohla vyčítat, že nebyla varována, že jí to bylo zamlčeno.

§ 800

Paragraf osm set říká: "Soud nepomáhá. Možná, že by pomohly tresty, které byly dříve ve výchovných ústavech používány, ale takové u nás nejsou. Dáváme mu týden času k zamyšlení. V té době nemůže předkládat soudu stížnosti, ani nepředložíme stížnost na něho. Uvidíme, zda a na jak dlouho se polepší".

Rozsudek je oznámen v novinách, vyvěšen na tabuli a oznámen rodině.

§ 900

Paragraf devět set oznamuje:

"Ztratili jsme naději, že by se mohl polepšit".

Tento rozsudek říká:

"Nevěříme mu".

Nebo:

"Bojíme se ho".

Konečně:

"Nechceme mít s ním nic společného".

Jinými slovy paragraf 900 vylučuje z ústavu. - Viník však může zůstat, jestliže se ho někdo ujme na svou odpovědnost.

Vyloučený se může vrátit, jestliže si najde pečovatele.

Pečovatel zodpovídá před soudem za všechny jeho viny.

Pečovatelem může být vychovatel nebo některé z dětí.

§ 1000

Paragraf tisíc oznamuje:

"Vylučujeme".

Každému vyloučenému náleží právo po uplynutí tří měsíců podat si znovu žádost o přijetí.

Graf rozsudků.

Tak jako v nemocnici má každý nemocný svou křivku teploty, tabuli o stavu nemoci a zdraví, tak i na soudní tabuli visí křivka morálního zdraví ústavu, ze které se můžeme dozvědět, jestli je dobré nebo špatné.

Jestliže sou vyhlásil na zasedání čtyři rozsudky podle § 100 ($100 \times 4 = 400$), šest rozsudků podle paragrafu 2100 ($200 \times 6 = 1200$) a jeden § 400, bude to dohromady $400 + 1200 + 400 = 2000$ a na grafu zaznamenáme, že tento týden odsuzující rozsudky činily dva tisíce.⁷⁶⁷

KODEX - Dětský kamarádký soud

Soud věc nebude soudit.

§ 1. Soud oznamuje, že A stáhl svou stížnost.

§ 2. Soud obvinění považuje za neopodstatněné.

§ 3. Soud neví, jak tomu opravdu bylo, proto se vzdává dalšího souzení.

§ 4. Soud je přesvědčen, že se už nic takového nebude opakovat (Upozornění: s tímto paragrafem musí obviněný souhlasit).

§ 5. Soud se vzdává dalšího souzení, protože předpokládá, že přestupky zmizí samy.

§ 6. Soud věc odkládá do příštího týdne.

§ 7. Soud vzal na vědomí oznámení o vině. .

§ 8. ...

§ 9...

⁷⁶⁷ Korczak, Janusz *Jak milovat dítě. Domov sirotků. Kamarádký soud.* v: Janovský, Julius: Janusz Korczak... 1986, s. 115-120

Soud si cení (chválí) - děkuje - vyjadřuje lítost.

§ 10. Soud v tom, co A. udělal nespátřil žádnou vinu, naopak vidí příklad občanské odvahy (A. jednal statečně, správně, čestně, upřímně, ze šlechetných pohnutek, z čistého srdce).

§ 11. Soud děkuje, že A ho poinformoval o své vině.

§ 12. Soud se omlouvá, že obtěžoval pozváním k soudu.

§ 13. Soud lituje, že se tak stalo, ale přece A. neobviňuje.

§ 14. ...

§ 15. ...

§ 16. ...

§ 17. ...

§ 18. ...

§ 19. ...

Soud nevidí žádnou vinu.

§ 20. Soud uznává, že A. splnil svou povinnost (jednal tak, jak se má).

§ 21. Soud je přesvědčen, že A měl právo takto jednat (toto říct).

§ 22. Soud je přesvědčen, že A měl pravdu.

§ 23. Soud je přesvědčen, že A neublížil B.

§ 24. Soud je přesvědčen, že A řekl pravdu.

§ 25. Soud je přesvědčen, že A. neudělal nic špatného.

§ 26. ...

§ 27. ...

§ 28. ...

§ 29. ...

Soud připisuje vinu podmínkám - náhodě - mnohým - jemu.

§ 30. Soud uznává, že A nemohl jednat jinak.

§ 31. Soud připisuje vinu podmínkám - náhodě a neobviňuje A za to, co se stalo.

§ 32. Protože mnoho jiných to také dělalo, bylo by nesprávné odsoudit jen jednoho.

§ 33. Za to, co udělal A, soud klade vinu B.

§ 34. ...

§ 35. ...

§ 36. ...

§ 37. ...

§ 38. ...

§ 39. ...

Soud prosí o prominutí..

§ 40. Soud je přesvědčen, že se B nemá hněvat na A.

§ 41. Soud prosí o prominutí.

§ 41. ...

§ 42. ...

§ 43. ...

§ 44. ...

- § 45. ...
- § 46. ...
- § 47. ...
- § 48. ...
- § 49. ...

Soud odpouští, protože nevidí špatný úmysl.

§ 50. Soud odpouští A, který to nemusel vědět, nebo nemusel chápat a vyjadřuje naději, že to nebude opakovat..

§ 51. Soud odpouští A., který to moc nechápal a vyjadřuje naději, že to nebude opakovat..

§ 52. Soud odpouští A, který nevěděl, že se toto může stát (neudělal to schválně, ale nedopatřením, omylem, zapomněl se).

§ 53. Soud odpouští A, protože neměl v úmyslu ublížit B.

§ 64. Soud odpouští A, protože to byl žert (hloupý žert).

§ 55. ...

§ 56. ...

§ 57. ...

§ 58. ...

§ 59. ...

Soud odpouští, protože zvážil polehčující okolnosti, díky kterým se vina stala menší.

§ 60. Soud odpouští A, protože to řekl v hněvu, a je zbrklý, ale polepší se.

§ 61. Soud odpouští A, protože to udělal z tvrdohlavosti, ale polepší se.

§ 62. Soud odpouští A, protože to udělal z přehnané ambice, ale polepší se.

§ 63. Soud odpouští A, protože se hned pohádá, ale polepší se.

§ 64. Soud odpouští A, protože jednal ze strachu, ale chce být mužnější.

§ 65. Soud odpouští A, protože je slabý.

§ 66. Soud odpouští A., protože k špatnému jednání byl vyprovokován.

§ 67. Soud odpouští A, protože jednal bez uvážení.

§ 68. ...

§ 69. ...

Soud odpouští, protože A už byl potrestán, a vidí lítost.

§ 70. Soud odpouští, protože A za svůj čin už byl potrestán.

§ 71. Soud odpouští, protože A lituje toho, co udělal.

§ 72. ...

§ 73. ...

§ 74. ...

§ 75. ...

§ 76. ...

§ 77. ...

§ 78. ...

§ 79. ...

Soud se snaží odpustit.

§ 80. Soud odpouští, protože je toho názoru, že ho může polepšit jen dobro.

§ 81. Soud se snaží vynést omilostňující rozsudek.

§ 82. Soud odpouští a neztrácí naději, že A se polepší.

§ 83. ...

§ 84. ...

§ 85. ...

§ 86. ...

§ 87. ...

§ 88. ...

§ 89. ...

Výjimečná omilostnění.

§ 90. Soud odpouští, protože vzal v úvahu, že A to tak strašně chtěl, že neměl sílu odolat.

§ 91. Soud odpouští, protože A je u nás jen odnedávna a nerozumí pořádku bez trestů.

§ 92. Soud odpouští, protože A zanedlouho od nás už odejde, a nechceme aby odcházel smutný.

§ 93. Soud odpouští A, protože je přesvědčen, že ho zkazilo to, že všichni vůči němu byli příliš hodní; soud však varuje, že před právem všichni jsou si rovni.

§ 94. Soud zohlednil vroucí prosbu přítele (bratra, sestry) a odpouští A.

§ 95. Soud odpouští A, protože jeden ze soudců velmi o to usiloval.

§ 96. Soud odpouští A, protože A nechce říct to, co by ho mohlo omluvit.

§ 97. ...

§ 98. ...

§ 99. ...

§ 100. Soud neodpouští a uznává, že A se dopustil toho, o co je obviněn.

§ 200. Soud uznává, že A jednal neprávem.

§ 300. Soud uznává, že A jednal špatně.

§ 400. Soud uznává, že A jednal velmi špatně.

§ 500. Soud uznává, že A jednal velmi špatně. Rozsudek má být zveřejněn v novinách.

§ 600. Soud uznává, že A jednal velmi špatně. Rozsudek má být zveřejněn v novinách a vyvěšený na tabuli.

§ 700. Soud uznává, že A jednal velmi špatně. Rozsudek má být zveřejněn v novinách, vyvěšený na tabuli a oznámen rodině A.

§ 800. Soud zbavuje A práv na dobu jednoho týdne, předvolává rodinu, aby se s ní domluvil. Rozsudek se zveřejní v novinách a na tabuli.

§ 900. Soud hledá pro A pečovatele. Pokud se pečovatel nenajde do dvou dnů, A bude vyloučen. Rozsudek bude zveřejněn v novinách.

§ 1000. Soud vylučuje A z ústavu. Rozsudek bude zveřejněn v novinách.

Příloha k rozsudkům.

a) Soud děkuje za pravdivé výpovědi.

b) Soud se diví, proč A se nepodal k soudu sám.

c) Soud prosí, aby se to už neopakovalo.

- d) Soud se obrací na Radu a prosí, aby předešla tomu, aby se už to neopakovalo.
- e) Soud prosí Radu, aby dovolila rozsudek nevykonat.
- f) Soud vyjadřuje obavy, že z A se může stát nebezpečný člověk.
- g) Soud vyjadřuje naději, že z A vyrostе statečný člověk.⁷⁶⁸

⁷⁶⁸ Korczak, Janusz: *Jak kochać dziecko. Dom Sierot*. v: **DZIEŁA** sv. 7, s. 306-313 (překl. A.B.)

LETNÍ TÁBOR

a síla dítěte - Janusz Korczak

(Korczak v knize *Jak kochać dziecko. Kolonie letnie* po čtrnácti letech popisuje své zážitky ze svého prvního letního tábora, kterého se zúčastnil v r. 1904 v Michalówce, se skupinou třiceti chlapců. Tam objevil, že *dítě má sílu*.)

Zásadní chybou bylo nevhodné odmítnutí pomoci loňské denní služby: byl by neocenitelným, pomocníkem pro první dny na táboře. Ať už si hlídá ve dveřích vagónu, nebo dokonce ať si zapisuje, jestli je všechno, jak má být. Ať už si třeba vykládá, jak předcházet tomu, aby si děti neukrývaly peníze nebo jak obvykle sedí u stolu, jak spí v ložnici, nebo kdy se jde do koupelny.

*Analýza všech mých chyb, kterých jsem se dopustil, by byla velmi poučná. Bohužel i když jsem si dělal poznámky, přecházel jsem mlčením neúspěchy: rány byly příliš čerstvé a bolestivé. Dnes po čtrnácti letech, si podrobnosti nepamatuji. Víím, že děti si stěžovaly, že mají hlad, že je nohy bolí od chození naboso, opánky že mají plné písku, že je jim chladno bez pelerín, že zkušený denní vychovatel hněvivě zíral na nepořádek a pokles kázně v mojí skupině; že hospodyně vzkazovala, jaké má moje osoba štěstí, když páchá škody svou přílišnou horlivostí. Víím, že hajný si stěžoval na znečišťování lesa, ničení verandy, na chlapce, kteří vytahovali cihly ze sloupků a že moje skupina vyplácá při mytí nejvíce vody, která se musí pracně pumpovat do nádrže. Až došlo k tomu nejhoršímu pátý nebo šestý večer.⁷⁶⁹ (tento odstavec č. 12. přeložil dr. Jiří Haškovec, v knize Janovského *Janusz Korczak lékař, pedagog a spisovatel* je tento odstavec vynechán)*

13.

Když už chlapci leželi v postelích, v polosetmělé ložnici začala kočičí muzika. Někdo pronikavě hvízdal, jiný zakokřhal, další zaštěkal, zabučel, a další hvízdání z různých koutů místnosti.

Pochopil jsem.

Určitě jsem už měl mezi dětmi stoupence. Mluvil jsem k nim, vysvětloval, prosil, viděl jsem i pochopení i ochotu. Přesto jsem neuměl najít, a tím méně zorganizovat, kladné síly ve své skupině. Proto se ctižádostivci a pokrytci, jejichž

⁷⁶⁹ Korczak, Janusz *Jak kochać dziecko. Kolonie letnie*. odst. 12. v: *DZIEŁA VII*. s. 230, přel. dr. Jiří Haškovec

naděje jsem lehkovážným odmítnutím nabízené pomoci zklamal, rychle dohodli; využili nedostatku mých zkušeností, odhadli mou slabost a vyzvali mě k měření sil. Pomalým krokem jsem chodil mezi lůžky, chlapci vzorně leželi se zavřenýma očima, někteří s dekou přes hlavu a zkoušeli mou trpělivost, provokovali, riskovali.

V gymnáziu jsme měli učitele jehož jedinou vinou bylo, že byl příliš hodný, neuměl ovládnout třídu. S hrůzou si připomínám orgie zlomyslných kousků, kterými jsme ho pronásledovali.

Takto se mstít dokáží jenom otroci, když pocítí svou sílu tváří v tvář nenáviděné moci. Každá despoticky řízená škola má mezi zaměstnanci podobnou oběť, která v skrytu trpí a bojí se jak vedení, tak dětí.

Prožil jsem mnoho během těch několika minut, které trvaly věčnost.

14.

Taková je tedy vaše odpověď na mou laskavost, zápal, práci? Okamžitě jsem pocítil krvavou bolest. Celý křišťálový palác snů se zřítíl a rozsypal v rozvaliny.

Hněv uražená ctižádost - budou se mi vysmívat ti, jež jsem převyšoval svým citem, jež jsem chtěl přesvědčit dobrým příkladem, a snad jim i zaimponovat.

Zastavil jsem se uprostřed pokoje a klidným, tlumeným hlasem jsem oznámil, že jestli někoho chytím, tak ho zbiji. Srdce mi tlouklo, rty se chvěly! Přerušilo mě hvízdnutí.

Chytil jsem ho, vytahal za uši když protestoval, pohrozil jsem mu, že ho vyhodím na verandu, po které chodí pes puštěný ze řetězu.

Víte, koho jsem zbil? Toho, který hvízdal poprvé, jen jedinkrát. Proč to udělal, neuměl vysvětlit.

Jak dokonalá to byla lekce od dětí!

Přišel jsem mezi ty hladové, týrané a vyděšené děti v bílých rukavičkách, s květinou v knoflíkové dírce, kvůli příjemným dojmům a vděčným vzpomínkám.

Chtěl jsem se vyhnout povinností za cenu několika úsměvů a lehkých ohňostrojů, ale nedal jsem si ani práci naučit se jejich jméno, rozdat prádlo, bdít nad čistotou klozetu. Čekal jsem na projevy sympatie, ale nechtěl jsem akceptovat vady vypěstované v zákoutích velkoměstského života.

Nepřemýšlel jsem o práci, ale o zábavě; ta dětská vzpoura mi otevřela oči. Uviděl jsem záporné stránky radostných prázdnin.

Místo abych vyúčtoval napáchané omyly, rozčilil jsem se a poštvál na ně psy.

Moji kolegové sem přišli z nutnosti, pro výdělek, já kvůli ideám; možná, že děti vycítily faleš a vyměřily mi trest?

15.

Druhý den před večerkou mě jeden z chlapců upozornil, že vzpoura se má opakovat, a kdybych někoho uhodil, že se nedají, budou se bránit - vyzbrojili s klacky.

Musel jsem jednat rychle a energicky. Na okno ložnice jsem postavil rozsvícenou lampu a před vchodem jsem zabavoval klacky, které jsem odnesl do svého pokoje; zítra jim je vrátím.

Ať už pochopili, že byli zrazeni, nebo jim jasné osvětlení odebralo odvahu, či nedostatek zbraní na obranu jim zkrátil plány, dost na tom, že jsem zvítězil.

Spiknutí, vzpoura, zrada, odvěta - tak odpověděl život na moje nesplněné představy.

- Zítra si to s vámi vyřídím - zaznělo výhruzně místo sentimentálního: "Dobrou noc, děti," kterým jsem je častoval první večery a bylo to zhola zbytečné.

Projevil jsem se jako taktický vítěz.

A znovu mě život poučil, že se někdy hrozící katastrofa změní v úspěch, že bouřlivá krize je počátkem uzdravování.

Nejenže jsem neztratil sympatie dětí, ale naopak, vzrostla vzájemná důvěra. Pro děti to byla drobná epizoda, pro mne převratná událost.

Pochopil jsem, že děti jsou síla, kterou je možné povzbudit ke spolupráci, které můžeme ublížit podceňováním, se kterou je třeba počítat. Těmto pravdám, podivným během osudu, mě naučila rákoska.

Druhého dne při debatě v lese jsem poprvé nemluvil k dětem, ale s dětmi, nehovořil jsem o tom, čím chci, aby byly, ale čím ony chtějí a mohou být. Možná, že tehdy poprvé jsem se přesvědčil, že od dětí je možné se mnohému naučit, že i ony kladou a mají právo klást své požadavky, podmínky a mít kritické připomínky.⁷⁷⁰

⁷⁷⁰ Korczak, Janusz *Jak kochać dziecko. Kolonie letnie. v: Janovský Julius Janusz Korczak. Lékař. Pedagog. Spisovatel. 1986, s. 86-88*

JANUSZ KORCZAK - FOTO

První a pravděpodobně poslední Korczakova fotografie.

3. Korczak w latach 1904-1905 (fot. z „Wpływca” 1908, nr 7, reprod. S. Łopuśka)

Korczak v letech 1904 - 1905
ve studentské uniformě

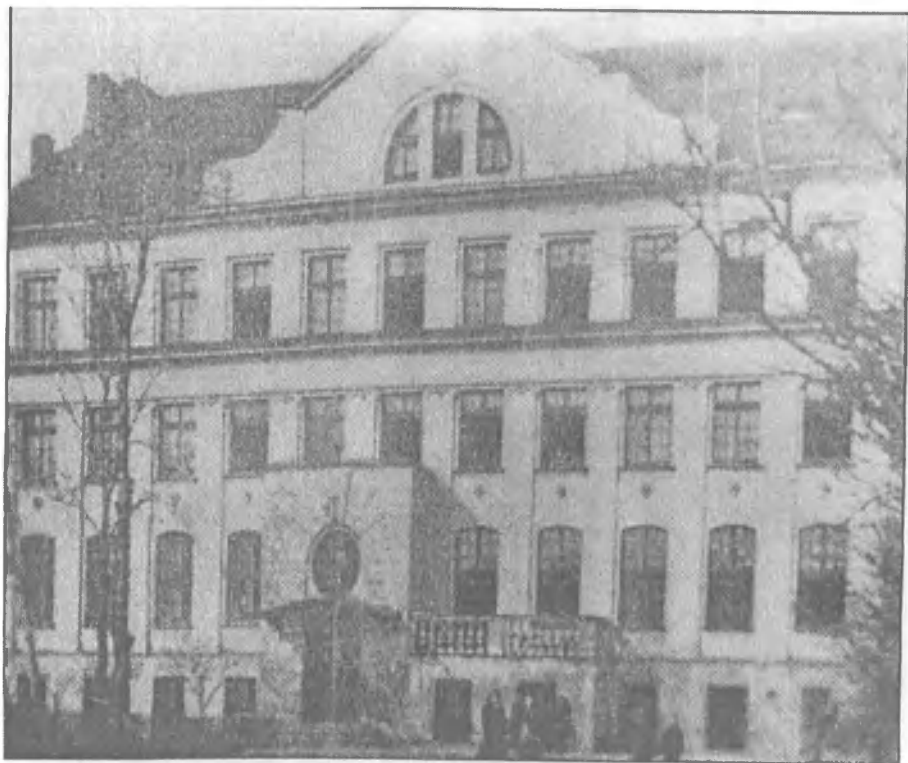
Fot. Edward Poznański

Korczak na letním táboře Michałówka 1907

Letní tábor - Michałówka 1907

Domov sirotků před válkou se slavným oknem v podkroví
v ul. Krochmalné 92 (dnes ul. Jaktorowska 6) ve Varšavě, ve kterém působil od r.
1912 Janusz Korczak.

Pravděpodobně r. 1934. Janusz Korczak
před Domovem sirotků. Hana Mandel, děvčátko
nejblíže Korczaka žije dodnes v Hajfě.

Stefanie Wilczyńska (1886-1942)
hlavní vychovatelka v Domově sirotků.
Byla umučena v Treblince spolu s dětmi.

POŠTOVNÍ ZNÁMKY

Korczak-Bulletin, Jahrgang 15, Heft 1. Mai 2006, s.4¹⁾

Korczak-Bulletin, Jahrgang 14, Juni 2005. Heft 1. S. 4

Korczak-Bulletin, Jahrgang 14, Heft 2. November 2005, s. 4.

¹⁾ Korczak-Bulletin, vydavatel: Deutsche-Gesellschaft e.V. gegr. 1977 in Kooperation mit Österreichische Janusz-Korczak-Gesellschaft und Schweizerische Korczak-Gesellschaft

Korczakův oblíbený Svatý Jan od Murilla

a)

ARTEHISTORIA - Genios de la Pintura - Ficha San Juanito y el Cordero

Stránka č. 2 z 3

San Juanito y el Cordero

Autor: Murillo

Fecha: 1660-65

Museo: National Gallery de Londres

Características: 164 x 106 cm.

Material: Oleo sobre lienzo

Estilo: Barroco Español

Los expertos piensan que esta obra podría haber formado parte de la decoración del altar que se levantó en la plaza de Santa María la Blanca con motivo de la reapertura de la iglesia en el año 1665. Sería propiedad de don Justino de Neve, el canónigo de la catedral sevillana promotor del encargo, y haría pareja con un Buen Pastor que hoy guarda la Colección Lane de Londres.

San Juanito dirige su mirada hacia el espectador con una seductora sonrisa, abrazando al Cordero mientras señala al Cielo con un dedo de la mano izquierda. La figura se sitúa al aire libre, ante un fondo de paisaje donde abundan las nubes, creando un juego de luces y sombras que recuerda la etapa tenebrista -véase la Magdalena penitente-. El estudio anatómico de la figura infantil está realizado perfectamente, consiguiendo una sensacional volumetría al igual que en el Cordero. La delicadeza y actitud del pequeño preludian el estilo del siglo XVIII.

<http://www.artehistoria.jcyl.es/genios/cuadros/10689.htm>

2007-11-30

b)

San Juan Bautista niño

Autor: Murillo

Fecha: 1660 h.

Museo: Museo del Prado

Características: 121 x 99 cm.

Material: Oleo sobre lienzo

Estilo: Barroco Español

El San Juanito aparece sentado sobre una piedra, llevándose la mano derecha al pecho en señal de penitencia y dirigiendo la mirada hacia el cielo de donde le llega un rayo de luz. A su lado encontramos el Cordero que simboliza a Cristo. Las figuras aparecen ante un fondo de paisaje. Al igual que el Buen Pastor Niño, la composición se estructura con una pirámide mientras que diversas diagonales dotan de mayor ritmo al conjunto. La atmósfera conseguida gracias a la luz y el color son una muestra clara de la admiración de Murillo por los maestros venecianos. La pincelada es rápida y diluida cercana al estilo de Velázquez.

Resulta curioso comparar esta idealizada escena con los asuntos costumbristas protagonizados por niños en los que Murillo emplea un naturalismo que aporta cotidianidad a las estampas.

Mały Przegląd

PISMO DLA DZIECI I MŁODZIEŻY
pod redakcją JANUSZA KORCZAKA, 9.10.1926
Tygodniowy dodatek bezpłatny do Nr. 277 (1348) "Naszego Przeglądu"

Původně v názvu bylo *pro děti a mládež*, od 29.3.1929 v názvu *pro* je vynecháno. Jsou to *noviny dětí a mládeže* (v: *Sämtliche Werke* sv. 14, s. 24 a 508). Tuto změnu zavedl Korczak na žádost Henryka, který o to prosil redakci v dopise 10.1.1928. *Mały Przegląd* žádost a odpověď vytiskl 29.3.1929, (v: *Sämtliche Werke* sv. 14, s. 509)

Declaration de Genève

(Adoptée par le Conseil général de l'Union Internationale de Secours aux Enfants dans sa session du 23 février 1923, validée définitivement par le Comité exécutif dans sa séance du 17 mai 1923, et signée par les membres du Conseil général le 28 février 1924)

Par la présente Déclaration des Droits de l'Enfant, dite Déclaration de Genève, les hommes et les femmes de toutes les nations, reconnaissant que l'Humanité doit donner à l'enfant ce qui est de meilleur, affirment leurs devoirs, en dehors de toute considération de race, de nationalité et de religion :

1. L'Enfant doit être mis en mesure de se développer d'une façon normale matériellement et spirituellement.
2. L'Enfant qui a faim doit être nourri, l'enfant malade doit être soigné, l'enfant arriéré doit être éduqué, l'enfant dévoyé doit être ramené, l'orphelin et l'abandonné doivent être recueillis et secourus.
3. L'Enfant doit être le premier à recevoir des secours en temps de détresse.
4. L'Enfant doit être mis en mesure de gagner sa vie et doit être protégé contre toute exploitation.
5. L'Enfant doit être élevé dans le sentiment que ses meilleures qualités devront être mises au service de ses frères.

d. Ador:

Geneva, 1924

C. J. J. pour

<i>[Signature]</i>	H. S. Watson	<i>[Signature]</i>
<i>[Signature]</i>	J. V. ...	<i>[Signature]</i>
A. Groot, <i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Rob. H. Epprecht, <i>[Signature]</i>	L. I. Young	<i>[Signature]</i>
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
<i>[Signature]</i>	Monsieur Dr. J. ...	<i>[Signature]</i>
<i>[Signature]</i>	Les: Abramson	<i>[Signature]</i>
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
<i>[Signature]</i>	J. H. Lewis	<i>[Signature]</i>
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>

Ženevská deklarace práv dítěte

z r. 1923

text, na který se odvolával Janusz Korczak.

(Převzato z *JANUSZ KORCZAK DZIEŁA* sv. 7. s. 449)

Deklaracja Genewska

przyjęta przez Radę Generalną Międzynarodowej Unji Pomocy Dzieci (Union Internationale de Secours aux Enfants) na posiedzeniu dnia 23 lutego 1923 r., zatwierdzona ostatecznie przez Komitet Wykonawczy dnia 17 marca 1923 r.

Niniejszą Deklaracją Praw Dziecka, nazwaną Deklaracją Genewską, mężczyźni i kobiety wszystkich narodowości, uznający że Ludzkość powinna dać dziecku wszystko co ma najlepszego, stwierdzają swe obowiązki, też względu na rasę, narodowość i wyznanie:

I. Dziecku powinno się dać możliwość normalnego rozwoju fizycznego i duchowego.

II. Dziecko głodne winno być nakarmione; dziecko chore — pielęgnowane; dziecko niedorozwinięte — odpowiednio kształcone; dziecko zbłąkane — zwrócone na właściwą drogę; sierota i dziecko opuszczone — wzięte w opiekę i wspomagane.

III. Dziecko powinno przed innymi otrzymywać pomoc w czasie klęsk.

IV. Dziecko powinno być przygotowane do zarobkowania na życie i zabezpieczone przed wszelkim wyzyskiem.

V. Dziecko winno być wychowywane w wierze, że jego najlepsze cechy powinny być oddane na usługi współbraci.

Deklarace byla schválena 23. února 1923, potvrzena na V. zasedání Společnosti národů v Ženevě 26. září 1923. V 1948 r. na opakovanou výzvu Mezinárodní unie pomoci dětem, byla zveřejněna rozšířená *Ženevská deklarace*, a v 1959 byla vypracovaná a schválena 20. listopadu 1959 na Valném shromáždění Organizace Spojených národů (OSN) nová všeobecná *Deklarace dětských práv*, která byla pokračováním *Všeobecné deklarace lidských práv*. Nyní *Deklaraci* vystřídala *Úmluva práv dítěte* (běžně nazývaná také *Konvencí práv dítěte*, A.B.), která byla schválena 20. září 1989, platná od 2. září 1990.

-Přeloženo na základě vysvětlivek v: *JANUSZ KORCZAK DZIEŁA* sv. 7., s. 562.

Deklarace práv dítěte

New York, 20. 11. 1959

Preambule

U vědomí toho, že lid Spojených národů znovu vyhlásil v Chartě svou víru v základní lidská práva a v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti a rozhodl se podporovat sociální pokrok a vyšší životní úroveň ve větší svobodě, že Organizace spojených národů vyhlásila ve Všeobecné deklaraci lidských práv, že každý má všechna práva a svobody v ní stanovené bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženského, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení, že dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a zvláštní právní ochranu před narozením i po něm, že potřeba těchto zvláštních záruk byla zakotvena v Ženevské deklaraci práv dítěte z r. 1924 a uznána ve Všeobecné deklaraci lidských práv a ve statutech mezinárodních odborných organizací a ostatních mezinárodních organizací, zabývajících se otázkami péče o děti, že lidstvo je povinno dát dětem to nejlepší, co jim může dát, Valné shromáždění prohlašuje tuto Deklaraci práv dítěte, aby děti mohly prožít šťastné dětství, užívat práv a svobod zde uvedených ku prospěchu vlastnímu i prospěchu společnosti a vyzývá rodiče, muže i ženy a dobrovolné organizace, místní úřady a vlády zemí, aby uznali tato práva a snažili se dosáhnout jejich dodržování cestou zákonodárných a jiných opatření prováděných postupně s těmito zásadami:

Zásada 1

Dítě požívá všech práv stanovených v této Deklaraci. Tato práva má bez výjimky každé dítě, bez rozlišování nebo diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo postavení, ať již jeho samého, nebo jeho rodiny.

Zásada 2

Dítě požívá zvláštní ochrany. Zákon a ostatní opatření nechť mu poskytují příležitost i prostředky k tomu, aby se mohlo rozvíjet fyzicky, duševně, morálně, duchovně a sociálně zdravým způsobem a v podmínkách svobody a důstojnosti. Nejvyšším měřítkem zákonodárné činnosti v této oblasti je zájem dítěte.

Zásada 3

Dítě má od narození právo na jméno a na státní příslušnost.

Zásada 4

Dítě požívá výhod sociálního zabezpečení. Je oprávněno vyrůstat a rozvíjet se ve zdraví; proto se jemu i jeho matce poskytuje zvláštní péče a ochrana včetně přiměřené péče v době před jeho narozením i po něm. Dítě má právo na přiměřenou výživu, bydlení, zotavení a lékařskou péči.

Zásada 5

Dítěti, které je fyzicky, duševně nebo sociálně postiženo, se poskytuje zvláštní zacházení, výchova a péče, jak to vyžaduje jeho zvláštní postavení.

Zásada 6

Dítě potřebuje k plnému a harmonickému vývoji své osobnosti lásku a porozumění. Pokud je to možné, má vyrůstat v péči svých rodičů, kteří jsou za ně odpovědní, a v ovzduší přízně, morálního i materiálního zabezpečení; dítě v útlém věku může být odloučeno od své matky pouze za výjimečných okolností. Společnost i úřady jsou povinny poskytovat zvláštní péči dětem bez rodičů a dětem bez přiměřených prostředků k životu. Finanční podpora státu a jiná pomoc dětem z početných rodin je žádoucí.

Zásada 7

Dítě má nárok na vzdělání, které má být bezplatné a povinné, alespoň v začátečních stupních. Má mu být poskytována výchova, která pomáhá zvýšit jeho všeobecnou kulturní úroveň a umožní mu na základě stejných příležitostí rozvíjet jeho schopnosti, úsudek a smysl pro morální a sociální odpovědnost a stát se tak platným členem společnosti.

Nejlepší zájmy dětí mají být vůdčími zásadami pro ty, kdož odpovídají za výchovu a vedení dítěte. Tuto odpovědnost nesou v prvé řadě rodiče dítěte.

Dítě má mít plnou možnost ke hrám a zotavení, jež by měly mít stejné poslání jako vzdělání; společnost a státní úřady mají usilovat o to, aby dítě mohlo tohoto práva užívat.

Zásada 8

Dítě bude za všech okolností mezi prvními, komu bude poskytnuta ochrana a pomoc.

Zásada 9

Dítě má být chráněno před všemi formami nedbalosti, krutosti a vykořisťování. Nesmí být předmětem obchodu v žádné podobě. Dítě nesmí být přijato do zaměstnání před dosažením přiměřeného minimálního věku; v žádném případě mu nebude vnuceno nebo dovoleno vykonávat

jakékoli povolání nebo zaměstnání, jež by mohlo škodit jeho zdraví nebo výchově, anebo by překáželo jeho tělesnému, duševnímu nebo morálnímu vývoji.

Zásada 10

Dítě musí být chráněno před činy, jež by mohly podporovat rasovou, náboženskou nebo jakoukoli jinou formu diskriminace. Musí být vychováváno v duchu porozumění, snášenlivosti, přátelství mezi národy, míru a všeobecného bratrství a v plném vědomí, že svou energii a nadání má věnovat službě bližním. Konec.

**Úmluva o právech dítěte 104/1991 Sb.
staženo z internetu dne 14.02.2008**

http://www.pppnj.adslink.cz/data/prevence/doc/UMLUVA_O_PRAVECH_DITETE.doc

ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE

104/1991 Sb.

Sdělení

federálního ministerstva zahraničních věcí

Federální ministerstvo zahraničních věcí sděluje, že dne 20. listopadu 1989 byla v New Yorku přijata Úmluva o právech dítěte. Jménem České a Slovenské Federativní Republiky byla Úmluva podepsána v New Yorku dne 30. září 1990.

S Úmluvou vyslovilo souhlas Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky a prezident České a Slovenské Federativní Republiky ji ratifikoval. Ratifikační listina byla uložena u generálního tajemníka OSN, deponitáře Úmluvy, dne 7. ledna 1991.

Úmluva vstoupila v platnost na základě svého článku 49 odst. 1 dnem 2. září 1990. Pro Českou a Slovenskou Federativní Republiku vstoupila v platnost v souladu se svým článkem 49 odst. 2 dnem 6. února 1991.

Český překlad Úmluvy se vyhláší současně.

Úmluva o právech dítěte

Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy,

majíce na zřeteli, že podle zásad vyhlášených v Chartě Spojených národů je uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezczitelných práv všech příslušníků lidské rodiny základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě, majíce na mysli, že lid Spojených národů v Chartě znovu potvrdil svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti a že vyjádřil své odhodlání podporovat sociální pokrok a zlepšovat životní úroveň při větší svobodě,

uznávající, že Spojené národy ve Všeobecné deklaraci lidských práv a v mezinárodních paktech o lidských právech prohlásily a dohodly se na tom, že každému přísluší v nich stanovená práva, a to bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení, pamétlivy, že ve Všeobecné deklaraci lidských práv Spojené národy prohlásily, že dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc, přesvědčeny, že rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti,

uznávající že v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění,

majíce na zřeteli, že dítě musí být plně připraveno žít ve společnosti vlastním životem a vychováno v duchu ideálů prohlášených v Chartě Spojených národů, a to zejména v duchu míru, důstojnosti,

snášelnosti, svobody, rovnosti a solidarity,
majíce na mysli, že potřeba zabezpečit dítěti zvláštní péči byla zakotvena v Ženevské deklaraci práv dítěte z r. 1924 a v Deklaraci práv dítěte přijaté Spojenými národy v r. 1959 a uznána ve Všeobecné deklaraci lidských práv, v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (zejména v člancích 23 a 24), v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (zejména v článku 10) a ve statutech a příslušných dokumentech odborných organizací a mezinárodních organizací zabývajících se péčí o blaho dětí,
majíce na mysli, že, jak je uvedeno v Deklaraci práv dítěte přijaté Valným shromážděním Organizace Spojených národů 20. listopadu 1959, "dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm",
pamětlivý ustanovení Deklarace sociálních a právních zásad ochrany a zajištění blaha dětí, se zvláštním ohledem na vnitrostátní a mezinárodní úpravu umísťování do institucí náhradní péče, Minimálních standardních pravidel OSN týkajících se výkonu soudnictví za účasti mladistvých (Pekingská pravidla), Deklarace o ochraně žen a dětí za mimořádných událostí a za ozbrojených konfliktů,
uznávající, že ve všech zemích světa jsou děti žijící ve výjimečně obtížných podmínkách a že tyto děti vyžadují zvláštní pozornost,
berouce náležitý ohled na význam tradic a kulturních hodnot každého národa pro ochranu a harmonický rozvoj dítěte,
uznávající význam mezinárodní spolupráce pro zlepšování životních podmínek dětí v každé zemi a zejména v zemích rozvojových, dohodly se na následujícím:

ČÁST I

Čl. 1

Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilostí dosaženo dříve.

Čl. 2

1. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená touto úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, učiní všechna potřebná opatření k tomu, aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání, které vyplývají z postavení, činnosti, vyjádřených názorů nebo přesvědčení jeho rodičů, zákonných zástupců anebo členů rodiny.

Čl. 3

1. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření.

3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby instituce, služby a zařízení odpovědné za péči a ochranu dětí odpovídaly standardům stanoveným kompetentními úřady, zejména v oblastech bezpečnosti a ochrany zdraví, počtu a vhodnosti svého personálu, jakož i kompetentního dozoru.

Čl. 4

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, učiní všechna potřebná zákonodárná, správní a jiná opatření k provádění práv uznaných touto úmluvou. Pokud jde o hospodářská, sociální a kulturní práva, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uskutečňují taková opatření v maximálním rozsahu svých prostředků a v případě potřeby i v rámci mezinárodní spolupráce.

Čl.5

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat odpovědnost, práva a povinnosti rodičů nebo, v odpovídajících případech a v souladu s místním obyčejem, členů širší rodiny nebo obce, zákonných zástupců nebo jiných osob právně odpovědných za dítě, které směřují k zabezpečení jeho orientace a usměrňování při výkonu práv podle úmluvy v souladu s jeho rozvíjejícími se schopnostmi.

Čl.6

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají, že každé dítě má přirozené právo na život.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují v nejvyšší možné míře zachování života a rozvoj dítěte.

Čl.7

1. Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují provádění těchto práv v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím a v souladu se svými závazky vyplývajícími z příslušných mezinárodněprávních dokumentů v této oblasti se zvláštním důrazem na to, aby dítě nezůstalo bez státní příslušnosti.

Čl.8

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat právo dítěte na zachování jeho totožnosti, včetně státní příslušnosti, jména a rodinných svazků v souladu se zákonem a s vyloučením nezákonných zásahů.

2. Je-li dítě protizákonně částečně nebo zcela zbaveno své totožnosti, zabezpečí mu státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, potřebnou pomoc a ochranu pro její urychlené obnovení.

Čl.9

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zajistí, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. Takové určení může být nezbytným v některém konkrétním případě, například, jde-li o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči nebo žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte.

2. V jakémkoli řízení podle odstavce 1 se poskytuje všem dotčeným stranám možnost zúčastnit se řízení a sdělit svoje stanoviska.

3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte.

4. Jestliže oddělení dítěte od rodičů je důsledkem jakéhokoli postupu státu, který je smluvní stranou úmluvy, jako je vazba, uvěznění, vypovězení, deportace nebo smrt (včetně smrti, která nastala z jakékoli příčiny v době, kdy dotyčná osoba byla v opatrování státu) jednoho nebo obou rodičů dítěte, tento stát, který je smluvní stranou úmluvy, na požádání poskytne rodičům, dítěti, nebo případně jinému členu rodiny nezbytné informace o místě

pobytu nepřítomného (nepřítomných) člena (členů) rodiny, ledaže by poskytnutí takové informace odporovalo zájmu dítěte. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, kromě toho zabezpečí, aby podání takové žádosti samo o sobě nemělo žádné nepříznivé důsledky pro dotčenou osobu (dotčené osoby).

Čl. 10

1. Za účelem spojení rodiny a v souladu se závazkem podle čl. 9 odst. 1 státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, posuzují žádosti dítěte nebo jeho rodičů o vstup na území státu, který je smluvní stranou úmluvy, nebo o jeho opuštění pozitivním, humánním a urychleným způsobem. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, dále zabezpečí, aby podání takové žádosti nemělo žádné nepříznivé důsledky pro žadatele nebo členy jeho rodiny.

2. Dítě, jehož rodiče pobývají v různých státech, má až na výjimečné okolnosti právo udržovat pravidelné osobní kontakty a přímé styky s oběma rodiči. Za tímto účelem a v souladu se svým závazkem podle čl. 9 odst.

2 státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte a jeho rodičů opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vstoupit do své vlastní země. Právo opustit kteroukoli zemi podléhá pouze takovým omezením, která stanoví zákon a která jsou nutná pro ochranu národní bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky nebo práv a svobod druhých a která jsou v souladu s ostatními právy uznanými v této úmluvě.

Čl. 11

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí opatření k potírání nezákonného přemístování dětí do zahraničí a jejich nenavracení zpět.

2. Za tímto účelem budou státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilovat o uzavření dvoustranných a mnohostranných dohod a o přístup k existujícím dohodám.

Čl. 12

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.

2. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.

Čl. 13

1. Dítě má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle volby dítěte.

2. Výkon tohoto práva může podléhat určitým omezením, avšak tato omezení budou pouze taková, jaká stanoví zákon a jež jsou nutná:

- a) k respektování práv nebo pověstí jiných;
- b) k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky.

Čl. 14

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na svobodu myšlení, svědomí a náboženství.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají práva a povinnosti rodičů, a v odpovídajících případech zákonných zástupců, usměrňovat dítě při výkonu jeho práva způsobem, který odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem.

3. Svoboda projevovat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předpisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných.

Čl.15

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na svobodu sdružování a svobodu pokojného shromažďování.
2. Výkon těchto práv nesmí být žádným způsobem omezován s výjimkou těch omezení, jež stanoví zákon a jež jsou nutná v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti nebo veřejné bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky či ochrany práv a svobod jiných.

Čl.16

1. Žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do svého soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst.
2. Dítě má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.

Čl.17

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají důležitou funkci hromadných sdělovacích prostředků a zabezpečují dítěti přístup k informacím a materiálům z různých národních a mezinárodních zdrojů, zejména takovým, které jsou zaměřeny na rozvoj sociálního, duchovního a mravního blaha dítěte a také jeho tělesného a duševního zdraví. Za tímto účelem státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, povzbuzují:

- a) hromadné sdělovací prostředky k šíření informací a materiálů, které jsou pro dítě sociálně a kulturně prospěšné a které odpovídají duchu článku 29 této úmluvy,
- b) mezinárodní spolupráci při tvorbě, výměně a rozšiřování takových informací a materiálů z různých kulturních, národních a mezinárodních zdrojů,
- c) tvorbu a rozšiřování knih pro děti,
- d) hromadné sdělovací prostředky k tomu, aby braly zvláštní ohled na jazykové potřeby dětí náležejících k menšinové skupině či domorodému obyvatelstvu,
- e) tvorbu odpovídajících zásad ochrany dítěte před informacemi a materiály škodlivými pro jeho blaho, majíce na mysli ustanovení článků 13 a 18 úmluvy.

Čl.18

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, vynaloží veškeré úsilí k tomu, aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Rodiče, nebo v odpovídajících případech zákonní zástupci, mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče musí přitom být zájem dítěte.
2. Za účelem zaručení a podpory práv stanovených touto úmluvou poskytují státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, rodičům a zákonným zástupcům potřebnou pomoc při plnění jejich úkolu výchovy dětí a zabezpečují rozvoj institucí, zařízení a služeb péče o děti.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná opatření k tomu, aby bylo zabezpečeno právo dětí pracujících rodičů využívat služeb a zařízení péče o děti, která jsou pro ně určena.

Čl.19

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně

sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli jiných osob starajících se o dítě.

2. Tato ochranná opatření zahrnují podle potřeby účinné postupy k vytvoření sociálních programů zaměřených na poskytnutí nezbytné podpory dítěti a těm, jimž je svěřeno, jakož i jiné formy prevence. Pro účely zjištění, oznámení, postoupení, vyšetřování, léčení a následné sledování výše uvedených případů špatného zacházení s dětmi zahrnují rovněž podle potřeby postupy pro zásahy soudních orgánů.

Čl.20

1. Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí takovému dítěti v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím náhradní péči.

3. Tato péče může mezi jiným zahrnovat předání do výchovy, institut "kafala" podle islámského práva, osvojení a v nutných případech umístění do vhodného zařízení péče o děti. Při volbě řešení je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.

Čl.21

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy a které uznávají a (nebo) povolují systém osvojení, zabezpečí, aby se v první řadě bral do úvahy zájem dítěte, a

a) zabezpečí, aby se osvojení dítěte povolovalo jen k tomu kompetentními orgány, které v souladu s příslušným zákonem a ve stanoveném řízení na základě všech odpovídajících a spolehlivých informací určí, že osvojení je přípustné z hlediska postavení dítěte ve vztahu k rodičům, příbuzným a zákonným zástupcům a že, vyžaduje-li se to, dotčené osoby daly vědomý souhlas k osvojení po takovém projednání, které se může ukázat nutným;

b) uznávají, že osvojení v cizí zemi lze považovat za náhradní způsob péče o dítě, pokud dítě nemůže být předáno do výchovy v zařízení péče o děti nebo rodině osvojitele nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi jeho původu;

c) zabezpečí, aby dítě osvojené v jiné zemi využívalo stejných záruk a práv, která by platila v případě osvojení ve vlastní zemi;

d) činí všechna opatření potřebná k zajištění toho aby osvojení v cizí zemi nevedlo k neoprávněnému finančnímu zisku zúčastněných osob;

e) podporují v nutných případech cíle tohoto článku uzavíráním dvoustranných nebo mnohostranných dohod nebo smluv a v jejich rámci usilují o to, aby umístění dítěte do péče v jiné zemi bylo uskutečňováno k tomu příslušnými úřady nebo orgány.

Čl.22

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí opatření potřebná k zabezpečení toho, aby dítě žádající o přiznání postavení uprchlíka nebo které je v souladu s platným mezinárodním nebo vnitrostátním právem a postupem považováno za uprchlíka, ať už je v doprovodu svých rodičů, jiných osob, anebo bez doprovodu, obdrželo potřebnou ochranu a humanitární pomoc při využívání práv stanovených touto úmluvou a jinými dokumenty v oblasti mezinárodního humanitárního práva a lidských práv, jichž jsou uvedené státy smluvními stranami.

2. Za tímto účelem státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, podporují, budou-li to považovat za potřebné, součinnost v úsilí Spojených národů a jiných příslušných mezivládních organizací nebo nevládních organizací spolupracujících se Spojenými národy k ochraně a pomoci takovému dítěti a k vyhledávání rodičů nebo jiných členů rodiny dítěte-uprchlíka s cílem získat informace potřebné k jeho opětovnému spojení s rodinou. Jestliže

rodiče nebo jiné jiné členy rodiny nelze nalézt, poskytuje se dítěti stejná ochrana jako každému jinému dítěti z jakéhokoli důvodu trvale nebo přechodně zbavenému své rodiny, jak je stanoveno touto úmluvou.

Čl.23

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají, že duševně nebo tělesně postižené dítě má požívat plného a řádného života v podmínkách zabezpečujících důstojnost, podporujících sebedůvěru a umožňujících aktivní účast dítěte ve společnosti.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo postiženého dítěte na zvláštní péči, v závislosti na rozsahu existujících zdrojů podporují a zabezpečují oprávněnému dítěti a osobám, které se o ně starají, požadovanou pomoc odpovídající stavu dítěte a situaci rodičů nebo jiných osob, které o dítě pečují.
3. Uznávající zvláštní potřeby postiženého dítěte se pomoc v souladu s odstavcem 2 poskytuje podle možností bezplatně, s ohledem na finanční zdroje rodičů nebo jiných osob, které se o dítě starají, a je třeba k zabezpečení účinného přístupu postiženého dítěte ke vzdělání, profesionální přípravě, zdravotní péči, rehabilitační péči, přípravě pro zaměstnání a odpočinku, a to způsobem vedoucím k dosažení co největšího zapojení dítěte do společnosti a co nejvyššího stupně rozvoje jeho osobnosti, včetně jeho kulturního a duchovního rozvoje.
4. Státy které jsou smluvní stranou úmluvy, v duchu mezinárodní spolupráce podporují výměnu odpovídajících informací v oblasti preventivní zdravotní péče a medicínského, psychologického a funkčního léčení v případě postižených dětí, včetně rozšiřování a přístupu k informacím týkajícím se metod rehabilitační výchovy a profesionální přípravy k tomu, aby státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, mohly zlepšovat své možnosti a znalosti a prohloubit tak své zkušenosti v těchto oblastech. V tomto směru se bere zvláštní ohled na potřeby rozvojových zemí.

Čl.24

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na dosažení nejvyšší dosažitelné úrovně zdravotního stavu a na využívání léčebných a rehabilitačních zařízení. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilují o zabezpečení toho, aby žádné dítě nebylo zbaveno svého práva na přístup k takovým zdravotnickým službám.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, sledují plné uskutečňování tohoto práva a zejména činí potřebná opatření:
 - a) ke snižování kojenecké a dětské úmrtnosti;
 - b) k zajištění nezbytné lékařské pomoci a zdravotní péče pro všechny děti s důrazem na rozvoj základní lékařské péče;
 - c) k potírání nemocí a podvýživy též v rámci základní lékařské péče, mimo jiného také využíváním snadno dostupné technologie a poskytováním dostatečně výživné stravy a čisté pitné vody, přičemž se bere ohled na nebezpečí a rizika znečištění životního prostředí;
 - d) k poskytnutí odpovídající péče matkám před i po porodu;
 - e) k zabezpečení toho, aby všechny složky společnosti, zejména rodiče a děti, byly informovány o zdraví a výživě dětí, přednostech kojení, hygieně, sanitárních podmínkách prostředí dětí i o předcházení nešťastným případům, a aby měly přístup ke vzdělání a byly podporovány při využívání těchto základních znalostí;
 - f) k rozvoji osvěty a služeb v oblasti preventivní zdravotní péče, poradenské služby pro rodiče a výchovy k plánovanému rodičovství.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna účinná a nutná opatření k odstranění všech tradičních praktik škodících zdraví dětí.

4. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují podporovat mezinárodní spolupráci pro postupné dosažení plného uskutečňování práva uznaného v tomto článku. V této souvislosti se bere zvláštní zřetel na potřeby rozvojových zemí.

Čl.25

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte, které bylo svěřeno příslušnými orgány do péče, ochrany nebo léčení tělesného či duševního zdraví náhradnímu zařízení, na pravidelné hodnocení zacházení s dítětem a všech dalších okolností spojených s jeho umístěním.

Čl.26

1. Státy které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo každého dítěte na výhody sociálního zabezpečení včetně sociálního pojištění a činí nezbytná opatření k dosažení plného uskutečňování tohoto práva v souladu s vnitrostátním právem.

2. Tyto výhody se podle situace poskytují s ohledem na zdroje a možnosti dítěte a osob, které se o ně starají, jakož i s ohledem na veškerá další hlediska, která jsou spojena se žádostí o poskytnutí těchto výhod podanou dítětem nebo ve prospěch dítěte.

Čl.27

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo každého dítěte na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní duchovní, mravní a sociální rozvoj.

2. Rodič(e) nebo jiné osoby, které se o dítě starají, nejsou v rámci svých schopností a finančních možností základní odpovědnost za zabezpečení životních podmínek nezbytných pro rozvoj dítěte.

3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, v souladu s podmínkami daného státu a v rámci svých možností činí potřebná opatření pro poskytování pomoci rodičům a jiným osobám, které se o dítě starají, k uskutečňování tohoto práva a v případě potřeby poskytují materiální pomoc a podpůrné programy, zejména v oblasti zabezpečení potravin šatstva a bydlení.

4. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna opatření nezbytná k zabezpečení obnovy péče o dítě ze strany rodičů nebo jiných osob, které nesou za dítě finanční odpovědnost, ať už na území státu, který je smluvní stranou úmluvy, nebo v zahraničí. Zejména v těch případech, kdy osoby, které nesou za dítě finanční odpovědnost, žijí v jiném státě než dítě, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, podporují přístup k mezinárodním dohodám nebo uzavírání takových dohod a rovněž tak dosahují jiných odpovídajících dohod.

Čl.28

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznají právo dítěte na vzdělání a s cílem postupného uskutečňování tohoto práva a na základě rovných možností zejména:

a) zavádějí pro všechny děti bezplatné a povinné základní vzdělání;

b) podněcují rozvoj různých forem středního vzdělání zahrnujícího všeobecné a odborné vzdělání, činí je přijatelné a dostupné pro každé dítě a přijímají jiná odpovídající opatření, jako je zavádění bezplatného vzdělání

a, v případě potřeby, poskytování finanční podpory;

c) zpřístupňují všem dětem informace a poradenskou službu v oblasti vzdělání a odborné přípravy k povolání;

e) přijímají opatření k podpoře pravidelné školní docházky a ke snížení počtu těch, kteří školu nedokončí.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna opatření nezbytná k tomu, aby kázeň ve škole byla zajišťována způsobem slučitelným s lidskou důstojností dítěte a v souladu s touto úmluvou.

3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, rozvíjejí a podporují mezinárodní spolupráci ve věcech týkajících se

vzdělání, zejména s cílem přispět k odstranění nevědomosti a negramotnosti ve světě a s cílem usnadnit přístup k vědeckotechnickým poznatkům a moderním metodám výuky. V souvislosti s tím bude brán zvláštní ohled na rozvojové země.

Čl.29

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se shodují, že výchova dítěte má směřovat k:
- a) rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností v co nejširším objemu;
 - b) výchově zaměřené na posilování úcty k lidským právům a základním svobodám, a také k zásadám zakotveným v Chartě Spojených národů;
 - c) výchově zaměřené na posilování úcty k rodičům dítěte, ke své vlastní kultuře, jazyku a hodnotám, k národním hodnotám země trvalého pobytu, jakož i země jeho původu, a k jiným civilizacím;
 - d) přípravě dítěte na zodpovědný život ve svobodné společnosti v duchu porozumění, míru, snášenlivosti, rovnosti pohlaví a přátelství mezi všemi národy, etnickými, národnostními a náboženskými skupinami a osobami domorodého původu;
 - e) výchově zaměřené na posilování úcty k přírodnímu prostředí.

2. Žádná část tohoto článku nebo článku 28 nesmí být vykládána způsobem omezujícím svobodu jednotlivců a organizací zřizovat a řídit výchovné instituce. Za všech okolností je však třeba zabezpečit dodržování principů stanovených v odstavci 1 tohoto článku a podmínek, aby vzdělání poskytované těmito institucemi odpovídalo minimálním standardům stanoveným státem.

Čl.30

V těch státech, v nichž existují etnické, náboženské nebo jazykové menšiny nebo osoby domorodého původu, nesmí být dítěti náležejícímu k takové menšině nebo domorodému obyvatelstvu odíráno právo společně s příslušníky své skupiny užívat vlastní kultury, vyznávat a praktikovat své vlastní náboženství a používat svého vlastního jazyka.

Čl.31

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a oddechové činnosti odpovídající jeho věku, jakož i na svobodnou účast v kulturním životě a umělecké činnosti.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají a zabezpečují právo dítěte na všestrannou účast v kulturním a uměleckém životě a napomáhají k tomu, aby dětem byly poskytovány odpovídající a rovné možnosti v oblasti kulturní, umělecké, oddechové činnosti a využívání volného času.

Čl.32

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na ochranu před hospodářským vykořisťováním a před vykonáváním jakékoli práce, která může být pro něho nebezpečná nebo bránit jeho vzdělávání, nebo která by škodila zdraví dítěte nebo jeho tělesnému, duševnímu, duchovnímu, mravnímu nebo sociálnímu rozvoji.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, přijímají zákonodárná, správní, sociální, a výchovná opatření k zabezpečení provádění tohoto článku. Za tímto účelem a s ohledem na příslušná ustanovení jiných mezinárodních dokumentů státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zejména:
- a) stanoví nejnižší věkovou hranici nebo hranice pro vstup do zaměstnání;
 - b) stanoví odpovídající úpravu pracovní doby a podmínek zaměstnání;
 - c) stanoví odpovídající pokuty nebo jiné sankce k účinnému zabezpečení plnění tohoto článku.

Čl.33

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, přijímají všechna nezbytná opatření, včetně zákonodárných,

správních, sociálních a kulturních opatření, k ochraně dětí před nezákonným užíváním narkotických a psychotropních látek definovaných příslušnými mezinárodními smlouvami a k zabránění využívání dětí při jejich nezákonné výrobě a obchodování s těmito látkami.

Čl.34

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují chránit dítě před všemi formami sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání. K zabezpečení tohoto závazku státy zejména přijímají nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná mezinárodní opatření k zabránění:

- a) svádění nebo donucování dětí k jakékoli nezákonné sexuální činnosti;
- b) využívání dětí k prostituci nebo k jiným nezákonným sexuálním praktikám za účelem finančního obohacování;
- c) využívání dětí v pornografii a při výrobě pornografických materiálů za účelem finančního obohacování.

Čl.35

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, přijímají všechna nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná opatření k zabránění únosů dětí, prodávání dětí a obchodování s nimi za jakýmkoli účelem a v jakékoli podobě.

Čl.36

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, chrání dítě před všemi ostatními formami vykořisťování, které jakýmkoli způsobem škodí blahu dítěte.

Čl.37

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí aby:

- a) žádné dítě nebylo podrobeno mučení nebo jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Za trestné činy spáchané osobami mladšími osmnácti let nebude ukládán trest smrti a trest odnětí svobody na doživotí bez možnosti propuštění na svobodu;
- b) žádné dítě nebylo nezákonně nebo svévolně zbaveno svobody. Zatčení, zadržení nebo uvěznění dítěte se provádí v souladu se zákonem a používá se pouze jako krajní opatření a na nejkratší nutnou dobu;
- c) s každým dítětem zbaveným svobody bylo zacházeno s lidskostí a s úctou k vrozené důstojnosti lidské bytosti a způsobem, který bere ohled na potřeby daného věku. Především musí být každé takové dítě umístěno odděleně od dospělých, leda že by se uvážilo, že neoddělovat je od dospělých je v jeho vlastním zájmu, a s výjimkou závažných okolností musí mít právo udržovat písemný a přímý styk se svou rodinou;
- d) každé dítě zbavené svobody mělo právo okamžitého přístupu k právní nebo jiné odpovídající pomoci, jakož i právo odvolávat se k soudu nebo jinému pravomocnému, nezávislému a nestrannému orgánu proti rozhodnutí o odnětí svobody a v každém takovém případě na přijetí neodkladného rozhodnutí.

Čl.38

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují uznávat a zabezpečovat dodržování norem mezinárodního humanitárního práva, které se na ně vztahují v případě ozbrojených konfliktů a které se dotýkají dítěte.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna proveditelná opatření k zabezpečení toho, aby se osoby, které nedosáhly věku patnácti let, přímo neúčastnily bojových akcí.

3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zdržují povolávání do svých ozbrojených sil osob mladších patnácti let. Při povolávání osob, které dosáhly věku patnácti let, avšak mladších osmnácti let, přijímají přednostně osoby starší.

4. V souladu se svými závazky podle mezinárodního humanitárního práva, které mají vztah k ochraně civilního obyvatelstva za ozbrojených konfliktů, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, přijímají všechna proveditelná

opatření k zabezpečení ochrany dětí postižených konfliktem a péče o ně.

Čl. 39

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna nezbytná opatření k podpoře tělesného i duševního zotavení a sociální reintegrace dítěte, které je obětí jakékoli formy zanedbání, využívání za účelem finančního obohacování nebo zneužívání, mučení nebo jiné formy krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání anebo ozbrojeného konfliktu. Zotavení a reintegrace se uskutečňují v místě a prostředí podporujícím zdraví, sebeúctu a důstojnost dítěte.

Čl. 40

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte obviněného, obžalovaného nebo uznaného vinným z porušení trestního práva na takové zacházení, které rozvíjí smysl dítěte pro důstojnost a čest, které znovu posiluje úctu dítěte k lidským právům a základním svobodám jiných a bere ohled na věk dítěte, napomáhá znovuzacházení a zapojení dítěte do prospěšného působení ve společnosti.

2. Za tímto účelem a s ohledem na příslušná ustanovení mezinárodněprávních dokumentů státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zejména zabezpečují, aby:

- a) žádné dítě nebylo obviněno, obžalováno nebo uznáno vinným z porušení trestního práva pro jednání nebo opomenutí, která nebyla zakázána vnitrostátním nebo mezinárodním právem v době, kdy k nim došlo;
- b) každé dítě obviněné nebo obžalované z porušení trestního práva mělo přinejmenším tyto následující záruky:
 - i) být považováno za nevinné až do doby, kdy podle zákona je prokázána vina;
 - ii) být okamžitě a přímo, v nutných případech prostřednictvím svých rodičů nebo zákonného zástupce, informováno o obviněních proti němu vznášených, a mít při přípravě a při uplatnění své obhajoby právní nebo jinou potřebnou pomoc;
 - iii) aby věc byla bez odkladu rozhodnuta v souladu se zákonem příslušným, nezávislým a nestranným úřadem nebo soudním orgánem ve spravedlivém procesu v přítomnosti právního zástupce nebo jiné odpovídající osoby a v přítomnosti rodičů nebo zákonných zástupců dítěte, ledaže by se zvažilo, že jejich přítomnost, zejména s ohledem na věk a situaci dítěte, není v jeho zájmu;
 - iv) aby nebylo nuceno vypovídat nebo přiznávat vinu; aby se mohlo seznamovat s výpověďmi svědků buď přímo anebo prostřednictvím jiných a aby byla zabezpečena rovnoprávná účast svědků obhajoby a hodnocení jejich výpovědí;
 - v) jestliže bylo rozhodnuto, že se dítě provinilo proti trestnímu zákonu, aby toto rozhodnutí, jakož i jakákoli v důsledku toho přijatá opatření, byla v souladu se zákonem přezkoumatelná vyšším pravomocným, nezávislým a nestranným orgánem nebo soudním orgánem;
 - vi) aby mu byla zajištěna bezplatná pomoc tlumočnicka, jestliže dítě nerozumí jazyku v řízení používanému nebo jím nehovoří;
 - vii) aby ve všech stádiích řízení bylo plně uznáváno jeho soukromí.

3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilují o vypracování zákonů a zákonných procedur, o zřízení orgánů a institucí zvláště určených pro děti obviněné, obžalované nebo uznané vinnými z porušení trestního práva a zejména o:

- a) stanovení nejnižší věkové hranice, před jejímž dosažením se děti považují za nezpůsobilé porušit trestní právo;
- b) v případě potřeby přijetí opatření k zacházení s takovými dětmi bez užití soudní procedury za předpokladu plného dodržování lidských práv a právních záruk.

4. Je nezbytné vytvořit různé záruky, jako je pečovatelská služba, pravidla o poradenství a dozoru; konzultativní služby; zavedení zkušební lhůty; náhradní péče; programy vzdělávání a přípravy zabezpečení takového zacházení s dětmi, které odpovídá jejich blahu, jakož i jejich poměrům a spáchanému deliktu.

Čl.41

Nic v této úmluvě se nedotýká ustanovení, která ve větší míře napomáhají uskutečnění práv dítěte a která mohou být obsažena v:

- a) právním řádu státu, který je smluvní stranou, nebo
- b) mezinárodním právem, které je pro takový stát závazné.

ČÁST II

Čl.42

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují s využitím odpovídajících prostředků široce informovat o zásadách a ustanoveních této úmluvy jak mezi dospělými, tak mezi dětmi.

Čl.43

1. Pro zjišťování pokroku dosaženého státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, při plnění závazků přijatých touto úmluvou se zřizuje Výbor pro práva dítěte, který vykonává níže stanovené funkce.
2. Výbor se skládá z deseti odborníků vysokého morálního charakteru a uznávaných schopností v oblasti, která je předmětem této úmluvy. Členové výboru jsou voleni státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, z řad jejich státních příslušníků a vykonávají tuto funkci jako soukromé osoby, přičemž je brán ohled na spravedlivé zeměpisné rozdělení a na zastoupení hlavních právních systémů.
3. Členové výboru jsou voleni tajným hlasováním ze seznamu osob navržených státy, které jsou smluvní stranou úmluvy. Každý stát, který je smluvní stranou úmluvy, může ze svých občanů jmenovat jednu osobu.
4. První volby do výboru se konají nejpozději do šesti měsíců ode dne, kdy tato úmluva nabude účinnosti, a poté každé dva roky. Nejméně čtyři měsíce přede dnem konání každých voleb generální tajemník Spojených národů dopisem vyzve státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, aby do dvou měsíců předložily své návrhy. Generální tajemník pak připraví seznam všech takto navržených osob v abecedním pořádku s udáním států, které tyto osoby navrhly, a předloží je státům, které jsou smluvní stranou úmluvy.
5. Volby se konají na zasedáních států, které jsou smluvní stranou úmluvy, svolaných generálním tajemníkem do sídla Spojených národů. Na těchto zasedáních, na kterých dvě třetiny států, které jsou smluvní stranou úmluvy, tvoří kvorum, jsou do výboru zvoleny ty osoby, které obdrží největší počet hlasů a absolutní většinu hlasů přítomných a hlasujících zástupců států, které jsou smluvní stranou úmluvy.
6. Členové výboru jsou voleni na období čtyř let. Vystupujícího člena lze volit znovu, je-li navržen. Funkční období pěti členů výboru zvolených v prvních volbách uplyne koncem druhého roku; neprodleně po prvních volbách předseda vylosuje na zasedání jména těchto pěti členů.
7. Jestliže člen výboru zemře nebo odstoupí nebo oznámí, že z jakéhokoli důvodu nemůže dále plnit své povinnosti ve výboru, stát, který je smluvní stranou úmluvy a který jej navrhl za kandidáta, jmenuje jiného svého občana, který se souhlasem výboru vykonává funkci po zbytek funkčního období.
8. Výbor vypracuje vlastní jednací řád.
9. Výbor zvolí své funkcionáře na období dvou let.
10. Zasedání výboru se normálně konají v sídle Spojených národů anebo v jiném vyhovujícím místě určeném

výborem. Výbor se pravidelně schází jednou ročně. Dobu trvání zasedání výboru určují a v případě potřeby kontrolují státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, na svém zasedání, s výhradou schválení Valným shromážděním.

11. Generální tajemník Spojených národů poskytne personál a zařízení potřebné k účinnému plnění funkcí výboru podle této úmluvy.

12. Se souhlasem Valného shromáždění obdrží členové výboru utvořeného podle této úmluvy odměnu z prostředků Spojených národů za podmínek, o nichž rozhodne Valné shromáždění.

Čl. 44

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují předkládat prostřednictvím generálního tajemníka Spojených národů zprávy o opatřeních přijatých k uvedení práv uznaných v této úmluvě v život a o pokroku, jehož bylo při užívání těchto práv dosaženo:

- a) do dvou let ode dne, kdy se staly smluvní stranou úmluvy;
- b) poté každý pět let.

2. Ve zprávách podle tohoto článku se poukáže na případné skutečnosti a obtíže, které se týkají stupně plnění závazků podle této úmluvy. Zprávy rovněž obsahují informace dostatečné k tomu, aby byl zabezpečen úplný přehled výboru o provádění úmluvy v dotyčné zemi.

3. Stát, který je smluvní stranou úmluvy, který předložil výboru komplexní úvodní zprávu, nemusí v následujících zprávách předložených na základě odstavce 1 písm. b) opakovat základní informace poskytnuté dříve.

4. Výbor může od států, které jsou smluvní stranou úmluvy, požadovat další informace významné pro provádění úmluvy.

5. Výbor prostřednictvím Hospodářské a sociální rady předkládá Valnému shromáždění Spojených národů každé dva roky zprávu o své činnosti.

6. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, své zprávy zpřístupňují široké veřejnosti ve vlastní zemi.

Čl. 45

Pro zajištění účinného provádění úmluvy a podněcování mezinárodní spolupráce v oblasti upravené touto úmluvou:

- a) Odborné organizace, UNICEF a jiné orgány Spojených národů mají právo být přítomny jednání o provádění těch ustanovení této úmluvy, která spadají do oblasti jejich činnosti. Výbor může vyzvat odborné organizace, UNICEF a jiné příslušné orgány podle své úvahy, aby podaly názory odborníků na provádění úmluvy v oblastech spadajících do jejich činnosti.
- b) Výbor podle své úvahy postupuje odborným organizacím, UNICEF a jiným příslušným orgánům zprávy došlé do států, které jsou smluvní stranou úmluvy, obsahující požadavek nebo ukazující na potřebu technické rady nebo pomoci, případně doplněné o poznámky nebo návrhy výboru týkající se těchto požadavků nebo oznámení.
- c) Výbor může doporučit Valnému shromáždění, aby požádalo generálního tajemníka, aby z pověření Valného shromáždění provedl šetření týkající se specifických otázek, které mají vztah k právům dítěte.
- d) Výbor může činit návrhy a všeobecná doporučení založená na informacích získaných na základě článků 44 a 45 této úmluvy. Tyto návrhy a všeobecná doporučení se postupují dotčenému státu, který je smluvní stranou úmluvy, a sdělují Valnému shromáždění zároveň s případnými připomínkami států, které jsou smluvní stranou úmluvy.

ČÁST III

Čl.46

Tato úmluva je otevřena k podpisu všem státům.

Čl.47 Tato úmluva podléhá ratifikaci. Ratifikační listiny se ukládají u generálního tajemníka Spojených národů.

Čl.48

Tato úmluva podléhá ratifikaci. Ratifikační listiny se ukládají u generálního tajemníka Spojených národů.

Čl.49

1. Tato úmluva vstoupí v platnost třicátý den po dnu uložení dvacáté ratifikační listiny nebo listiny o přístupu u generálního tajemníka Spojených národů.
2. Pro každý stát, který úmluvu ratifikoval nebo k ní přistoupil po uložení dvacáté ratifikační listiny nebo listiny o přístupu, vstoupí úmluva v platnost třicátý den po uložení jeho ratifikační listiny nebo listiny o přístupu.

Čl.50

1. Kterýkoli stát, který je smluvní stranou úmluvy, může navrhnout změnu úmluvy a předložit ji generálnímu tajemníkovi Spojených národů. Generální tajemník poté seznámí s pozměňovacím návrhem státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se žádostí, aby mu sdělily, zda jsou pro svolání konference států, které jsou smluvní stranou úmluvy, která by návrh posoudila a rozhodla o něm. Generální tajemník svolá tuto konferenci pod záštitou Organizace spojených národů, vysloví-li se alespoň třetina států pro její uspořádání. Každý pozměňovací návrh přijatý většinou států, které jsou smluvní stranou úmluvy, přítomných a hlasujících na konferenci bude předložen Valnému shromáždění Organizace spojených národů ke schválení.
2. Změna odsouhlasená na základě odstavce 1 tohoto článku vstoupí v platnost, bude-li schválena Valným shromážděním Spojených národů, a přijata dvoutřetinovou většinou států, které jsou smluvní stranou úmluvy.
3. Vstoupí-li změna v platnost, stává se závaznou pro státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, které ji přijaly. Ostatní státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, jsou nadále vázány jen ustanoveními této úmluvy a kterýmikoli dřívějšími změnami, jež přijaly.

Čl.51

1. Generální tajemník Spojených národů přijímá a rozesílá všem státům text výhrad, které státy učinily při ratifikaci nebo přístupu k úmluvě.
2. Výhrada, neslučitelná s předmětem a účelem této úmluvy, se nepřipouští.
3. Výhrady mohou být kdykoli odvolány oznámením zasláným generálnímu tajemníkovi Spojených národů, který o tom informuje všechny státy. Takové oznámení je účinné dnem, ve kterém bylo doručeno generálnímu tajemníkovi.

Čl.52

Stát, který je smluvní stranou úmluvy, může tuto úmluvu vypovědět písemným oznámením generálnímu tajemníkovi Spojených národů. Vypovězení se stane účinným jeden rok po dni, ve kterém bylo doručeno generálnímu tajemníkovi.

Čl.53

Tato úmluva bude uložena u generálního tajemníka Spojených národů.

Čl.54

U generálního tajemníka Spojených národů bude uložen původní text této úmluvy, jehož anglické, arabské, čínské, francouzské, ruské a španělské znění má stejnou platnost.

Na důkaz toho níže podepsaní zmocněnci, kteří jsou k tomu řádně pověřeni svými vládami, podepsali tuto úmluvu.

Dáno v New Yorku dne 20. listopadu 1989

.
. .
. .
. .
. .
. .
. .
. .
. .

ANTISEMITISMUS a ponížení člověka

Antisemitický plakát německých okupačních jednotek: Židé jsou přirovnáni k parazitům a nositelům infekce tyfu. Nedatováno. Převzato z: *Die Wannsee-Konferenz und der Völkermord an der europäischen Juden, Katalog der ständigen Ausstellung - Haus der Wannsee-Konferenz*. Berlin: 2006, s. 58, ISBN 3-9808517-4-5.

Propagační plakát z eugenické výstavy, třicátá léta XX. století. Eugenici prosazovali konstituční projekt o povinných předmanželských poradnách. Na jeho základě ten, kdo by byl uznán za méněcenný element konstitučně byl by zbaven práva na uzavření manželství.

In: „Rzeczpospolita,“ č. 83 (5.-6.4.2008), s. A21, ilustrace k článku: Gawin, Magdalena *Eugenika - ciemna strona postępu*.

Bekanntmachung - Obwieszczenie

a)

Bekanntmachung

Beitr.: Todessirale für unbefugtes Verlassen der jüdischen Wohnbezirke.

In der letzten Zeit ist durch Juden, die die ihnen zugewiesenen Wohnbezirke verlassen haben, in zahlreichen Fällen nachweislich das Fleckfieber verbreitet worden. Um die hierdurch der Bevölkerung drohende Gefahr abzuwenden, hat der Herr Generalgouverneur verordnet, dass in Zukunft ein Jude, der den ihm zugewiesenen Wohnbezirk, unbefugt verlässt, mit dem Tode bestraft wird.

Die gleiche Strafe trifft diejenigen, die diesen Juden wesentlich Unterschlupf gewahren oder in anderer Weise (z. B. durch Gewährung von Nachtlagern, Verpflegung, Mitnahme auf Fahrzeugen aller Art usw.) den Juden behilflich sind.

Die Aburteilung erfolgt durch das Sondergericht Warschau.

Ich weise die gesamte Bevölkerung des Distrikts Warschau auf diese neue gesetzliche Regelung ausdrücklich hin, da nunmehr mit unerbitlicher Strenge vorgegangen wird.

Warschau, am 10. November 1941.

gez. **Dr. FISCHER**
Gouverneur

Obwieszczenie

Dołyczy: kary śmierci za nieuprawnione opuszczenie żydowskich dzielnic mieszkaniowych.

W ostatnim czasie rozprzestrzenił tyfus, którzy opuścili wyznaczone im dzielnice mieszkaniowe, w licznych odowodnionych wypadkach tyfus plamisty. Aby zapobiec groźnemu w ten sposób niebezpieczeństwu dla ludności, rozporządził Generalny Gubernator, że żyd, który w przyszłości opuści nieuprawniony wyznaczoną mu dzielnicę mieszkaniową, będzie karany śmiercią.

Tę samą karze podlega ten, kto takim żydom udziela wiadomości schronienia lub im w inny sposób pomaga (np. przez udostępnienie noclegu, utrzymania, przez zabranie na pojazdy wszelkiego rodzaju itp.).

Osądzenie nastąpi przez Sąd Specjalny w Warszawie.

Zwracam całej ludności Okręgu Warszawskiego wyrażnie uwagę na to nowe postanowienie ustawowe, ponieważ od tego będzie stosowana bezlitośna surowość.

Warszawa, dnia 10 listopada 1941.

(-) **Dr. FISCHER**
Gubernator

Jedině v Polsku za udělení pomoci Židům hrozil trest smrti.

b) - překlad k předešlé stránce
„Bekanntmachung - Obwieszczenie“

O Z N Á M E N Í

Věc: trest smrti za poskytnutí pomoci Židům, kteří bez povolení se pohybují mimo židovskou obytnou čtvrť.

V poslední době se zvýšil počet Židů, kteří se bez povolení dostali mimo povolené území. Ještě stále se pohybují na území varšavského distriktu.

Připomínám, že třetí nařízení generálního gubernátora ze dne 15.10.1941 (VBI.GG.S.595) znamená, že nejen Židé budou trestáni trestem smrti za to, že překročí hranice židovské čtvrti, ale každý, kdo jakýmkoliv způsobem pomáhá se jim ukrývat. Zdůrazňuji, že pomocí Židovi se rozumí nejen zajištění jim noclehu a obživy, ale také jejich přeprava jakýmkoliv způsobem, kupování židovských věcí apod.

Na občany varšavského distriktu se obracím s výzvou, aby o každém Židovi, který se bez povolení nachází mimo židovskou čtvrť okamžitě informovali nejbližší policejní stanici nebo žandarmerii.

Trestu nepodléhá ten, kdo pomohl Židovi nebo ještě pomáhá, ale se přihlásí do 9.9.1942 do 16.00 hod. na nejbližší policejní stanici nebo na žandarmerii.

Trestu nepodléhá ani ten, kdo do 9.9.1942 do 16.00 hod. odešle věci, které má od Žida, na adresu Varšava ul. Niska 20, nebo poinformuje o tom nejbližší policejní stanici popř. žandarmerii.

Warszawa, dne 5. září 1942 r.

Vedoucí SS- a Policie
varšavského distriktu

10.3.1933 židovský právník Michael Siegel byl SA ponížen a přinucen jít ulicí v Mnichově s tabulí zavěšenou na krku (s nápisem Nikdy víc se už nebudu stěžovat u policie), protože se odvolal proti antisemitskému zneužívání práva.

SEZNAM LITERATURY:

- Arendtová, Hannah: *Život ducha*. Praha: Aurora, 2001. ISBN 80-7299-041-1.
- Bauman, Zygmunt: *Individualizovaná společnost*. Praha: MF, 2004. ISBN 80-204-1195-X.
- Bauman, Zygmunt: *Modernita a holocaust*. Praha: Slon, 2003. ISBN 80-86429-23-7.
- Buber, Martin: *JÁ a TY*. Praha: Kalicz, 2005. ISBN 80-7017-020-4.
- Buber, Martin: *Reden über Erziehung*. Gütersloher Verlagshaus. 2005. ISBN. 13:978-3-579-02581-0.
- Buber, Martin: *Rede über Erzieherische*. Berlin: Lambert schneider. 1926.
- Dauzenroth, Erich: *Janusz Korczak. Erfahrungen und Begegnungen*. Bielefeld-Heidelberg: KAROI-Verlag, 2006. Red. Michael Kirchner. ISBN- 13 978-3-925863-22-6. ISBN-10 3-925863-22-2.
- Dauzenroth: *Janusz Korczak życie dla dzieci*. Kraków: WAM, 2005. ISBN 83-7318-263-2.
- Dom na Krochmalnej na lamach Malego Przeglądu*. Warszawa: Ezop, 1997. ISBN 83-900153-3-1
- Draus, Jan. Terlecki, Ryszard: *Historia Wychowania. Wiek XIX. i XX*. Kraków: WAM, 2006. ISBN 83-7318-634-4.
- Falkowska, Maria: *Kalendarz życia, działalności i twórczości Janusza Korczaka*. Warszawa: Nasza Księgarnia. 1989. ISBN 83-10-09142-7.
- Ignera, Bernard: *Der religiöse Humanismus Janusz Korczaks*. Inaugural-Dissertation des Doktorgrades im Fachbereich Erziehungswissenschaften der Justus-Liebig-Universität Gießen. 1980.
- Izaak Celnikier. Obrazy i grafiki*. Kraków: Galeria Pryzmat, Witold Wojtkiewicz. 2006.
- Janovský, Julius: *Janusz Korczak lékař, pedagog a spisovatel*. Praha, SPN, 1986.
- Janusz Korczak Dzieła*. Sv. I. - XII. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Latona. 1992 - 2007. ISBN 83-85449-09-4.
- Janusz Korczak w getcie. Nowe źródła*. Warszawa. Oficyna Wydawnicza Latona, 1992. ISBN 83-85449-08-6. Red. Aleksander Lewin.

Janusz Korczak. Pisarz, wychowawca, myśliciel. Katalog wystawy. Kurator wystawy Jolanta Pol. Warszawa: Żydowski Instytut Historyczny. ISBN: 8385888-26-8

Janusz Korczak Pisma Wybrane. Sv. I. - IV. Warszawa: Nasza Księgarnia, 1978. Red. Aleksander Lewin.

Janusz Korczak Sämtliche Werke. Sv. I. - XV. Gütersloher Verlagshaus, 1996 - 2005. ISBN 3-579-2340-3.

Janusz Korczak. Życie i dzieło. Materiały z Międzynarodowej Sesji Naukowej, Warszawa, 12 - 16. 10. 1978. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne. Red. Hanna Kirchner, Aleksander Lewin, Stefan Woloszyn.

Kemper, Herwart: *Erziehung als Dialog. Anfragen an Janusz Korczak und Platon-Sokrates.* Weinheim und München: Juventa Verlag, 1990. ISBN 3-7799-0596-5.

Komenský, Jan Amos: *Obecná porada o nápravě věcí lidských.* Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0228-9.

Korczak - człowiek, badacz, pedagog i wychowawca. Włocławek: Lega. 2003. Red. Ireneusz Jan Pyrzyk. ISBN 83-88500-42-2.

Korczak, Janusz: *Král Matýsek První.* Praha: Albatros, 1987.

Korczak, Janusz: *Listy i rozmyślenia palestyńskie.* Warszawa: Ezop. 1999. ISBN 83-900153-6-6.

Korczak, Janusz: *Sám s Bohem. Modlitby těch, kteří se nemodlí.* Zagreb - Giesen: Kršćanska sadašnjost 1984.

Korczak, Janusz: *Pamiętnik.* Wrocław: Suedmioróg, 1998. ISBN 83-7162-114-0.

Lewin, Aleksander: *Korczak znany i nieznany.* Warszawa: Ezop, 1999. ISBN 83-900153-5-8. ISBN 83-87301-02-7.

Lévinas, Emmanuel: *Být pro druhého.* Praha: Zvon, 1997. ISBN 80-7113-217-9.

Lévinas, Emmanuel: *Totalita a nekonečno.* Praha: Oikoimene, 1997.

Lewin, Aleksander: *Wychowanie. Tryptyk pedagogiczny: Korczak, Makarenko, Freinet.* Warszawa: Nasza Księgarnia, 1986.

Lewin, Aleksander: *Takim go zapamiętałem. Wspomnienia i refleksje o Januszu Korczaku.* Warszawa: Latona, 1997. ISBN 83-85449-27-2.

- Langhanky, Michael: *Die Pädagogik von Janusz Korczak*. Berlin: Luchterhand, 1994. ISBN 3-472-01785-6.
- Merżan, Ida: *Aby nie uległzapomnieniu*. Warszawa: Nasza Księgarnia, 1987.
- Merżan, Ida: *Dzieci miłość moja, duma moja, troska moja*. Warszawa: Ezop, 2002. ISBN 83-914684-9-6.
- Mortkowicz-Olczakowa, Hanna: *Janusz Korczak*. Warszawa: Czytelnik, 1978.
- Mysl pedagogiczna Janusza Korczaka. Nowe źródła. Warszawa: Nasza Księgarnia, 1983.
- Newerly, Igor: *Rozmowa w sadzie piątego sierpnia*. Warszawa: Czytelnik, 2003. ISBN 83-07-02915-5
- Newerly, Igor: *Odkaz starého doktora*. Praha: Naše vojsko, 1970.
- Patočka, Jan: *Péče o duši*. Praha: Oikoimene, 1996. ISBN 80-86005-24-0.
- Pelcová, Naděžda: *Vzorce lidství. Filosofie o člověku a výchově*. Praha: ISV, 2001. ISBN 80-85866-64-1.
- Rudniańska, Hanna: *Korczak, Tokarzewski i my*. Kraków: Rabid, 2005. ISBN 83-88668-95-1.
- Sokol, Jan: *Aantropologie a etika*. Praha: Triton, 2003, ISBN 80-7254-372-5.
- Sokol, Jan: *Mal8 filosofie člověka*. Praha: Vyšehrad. 2007. ISBN 978-80-7021-884-6.
- Sylvanus, Erwin: *Doktor Korczak*. Praha: Orbis, 1964.
- Tenorth, Heinz-Elmar: *Geschichte der Erziehung*. Weinheim und München. Juventa. 2000. ISBN 3-7799-1517-0.
- Ungermann, Silvia: *Die Pädagogik Janusz Korczaks*. Gütersloher Verlagshaus. 2006. ISBN 13: 978-3-579-05232-8. ISBN - 10: 3-579-05232-2.
- Wilczyńska, Stefania: *Słowo do dzieci i wychowawców*. Warszawa: Korczakianum. 2004. ISBN: 83-88477-15-3.
- Wspomnienia o Januszu Korczaku*. Warszawa: Nasza Księgarnia, 1989.
- Z Korczakiem do Unii Europejskiej czyli budujemy Europę dzieci*. Skierniewice, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, 2005. ISBN 83-89850-23-0.
- Zyngman, Israel (Stasiek): *Dzieci Janusza Korczaka*. Warszawa: Nasza Księgarnia, 1989.

ZKRATKY:

DZ - *Janusz Korczak Dzieła*. Sv. I. - XII. Sv. I.: Warszawa, Oficyna Wydawnicza
Latona. 1992 - 2007. Sv. I.: ISBN 83-85449-09-4, ISBN 83-85449-10-8
(sv. I.)

PW - *Janusz Korczak Pisma Wybrane*. Sv. I. - IV. Sv. I.: Warszawa: Nasza
Księgarnia, 1978. Redakce: Aleksander Lewin.

SW - *Janusz Korczak Sämtliche Werke*. Sv. I. - XV. Gütersloher Verlagshaus,
1996-2005. Sv. I.: ISBN: 3-579-02340-03.